NOVA

SCRIPTORUM LATINORUM

BIBLIOTHECA

NOVA

SCRIPTORUM LATINORUM

BIBLIOTHECA

AD OPTIMAS EDITIONES RECENSITA

ACCURANTIBUS PARISIENSIS ACADEMIÆ PROFESSORIBUS

ET COLLIGENTE J. P. CHARPENTIER

RHETORICES PROFESSORE

EDIDIT

C. L. F. PANCKOUCKE

PARISIIS

EXCUDIT C. L. F. PANCKOUCKE

EQUES LEGIONI HONORIS ADSCRIPTUS

M DCCC XXXVI.

CLAUDIANUS.

CLAUDIANI

OPERA

QUÆ SUIS VARIORUMQUE NOTIS ILLUSTRAVIT

E. DOULLAY

RHETORICÆ PROFESSOR

VOLUMEN PRIMUM.

PARISIIS

EXCUDIT C. L. F. PANCKOUCKE

EQUES LEGIONI HONORIS ADSCRIPTUS

M DCCC XXXVI.

DE CL. CLAUDIANI

VITA ET SCRIPTIS.

Ut de multis aliis antiquis scriptoribus, sic de Claudiano, parum inter eruditos convenit. Quo tempore natus, qua patria, quam egerit vitam, æque incertum. Ex nonnullis tamen indiciis Claudiani, ex ipsius testimonio, qui Alexandrum Magnum conditorem patriæ, et Nilum suum vocat, colligere est eum Alexandriæ natum atque educatum fuisse[1]. Quando, quo ætatis anno et quonam fato in Italiam ex Alexandria pervenerit, qua ratione Stilichonis et Serenæ benevolentiam, quam postea carminibus conciliavit, sibi primum comparaverit, parum liquet; hoc solum constat eum fautoribus suis pergratum fuisse et acceptum, si quidem, ab illis, honoribus fuerit ornatus. Fuit

1. Κλαυδιανὸς, Ἀλεξανδρεὺς, ἐποποιὸς νεώτερος, γέγονεν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου. (Suidas.)

enim tribunus et notarius, ut ostendit tabula marmorea in domo Pomponii Læti inventa; cujus autem generis tribunus fuerit, haud facile dixeris; et illum castra secutum esse, minime potest affirmari. Præterea carminibus in Stilichonem scriptis id assecutus est, ut illius auctoritate, senatus romanus ipsi statuam cum titulo in Foro ponendam decreverit, qui honor et illis temporibus non vulgaris fuisse censendus est. Eadem facultate poetica multos præterea sibi proceres devinxit, ut Probinum et Olybrium juvenes, Mallium Theodorum, Gennadium, quos etiam in epistolis satis familiariter tractat [1].

De iis, quæ, Stilichone interfecto, A. C. 408, Claudiano acciderint, nihil omnino memoriæ proditum est. Si de Claudiani vita et morte parum constat, non magis de illius religione consentiunt docti. Sacris christianus utrum initiatus fuerit, necne, certant interpretes. Augustinus poetam nostrum *a Christi nomine alienum* [2]; Orosius, *gentilem pervicacissimum* nominat [3]. Qui autem Claudianum christiana fide imbutum volunt, pauca argumenta et illa quidem levissima afferunt, ut Gesnerus qui Claudianum christianum fuisse ex ipsis carminibus ducit [4]; alii ex carminibus quoque et illis insuper græcis [5]; quum illud prius probandum veniret, quod probari nequit, illa Claudiani ingenio deberi.

Claudianum Alexandriæ natum diximus, in ea scilicet

1. XLI, XLII, XLIII.
2. *De Civit. Dei*, V, 26
3. VII, 35.
4. III, 336 sqq.; XVIII, 210 et 314.
5. XCV, XCVI et XCVII.

urbe, quæ hac tempestate litterarum laude imprimis florebat, quibus sub Ptolemæis per orbem terrarum nobilis erat et clara. Ibi geographorum, mathematicorum, astronomorum philosophorumque scholæ discendi cupidis patebant, et uberrimam doctrinarum copiam ex inexhausto, sin minus pellucido, fonte præbebant. Juvenem discendi studio flagrantem, nulla igitur civitas magis alere et excitare poterat, quam Alexandria et virorum omni litterarum genere doctorum copia, et monumentorum scriptorum multitudine frequens, ubi summa omnium artium ac disciplinarum brevi et nullo fere negotio colligi poterat. Jam, ex hac ipsa quam juvenis Alexandriæ comparare potuit rerum et verborum suppellectile, fingere tibi in promptu est, quod fuerit ingenium Claudianum, quæ dotes in inveniendo, quæ in scribendo vitia. Magna nimirum poetæ nostro effloruit doctrinarum seges et illa quidem quandoque nimis ferax et in aristas desinens. Multa sunt tamen ex quibus fructum percipias, ad philosophicas præcipue disciplinas penitus cognoscendas; nam omnis divinarum humanarumque rerum scientiæ potiora capita, diversasque de iis philosophorum opiniones maxime memorabiles exposuit. Nemo præterea felicior fuit Claudiano in fabulis antiquis proferendis et coacervandis, quas mutare solet interdum, et variare, et rationi philosophicæ accommodare stoicorum. Etiam astronomiæ exquisitioris cognitionem multis in locis ostendit. Terrarum quoque et regionum descriptionibus abundat, quod mirum esse nequit, quum Alexandriæ studia geographiæ florerent. Præcipue splendidissimorum urbium montium et flumi-

num, vel mythis celebratorum, vel rerum annalibus memorabilium, frequens fit ubique mentio.

Nec ad philosophicam tantum antiquitatem, diversos terrarum tractus pernoscendos legenti plurimum proderit Claudianus, sed multa quoque historiam perdiscenti conferet. In omni enim historia romana, vix factum aliquod seu res accidit memoratu digna, cujus ille loco plerumque apto mentionem non faciat, passimque rebus præsentibus ingeniose accommodet. Attamen quædam cautius legenda, ea scilicet quæ in laudandis sui temporis hominibus plurima fudit Claudianus, quæ non ad historiæ fidem, sed ad adulationis propositum et gratiam scripsisse merito existimandus est. Iis exceptis non parva sane utilitas erit, quæ ex carminum lectione ad historiam ævi condendam possit redundare, modo intelligas poeticum ornatum detrahere fucumque oratorium abstergere.

Nunc ad ipsam poeticam facultatem, quæ fuit in Claudiano, veniamus. Ut ex alexandrinis scholis multa hausit Noster quæ ad doctrinam prodessent, sic multa quæ scribenti et poetæ præsertim nocerent. Quo enim amplior et diffusior erat Alexandriæ rerum cognitio qua memoriam locupletabant, eo minor suberat facultas mente et cogitatione eam digerendi. Quum Romam delatus esset Claudianus, aliud ibi invenit alexandrinum ingenium. Jampridem enim sermo latinus, ad rationem poetarum alexandrinorum temperatus, a pristina simplicitate deflexerat, candoremque suum cum ipsa civium libertate amiserat. Publicus scribendi usus totus in adulando erat, troporum figurarumque multitudine, formu-

larum subtilitatibus, pronuntiandique mollitia oneratus, obscuratus atque enervatus. Omnia ad aurium voluptatem referebantur, et quo quis magis ostentationem ipsam ostendebat, eo majori plausu excipiebatur ejus oratio. Quapropter dicendi genus, quo Claudianus usus est, similitudinum, comparationum, figurarum, troporum est copia refertum; oratio non ex mentis conditione sponte nata, ita ut ex ejus colore suum colorem traheret, sed arte quæsita; unde factum est, ut illa imaginis sit instar, ad picturæ quidem leges delineatæ, pigmentis non naturalibus, at exquisitissimis quibusque et fucatis obductæ. In illius elocutione nullæ sunt luminum et umbrarum gratæ vices, suavesque misturæ; colores non ad veritatem temperati rerumque naturæ convenientes; nullæ partes sapienter neglectæ recedunt, ut, quæ potiores sint, sponte emineant. Neque sane mirum est, illum inflatum passim et tumidum esse factum, ubi grandis et sublimis videri vellet, quum ipsa ostentandi ratio ita sit comparata, ut, quæ in medio sunt posita, transeat, et extrema semper sectetur. Interdum non membra solum membris, sed verba etiam verbis respondent, concinnitasque non sponte oblata, sed curiose quæsita apparet. Sunt verborum et enuntiationum complexiones quædam, quanquam suavitatem habent, auribusque comento suo blandiuntur, oratoriæ magis quam poeticæ. Modo sententiæ per plurium membrorum, numerose et concinne inter se copulatorum, continuationem devolvuntur, modo eadem res bis, ter, interdum quater, alia sententiarum conversione iteratur.

Ne tamen iniquam de Claudiano sententiam feramus

hoc tenendum est, plane nova invenire in tanta poetarum qui præcesserant multitudine, difficile fuisse omnino et arduum; decantata autem repetere non erat poetæ, ingeniosi nomen sibi vindicantis : omnis igitur opera in variandis, exornandis et dilatandis erat impendenda, in quo etiam omnem dicendi copiam exposuisse Claudianus videri potest. Atque, quod difficillimum in hoc genere est, ut et satietatem lectorum vites, et in puerorum ludibria non incidas, hoc semper fere providit, inexhausta ingenii sui virtute. In primis ad indolem Claudiani sermonis pertinet gravissimorum epithetorum copia, nusquam fere temere, sed magna cum diligentia positorum; non est quod negemus, in artificio poetico Claudianum fuisse maxime exercitatum. In omnibus vitiis, quæ illi jure exprobrari possunt, talis tamen est, qualem illa tempestate nequaquam exspectasses; tantam in quibusdam carminibus ostendit ingenii elegantiam, tanta est sermonis, quem adhibuit, puritas, ut raro sæculi in barbariem inclinantis vestigia occurrant. Etiamsi igitur Claudianus, si eum ad illa, quæ ars desiderat, revoces, minus probari possit, tamen excusatio illi est parata, si morem et consuetudinem, quibus erat litandum, et corruptum ætatis ejus judicium, cui erat placendum, apud animum reputes.

Ceterum ad rationem dicendi, qua Claudianus usus est, recte intelligendam, non inutilis quidem est illa quæstio, quem potissimum ex antiquioribus poetis sit imitatus. Vulgo existimant, eum se præcipue ad Statium accommodasse. Non potest quidem negari, inter utriusque sermonis genus, aliquam intercedere similitudinem,

et quædam occurrere loca, quæ ostendant, Statium a Claudiano esse lectum et expressum. Verum etiamsi se ad illos poetas maxime composuisset, quos Augusti ætas protulit, non poterat fieri, ut, quum omnium judicio tunc id tantum suspiceretur, quod falsa aliqua sublimitate, luxuria et tumore se commendaret, communi hoc ætatis æstu abreptus, auream illam Horatii et Maronis simplicitatem omnino vel sequeretur, vel redderet. Claudianus præterea in eo poetarum numero est habendus, qui, quanquam naturæ dotibus non essent destituti, tamen arte mallent et præceptis, quam natura et ingenio niti, magisque et copiæ et ornatui in dicendo, quam simplicitati et ubertati in inveniendo studerent. Quam limatæ autem aures nostri poetæ fuerint, et quam elegans ipse in versuum constructione, multa loca ostendunt.

Quæ quum ita sint, recte dixeris, errorem quemdam naturæ, Claudiani ingenium, tanquam semen aliquod, non veris tempore apto, sed æstate jam inclinata, terris attulisse, quæ herbam quidem luxuriantem produxerint et flores fructus ostendentes uberrimos, qui tamen ad maturitatem pervenire non potuerint.

Tuto igitur possumus colligere Claudiani ingenium meliori tempore fuisse dignum.

CLAUDIANI CARMINUM GENERA.

Scripsit Claudianus et primum recitavit carmina panegyrica in *Consulatum Probini atque Olybrii*; in *Consulatum Honorii tertium, quartum et sextum*, in *Consulatum Mallii Theodori*, in

Consulatum Stilichonis, cui tria carmina impendit, quæ quasi unum constituunt. His adnumerari potest carmen unum *de Bello Getico*, unum *de laudibus Serenæ*, continens in *Rufinum* carmina, unum et alterum *in Rufinum*, unum et alterum *in Eutropium*; unum *de Bello Gildonico*, alterum *de Nuptiis Honorii et Mariæ*; alterum *Epithalamium dictum Palladio et Celerinæ* inscriptum. — *Fescennina*; *de Raptu Proserpinæ*, cujus tres tantum libri supersunt; *Gigantomachia*; epistolæ quinque : *Deprecatio ad Hadrianum, præfectum prætorio*; *ad Serenam*; *ad Olybrium*; *ad Probinum ut scribat*; *ad Gennadium ex proconsule*. — Tum idyllia septem : *Phœnix*, *Hystrix*, *Torpedo*, *Nilus*, *Magnes*, *Aponus*, *de Piis fratribus et eorum statuis, quæ sunt apud Catinam*. — Tum epigrammata quatuor et quadraginta. — His omnibus adjungi solet fragmentum poetæ anonymi, quod *Herculis laudes* continet.

CHARPENTIER.

PANEGYRIS

IN CONSULATUM

PROBINI ET OLYBRII FRATRUM.

Sol, qui flammigeris mundum complexus habenis
Volvis inexhausto redeuntia sæcula motu,
Sparge diem meliore coma; crinemque repexi
Blandius elato surgant temone jugales,
Efflantes roseum frænis spumantibus ignem.
Jam nova germanis vestigia torqueat annus
Consulibus, lætique petant exordia menses.
  Scis genus Auchenium, nec te latuere potentes
Anniadæ : nam sæpe soles ductoribus illis
Instaurare vias, et cursibus addere nomen.
  His neque per dubium pendet Fortuna favorem,
Nec novit mutare vices : sed fixus in omnes
Cognatos procedit honos. Quemcumque requires
Hac de stirpe virum, certum est de consule nasci.
Per fasces numerantur avi, semperque renata
Nobilitate virent; et prolem fata sequuntur,
Continuum simili servantia lege tenorem.
Nec quisquam procerum tentat, licet ære vetusto
Floreat, et claro cingatur Roma senatu,
Se jactare parem : sed, prima sede relicta
Aucheniis, de jure licet certare secundo.

Haud secus ac tacitam Luna regnante per Arcton
Sidereæ cedunt acies, quum fratre recusso
Æmulus adversis flagraverit ignibus orbis :
Tunc jubar Arcturi languet; tunc fulva Leonis
Ira perit; Plaustro jam rara intermicat Arctos
Indignata tegi; jam caligantibus armis
Debilis Orion dextram miratur inermem.

Quem prius aggrediar? veteris quis facta Probini
Nesciat, aut nimias laudes ignoret Olybri?

Vivit adhuc, completque vagis sermonibus aures
Gloria fusa Probi, quem nec ventura silebunt
Lustra, nec ignota rapiet sub nube vetustas.
Illum fama vehit trans æquora, transque remotas
Tethyos ambages, Atlanteosque recessus.
Audiit et, gelido si quem Mæotica pascit
Sub Jove, vel calido si quis conjunctus in axe
Nascentem te, Nile, bibit. Virtutibus ille
Fortunam domuit; nunquamque levantibus alte
Intumuit rebus : sed mens circumflua luxu
Noverat intactum vitio servare rigorem.
Hic non divitias nigrantibus abdidit antris,
Nec tenebris damnavit opes; sed largior imbre
Sueverat innumeras hominum ditare catervas.
Cernere semper erat, populis undare Penates,
Assiduos intrare inopes, remeare beatos.
Præceps illa manus fluvios superabat Iberos,
Aurea dona vomens : sic quis tellure revulsa
Sollicitis fodiens rimatur collibus aurum;
Quantum stagna Tagi rudibus stillantia venis
Effluxere decus; quanto pretiosa metallo

Hermi ripa micat; quantas per Lydia culta
Despumat rutilas dives Pactolus arenas.

Non mihi centenis resonent si vocibus ora,
Multifidusque ruat centum per pectora Phœbus,
Acta Probi numerare queam, quot in ordine gentes
Rexerit, ad summi quoties fastigia juris
Venerit, Italiæ late quum fræna teneret,
Illyricosque sinus, et quos arat Africa campos.

Sed nati vicere patrem, solique merentur
Victores audire Probi. Non contigit illi
Talis honor, prima quum parte viresceret ævi;
Non consul cum fratre fuit. Vos nulla fatigat
Cura, diu majora petens; non anxia mentem
Spes agit, et longo tendit præcordia voto.
Cœpistis, qua finis erat. Primordia vestra
Vix pauci meruere senes, metasque tenetis,
Ante genas dulces quam flos juvenilis inumbret,
Oraque ridenti lanugine vestiat ætas.

Tu, precor, ignarum doceas, Parnassia, vatem,
Quis deus ambobus tanti sit muneris auctor.
Postquam fulmineis impellens viribus hostem
Belliger Augustus trepidas laxaverat Alpes,
Roma Probo cupiens dignas persolvere grates,
Sedula pro natis dominum flexura rogando
Ire parat. Famuli currum junxere volantem
Impetus, horribilisque Metus, qui semper agentes
Prœlia, cum fremitu Romam comitantur anhelo,
Sive petat Parthos, seu cuspide turbet Hydaspen.
Hic ligat axe rotas, hic sub juga ferrea nectit
Cornipedes, rigidisque docet servire lupatis.

Ipsa, triumphatis quæ possidet æthera regnis,
Assilit, innuptæ ritus imitata Minervæ.
Nam neque cæsariem crinali stringere cultu,
Colla nec ornatu patitur mollire retorto;
Dextrum nuda latus, niveos exserta lacertos,
Audacem retegit mammam, laxumque coercens
Mordet gemma sinum. Nodus qui sublevat ensem,
Album puniceo pectus discriminat ostro.
Miscetur decori virtus, pulcherque severo
Armatur terrore pudor, galeæque minaci
Flava cruentarum prætenditur umbra jubarum,
Et formidato clypeus Titana lacessit
Lumine, quem tota variarat Mulciber arte.
Hic, patrius Mavortis amor, fœtusque notantur
Romulei. Pius amnis inest, et bellua nutrix.
Electro Tibcris, pucri formantur in auro.
Fingunt æra lupam, Mavors adamante coruscat.
  Jam simul emissis rapido velocior Euro
Fcrtur equis : stridunt Zephyri, cursuque rotarum
Saucia dividuis clarescunt nubila sulcis.
Ncc traxerc moras, sed lapsu protinus uno,
Quem poscunt, tetigere locum, qua fine sub imo
Angustant aditum curvis anfractibus Alpes,
Claustraque congestis scopulis durissima tendunt,
Non alia reseranda manu, scd pervia tantum
Augusto, geminisque fidem mentita tyrannis.
Semirutæ turres, avulsaque mœnia fumant.
Crescunt in cumulum strages, vallemque profundam
Æquavere jugis : stagnant immersa cruorc
Corpora; turbantur permixto funere manes.

Haud procul exacto lætus certamine victor
Cespite gramineo consederat, arbore fultus
Acclines humeros : dominum gavisa coronat
Terra suum, surguntque toris majoribus herbæ.
Sudor adhuc per membra calet, creberque recurrit
Halitus, et placidi radiant in casside vultus.

Qualis letifera populatus cæde Gelonos,
Procubat horrendus Getico Gradivus in Hæmo :
Exuvias Bellona levat, bellique tepentes
Pulvere solvit equos; immensaque cornus in hastam
Porrigitur, tremulisque ferit splendoribus Hebrum.

Ut stetit ante ducem discussas Roma per auras,
Conscia ter sonuit rupes, et inhorruit atrum
Majestate nemus. Prior hic : « O numen amicum,
Dux ait, et legum genitrix, longeque regendo
Circumfusa polo, consors adjuncta Tonanti,
Dic agedum, quæ causa viæ? cur deseris arces
Ausonias, cœlumque tuum? dic, maxima rerum.
Non ego vel Libycos cessem tolerare vapores,
Sarmaticosve pati medio sub frigore Coros,
Si tu, Roma, velis. Pro te quascumque per oras
Ibimus, et nulla sub tempestate timentes
Solstitio Meroen, bruma tentabimus Istrum. »

Tum regina refert : « Non me latet, inclyte rector,
Quam tua pro Latio victricia castra laborent;
Nec quod servitium rursus, Furiæque rebelles
Edomitæ paribus sub te cecidere triumphis :
Sed, precor, hoc donum cum libertate recenti
Adde, precor, si vera manet reverentia nostri.
Sunt mihi pubentes alto de semine fratres,

Pignora cara Probi, festa quos luce creatos
Ipsa meo fovi gremio : cunabula parvis
Ipsa dedi, quum matris onus Lucina beatum
Solveret, et magnos proferrent sidera partus.
His ego nec Decios pulchros, fortesve Metellos
Prætulerim, non qui Pœnum domuere ferocem
Scipiadas, Gallisque genus fatale Camillos.
Pieriis pollent studiis, multoque redundant
Eloquio : nec desidiis, dapibusve paratis
Indulgere juvat; nec tanta licentia vitæ
Abripit, aut mores ætas lasciva relaxat :
Sed gravibus curis animum sortita senilem,
Ignea longævo frænatur corde juventus.
Illis, quam propriam ducunt ab origine, sortem
Oramus præbere velis, annique futurum
Devoveas venientis iter. Non improba posco :
Non insueta dabis : domus hoc de more requirit.
Annue : sic nobis Scythicus famuletur Araxes;
Sic Rhenus per utrumque latus, Medisque subactis
Nostra Semiramiæ timeant insignia turres;
Sic fluat attonitus romana per oppida Ganges. »
  Ductor ad hæc : « Optata jubes, ultroque volentem,
Diva, rogas; non hæc precibus tentanda fuissent.
Usque adeone meam condunt oblivia mentem,
Ut pigeat meminisse Probi, quo vindice totam
Vidimus Hesperiam fessasque resurgere gentes?
Ante dabunt hiemes Nilum; per flumina damæ
Errabunt, glacieque niger damnabitur Indus;
Ante Thyesteis iterum conterrita mensis
Intercisa dies refugos vertetur in ortus,

Quam Probus a nostro possit discedere sensu. »
  Dixerat, et velox jam nuntius advolat Urbem.
Extemplo strepuere chori, collesque canoris
Plausibus impulsi septena voce resultant.
  Lætatur veneranda parens, et pollice docto
Jam parat auratas trabeas, cinctusque micantes
Stamine, quod molli tondent de stipite Seres,
Frondea lanigeræ carpentes vellera silvæ;
Et longum tenues tractus producit in aurum,
Filaque concreto cogit squalere metallo.
  Qualis purpureas præbebat candida vestes
Numinibus Latona suis, quum sacra redirent
Ad loca nutricis jam non errantia Deli:
Illa feros saltus et desolata relinquens
Mænala, lassato certis venatibus arcu;
Phœbus adhuc nigris rorantia tela venenis
Exstincto Pythone ferens. Tunc insula notos
Lambit amica pedes, ridetque Ægæus alumnis
Lenior, et blando testatur gaudia fluctu.
  Sic Proba præcipuo natos exornat amictu,
Quæ decorat mundum, cujus romana potestas
Fœtibus augetur. Credas ex æthere lapsam
Stare Pudicitiam, vel sacro thure vocatam
Junonem Inachiis oculos advertere templis.
Talem nulla refert antiquis pagina libris,
Nec latiæ cecinere tubæ, nec græca vetustas.
Conjuge digna Probo, nam tantum cœtibus exstat
Femineis, quantum supereminet ille maritos:
Ceu sibi certantes sexus quid possit uterque,
Hunc legere torum. Taceat Nereida nuptam

Pelion. O duplici fecundam consule matrem,
Felicemque uterum, qui nomina parturit annis!
Ut sceptrum gessere manu, membrisque rigentes
Aptavere togas, signum dat summus hiulca
Nube pater, gratamque facem per inane rotantes
Prospera vibrati tonuerunt omina nimbi.
Accepit sonitus curvis Tiberinus in antris,
Ima valle sedens, arrectisque auribus hæsit,
Unde repentinus cœli fragor: ilicet herbis
Pallentes thalamos, et structa cubilia musco
Deserit, ac Nymphis urnam commendat herilem.
Illi glauca nitent hirsuto lumina vultu,
Cæruleis infecta notis, reddentia patrem
Oceanum: crispo densatur gramine colla.
Vertice luxuriat toto crinalis arundo,
Quam neque fas Zephyris frangi, nec sole perustam
Æstivo candore mori; sed vivida frondet
Æquævum complexa caput: taurina levantur
Cornua temporibus raucos sudantia rivos;
Distillant per pectus aquæ, frons hispida manat
Imbribus; in liquidos fontes se barba repectit:
Palla graves humeros velat, quam neverat uxor
Ilia, percurrens vitreas sub gurgite telas.
Est in Romuleo procumbens insula Tibri,
Qua medius geminas interfluit alveus urbes
Discretas subeunte freto, pariterque minantes
Ardua turrigeræ surgunt in culmina ripæ.
Hic stetit, et subitum prospexit ab aggere votum,
Unanimes fratres, juncto stipante senatu,
Ire forum, strictasque procul radiare secures,

Atque uno bijuges tolli de limine fasces.
Obstupuit visu, suspensaque gaudia vocem
Oppressam tenuere diu; mox inchoat ore :
« Respice, si tales jactas aluisse fluentis,
Eurota Spartane, tuis. Quid protulit æquum
Falsus olor, valido quamvis decernere cestu
Norint, et ratibus sævas arcere procellas?
En nova Ledæis soboles fulgentior astris;
Ecce mei cives, quorum jam Signifer optat
Adventum, stellisque parat convexa futuris.
Jam per noctivagos dominetur Olybrius axes
Pro Polluce rubens, pro Castore flamma Probini.
Ipsi vela regent; ipsis donantibus auras
Navita tranquillo moderabitur æquore pinum.
Nunc pateras libare deis, nunc solvere multo
Nectare corda libet. Niveos jam pandite cœtus,
Naides, et totum violis prætexite fontem.
Mella ferant silvæ; jam profluat ebrius amnis
Mutatis in vina vadis; jam sponte per agros
Sudent irriguæ spirantia balsama venæ.
Currat, qui sociæ roget in convivia mensæ
Indigenas fluvios, Italis quicumque suberrant
Montibus, Alpinasque bibunt de more pruinas;
Vulturnusque rapax, et Nar vitiatus odoro
Sulfure, tardatusque suis erroribus Ufens,
Et Phaethonteæ perpessus damna ruinæ
Eridanus, flavæque terens querceta Maricæ
Liris, et Œbaliæ qui temperat arva Galesus.
Semper honoratus nostris celebrabitur undis
Iste dies, semper dapibus recoletur opimis. »

Sic ait, et Nymphæ patris præcepta secutæ
Tecta parant epulis, ostroque referta corusco
Humida gemmiferis illuxit regia mensis.

O bene signatum fraterno nomine tempus!
O consanguineis felix auctoribus anne,
Incipe quadrifidum Phœbi torquere laborem.
Prima tibi procedat hiems, non frigore torpens,
Non canas vestita nives, non aspera ventis,
Sed tepido calefacta Noto : ver inde serenum
Protinus, et liquidi clementior aura Favoni
Pratis te croceis pingat : te messibus æstas
Induat; autumnusque madentibus ambiat uvis.
Omni nobilior lustro, tibi gloria soli
Contigit, exactum nunquam memorata per ævum,
Germanos habuisse duces : te cuncta loquetur
Tellus : te variis scribent in floribus Horæ;
Longaque perpetui ducent in sæcula fasti.

IN RUFINUM.

PRÆFATIO.

Phoebeo domitus Python quum decidit arcu,
  Membraque Cirrhæo fudit anhela jugo;
Qui spiris tegeret montes, hauriret hiatu
  Flumina, sanguineis tangeret astra jubis;
Jam liber Parnassus erat, nexuque soluto
  Cœperat erecta surgere fronde nemus,
Concussæque diu spatiosis tractibus orni
  Securas ventis explicuere comas;
Et qui vipereo spumavit sæpe veneno
  Cephisos liquidis purior ibat aquis:
Omnis, Io Pæan, regio sonat; omnia Phœbum
  Rura canunt; tripodas plenior aura rotat;
Auditoque procul Musarum carmine ducti,
  Ad Themidis coeunt antra severa dei.
Nunc alio Domini telis Pythone perempto
  Convenit ad nostram sacra caterva lyram,
Qui stabilem servant Augustis fratribus orbem,
  Justitia pacem, viribus arma regunt.

LIBER I.

SÆPE mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent Superi terras, an nullus inesset
Rector, et incerto fluerent mortalia casu.
Nam quum dispositi quæsissem fœdera mundi,
Præscriptosque mari fines, annisque meatus,
Et lucis noctisque vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moveri
Sidera, qui fruges diverso tempore nasci,
Qui variam Phœben alieno jusserit igni
Compleri, Solemque suo; porrexerit undis
Littora; tellurem medio libraverit axe.
Sed quum res hominum tanta caligine volvi
Adspicerem, lætosque diu florere nocentes,
Vexarique pios, rursus labefacta cadebat
Relligio, causæque viam non sponte sequebar
Alterius, vacuo quæ currere semina motu
Affirmat, magnumque novas per inane figuras
Fortuna, non arte, regi; quæ numina sensu
Ambiguo vel nulla putat, vel nescia nostri.
Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absolvitque deos. Jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror : tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant. Vos pandite vati,
Pierides, quo tanta lues eruperit ortu.

Invidiæ quondam stimulis incanduit atrox
Alecto, placidas late quum cerneret urbes.
Protinus infernas ad limina tetra sorores,
Concilium deforme, vocat : glomerantur in unum
Innumeræ pestes Erebi, quascumque sinistro
Nox genuit fœtu, nutrix Discordia belli,
Imperiosa Fames, leto vicina Senectus,
Impatiensque sui Morbus, Livorque secundis
Anxius, et scisso mœrens velamine Luctus,
Et Timor, et cæco præceps Audacia vultu,
Et Luxus populator opum, quem semper adhærens
Infelix humili gressu comitatur Egestas;
Fœdaque Avaritiæ complexæ pectora matris,
Insomnes longo veniunt examine Curæ.

Complentur vario ferrata sedilia cœtu,
Torvaque collectis stipatur curia monstris.
Alecto stetit in mediis, vulgusque tacere
Jussit, et obstantes in tergum reppulit hydros,
Perque humeros errare dedit; tum corde sub imo
Inclusam rabidis patefecit vocibus iram :

« Siccine tranquillo produci sæcula cursu,
Sic fortunatas patiemur vivere gentes?
Quæ nova corrupit nostros clementia mores?
Quo rabies innata perit? quid inania prosunt
Verbera? quid facibus nequidquam cingitur atris?
Heu nimis ignavæ, quas cœlo Jupiter arcet,
Theodosius terris! En aurea nascitur ætas;
En proles antiqua redit. Concordia, Virtus,
Cumque Fide Pietas alta cervice vagantur,
Insignemque canunt nostra de plebe triumphum.

Proh dolor! ipsa mihi liquidas delapsa per auras
Justitia insultat, vitiisque a stirpe recisis
Elicit oppressas tenebroso carcere leges.
At nos indecores longo torpebimus ævo,
Omnibus ejectæ regnis? Agnoscite tandem
Quid Furias deceat; consuetas sumite vires,
Conventuque nefas tanto decernite dignum.
Jam cupio Stygiis invadere nubibus astra,
Jam flatu violare diem, laxare profundo
Frena mari, ruptis fluvios immittere ripis,
Et rerum vexare fidem. » Sic fata cruentum
Mugiit, et totos serpentum erexit hiatus,
Noxiaque effûdit concusso crine venena.

Anceps motus erat vulgi; pars maxima bellum
Indicit Superis, pars Ditis jura tuentur;
Dissensuque alitur rumor : ceu murmurat alti
Impacata quies pelagi, quum flamine fracto
Durat adhuc sævitque tumor, dubiumque per æstum
Lassa recedentis fluitant vestigia venti.

Improba mox surgit tristi de sede Megæra,
Quam penes insani fremitus, animique profanus
Error, et undantes spumis furialibus iræ.
Non nisi quæsitum cognata cæde cruorem,
Illicitumque bibit, patrius quem fuderit ensis,
Quem dederint fratres. Hæc terruit Herculis ora,
Et defensores terrarum polluit arcus;
Hæc Athamanteæ direxit spicula dextræ;
Hæc Agamemnonios inter bacchata penates
Alternis lusit jugulis; hac auspice, tædæ
Œdipoden matri, natæ junxere Thyesten.

Quæ tunc horrisonis effatur talia dictis :
« Signa quidem, o sociæ, Divos attollere contra
Nec fas est, nec posse reor; sed lædere mundum
Si libet, et populis commune intendere letum,
Est mihi prodigium cunctis immanius hydris,
Tigride mobilius fœta, violentius Austris
Acribus, Euripi refluis incertius undis,
Rufinus, quem prima meo de matre cadentem
Suscepi gremio. Reptavit parvus in isto
Sæpe sinu, teneroque per ardua colla volutus
Ubera quæsivit fletu, linguisque trisulcis
Mollia lambentes finxerunt ora cerastæ.
Meque etiam tradente dolos, artemque nocendi,
Et didicit simulare fidem, sensusque minaces
Protegere, et blando fraudem prætexere risu,
Plenus sævitiæ, lucrique cupidine fervens.
Non Tartessiacis illum satiarit arenis
Tempestas pretiosa Tagi, non stagna rubentis
Aurea Pactoli; totumque exhauserit Hermum:
Ardebit majore siti. Quam fallere mentes
Doctus, et unanimos odiis turbare sodales!
Talem progenies hominum si prisca tulisset,
Pirithoum fugeret Theseus, offensus Orestem
Desereret Pylades, odisset Castora Pollux.
Ipsa quidem fateor vinci, rapidoque magistram
Prævenit ingenio; nec plus sermone morabor,
Solus habet quidquid scelerum possedimus omnes.
Hunc ego, si vestræ res est accommoda turbæ,
Regalem ad summi producam principis aulam.
Sit licet ille Numa gravior, sit denique Minos,

Cedet, et insidiis nostri flectetur alumni. »
Orantem sequitur clamor, cunctæque profanas
Porrexere manus, inventaque tristia laudant.
Illa, ubi cœruleo vestes connexuit angue,
Nodavitque adamante comas, Phlegethonta sonorum
Poscit, et ambusto flagrantis ab aggere ripæ,
Ingentem piceo succendit gurgite pinum,
Pigraque veloces per Tartara concutit alas.
Est locus, extremum qua pandit Gallia littus,
Oceani prætentus aquis, ubi fertur Ulysses,
Sanguine libato, populum movisse silentem.
Illic umbrarum tenui stridore volantum
Flebilis auditur questus; simulacra coloni
Pallida defunctasque vident migrare figuras.
Hinc dea prosiluit, Phœbique egressa serenos
Infecit radios, ululatuque æthera rupit
Terrifico : sensit ferale Britannia murmur,
Et Senonum quatit arva fragor, revolutaque Tethys
Substitit, et Rhenus projecta torpuit urna.
Tunc in canitiem mutatis sponte colubris,
Longævum mentita senem, rugisque severas
Persulcata genas, et ficto languida passu,
Invadit muros Elusæ, notissima dudum
Tecta petens, oculisque diu liventibus hæsit,
Pejorem mirata virum. Tunc talia fatur:
«Otia te, Rufine, juvant? frustraque juventæ
Consumis florem patriis inglorius arvis?
Heu! nescis quid fata tibi, quid sidera donent,
Quid fortuna paret. Toti dominabere mundo,
Si parere velis : artus ne sperne seniles.

Namque mihi magicæ vires, ævique futuri
Præscius ardor inest : novi, quo Thessala cantu
Eripiat lunare jubar, quid signa sagacis
Ægypti valeant, qua gens Chaldæa vocatis
Imperet arte deis; nec me latuere fluentes
Arboribus succi, funestarumque potestas
Herbarum, quidquid letali germine pollens
Caucasus, et Scythicæ vernant in carmina rupes,
Quas legit Medea ferox, et callida Circe.
Sæpius horrendos Manes sacrisque citavi
Nocturnis Hecaten, et condita funera traxi
Carminibus victura meis, multosque canendo,
Quamvis Parcarum restarent fila, peremi.
Ire vagas quercus, et fulmen stare coegi,
Versaque non prono curvavi flumina lapsu
In fontes reditura suos : neu vana locutum
Me fortasse putes, mutatos cerne Penates.»

Dixerat : et niveæ (mirum) cœpere columnæ
Ditari, subitoque trabes lucere metallo,
Illecebris capitur, nimiumque elatus, avaro
Pascitur intuitu : sic rex ad prima tumebat
Mæonius, pulchro quum verteret omnia tactu.
Sed postquam riguisse dapes, fulvamque revinctos
In glaciem vidit latices : tum munus acerbum
Sensit, et inviso votum damnavit in auro.

Ergo animi victus : «Sequimur quocumque vocaris,
Seu tu vir, seu numen, ait;» patriaque relicta
Eoas jussu Furiæ tendebat ad arces,
Instabilesque olim Symplegadas, et freta remis
Inclyta Thessalicis, qua celsa Bosphorus urbe

Splendet, et Odrysiis Asiam disterminat oris.
Ut longum permensus iter, ductusque maligno
Stamine fatorum, claram subrepsit in aulam:
Ilicet ambitio nasci, discedere rectum,
Venum cuncta dari : profert arcana, clientes
Fallit, et ambitos a principe vendit honores;
Ingeminat crimen, commoti pectoris ignem
Nutrit, et exiguum stimulando vulnus acerbat.
Ac velut innumeros amnes accedere Nereus
Nescit, et undantem quamvis hinc hauriat Istrum,
Hinc bibat æstivum septeno gurgite Nilum,
Par semper, similisque meat : sic fluctibus auri
Expleri calor ille nequit. Cuicumque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuissent,
Rufino populandus erat, dominoque parabat
Exitium fecundus ager; metuenda colonis
Fertilitas. Laribus pellit, detrudit avitis
Finibus, aut aufert vivis, aut occupat heres.
Congestæ cumulantur opes, orbisque rapinas
Accipit una domus; populi servire coacti,
Plenaque privato succumbunt oppida regno.
Quo vesane ruis? teneas utrumque licebit
Oceanum, laxet rutilos tibi Lydia fontes,
Jungantur solium Crœsi, Cyrique tiara :
Nunquam dives eris, nunquam satiabere quæstu.
Semper inops, quicumque cupit. Contentus honesto
Fabricius parvo spernebat munera regum,
Sudabatque gravi consul Serranus aratro,
Et casa pugnaces Curios angusta tegebat.
Hæc mihi paupertas opulentior, hæc mihi tecta

Culminibus majora tuis. Tibi quærit inanes
Luxuries nocitura cibos; mihi donat inemptas
Terra dapes : rapiunt Tyrios tibi vellera fucos,
Et picturatæ saturantur murice vestes;
Hic radiant flores, et prati viva voluptas,
Ingenio variata suo : fulgentibus illic
Surgunt strata toris; hic mollis panditur herba,
Sollicitum curis non abruptura soporem.
Turba salutantum latas ibi perstrepit ædes;
Hic avium cantus, labentis murmura rivi.
Vivitur exiguo melius. Natura beatis
Omnibus esse dedit, si quis cognoverit uti.
Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Crescebat scelerata sitis, prædæque recentis
Incestus flagrabat amor, nullusque petendi
Cogendive pudor : crebris perjuria nectit
Blanditiis, sociat perituro fœdere dextras.
Si semel e tantis poscenti quisque negasset,
Effera prætumido quatiebat corda furore.
Quæ sic Getuli jaculo percussa leæna,
Aut Hyrcana premens raptorem bellua Parthum,
Aut serpens calcata furit? Jurata deorum
Majestas teritur, nusquam reverentia mensæ;
Non conjux, non ipse simul, non pignora cæsa
Sufficiunt odiis; non exstinxisse propinquos,
Non notos egisse sat est : exscindere cives
Funditus, et nomen gentis delere laborat.
Nec celeri mittit leto : crudelibus ante

Suppliciis fruitur; cruciatus, vincla, tenebras,
Dilato mucrone, parat. Proh, sævior ense
Parcendi rabies, concessaque vita dolori!
Mors adeone parum? causis fallacibus instat;
Arguit attonitos se judice : cetera segnis,
Ad facinus velox, penitus regione remotas
Impiger ire vias. Non illum Sirius ardens,
Brumave Rhipæo stridens Aquilone retardat.
Effera torquebant avidæ præcordia curæ,
Effugeret ne quis gladios, neu perderet ullum,
Augusto miserante, nefas. Non flectitur annis,
Non ætate labat : juvenum rorantia colla
Ante patrum vultus stricta cecidere securi:
Ibat grandævus, nato moriente, superstes
Post trabeas exsul. Quis prodere tanta relatu
Funera, quis cædes possit deflere nefândas?
Quid tale immanes unquam gessisse feruntur
Vel Sinis Isthmiaca pinu, vel rupe profunda
Sciron, vel Phalaris tauro, vel carcere Sulla?
O mites Diomedis equi! Busiridis aræ
Clementes! Jam Cinna pius; jam, Spartace, lenis
Rufino collatus eris. Dejecerat omnes
Occultis odiis terror, tacitique sepultos
Suspirant gemitus, indignarique verentur.
At non magnanimi virtus Stilichonis eodem
Fracta metu : medio solus sed turbine rerum,
Contra letiferos rictus, contraque rapacem
Movit tela feram, volucris non præpete cursu
Vectus equi, non Pegaseis adjutus habenis.
Hic cunctis optata quies, hic sola pericli

Turris erat, clypeusque trucem porrectus in hostem.
Hic profugis sedes, adversaque signa furori,
Servandis hic castra bonis : huc usque minatus
Hærebat, retroque fuga cedebat inerti.

Haud secus hiberno tumidus quum vortice torrens
Saxa rotat, volvitque nemus, pontesque revellit,
Frangitur objectu scopuli, quærensque meatum
Spumat, et illisa montem circumtonat unda.

Qua dignum te laude feram, qui pæne ruenti
Lapsuroque tuos humeros objeceris orbi?
Te nobis trepidæ ceu sidus dulce carinæ
Ostendere dei, geminis quæ lassa procellis
Tunditur, et victo trahitur jam cæca magistro.
Inachius rubro perhibetur in æquore Perseus
Neptuni domuisse pecus, sed tutior alis;
Te non penna vehit : rigida cum Gorgone Perseus;
Tu non vipereæ defensus crine Medusæ.
Illum vilis amor suspensæ virginis egit;
Te Romana salus. Taceat superata vetustas;
Herculeos conferre tuis jam desinat actus.
Una Cleonæum pascebat silva leonem;
Arcadiæ saltum vastabat dentibus unum
Sævus aper; tuque o compressa matre rebellis,
Non ultra Libyæ fines, Antæe, nocebas;
Solaque fulmineo resonabat Creta juvenco,
Lernæamque virens obsederat hydra paludem.

Hoc monstrum non una palus, non una tremebat
Insula, sed Latia quidquid ditione subactum
Vivit, et a primis Ganges horrebat Iberis.
Hoc neque Geryones triplex, nec turbidus Orci

Janitor æquabunt, nec si concurrat in unum
Vis Hydræ, Scyllæque fames, et flamma Chimæræ.
Certamen sublime diu, sed moribus impar
Virtutum scelerumque fuit. Jugulare minatur;
Tu prohibes : ditem spoliat; tu reddis egenti :
Eruit; instauras : accendit prœlia; vincis.

Ac velut infecto morbus crudescere cœlo
Incipiens primos pecudum depascitur artus;
Mox populos urbesque rapit, ventisque perustis
Corruptos Stygiam pestem desudat in amnes:
Sic avidus prædo jam non per singula sævit,
Sed sceptris inferre minas, omnique perempto
Milite, romanas ardet prosternere vires.
Jam gentes Istrumque movet, Scythiamque receptat
Auxilio, traditque suas hostilibus armis
Relliquias : mixtis descendit Sarmata Dacis,
Et qui cornipedes in pocula vulnerat audax
Massagetes, cæsamque bibens Mæotida Alanus,
Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus,
Rufino collecta manus : vetat ille domari,
Innectitque moras, et congrua tempora differt.

Nam tua quum Geticas stravisset dextra catervas,
Ulta ducis socii letum, parsque una maneret
Debilior, facilisque capi; tunc impius ille
Proditor imperii, conjuratusque, Getarum
Distulit instantes, eluso principe, pugnas,
Hunnorum laturus opem, quos affore bello
Norat, et invisis mox se conjungere castris.

Est genus extremos Scythiæ vergentis in ortus
Trans gelidum Tanain, quo non famosius ullum

Arctos alit : turpes habitus; obscœnaque visu
Corpora; mens duro nunquam cessura labori;
Præda cibus, vitanda Ceres, frontemque secari
Ludus, et occisos pulchrum jurare parentes.
Nec plus nubigenas duplex natura biformes
Cognatis aptavit equis : acerrima nullo
Ordine mobilitas, insperatique recursus.
Quos tamen impavidus contra spumantis ad Hebri
Tendis aquas, sic ante tubas ferrumque precatus:
« Mavors, nubifero seu tu procumbis in Hæmo,
Seu te cana gelu Rhodope, seu remige Medo
Sollicitatus Athos, seu caligantia nigris
Ilicibus Pangæa tenent, accingere mecum,
Et Thracas defende tuos : si lætior adsit
Gloria, vestita spoliis donabere quercu. »
Audiit illa pater, scopulisque nivalibus Hæmi
Surgit, et hortatur celeres clamore ministros :
« Fer galeam, Bellona, mihi, nexusque rotarum
Tende, Pavor; frena rapidos, Formido, jugales.
Festinas urgete manus : meus ecce paratur
Ad bellum Stilicho, qui me de more tropæis
Ditat, et hostiles suspendit in arbore cristas.
Communes semper litui, communia nobis
Signa canunt, junctoque sequor tentoria curru. »
Sic fatus, campo insiliit, lateque fugatas
Hinc Stilicho turmas, illinc Gradivus agebant,
Et clypeis et mole pares : stat cassis utrique
Sidereis hirsuta jubis, loricaque cursu
Æstuat, et largo satiatur vulnere cornus.
Acrior interea voto, multoque Megæra

Luxuriata malo, mœstam deprendit in arce
Justitiam, diroque prior sic ore lacessit :
« En tibi prisca quies, revocataque sæcula rursus,
Ut rebare, vigent, en nostra potentia cessit,
Nec locus est usquam Furiis : huc lumina flecte.
Aspice barbaricis jaceant quot mœnia flammis;
Quas mihi Rufinus strages, quantumque cruoris
Præbeat, et quantis epulentur cædibus hydri.
Linque homines, sortemque meam; pete sidera; notis
Autumni te redde plagis, qua vergit in Austrum
Signifer, æstivo sedes vicina Leoni.
Jam pridem geminæque vacant confinia Libræ;
Atque utinam per magna sequi convexa liceret! »
Diva refert : « Non ulterius bacchabere demens.
Jam pœnas tuus iste dabit; jam debitus ultor
Imminet, et terras qui nunc, ipsumque fatigat
Æthera, nec vili moriens condetur arena.
Jamque aderit læto promissus Honorius ævo,
Nec forti genitore minor, nec fratre corusco,
Qui subigat Medos, qui cuspide proterat Indos.
Sub juga venturi reges : calcabitur asper
Phasis equo, pontemque pati cogetur Araxes.
Tuque simul gravibus ferri religata catenis
Expellere die, debellatasque draconum
Tonsa jubas imo barathri condere recessu.
Tum tellus communis erit; tum limite nullo
Discernetur ager; nec vomere sulcus adunco
Findetur; subitis messor gaudebit aristis.
Rorabunt querceta favis; stagnantia passim

Vina fluent, oleique lacus; nec murice tinctis
Velleribus quæretur honos, sed sponte rubebunt
Attonito pastore greges, pontumque per omnem
Ridebunt virides gemmis nascentibus algæ. »

IN RUFINUM

LIBER II.

PRÆFATIO.

Pandite defensum reduces Helicona sorores,
  Pandite; permissis jam licet ire choris.
Nulla per Aonios hostilis buccina campos
  Carmina mugitu deteriore vetat.
Tu quoque, securis pulsa formidine Delphis,
  Floribus ultorem, Delie, cinge tuum.
Nullus Castalios latices et præscia fati
  Flumina polluto Barbarus ore bibit.
Alpheus late rubuit, Siculumque per æquor
  Sanguineas belli rettulit unda notas.
Agnovitque novos absens Arethusa triumphos,
  Et Geticam sensit, teste cruore, necem.
Immensis, Stilicho, succedant otia curis,
  Et nostræ patiens corda remitte lyræ.
Nec pudeat longos interrupisse labores,
  Et tenuem Musis constituisse moram.
Fertur et indomitus tandem post prœlia Mavors
  Lassa per Odrysias fundere membra nives,
Oblitusque sui, posita clementior hasta,
  Pieriis aures pacificare modis.

LIBER II.

JAM post edomitas Alpes, defensaque regna
Hesperiæ, merita complexus sede parentem
Auctior adjecto fulgebat sidere mundus;
Jamque tuis, Stilicho, romana potentia curis,
Et rerum commissus apex : tibi credita fratrum
Utraque majestas, geminæque exercitus aulæ.
Rufinus (neque enim patiuntur sæva quietem
Crimina, pollutæque negant arescere fauces)
Infandis iterum terras accendere bellis
Inchoat, et solito pacem vexare tumultu.
Hæc etiam secum : «Quanam ratione tuebor
Spem vitæ fragilem? qua tot depellere fluctus
Arte queam? premor hinc odiis, hinc milite cingor.
Heu! quid agam? non arma mihi, non Principis ullus
Auxiliatur amor : matura pericula surgunt
Undique, et impositi radiant cervicibus enses.
Quid restat, nisi cuncta novo confundere luctu,
Insontesque meæ populos miscere ruinæ?
Everso juvat orbe mori; solatia leto
Exitium commune dabit; nec territus ante
Descendam : cum luce simul linquenda potestas.»
Hæc fatus, ventis veluti si frena remittat
Æolus, abrupto gentes sic objice fudit,
Laxavitque viam bellis; et, ne qua maneret

Immunis regio, cladem divisit in orbem,
Disposuitque nefas : alii per terga ferocis
Danubii solidata ruunt, expertaque remos
Frangunt stagna rotis; alii per Caspia claustra,
Armeniasque nives inopino tramite ducti,
Invadunt Orientis opes : jam pascua fumant
Cappadocum, volucrumque parens Argæus equorum :
Jam rubet altus Halys; nec se defendit iniquo
Monte Cilix. Syriæ tractus vastantur amœni;
Assuetumque choris, et læta plebe canorum
Proterit imbellem sonipes hostilis Orontem.
Hinc planctus Asiæ; Geticis Europa catervis
Ludibrio prædæque datur, frondentis adusque
Dalmatiæ fines; omnis qua mobile Ponti
Æquor, et Hadriacas tellus interjacet undas,
Squalet inops pecudum, nullis habitata colonis,
Instar anhelantis Libyæ, quæ torrida semper
Solibus humano nescit mansuescere cultu.
Thessalus ardet ager; reticet pastore fugato
Pelion; Emathias ignis populatur aristas.
Jam plaga Pannoniæ, miserandaque mœnia Thracum,
Arvaque Mysorum, jam nulli flebile damnum;
Sed cursus solennis erat, campusque furori
Expositus, sensumque malis detraxerat usus.
  Eheu! quam brevibus pereunt ingentia fatis!
Imperium tanto quæsitum sanguine, tanto
Servatum, quod mille ducum peperere labores,
Quod tantis romana manus contexuit annis,
Proditor unus iners angusto tempore vertit.
  Urbs etiam, magnæ quæ dicitur æmula Romæ,

Et Chalcedonias contra despectat arenas,
Jam non finitimo Martis terrore movetur;
Sed propius lucere faces, et rauca sonare
Cornua, vibratisque peti fastigia telis
Adspicit : hi vigili muros statione tueri;
Hi junctis properant portus munire carinis.
Obsessa tamen ille ferus lætatur in urbe,
Exsultatque malis, summoque e culmine turris
Impia vicini cernit spectacula campi;
Vinctas ire nurus; hunc per vada proxima mergi
Seminecem; hunc subito percussum vulnere labi,
Dum fugit; hunc animam portis efflare sub ipsis;
Nec canos prodesse seni, puerique cruore
Maternos undare sinus : immensa voluptas,
Et risus plerumque subit; dolor afficit unus,
Quod feriat non ipse manu : videt omnia late
Præceptis incensa suis, et crimine tanto
Luxuriat, carumque sibi non abnuit hostem:
Jactabatque ultro, quod soli castra paterent,
Sermonumque foret vicibus permissa potestas,
Egregii quoties exisset fœderis auctor.
Stipatur sociis, circumque armata clientum
Agmina privatis ibant famulantia signis.
Ipse inter medios, ne qua de parte relinquat
Barbariem, revocat fulvas in pectore pelles,
Frenaque, et immanes pharetras, arcusque sonoros
Assimulat, mentemque palam testatur amictu.
Nec pudet Ausonios currus et jura regentem
Sumere deformes ritus, vestemque Getarum,
Insignemque habitum Latii mutare togæque.

Mœrent captivæ pellito judice leges.
Quis populi tunc vultus erat? quæ murmura furtim?
Nam miseris nec flere quidem, aut lenire dolorem
Colloquiis impune licet: «Quonam usque feremus
Exitiale jugum? diræ quis terminus unquam
Sortis erit? quis nos funesto turbine rerum
Aut tantis solvet lacrymis, quos Barbarus illinc,
Hinc Rufinus agit, quibus arva fretumque negantur?
Magna quidem per rura lues; sed major oberrat
Intra tecta timor. Tandem succurre ruenti
Heu! patriæ, Stilicho: dilecta hic pignora certe,
Hic domus, hic thalamis primum genialibus omen,
Hic tibi felices erexit regia tædas.
Vel solus, sperate, veni: te prœlia viso
Languescent, avidique cadet dementia monstri.»
  Talibus urgetur discors Aurora procellis.
  At Stilicho, Zephyris quum primum bruma remitti
Et juga diffusis nudari cœpta pruinis,
Partibus Italiæ tranquilla in pace locatis,
Utraque castra movens, Phœbi properabat ad ortus,
Gallica discretis Eoaque robora turmis
Complexus: nunquam tantæ ditione sub una
Convenere manus, nec tot discrimina vocum:
Illinc Armeniæ vibratis crinibus alæ,
Herbida collectæ facili velamina nodo;
Inde truces flavo comitantur vertice Galli,
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit,
Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus,
Quosque rigat retro pernicior unda Garumnæ,
Oceani pleno quoties impellitur æstu.

Mens eadem cunctis, animique recentia ponunt
Vulnera : non odit victus, victorve superbit.
Et quamvis præsens tumor, et civilia nuper
Classica, bellatrixque etiam nunc ira caleret,
In ducis eximium conspiravere favorem.
Haud aliter Xerxen toto simul orbe sequutus
Narratur rapuisse vagos exercitus amnes,
Et telis umbrasse diem, quum classibus iret
Per scopulos, tectumque pedes contemneret æquor.
Vix Alpes transgressus erat, nec jam amplius errat
Barbarus, adventumque tremens se cogit in unam
Planitiem, tutoque includit pascua gyro.
Tum duplicem fossam, non exsuperabile vallum,
Asperat alternis sudibus, murique locata
In speciem cæsis obtendit plaustra juvencis.
At procul exsanguis Rufinum perculit horror;
Infectæ pallore genæ : stetit ore gelato
Incertus peteretne fugam, veniamne subactus
Posceret, an fidos sese transferret in hostes.
Quid nunc divitiæ, quid fulvi vasta metalli
Congeries, quid purpureis effulta columnis
Atria, prolatæve juvant ad sidera moles?
Audit iter, numeratque dies, spatioque viarum
Metitur vitam. Torquetur pace futura,
Nec recipit somnos, et sæpe cubilibus amens
Excutitur, pœnamque luit formidine pœnæ.
Sed redit in rabiem, scelerumque immane resumit
Ingenium, sacrasque fores prædivitis aulæ
Intrat, et Arcadium mixto terrore precatur :
« Per fratris regale jubar, per facta parentis

Ætherii, floremque tui te deprecor ævi,
Eripe me gladiis : liceat Stilichonis iniquas
Evitare minas. In nostram Gallia cædem
Conjurata venit : quidquid ligat ultima Tethys,
Extremos ultra volitat gens si qua Britannos,
Mota mihi : tantis capiendi credimur armis?
Tot signis unum petitur caput? unde cruoris
Ista sitis? geminum cœli sibi vindicat axem,
Et nullum vult esse parem; succumbere poscit
Cuncta sibi; regit Italiam, Libyenque coercet;
Hispanis Gallisque jubet : non orbita solis,
Non illum natura capit : quascumque paravit
Hic Augustus opes, et quas post bella recepit,
Solus habet, possessa semel non reddere curat.
Scilicet ille quidem tranquilla pace fruatur;
Nos premat obsidio. Quid partem invadere tentat?
Deserat Illyricos fines; Eoa remittat
Agmina, fraternas ex æquo dividat hastas:
Nec sceptri tantum fueris, sed militis, heres.
Quod si dissimulas nostræ succurrere morti,
Nec prohibere paras; Manes et sidera testor,
Hæc cervix non sola cadet : miscebitur alter
Sanguis, nec Stygias ferar incomitatus ad umbras,
Nec mea securus ridebit funera victor. »
Hæc ubi; dictatur facinus, missusque repente
Qui ferat extortas invito principe voces.
Interea Stilicho, jam lætior hoste propinquo,
Nec multo spatii distantibus æquore vallis,
Pugnandi cupidas accendit voce cohortes.
Armeniis frons læva datur; per cornua Gallos

Dexteriora locat : spumis ignescere frena,
Pulveris extolli nimbos, lateque videres
Surgere purpureis undantes anguibus hastas,
Serpentumque vago cœlum sævire volatu.
Implet Thessaliam ferri nitor, antraque docti
Cornipedis, teneroque amnis reptatus Achilli,
Et nemus Œtæum radiat, clamore nivalis
Ossa tonat, pulsoque fragor geminatur Olympo.
Intumuit virtus, et lucis prodigus arsit
Impetus : haud illos rupes, haud alta vetarent
Flumina; præcipiti stravissent omnia cursu.
His si tunc animis acies collata fuisset,
Prodita non tantas vidisset Græcia clades;
Oppida semoto Pelopeia Marte vigerent;
Starent Arcadiæ, starent Lacedæmonis arces;
Non mare fumasset geminum flagrante Corintho,
Nec fera Cecropias traxissent vincula matres.
Illa dies potuit nostris imponere finem
Cladibus, et sceleris causas auferre futuri.
Invida, proh, quantum rapuit Fortuna triumphum!
Inter equos, interque tubas mandata feruntur
Regia, et armati veniunt ductoris ad aures.
Obstupuit : simul ira virum, simul obruit ingens
Mœror, et ignavo tantum licuisse nocenti
Miratur : dubios anceps sententia volvit
Eventus; peragat pugnas, an fortia cœpta
Deserat? Illyricis ardet succurrere damnis :
Præceptis obstare timet; reverentia frangit
Virtutis stimulos : hinc publica commoda suadent,
Hinc metus invidiæ : tandem indignatus ad astra

Extollit palmas, et ab imo pectore fatur:
«Numina Romanis necdum satiata ruinis,
Si juvat imperium penitus de stirpe revelli,
Uno si placuit deleri sæcula lapsu,
Si piget humani generis; prorumpat in arva
Libertas effrena maris, vel limite justo
Devius errantes Phaethon confundat habenas.
Cur per Rufinum geritur? procumbere mundum
Hoc auctore pudet : mediis revocamur ab armis,
Proh dolor! et strictos deponere cogimur enses.
Vos arsuræ urbes, perituraque mœnia testor;
Cedo equidem, et miserum permitto casibus orbem.
Flectite signa, duces : redeat jam miles Eois.
Parendum : taceant litui : prohibete sagittas;
Parcite contiguo, Rufinus præcipit, hosti.»
His dictis, omnes una fremuere manipli,
Quantum non Italo percussa Ceraunia fluctu,
Quantum non madidis elisa tonitrua Coris;
Secernique negant, ereptaque prœlia poscunt,
Insignemque ducem populus defendit uterque,
Et sibi quisque trahit : magno certatur amore,
Alternamque fidem non illaudata lacessit
Seditio, talique simul clamore queruntur:
« Quis mihi nudatos enses, quis tela lacertis
Excutit, et solvi curvatos imperat arcus?
Quisnam audet leges vibrato imponere ferro?
Inflammata semel nescit mitescere virtus.
Jam mihi barbaricos sitientia pila cruores
Sponte volant, ultrixque manus mucrone furenti
Ducitur, et siccum gladium vagina recusat.

Num patiar? Semperne Getis discordia nostra
Proderit? En iterum belli civilis imago!
Quid consanguineas acies, quid dividis olim
Concordes aquilas? Non dissociabile corpus,
Conjunctumque sumus : te, quo libet ire, sequemur;
Te vel Hyperboreo damnatam sidere Thulen,
Te vel ad incensas Libyæ comitabor arenas;
Indorum si stagna petas, rubrisque recessus
Æquoris, auriferum veniam poturus Hydaspen;
Si calcare Notum, secretaque litora Nili
Nascentis jubeas, mundum post terga relinquam.
Et quocunque loco Stilicho tentoria figet,
Hic patria est.» Dux inde vetat : « Desistite, quæso,
Atque avidam differte manum : cadat iste minacis
Invidiæ cumulus : non est victoria tanti,
Ut videar vicisse mihi : vos, fida juventus,
Ite mei quondam socii.» Nec plura locutus,
Flectit iter; vacuo qualis discedit hiatu
Impatiens remeare leo, quem plurima cuspis,
Et pastorales pepulerunt igne catervæ,
Inclinatque jubas, demissaque lumina velat,
Et trepidas mœsto rimatur murmure silvas.
Ut sese legio vidit disjuncta relinqui,
Ingentem tollit gemitum, galeasque solutis
Humectat lacrymis, pressamque morantia vocem
Thoracum validos pulsant suspiria nexus :
« Tradimur, heu! tantumque sequi prohibemur amorem,
Exclamant : spernisne tuas, dux optime, dextras,
Quas tibi victrices toties Bellona probavit?
Nos adeo viles? adeo felicior axis

Hesperius, meruit qui te rectore teneri?
Quid nobis patriam, quid cara revisere tandem
Pignora, dilectosve juvat coluisse penates?
Te sine, dulce nihil : jam formidata tyranni
Tempestas subeunda mihi, qui forte nefandas
Jam parat insidias; qui nos aut turpibus Hunnis,
Aut impacatis famulos præstabit Alanis.
Quanquam non adeo robur defecerit omne,
Tantave gestandi fuerit penuria ferri.
Tu licet occiduo maneas sub cardine solis;
Tu mihi dux semper, Stilicho, nostramque vel absens
Experiere fidem : dabitur tibi debita pridem
Victima : promissis longum placabere sacris. »

Tristior Hæmoniis miles digressus ab oris
Tangebat Macetum fines, murosque subibat,
Thessalonica, tuos : sensu dolor hæret in alto
Abditus, et tacitas vindictæ præstruit iras,
Spectaturque favens odiis locus, aptaque leto
Tempora; nec quisquam tanta de plebe repertus,
Proderet incautis qui corda minantia verbis.
Quæ non posteritas, quæ non mirabitur ætas
Tanti consilium vulgi potuisse taceri,
Aut facinus tam grande tegi? mentisque calorem
Non sermone viæ, non inter pocula rumpi?
Æqualis tantam tenuit constantia turbam,
Et fuit arcanum populo! Percurritur Hebrus,
Deseritur Rhodope, Thracumque per ardua tendunt,
Donec ad Herculei perventum nominis urbem.

Ut cessisse ducem, propius venisse cohortes,
Cognita Rufino; magna cervice triumphat,

Omnia tuta ratus, sceptrumque capessere fervet,
Et conjuratos accendit voce clientes :
« Vicimus; expulimus : facilis jam copia regni.
Nullus ab hoste timor : quis enim, quem poscere solum
Horruit, hunc tanto munitum milite vincat?
Quis ferat armatum, quem non superavit inermem?
I nunc, exitium nobis meditare remotus
Incassum, Stilicho, dum nos longissima tellus
Dividat, et mediis Nereus interstrepat undis.
Alpinas transire tibi me sospite rupes
Haud dabitur : jaculis illinc me figere tenta.
Quære ferox ensem, qui nostra ad mœnia tendi
Possit ab Italia : non te documenta priorum,
Non exempla vetant? quis par conatus adire
Has jactat vitasse manus? detrusimus orbe
Te medio, tantisque simul spoliavimus armis.
Nunc epulas tempus, socii, nunc larga parare
Munera, donandumque novis legionibus aurum.
Opportuna meis oritur lux crastina votis.
Quod nolit, rex ipse velit, jubeatque subactus
In partem mihi regna dari : contingat in uno
Privati fugisse modum, crimenque tyranni. »

Talibus acclamant dictis infame nocentum
Concilium, qui perpetuis crevere rapinis,
Et quos una facit Rufino causa sodales,
Illicitum duxisse nihil : delicta fuere
Nexus amicitiæ : jam jam connubia læti
Despondent aliena sibi, frustraque vicissim
Promittunt quas quisque petat, quas devoret urbes.

Cœperat humanos alto sopire labores

Nox gremio, pigrasque Sopor diffuderat alas.
Ille diu curis animum stimulantibus ægrum
Labitur in somnos : vix toto corde quierat,
Ecce videt diras alludere protinus Umbras,
Quas dedit ipse neci; quarum, quæ clarior, una
Visa loqui : « Proh! surge toro; quid plurima volvis
Anxius? hæc requiem rebus finemque labori
Allatura dies : omni jam plebe redibis
Altior, et læti manibus portabere vulgi. »
Has canit ambages; occulto fallitur ille
Omine, nec capitis sentit præsagia fixi.
  Jam summum radiis stringebat Lucifer Hæmum,
Festinamque rotam solito properantior urget,
Tandem Rufini visurus funera, Titan.
Prosiluit stratis, densæque capacia turbæ
Atria regifico jussit splendere paratu
Exceptura dapes, et, quod post vota daretur,
Inscribi propriis aurum fatale figuris.
  Ipse salutatum reduces post prœlia turmas;
Jam regale tumens, et principe celsior, ibat,
Collaque femineo jactabat mollia gestu,
Imperii certus, tegeret ceu purpura dudum
Corpus, et ambirent ardentes tempora gemmæ.
  Urbis ab angusto tractu, qua vergit in Austrum,
Planities vicina patet; nam cetera pontus
Circuit, exiguo dirimi se tramite passus.
Hic ultrix acies, ornatu fulgida Martis,
Explicuit cuneos ; pedites in parte sinistra
Consistunt; equites illic poscentia cursum
Ora reluctantur pressis sedare lupatis :

Hic alii sævum cristato vertice nutant,
Et tremulos humeris gaudent vibrare colores,
Quos operit formatque chalybs : conjuncta per artem
Flexilis inductis animatur lamina membris,
Horribilis visu; credas simulacra moveri
Ferrea, cognatoque viros spirare metallo.
Par vestitus equis : ferrata fronte minantur,
Ferratosque levant securi vulneris armos.
Diviso stat quisque loco : metuenda voluptas
Cernenti, pulcherque timor; spirisque remissis
Mansuescunt varii vento cessante dracones.
  Augustus veneranda prior vexilla salutat.
Rufinus sequitur, quo fallere cuncta solebat
Callidus affatu, devotaque brachia laudat,
Nomine quemque vocans, natosque patresque reversis
Nuntiat incolumes. Illi, dum plurima ficto
Certatim sermone petunt, extendere longos
A tergo flexus, insperatoque suprema
Circuitu sociare parant : decrescere campus
Incipit, et clipeis in se redeuntia junctis
Curvo paulatim sinuantur cornua ductu.
  Sic ligat immensa virides indagine saltus
Venator; sic attonitos ad litora pisces
Æquoreus populator agit, rarosque plagarum
Contrahit anfractus, et hiantes colligit oras.
  Excrudunt alios : cingi se fervidus ille
Nescit adhuc, graviterque apprensa veste morantem
Increpat Augustum : scandat sublime tribunal;
Participem sceptri, socium declaret honoris.
Quum subito stringunt gladios, vox desuper ingens

Infremuit : « Nobis etiam, teterrime, nobis
Sperasti famulas imponere posse catenas?
Unde redi nescis? patiarne audire satelles,
Qui leges aliis libertatemque reduxi?
Bis domitum civile nefas, bis rupimus Alpes.
Tot nos bella docent nulli servire tyranno.»
Diriguit : spes nulla fugæ; seges undique ferri
Circumfusa micat; dextra lævaque revinctus
Hæsit, et ensiferæ stupuit mucrone coronæ :
Ut fera, quæ montes nuper dimisit avitos,
Altorumque exsul nemorum damnatur arenæ
Muneribus, commota ruit; vir murmure contra
Hortatur, nixusque genu venabula tendit :
Illa pavet strepitus, cuneosque erecta theatri
Respicit, et tanti miratur sibila vulgi.
Unus per medios audendi pronior ense
Prosilit exserto, dictisque, et vulnere torvus :
« Hac petit; hac Stilicho, quem jactas pellere, dextra
Te ferit, hoc absens invadit viscera ferro.»
Sic fatur, meritoque latus transverberat ictu.
Felix illa manus, talem quæ prima cruorem
Hauserit, et fessi pœnam libaverit orbis!
Mox omnes fodiunt hastis, artusque trementes
Dilaniant; uno tot corpore pila tepescunt,
Et non infecto puduit mucrone reverti.
Hi vultus avidos, et adhuc spirantia vellunt
Lumina; truncatos alii rapuere lacertos :
Amputat ille pedes, humerum quatit ille solutis
Nexibus; hic fracti resecat curvamina dorsi;
Hic jecur, hic cordis fibras, hic pandit anhelas

Pulmonis latebras : spatium non invenit ira,
Nec locus est odiis : consumpto funere vix tum
Deseritur, sparsumque perit per tela cadaver.
Sic mons Aonius rubuit, quum Penthea ferrent
Mænades; aut subito mutatum Actæona cornu
Traderet insanis Latonia visa Molossis.
Criminibusne tuis credis, Fortuna, mederi?
Et male donatum speras æquare favorem
Suppliciis? una tot millia morte rependi?
Eversis agedum Rufinum divide terris,
Da caput Odrysiis, truncum mereantur Achivi.
Quid reliquis dabitur? nec singula membra peremptis
Sufficiunt populis : Vacuo plebs obvia muro,
Jam secura, fluit; senibus non obstitit ætas,
Virginibusve pudor; viduæ, quibus ille maritos
Abstulit, orbatæque ruunt ad gaudia matres,
Insultantque alacres : laceros juvat ire per artus,
Pressaque calcato vestigia sanguine tingi.
Nec minus assiduis flagrant elidere saxis
Prodigiale caput, quod jam de cuspide summa
Nutabat, digna rediens ad mœnia pompa.
Dextera quin etiam ludo concessa vagatur
Æra petens, fraudesque animi persolvit avari
Terribili lucro, vivosque imitata retentus
Cogitur adductis digitos inflectere nervis.
Desinat elatis quisquam confidere rebus,
Instabilesque deos, ac lubrica numina discat.
Illa manus, quæ sceptra sibi gestanda parabat,
Cujus se toties submisit ad oscula supplex
Nobilitas, inhumata diu, miseroque revulsa

Corpore, feralem quæstum post fata poposcit.
Aspiciat quisquis nimium sublata secundis
Colla gerit : triviis calcandus spargitur ecce,
Qui sibi pyramidas, qui non cedentia templis
Ornatura suos exstruxit culmina manes;
Et, qui Sidonio velari credidit ostro,
Nudus pascit aves : jacet en, qui possidet orbem,
Exiguæ telluris inops, et pulvere raro
Per partes tegitur, nusquam totiesque sepultus.

Senserunt convexa necem, tellusque nefandum
Amolitur onus : jam respirantibus astris,
Infernos gravat umbra lacus : pater Æacus horret;
Intrantemque etiam latratu Cerberus urget.
Tunc animæ, quas ille fero sub jure peremit,
Circumstant, nigrique trahunt ad judicis urnam
Infesto fremitu : veluti pastoris in ora
Commotæ glomerantur apes, qui dulcia raptu
Mella trahit, pennasque cient, et spicula tendunt,
Et tenuis saxi per propugnacula cinctæ
Rimosam patriam, dilectaque pumicis antra
Defendunt, pronoque favos examine velant.

Est locus, infaustis quo conciliantur in unum
Cocytos Phlegethonque vadis, inamœnus uterque
Alveus : hic volvit lacrymas; hic igne redundat.
Turris per geminos flammis vicinior amnes
Porrigitur, solidoque rigens adamante sinistrum
Proluit igne latus; dextra Cocytia findit
Æquora, triste gemens, et fletu concita plangit.
Huc post emeritam mortalia sæcula vitam
Deveniunt : ibi nulla manent discrimina fati,

Nullus honos, vanoque exutum nomine regem
Proturbat plebeius egens. Quæsitor in alto
Conspicuus solio prætentat crimina Minos,
Et justis dirimit sontes : quos nolle fateri
Viderit, ad rigidi transmittit verbera fratris.
Nam juxta Rhadamanthus agit : quum gesta superni
Curriculi, totosque diu perspexerit actus,
Exæquat damnum meritis, et muta ferarum
Cogit vincla pati : truculentos ingerit ursis,
Prædonesque lupis; fallaces vulpibus addit.
At qui desidia semper vinoque gravatus,
Indulgens Veneri voluit torpescere luxu,
Hunc suis immundi pingues detrudit in artus.
Qui justo plus esse loquax, arcanaque suevit
Prodere, piscosas fertur victurus in undas,
Ut nimiam pensent æterna silentia vocem.
Quos ubi per varias, annis ter mille, figuras
Egit Lethæo purgatos flumine, tandem
Rursus ad humanæ revocat primordia formæ.
Tum quoque, dum lites, Stygiique negotia solvit
Dura fori, veteresque reos ex ordine quærit,
Rufinum procul ecce notat, visuque severo
Lustrat, et ex imo concussa sede profatur :
« Huc superum labes, huc insatiabilis auri
Proluvies, pretioque nihil non ause parato,
Quodque mihi summum scelus est, huc improbe legum
Venditor, Arctoi stimulator perfide Martis,
Cujus ob innumeras strages angustus Averni
Jam sinus, et plena lassatur portitor alno.
Quid demens manifesta negas? en pectus inustæ

Deformant maculæ, vitiisque inolevit imago,
Nec sese commissa tegunt. Genus omne dolorum
In te ferre lubet : dubio tibi pendula rupes
Immineat lapsu : volucer te torqueat axis :
Te refugi fallant latices, atque ore natanti
Arescat decepta sitis; dapibusque relictis
In tua mansurus migret præcordia vultur.
Quanquam omnes alii, quos hæc tormenta fatigant,
Pars quota sint, Rufine, tui? quid tale vel audax
Fulmine Salmoneus, vel lingua Tantalus egit,
Aut inconcesso Tityus deliquit amore?
Cunctorum si facta simul jungantur in unum,
Præcedes numero : cui tanta piacula quisquam
Supplicio conferre valet? quid denique dignum
Omnibus inveniam, vincant quum singula pœnas?
Tollite de mediis animarum dedecus umbris.
Aspexisse sat est : oculis jam parcite nostris,
Et Ditis purgate domos : agitate flagellis
Trans Styga, trans Erebum : vacuo mandate barathro
Infra Titanum tenebras, infraque recessus
Tartareos, nostrumque Chaos, qua noctis opacæ
Fundamenta latent, penitusque immersus anhelet,
Dum rotet astra polus, feriant dum litora venti. »

DE TERTIO CONSULATU

HONORII AUGUSTI

PANEGYRIS.

PRÆFATIO.

PARVOS non aquilis fas est educere fetus
Ante fidem Solis, judiciumque poli.
Nam pater, excusso saliit quum tegmine proles,
Ovaque maternus rupit hiulca tepor;
Protinus implumes convertit ad æthera nidos,
Et recto flammas imperat ore pati:
Consulit ardentes radios, et luce magistra
Natorum vires ingeniumque probat.
Degeneres refugo torsit qui lumine visus,
Unguibus hunc sævis ira paterna ferit:
Exploratores oculis qui pertulit ignes,
Sustinuitque acie nobiliore diem,
Nutritur volucrumque potens et fulminis hæres,
Gesturus summo tela trisulca Jovi.
Me quoque Pieriis tentatum sæpius antris
Audet magna suo mittere Roma deo.
Jam dominas aures, jam regia tecta meremur,
Et chelys Augusto judice nostra sonat.

DE TERTIO CONSULATU

HONORII AUGUSTI

PANEGYRIS.

Tertia Romulei sumant exordia fasces,
Terque suas ducat bellatrix pompa curules:
Festior annus eat, cinctusque imitata Gabinos,
Dives Hydaspeis augescat purpura gemmis:
Succedant armis trabeæ; tentoria lictor
Ambiat, et Latiæ redeant ad signa secures.
Tuque, o, qui patrium curis æqualibus orbem
Eoo cum fratre regis, procede secundis
Alitibus, Phœbique novos ordire meatus,
Spes votumque poli, quem primo a limine vitæ
Nutrix aula fovet; strictis quem fulgida telis
Inter laurigeros aluerunt castra triumphos.
Ardua privatos nescit fortuna penates,
Et regnum cum luce dedit: cognata potestas
Exçepit Tyrio venerabile pignus in ostro,
Lustravitque tuos aquilis victricibus ortus
Miles, et in mediis cunabula præbuit hastis.
Te nascente, ferox toto Germania Rheno
Intremuit, movitque suas formidine silvas
Caucasus, et positis numen confessa pharetris,
Ignavas Meroe traxit de crine sagittas.

Reptasti per scuta puer, regumque recentes
Exuviæ tibi ludus erant, primusque solebas
Aspera complecti torvum post prœlia patrem,
Signa triumphato quoties flexisset ab Istro,
Arctoa de strage calens, et poscere partem
De spoliis, Scythicosve arcus, aut rapta Gelonis
Cingula, vel jaculum Daci, vel frena Suevi:
Ille coruscanti clypeo te sæpe volentem
Sustulit arridens, et pectore pressit anhelo
Intrepidum ferri, galeæ nec triste timentem
Fulgur, et ad summas tendentem brachia cristas:
Tum sic lætus ait: « Rex o stellantis Olympi,
Talis perdomito redeat mihi filius hoste,
Hyrcanas populatus opes, aut cæde superbus
Assyria; sic ense rubens, sic flamine crebro
Turbidus, et grato respersus pulvere belli,
Armaque gaviso referat captiva parenti. »
Mox ubi firmasti recto vestigia gressu,
Non tibi desidias molles, nec marcida luxu
Otia, nec somnos genitor permisit inertes:
Sed nova per duros instruxit membra labores,
Et cruda teneras exercuit indole vires,
Frigora sæva pati, gravibus non cedere nimbis,
Æstivum tolerare jubar, tranare sonoras
Torrentum furias, adscensu vincere montes,
Planitiem cursu, valles et concava saltu;
Nec non in clypeo vigiles perducere noctes,
In galea potare nives; nunc spicula cornu
Tendere, nunc glandes Baleari spargere funda:
Quoque magis nimium pugnæ inflammaret amorem,

Facta tui numerabat avi, quem litus adustæ
Horrescit Libyæ, ratibusque impervia Thule.
Ille leves Mauros, nec falso nomine Pictos
Edomuit, Scotumque vago mucrone secutus,
Fregit Hyperboreas remis audacibus undas,
Et geminis fulgens utroque sub axe tropæis
Tethyos alternæ refluas calcavit arenas.
Hos tibi virtutum stimulos, hæc semina laudum,
Hæc exempla dabat : non ocius hausit Achilles
Semiferi præcepta senis, seu cuspidis artes,
Sive lyræ cantus, medicas seu disceret herbas.
  Interea turbata fides, civilia rursus
Bella tonant, dubiumque quatit discordia mundum.
Proh crimen Superum! longi proh dedecus ævi!
Barbarus Hesperias exsul possederat urbes,
Sceptraque dejecto dederat romana clienti.
Jam princeps molitur iter, gentesque remotas
Colligit Auroræ, tumidus quascunque pererrat
Euphrates, quas lustrat Halys, quas ditat Orontes.
Thuriferos Arabes saltus, vada Caspia Medi,
Armenii Phasin, Parthi liquere Niphaten.
  Quæ tibi tunc Martis rabies, quantusque sequendi
Ardor erat! quanto flagrabant pectora voto,
Optatas audire tubas, campique cruenta
Tempestate frui, truncisque immergere plantas!
  Ut leo, quem fulvæ matris spelunca tegebat
Uberibus solitum pasci, quum crescere sensit
Ungue pedes, et terga jubis, et dentibus ora,
Jam negat imbelles epulas, et rupe relicta,
Gætulo comes ire patri, stabulisque minari

Æstuat, et celsi tabo sordere juvenci.
  Ille vetat, rerumque tibi commendat habenas,
Et sacro meritos ornat diademate crines.
Tantaque se rudibus pietas ostendit in annis,
Sic ætas animo cessit, quererentur ut omnes
Imperium tibi sero datum : victoria velox
Auspiciis effecta tuis : pugnastis uterque;
Tu fatis, genitorque manu : te propter, et Alpes
Invadit faciles; cauto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis : spes irrita valli
Concidit, et scopulis patuerunt claustra revulsis.
Te propter, gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine reppulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti!
Alpinæ rubuere nives, et frigidus amnis
Mutatis fumavit aquis, turbaque cadentum
Staret, ni rapidus juvisset flumina sanguis.
  At ferus inventor scelerum trajecerat altum
Non uno mucrone latus, duplexque tepebat
Ensis, et ultrices in se converterat iras
Tandem justa manus. Jam libertate reducta
Quamvis emeritum peteret natura reverti
Numen, et auratas astrorum panderet arces,
Nutaretque oneri venturo conscius Atlas,
Distulit Augustus cupido se credere cœlo,
Dum tibi pacatum præsenti traderet orbem.
  Nec mora; Bistoniis alacer consurgis ab oris,

Inter barbaricas ausus transire cohortes,
Impavido vultu: linquis Rhodopeia saxa
Orpheis animata modis; juga deseris OEtes,
Herculeo damnata rogo; post Pelion intras
Nereis illustre toris. Te pulcher Enipeus
Celsaque Dodone stupuit, rursusque locutæ
In te Chaoniæ moverunt carmina quercus.
Illyrici legitur plaga litoris; arva teruntur
Dalmatiæ; Phrygii numerantur stagna Timavi.
Gaudent Italiæ sublimibus oppida muris
Adventu sacrata tuo: submissus adorat
Eridanus, blandosque jubet mitescere fluctus,
Et Phaethonteas solitæ deflere ruinas
Roscida frondosæ revocant electra sorores.

Quanti tum juvenes, quantæ sprevere pudorem
Spectandi studio matres, puerisque severi
Certavere senes, quum tu genitoris amico
Exceptus gremio, mediam veherere per urbem,
Velaretque pios communis laurea currus!
Qui non Luciferum roseo cum Sole videri
Credidit, aut junctum Bromio radiare Tonantem?

Floret cristatis exercitus undique turmis,
Quisque sua te voce canens: præstringit ahena
Lux oculos, nudique seges Mavortia ferri
Ingeminat splendore diem. Pars nobilis arcu,
Pars longe jaculis, pars cominus horrida contis.
Hi volucres tollunt aquilas, hi picta draconum
Colla levant, multusque tumet per nubila serpens
Iratus, stimulante Noto, vivitque receptis
Flatibus, et vario mentitur sibila tractu.

Ut ventum ad sedes, cunctos discedere tectis
Dux jubet, et generum compellat talibus ultro:
« Bellipotens Stilicho, cujus mihi robur in armis,
Pace probata fides : quid enim per prœlia gessi
Te sine? quem merui te non sudante triumphum?
Odrysium pariter Getico fœdavimus Hebrum
Sanguine, Sarmaticas pariter prostravimus alas,
Rhipæaque simul fessos porreximus artus
In glacie, stantemque rota sulcavimus Istrum.
Ergo age, me quoniam cœlestis regia poscit,
Tu curis succede meis; tu pignora solus
Nostra fove; geminos dextra tu protege fratres
Per consanguineos thalamos, noctemque beatam,
Per tædas, quas ipsa tuo regina levavit
Conjugio, sociaque nurum produxit ab aula,
Indue mente patrem, crescentes dilige fœtus
Ut ducis, ut soceri : jam jam securus ad astra
Te custode, ferar. Rupta si mole Typhœus
Vinclis prosiliat, Tityus si membra resolvat,
Si furor Enceladi projecta mugiat Ætna;
Opposito Stilichone cadent. » Nec plura locutus,
Sicut erat, liquido signavit tramite nubes,
Ingrediturque globum Lunæ, limenque relinquit
Arcados, et Veneris clementes advolat auras.
Hinc Phœbi permensus iter, flammamque nocentem
Gradivi, placidumque Jovem, stetit arce suprema,
Algenti qua zona riget Saturnia tractu.
Machina laxatur cœli, rutilæque patescunt
Sponte fores. Arctoa parat convexa Bootes:
Australes reserat portas succinctus Orion;

Invitantque novum sidus, pendentque vicissim,
Quas partes velit ille sequi, quibus esse sodalis
Dignetur stellis, aut qua regione morari.
  O decus ætherium, terrarum gloria quondam,
Te tuus Oceanus natali gurgite lassum
Excipit, et notis Hispania proluit undis.
Fortunate parens, primos quum detegis ortus,
Adspicis Arcadium; quum te proclivior urges,
Occiduum visus remoratur Honorius ignem.
Et quocumque vagos flectas sub cardine cursus,
Natorum per regna venis, qui mente serena,
Maturoque regunt victas moderamine gentes;
Sæcula qui rursus formant meliore metallo.
  Luget avarities Stygiis innexa catenis,
Cumque suo demens expellitur ambitus auro.
Non dominantur opes; non corrumpentia sensus
Dona valent; emitur sola virtute potestas.
  Unanimi fratres, quorum mare terraque fatis
Debentur, quodcumque manus evasit avitas,
Quod superest patri, vobis jam Mulciber arma
Præparat, et Sicula Cyclops incude laborat;
Brontes innumeris exasperat ægida signis;
Altum fulminea crispare in casside conum
Festinat Steropes; nectit thoraca Pyracmon;
Ignifluisque gemit Lipare fumosa cavernis.
Vobis Ionia virides Neptunus in alga
Nutrit equos, qui summa freti per cœrula possint
Ferre viam, segetemque levi percurrere motu,
Nesciant ut spumas, nec proterat ungula culmos.
  Jam video Babylona rapi, Parthumque coactum

Non ficta trepidare fuga; jam Bactra teneri
Legibus, et famulis Gangen pallescere ripis,
Gemmatosque humilem dispergere Persida cultus.
Ite per extremum Tanain, pigrosque Triones;
Ite per ardentem Libyam, superate vapores
Solis, et arcanos Nili deprendite fontes;
Herculeum finem, Bacchi transcurrite metas,
Vestri juris erit quidquid complectitur axis.
Vobis rubra dabunt pretiosas æquora conchas,
Indus ebur, ramos Panchaia, vellera Seres.

DE QUARTO CONSULATU

HONORII AUGUSTI

PANEGYRIS.

Auspiciis iterum sese regalibus annus
Induit, et nota fruitur jactantior aula;
Limina nec passi circum privata morari
Exsultant reduces, Augusto consule, fasces.
Cernis ut armorum proceres, legumque potentes,
Patricios sumunt habitus, et more Gabino
Discolor incedit legio, positisque parumper
Bellorum signis, sequitur vexilla Quirini?
Lictori cedunt aquilæ, ridetque togatus
Miles, et in mediis effulget Curia castris.
Ipsa Palatino circumvallata senatu,
Jam trabeam Bellona gerit, parmamque removit
Et galeam, sacras humeris vectura curules.
Nec te laurigeras pudeat, Gradive, secures
Pacata gestare manu, Latiaque micantem
Loricam mutare toga, dum ferreus hæret
Currus, et Eridani ludunt per prata jugales.
  Haud indigna coli, nec nuper cognita Marti
Ulpia progenies, et quæ diademata mundo
Sparsit, Ibera domus; nec tantæ vilior unda
Promeruit gentis seriem; cunabula fovit

Oceanus; terræ dominos, pelagique futuros
Immenso decuit rerum de principe nasci.
Hinc processit avus; cui, post Arctoa frementi
Classica, Massylas annexuit Africa lauros.
Ille, Caledoniis posuit qui castra pruinis,
Qui medios Libyæ sub casside pertulit æstus,
Terribilis Mauro, debellatorque Britanni
Litoris, ac pariter Boreæ vastator et Austri.
Quid rigor æternus cœli, quid sidera prosunt,
Ignotumque fretum? maduerunt Saxone fuso
Orcades; incaluit Pictorum sanguine Thule;
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.
Quid calor obsistit forti? per vasta cucurrit
Æthiopum, cinxitque novis Atlanta maniplis.
Virgineum Tritona bibit, sparsosque venenis
Gorgoneis vidit thalamos, et vile virentes
Hesperidum risit, quos ditat fabula, ramos.
Arx incensa Jubæ, rabies Maurusia ferro
Cessit, et antiqui penetralia diruta Bocchi.

Sed laudes genitor longe transgressus avitas,
Subdidit Oceanum sceptris, et margine cœli
Clausit opes, quantum distant a Tigride Gades,
Inter se Tanais quantum Nilusque relinquunt.
Hæc tamen innumeris per se quæsita tropæis.
Non generis dono, non ambitione potitus;
Digna legi virtus : ultro se purpura supplex
Obtulit, et solus meruit regnare rogatus.
Nam quum barbaries penitus commota gementem
Irrueret Rhodopen, et mixto turbine gentis,
Jam deserta suas in nos transfunderet Arctos;

Danubii totæ vomerent quum prœlia ripæ,
Quum Geticis ingens premeretur Mysia plaustris,
Flavaque Bistonios operirent agmina campos:
Omnibus afflictis, et vel labentibus ictu,
Vel prope casuris, unus tot funera contra
Restitit, exstinxitque faces, agrosque colonis
Reddidit, et leti rapuit de faucibus urbes.
Nulla relicta foret Romani nominis umbra,
Ni pater ille tuus jam jam ruitura subisset
Pondera, turbatamque ratem, certaque levasset
Naufragium commune manu. Velut ordine rupto
Quum procul insanæ traherent Phaethonta quadrigæ,
Sæviretque dies, terramque et stagna propinqui
Haurirent radii, solito cum murmure torvis
Sol occurrit equis; qui postquam rursus heriles
Agnovere sonos, rediit meliore magistro
Machina, concentusque poli, currusque recepit
Imperium, flammæque modum. Sic traditus illi,
Servatusque Oriens : at non pars altera rerum
Tradita, bis possessa manu, bis parta periclis.
Per varium gemini scelus erupere tyranni
Tractibus occiduis : hunc sæva Britannia fudit;
Hunc sibi Germanus famulum delegerat exsul.
Ausus uterque nefas, domini respersus uterque
Insontis jugulo : novitas audere priori
Suadebat, cautumque dabant exempla sequentem:
Hic nova moliri præceps; hic quærere tuta
Providus : hic fusis, collectis viribus ille :
Hic vagus, excurrens; hic intra claustra reductus :
Dissimiles, sed morte pares : evadere neutri

Dedecus, aut mixtis licuit procumbere telis.
Amissa specie, raptisque insignibus, ambo
In vultus rediere suos, manibusque revinctis
Oblati gladiis submittunt colla paratis,
Et vitam veniamque rogant : proh damna pudoris!
Qui modo tam densas nutu movere cohortes,
In quos jam dubius sese libraverat orbis,
Non hostes victore cadunt, sed judice sontes.
Damnat voce reos, petiit quos Marte tyrannos.
Amborum periere duces : hic sponte carina
Decidit in fluctus; illum suus abstulit ensis.
Hunc Alpes, hunc pontus habet : solatia cæsis
Fratribus hæc ultor tribuit : necis auctor uterque
Labitur; augustas par victima mitigat umbras.
Has dedit inferias tumulis, juvenumque duorum
Purpureos merito placavit sanguine Manes.
  Illi justitiam confirmavere triumphi;
Præsentes docuere Deos : hinc sæcula discant
Indomitum nihil esse pio, tutumve nocenti.
Nuntius ipse sui longas incognitus egit
Prævento rumore, vias : inopinus utrumque
Perculit, et clausos montes, ut plana, reliquit.
  Exstruite immanes scopulos, attollite turres,
Cingite vos fluviis, vastas opponite silvas,
Garganum Alpinis, Apenninumque nivalem
Permixtis sociate jugis, et rupibus Hæmum
Addite Caucasiis; involvite Pelion Ossæ;
Non dabitis murum sceleri; qui vindicet, ibit.
Omnia subsident meliori pervia causæ.
  Nec tamen oblitus civem, cedentibus atrox

Partibus infremuit : non insultare jacenti
Malebat : mitis precibus, pietatis abundans,
Pœnæ parcus erat; paci non intulit iram
Post acies : odiis idem, qui terminus armis.
Profuit, hoc vincente, capi; multosque subactos
Prospera laturæ commendavere catenæ.
Magnarum largitor opum, largitor honorum;
Pronus et in melius gaudens convertere fata.
  Hinc amor, hinc validum devoto milite robur.
Hinc natis mansura fides : hoc nobilis ortu
Nasceris, æquæva cum majestate creatus,
Nullaque privatæ passus contagia sortis.
Omnibus acceptis, ultro te regia solum
Protulit; et patrio felix adolescis in ostro;
Membraque, vestitu nunquam temerata profano,
In sacros cecidere sinus. Hispania patrem
Auriferis eduxit aquis; te gaudet alumno
Bosporus : Hesperio de limite surgit origo;
Sed nutrix Aurora tibi : pro pignore tanto
Certatur : geminus te civem vindicat axis.
Herculis, et Bromii sustentat gloria Thebas;
Hæsit Apollineo Delos Latonia partu;
Cretaque se jactat tenero reptata Tonanti:
Sed melior Delo, Dictæis clarior oris,
Quæ dedit hoc Numen regio : non litora nostro
Sufficerent angusta Deo; nec inhospita Cynthi
Saxa tuos artus duro læsere cubili.
Acclinis genitrix auro, circumflua gemmis,
In Tyrios enixa toros : ululata verendis
Aula puerperiis : quæ tunc documenta futuri?

Quæ voces avium? quanti per inane volatus?
Quis vatum discursus erat? tibi corniger Ammon,
Et dudum taciti rupere silentia Delphi;
Te Persæ cecinere Magi; te sensit Etruscus
Augur, et inspectis Babylonius horruit astris;
Chaldæi stupuere senes, Cumanaque rursus
Intonuit rupes, rabidæ delubra Sibyllæ.
Nec te progenitum Cybeleius ære sonoro
Lustravit Corybas: exercitus undique fulgens
Adstitit: ambitus signis augustior infans,
Sentit adorantes galeas, redditque ferocem
Vagitum lituis: vitam tibi contulit idem
Imperiumque dies. Inter cunabula consul
Proveheris: signas, posito modo nomine, fastos;
Donaturque tibi, qui te produxerat, annus.
Ipsa Quirinali parvum te cinxit amictu
Mater, et ad primas docuit reptare curules.
Uberibus sanctis, immortalique dearum
Crescis adoratus gremio. Tibi sæpe Diana
Mænalios arcus venatricesque pharetras
Suspendit, puerile decus: tu sæpe Minervæ
Lusisti clypeo, fulvamque impune pererrans
Ægida, tractasti blandos interritus angues.
Sæpe tuas etiam, jam tum gaudente marito,
Velavit regina comas, festinaque voti
Præsumptum diadema dedit: tum lævibus ulnis
Sustulit, et magno porrexit ad oscula patri.
Nec dilatus honor: mutatus principe Cæsar
Protinus æquaris fratri, nec certius unquam
Hortati Superi; nullis præsentior æther

Adfuit ominibus. Tenebris involverat atra
Lumen hiems, densosque Notus collegerat imbres:
Sed mox, quum solita miles te voce levasset,
Nubila dissolvit Phœbus, pariterque dabantur
Sceptra tibi, mundoque dies: caligine liber
Bosporus adversam patitur Chalcedona cerni.
Nec tantum vicina nitent, sed tota repulsis
Nubibus exuitur Thrace: Pangæa renident,
Insuetosque palus radios Mæotia vibrat.
Non Boreas nimbos, non Sol ardentior egit:
Imperii lux illa fuit: præsagus obibat
Cuncta nitor, risitque tuo Natura sereno.
Visa etiam medio, populis mirantibus, audax
Stella die, dubitanda nihil, nec crine retuso
Languida, sed quantus numeratur nocte Bootes:
Emicuitque plagis alieni temporis hospes
Ignis, et agnosci potuit, quum luna lateret;
Sive parens Augusta fuit, seu fòrte reluxit
Divi sidus avi, seu te properantibus astris
Cernere Sol patiens cœlum commune remisit.

Apparet quid signa ferant: ventura potestas
Claruit Ascanio, subita quum luce comarum
Innocuus flagraret apex, Phrygioque volutus
Vertice, fatalis redimiret tempora candor.
At tua cœlestes illustrant omina flammæ.

Talis ab Idæis primævus Jupiter antris
Possessi stetit arce poli, famulosque recepit,
Natura tradente, Deos: lanugine nondum
Vernabant vultus, nec adhuc per colla fluebant
Moturæ convexa comæ; tum scindere nubes

Discebat, fulmenque rudi torquere lacerto.
  Lætior augurio genitor, natisque superbus
Jam paribus, duplici fultus consorte redibat,
Splendebatque pio complexus pignora curru.
  Haud aliter summo gemini cum patre Lacones,
Progenies Ledæa, sedent; in utroque relucent
Frater, utroque soror : similis chlamys effluit auro :
Stellati pariter crines : juvat ipse Tonantem
Error, et ambiguæ placet ignorantia matri.
Eurotas proprios discernere nescit alumnos.
  Ut domus excepit reduces, ibi talia tecum
Pro rerum stabili fertur ditione locutus :
  « Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset,
Care puer, terrisque procul venerandus Eois
Barbarus Arsacio consurgeret ore tiaras;
Sufficeret sublime genus, luxuque fluentem
Deside nobilitas posset te sola tueri.
Altera Romanæ longe rectoribus aulæ
Conditio : virtute decet, non sanguine niti.
Major et utilior fato conjuncta potenti,
Vile latens virtus. Quid enim submersa tenebris
Proderit obscuro? veluti sine remige puppis;
Vel lyra, quæ reticet; vel, qui non tenditur, arcus.
Hanc tamen haud quisquam, qui non agnoverit ante
Semet, et incertos animi pacaverit æstus,
Inveniet : longis illuc ambagibus itur.
  « Disce orbi, quod quisque sibi : quum conderet artus
Nostros, ætheriis miscens terrena Prometheus,
Sinceram patrio mentem furatus Olympo
Continuit claustris, indignantemque revinxit.

Et, quum non aliter possent mortalia fingi,
Adjunxit geminas: illæ cum corpore lapsæ
Intereunt; hæc sola manet, bustoque superstes
Evolat. Hanc alta capitis fundavit in arce
Mandatricem operum, prospecturamque labòri:
Illas inferius collo, præceptaque summæ
Passuras dominæ, digna statione locavit.
Quippe opifex veritus confundere sacra profanis,
Distribuit partes animæ, sedesque removit.
Iram sanguinei regio sub pectore cordis
Protegit imbutam flammis, avidamque nocendi,
Præcipitemque sui. Rabie succensa tumescit,
Contrahitur stupefacta metu: quumque omnia secum
Duceret, et requiem membris vesana negaret;
Invenit pulmonis opem, madidumque furenti
Præbuit, ut tumidæ ruerent in mollia fibræ.
At sibi cuncta petens, nil collatura cupido,
In jecur, et tractus imos compulsa recessit:
Quæ, velut immanes reserat dum bellua rictus,
Expleri pascique nequit; nunc verbere curas
Torquet avaritiæ, stimulis nunc flagrat amorum,
Nunc gaudet, nunc mœsta dolet, satiataque rursus
Exoritur, cæsaque redit pollentius Hydra.
Hos igitur si quis potuit sedare tumultus,
Inconcussa dabit puræ sacraria menti.

«Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
Servitii patiere jugum; tolerabis iniquas
Interius leges. Tunc omnia jure tenebis,

Quum poteris rex esse tui : proclivior usus
In pejora datur, suadetque licentia luxum,
Illecebrisque effrena favet. Tum vivere caste
Asperius, quum prompta Venus; tum durius iræ
Consulitur, quum pœna patet : sed comprime motus;
Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentemque domet respectus honesti.

« Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam; nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis : nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, et abstrusos explorat fama recessus.
Sis pius in primis : nam quum vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.
Neu dubiis suspectus agas, neu falsus amicis,
Rumorumve avidus : qui talia curat, inanes
Horrebit strepitus, nulla non anxius hora.
Non sic excubiæ, non circumstantia pila,
Quam tutatur amor : non extorquebis amari.
Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.
Nonne vides, operum qui se pulcherrimus ille
Mundus amore liget, nec vi connexa per ævum
Conspirent elementa sibi? qui limite Phœbus
Contentus medio, contentus litore pontus?
Et qui perpetuo terras ambitque vehitque,
Nec premat incumbens, oneri nec cesserit aer?

« Qui terret, plus ipse timet : sors ista tyrannis
Convenit. Invideant claris, fortesque trucident,

Muniti gladiis vivant, septique venenis,
Ancipites habeant artes, trepidique minentur.
Tu civem, patremque geras; tu consule cunctis,
Non tibi : nec tua te moveant, sed publica vota.
In commune jubes si quid, censesve tenendum,
Primus jussa subi : tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, quum viderit ipsum
Auctorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum : nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.
« His tamen effectis, neu fastidire minores,
Neu pete præscriptos homini transcendere fines.
Inquinat egregios adjuncta superbia mores.
Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos;
Armeniæ dominum non te præfecimus oræ;
Non damus Assyriam, tenuit quam femina, gentem :
Romani, qui cuncta diu rexere, regendi,
Qui nec Tarquinii fastus, nec jura tulere
Cæsaris. Annales veterum delicta loquentur;
Hærebunt maculæ : quis non per sæcula damnet
Cæsareæ portenta domus? quem dira Neronis
Funera, quem rupes Caprearum tetra latebit,
Incesto possessa seni? victura feretur
Gloria Trajani; non tam quod Tigride victo,
Nostra triumphati fuerint provincia Parthi,
Alta quod invectus fractis Capitolia Dacis,
Quam patriæ quod mitis erat. Ne desine tales,
Nate, sequi : si bella tonant, prius agmina duris
Exerce studiis, et sævo præstrue Marti.

Non brumæ requies, non hibernacula segnes
Enervent torpore manus : ponenda salubri
Castra loco; præbenda vigil custodia vallo.
Disce ubi densari cuneos, ubi cornua tendi
Æquius, aut iterum flecti; quæ montibus aptæ,
Quæ campis acies, quæ fraudi accommoda vallis;
Qua via difficilis : fidit si mœnibus hostis,
Tum tibi murali libretur machina pulsu;
Saxa rotet præceps aries, projectaque portas
Testudo feriat; ruat emersura juventus
Effossi per operta soli : si longa moretur
Obsidio; tum vota cave secura remittas,
Inclusumve putes : multis damnosa fuere
Gaudia : dispersi pereunt, somnove soluti.
Sæpius incautæ nocuit victoria turbæ.
Neu tibi regificis tentoria larga redundent
Deliciis, neve imbelles ad signa maniplos
Luxuries armata trahat : neu flantibus austris,
Neu pluviis cedas; neu defensura calorem
Aurea submoveant rapidos umbracula soles.
Inventis utere cibis; solabere partes
Æquali sudore tuas : si collis iniquus,
Primus ini : silvam si cædere provocat usus,
Sumpta ne pudeat quercum stravisse bipenni :
Calcatur si pigra palus, tuus ante profundum
Prætentet sonipes : fluvios tu protere cursu
Hærentes glacie; liquidos tu scinde natatu.
Nunc eques in medias equitum te consere turmas;
Nunc pedes adsistas pediti : tum promptius ibunt,
Te socio; tum conspicuus, gratusque feretur

Sub te teste labor. » Dicturum plura parentem
Voce subis : « Equidem, faveant modo numina cœptis,
Hæc effecta dabo; nec me fratrique, tibique
Dissimilem populi commissaque regna videbunt.
Sed cur non potius, verbis quæ disseris, usu
Experior? gelidas certe nunc tendis in Alpes.
Duc tecum comitem : figant, sine, nostra tyrannum
Spicula : pallescat nostro, sine, barbarus arcu.
Italiamne feram furiis prædonis acerbi
Subjectam? patiar Romam servire clienti?
Usque adeone puer? nec me polluta potestas,
Nec pia cognati tanget vindicta cruoris?
Per strages equitare libet : da protinus arma.
Cur annos obicis? pugnæ cur arguor impar?
Æqualis mihi Pyrrhus erat, quum Pergama solus
Verteret, et patri non degeneraret Achilli.
Denique si princeps castris hærere nequibo,
Vel miles veniam. » Delibat dulcia nati
Oscula, miratusque refert : « Laudanda petisti;
Sed festinus amor : veniet robustior ætas;
Ne propera; necdum decimas emensus aristas,
Aggrederis metuenda viris : vestigia magnæ
Indolis agnosco : fertur Pellæus, Eoum
Qui domuit Porum, quum prospera sæpe Philippi
Audiret, lætos inter flevisse sodales,
Nil sibi vincendum patris virtute relinqui.
Hos video motus : fas sit promittere patri :
Tantus eris; nostro nec debes regna favori,
Quæ tibi jam natura dedit. Sic mollibus olim
Stridula ducturum pratis examina regem

Nascentem venerantur apes, et publica mellis
Jura petunt, traduntque favos : sic pascua parvus
Vindicat, et necdum firmatis cornibus, audax
Jam regit armentum vitulus. Sed prœlia differ
In juvenem, patiensque meum cum fratre tuere,
Me bellante, locum : vos impacatus Araxes,
Vos celer Euphrates timeat : sit Nilus ubique
Vester, et emisso quidquid sol imbuit ortu.
Si pateant Alpes, habeat si causa secundos
Justior eventus; aderis, partesque receptas
Suscipies, animosa tuas ut Gallia leges
Audiat, et nostros æquus modereris Iberos.
Tunc ego securus fati, lætusque laborum
Discedam, vobis utrumque regentibus axem.

Interea Musis, animus dum mollior, insta,
Et, quæ mox imitere, legas; nec desinat unquam
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas.
Antiquos evolve duces; assuesce futuræ
Militiæ : Latium retro te confer in ævum.
Libertas quæsita placet? mirabere Brutum.
Perfidiam damnas? Metti satiabere pœnis.
Triste rigor nimius? Torquati despue mores.
Mors impensa bonum? Decios venerare ruentes.
Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
Oppositus Cocles, Muci te flamma docebit.
Quid mora perfringat, Fabius; quid rebus in arctis
Dux gerat, ostendat Gallorum strage Camillus.
Discitur hinc, nullos meritis obsistere casus.
Prorogat æternam feritas tibi Punica famam,
Regule : successus superant adversa Catonis.

Discitur hinc, quantum paupertas sobria possit :
Pauper erat Curius, quum reges vinceret armis;
Pauper Fabricius, Pyrrhi quum sperneret aurum;
Sordida Serranus flexit dictator aratra.
Lustratæ lictore casæ, fascesque salignis
Postibus affixi : collectæ consule messes,
Et sulcata diu trabeato rura colono. »

Hæc genitor præcepta dabat : velut ille carinæ
Longævus rector, variis quem sæpe procellis
Exploravit hiems, ponto jam fessus et annis,
Æquoreas alni nato commendat habenas,
Et casus artesque docet, quo dextra regatur
Sidere, quo fluctus possint moderamine falli;
Quæ nota nimborum; quæ fraus infida sereni,
Quid sol occiduus prodat; quo saucia vento
Decolor iratos attollat Cynthia vultus.

Aspice nunc quacunque micas, seu circulus Austri,
Magne parens, gelidi seu te meruere Triones,
Aspice, completur votum : jam natus adæquat
Te meritis, et, quod magis est optabile, vincit
Subnixus Stilichone tuo, quem fratribus ipse
Discedens clypeum defensoremque dedisti.
Pro nobis nihil ille pati, nullumque recusat
Discrimen tentare sui; non dura viarum,
Non incerta maris. Libyæ squalentis arenas
Audebit superare pedes, madidaque cadente
Pleiade Gætulas intrabit navita Syrtes.

Hunc tamen in primis populos levitate feroces,
Et Rhenum pacare jubes : volat ille citatis
Vectus equis, nullaque latus stipante caterva,

Aspera nubiferas qua Rhætia porrigit Alpes,
Pergit, et hostiles, tanta est fiducia, ripas
Incomitatus adit : totum properare per amnem
Attonitos humili reges cervice videres.
Ante ducem nostrum flavam sparsere Sycambri
Cæsariem, pavidoque orantes murmure Franci
Procubuere solo : juratur Honorius absens,
Imploratque tuum supplex Alamannia nomen.
Bastarnæ venere truces; venit accola silvæ
Bructerus Hercyniæ; latisque paludibus exit
Cimber, et ingentes Albin liquere Cherusci.
Accipit ille preces varias, tardeque rogatus
Annuit, et magno pacem pro munere donat.
 Nobilitant veteres Germanica fœdera Drusos;
Marte sed ancipiti, sed multis cladibus, empta.
Quis victum meminit sola formidine Rhenum?
Quod longis alii bellis potuere mereri,
Hoc tibi dat Stilichonis iter. Post otia Galli
Limitis, hortaris Graias fulcire ruinas.
Ionium tegitur velis, ventique laborant
Tot curvare sinus, servaturasque Corinthum
Prosequitur facili Neptunus gurgite classes;
Et puer Isthmiaci jam pridem litoris exsul
Secura repetit portus cum matre Palæmon.
Plaustra cruore natant; metitur pellita juventus;
Pars morbo, pars ense perit : non lustra Lycæi,
Non Erymantheæ jam copia sufficit umbræ,
Innumeris exusta rogis, nudataque ferro:
Sic flagrasse suas lætantur Mænala silvas.
Excutiat cineres Ephyre; Spartanus, et Arcas

Tutior exsangues pedibus proculcet acervos;
Fessaque pensatis respiret Græcia pœnis.

Gens, qua non Scythicos diffusior ulla triones
Incoluit, cui parvus Athos, angustaque Thrace,
Quum transiret, erat, per te, viresque tuorum
Fracta ducum, lugetque sibi jam rara superstes;
Et, quorum turbæ spatium vix præbuit orbis,
Uno colle latent : sitiens, inclusaque vallo
Ereptas quæsivit aquas, quas hostibus ante
Contiguas alio Stilicho deflexerat actu,
Mirantemque novas ignota per avia valles
Jusserat averso fluvium migrare meatu.

Obvia quid mirum vinci, quum Barbarus ultro
Jam cupiat servire tibi? tua Sarmata discors
Sacramenta petit; projecta pelle Gelonus
Militat; in Latios ritus transistis, Alani.

Ut fortes in Marte viros, animisque paratos,
Sic justos in pace legis, longumque tueris
Electos, crebris nec succedentibus urges.
Judicibus notis regimur; fruimurque quietis
Militiæque bonis, ceu bellatore Quirino,
Ceu placido moderante Numa : non imminet ensis;
Nullæ nobilium cædes; non crimina vulgo
Texuntur; patria mœstus non truditur exsul;
Impia continui cessant augmenta tributi :
Non infelices tabulæ; non hasta refixas
Vendit opes; avida sector non voce citatur;
Nec tua privatis crescunt æraria damnis.
Munificus laudis, sed non es prodigus auri.
Perdurat non empta fides, nec pectora merces

Alligat. Ipsa suo pro pignore castra laborant;
Te miles nutritor amat. Quæ denique Romæ
Cura tibi? quam fixa manet reverentia patrum!
Firmatur senium juris, priscamque resumunt
Canitiem leges, emendanturque vetustæ,
Acceduntque novæ. Talem sensere Solonem
Res Pandioniæ; sic armipotens Lacedæmon
Despexit muros rigido munita Lycurgo.

Quæ sub te vel causa brevis, vel judicis error
Negligitur? dubiis quis litibus addere finem
Justior, et mersum latebris educere verum?
Quæ pietas, quantusque rigor, tranquillaque magni
Vis animi, nulloque levis terrore moveri,
Nec nova mirari facilis! quam docta facultas
Ingenii, linguæque modus! responsa verentur
Legati, gravibusque latet sub moribus ætas.

Quantus in ore pater radiat! quam torva voluptas
Frontis, et augusti majestas grata pudoris!
Jam patrias imples galeas; jam cornus avita
Tentatur vibranda tibi : promittitur ingens
Dextra rudimentis, romanaque vota moratur.
Quis decor, incedis quoties clypeatus, et auro
Squameus, et rutilus cristis, et casside major!
Sic quum Threicia primum sudaret in hasta,
Flumina laverunt puerum Rhodopeia Martem.
Quæ vires jaculis! vel quum Gortynia tendis
Spicula, quam felix arcus, certique petitor
Vulneris, et jussum mentiri nescius ictum!
Scis quo more Cydon, qua dirigat arte sagittas
Armenius, refugo quæ sit fiducia Partho.

Sic Amphioniæ pulcher sudore palæstræ
Alcides pharetras, Dircæaque tela solebat
Prætentare feris, olim domitura Gigantas,
Et pacem latura polo; semperque cruentus
Ibat, et Alcmenæ prædam referebat ovanti.
Cæruleus tali prostratus Apolline Python
Implicuit fractis moritura volumina silvis.
Quum vectaris equo, simulacraque martia ludis,
Quis molles sinuare fugas, quis tendere contum
Acrior, aut subitos melior flexisse recursus?
Non te Massagetæ, non gens exercita campo
Thessala, non ipsi poterunt æquare bimembres.
Vix comites alæ, vix te suspensa sequuntur
Agmina, ferventesque tument post terga dracones:
Utque tuis primum sonipes calcaribus arsit,
Ignescunt patulæ nares; non sentit arenas
Ungula, discussæque jubæ sparguntur in armos;
Turbantur phaleræ; spumosis morsibus aurum
Fumat; anhelantes exsudant sanguine gemmæ.
Ipse labor pulvisque decent, confusaque motu
Cæsaries: vestis radiato murice solem
Combibit; ingesto crispatur purpura vento.

Si dominus legeretur equis, tua posceret ultro
Verbera, Nereidum stabulis nutritus Arion;
Serviretque tuis, contempto Castore, frenis
Cyllarus, et flavum Xanthus sprevisset Achillem.
Ipse tibi famulas præberet Pegasus alas,
Portaretque libens, melioraque pondera passus
Bellerophonteas indignaretur habenas.
Quin etiam velox Auroræ nuntius Æthon,

Qui fugat hinnitu stellas, roseoque domatur
Lucifero, quoties equitem te cernit ab astris,
Invidet, inque tuis mavult spumare lupatis.
Nunc quoque quos habitus, quantæ miracula pompæ
Vidimus, Ausonio quum jam succinctus amictu
Per Ligurum populos solito conspectior ires,
Atque inter niveas alte veherere cohortes,
Obnixisque simul pubes electa lacertis
Sidereum gestaret onus! Sic numina Memphis
In vulgus proferre solet. Penetralibus exit
Effigies; brevis illa quidem : sed plurimus infra
Liniger imposito suspirat vecte sacerdos,
Testatus sudore deum. Nilotica sistris
Ripa sonat, Phariosque modos Ægyptia ducit
Tibia; submissis admugit cornibus Apis.
Omnis nobilitas, omnis tua sacra frequentant
Tibridis et Latii soboles; convenit in unum
Quidquid in orbe fuit procerum, quibus auctor honoris
Vel tu, vel genitor : numeroso consule consul
Cingeris, et socios gaudes admittere patres.
Illustri te prole Tagus, te Gallia doctis
Civibus, et toto stipavit Roma senatu.
Portatur juvenum cervicibus aurea sedes,
Ornatuque novo gravior deus : asperat Indus
Velamenta lapis, pretiosaque fila smaragdis
Ducta virent : amethystus inest, et fulgor Iberus
Temperat arcanis hyacinthi cœrula flammis.
Nec rudis in tali suffecit gratia textu;
Auget acus meritum, picturatumque metallis
Vivit opus, multaque ornantur iaspide cultus,

Et variis spirat Nereia bacca figuris.
Quæ tantum potuit digitis mollire rigorem
Ambitiosa colus? vel cujus pectinis arte
Traxerunt solidæ gemmarum stamina telæ?
Invia quis calidi scrutatus stagna profundi
Tethyos invasit gremium? quis divitis algæ
Germina flagrantes inter quæsivit arenas?
Quis junxit lapides ostro? quis miscuit ignes
Sidonii Rubrique maris? Tribuere colorem
Phœnices, Seres subtemina, pondus Hydaspes.
Hoc si Mæonias cinctu graderere per urbes,
In te pampineos transferret Lydia thyrsos,
In te Nysa choros; dubitarent Orgia Bacchi
Cui furerent; irent blandæ sub vincula tigres.

Talis Erythræis intextus nebrida gemmis
Liber agit currus, et Caspia flectit eburnis
Colla jugis; satyri circum, crinemque solutæ
Mænades adstringunt hederis victricibus Indos;
Ebrius hostili velatur palmite Ganges.

Auspice mox lætum sonuit clamore tribunal;
Te Fastos ineunte quater, solemnia ludit
Omina Libertas: deductum Vindice morem
Lex celebrat, famulusque jugo laxatus herili
Ducitur, et grato remeat securior ictu.
Tristis conditio pulsata fronte recedit;
In civem rubuere genæ, tergoque removit
Verbera permissi felix injuria voti.
Prospera Romuleis sperantur tempora rebus
In nomen ventura tuum: præmissa futuris
Dant exempla fidem. Quoties te cursibus ævi

Præfecit, toties accessit laurea patri.
Ausi Danubium quondam tranare Gruthungi,
In lintres fregere nemus : ter mille ruebant
Per fluvium plenæ cuneis immanibus alni.
Dux Odothæus erat : tantæ conamina classis
Incipiens ætas et primus contudit annus.
Submersæ sedere rates; fluitantia nunquam
Largius Arctoos pavere cadavera pisces;
Corporibus premitur Peuce; per quinque recurrens
Ostia barbaricos vix egerit unda cruores.
Confessusque parens Odothæi regis opima
Rettulit, exuviasque tibi. Civile secundis
Conficis auspiciis bellum : tibi debeat orbis
Fata Gruthungorum, debellatumque tyrannum.
Ister sanguineos egit, te consule, fluctus;
Alpinos genitor rupit, te consule, montes.
Sed patriis olim fueras successibus auctor,
Nunc eris ipse tuis. Semper venere triumphi
Cum trabeis, sequiturque tuos Victoria fasces.
Sis precor assiduus consul, Mariique relinquas
Et senis Augusti numerum. Quæ gaudia mundo,
Per tua lanugo quum serpere cœperit ora,
Quum tibi prodiderit festas nox pronuba tædas!
Quæ tali devota toro, quæ murice fulgens
Ibit in amplexus tanti regina mariti?
Quænam tot divis veniet nurus, omnibus arvis,
Et toto dotanda mari? quantusque feretur
Idem per Zephyri metas Hymenæus et Euri!
O mihi si liceat thalamis intendere carmen
Connubiale tuis, si te jam dicere patrem!

Tempus erit, quum tu trans Rheni cornua victor,
Arcadius captæ spoliis Babylonos onustus,
Communem majore toga signabitis annum,
Crinitusque tuo sudabit fasce Suevus;
Ultima fraternas horrebunt Bactra secures.

IN NUPTIAS
HONORII ET MARIÆ.

PRÆFATIO.

Surgeret in thalamum ducto quum Pelion arcu,
  Nec caperet tantos hospita terra Deos;
Quum socer æquoreus, numerosaque turba sororum
  Certarent epulis continuare dies;
Præberetque Jovi communia pocula Chiron,
  Molliter obliqua parte refusus equi;
Peneus gelidos mutaret nectare fontes,
  Œtæis fluerent spumea vina jugis :
Terpsichore facilem lascivo pollice movit
  Barbiton, et molles duxit in antra choros.
Carmina nec superis, nec displicuere Tonanti,
  Quum teneris nossent congrua vota modis.
Centauri, Faunique negant. Quæ flectere Rhœtoú,
  Quæ rigidum poterant plectra movere Pholum!
Septima lux aderat cœlo, totiesque renato
  Viderat exactos Hesperus igne choros.
Tum Phœbus, quo saxa domat, quo pertrahit ornos,
  Pectine tentavit nobiliore lyram;
Venturumque sacris fidibus jam spondet Achillem;
  Jam Phrygias cædes, jam Simoenta canit.
Frondoso strepuit felix Hymenæus Olympo;
  Reginam resonant Othrys et Ossa Thetin.

IN NUPTIAS

HONORII ET MARIÆ.

Hauserat insolitos promissæ virginis ignes
Augustus, pronoque rudis flagraverat æstu;
Nec novus unde calor, nec quid suspiria vellent,
Noverat incipiens, et adhuc ignarus amandi.
Non illi venator equus, non spicula curæ,
Non jaculum torquere libet : mens omnis aberrat
In vulnus, quod fixit Amor. Quam sæpe medullis
Erupit gemitus! quoties incanduit ore
Confessus secreta rubor, nomenque beatum
Injussæ scripsere manus! Jam munera nuptæ
Præparat, et pulchros, Mariæ sed luce minores,
Eligit ornatus, quidquid venerabilis olim
Livia, divorumque nurus gessere superbæ.
Incusat spes ægra moras, longique videntur
Stare dies, segnemque rotam non flectere Phœbe.
  Scyria sic tenerum virgo flammabat Achillem,
Fraudis adhuc expers, bellatricesque docebat
Ducere fila manus, et mox, quos horruit Ide,
Thessalicos roseo pectebat pollice crines.
Hæc etiam queritur secum : « Quonam usque verendus
Cunctatur mea vota socer? quid jungere differt
Quam pepigit, castasque preces implere recusat?

Non ego, luxuriem regum, moremve secutus,
Quæsivi vultum tabulis, ut nuntia formæ
Lena per innumeros iret pictura penates;
Nec variis dubium thalamis lecturus amorem,
Ardua commisi falsæ connubia ceræ.
Non rapio præceps alienæ fœdera tædæ,
Sed quæ sponsa mihi pridem, patriisque relicta
Mandatis, uno materni sanguinis ortu
Communem partitur avum. Fastigia supplex
Deposui, gessique procum : de limine sacro
Oratum misi proceres, qui proxima nobis
Jura tenent : fateor, Stilicho, non parva poposci :
Sed certe mereor princeps, hoc principe natus,
Qui sibi te generum fraterna prole revinxit,
Cui Mariam debes : fœnus mihi solve paternum;
Redde suos aulæ. Mater fortasse rogari
Mollior : O patrui germen, cui nominis hæres
Successi, sublime decus torrentis Iberi,
Stirpe soror, pietate parens, tibi creditus infans,
Inque tuo crevi gremio, partuque remoto
Tu potius Flaccilla mihi; quid dividis ergo
Pignora? quid juveni natam non tradis alumno?
Optatusne dies aderit? dabiturne jugalis
Nox unquam?» Tali solatur vulnera questu.

Risit Amor, placidæque volat trans æquora matri
Nuntius, et totas jactantior explicat alas.

Mons latus Ionium Cypri præruptus obumbrat,
Invius humano gressu, Phariumque cubile
Proteos, et septem despectat cornua Nili.
Hunc neque canentes audent vestire pruinæ;

Hunc venti pulsare timent, hunc lædere nimbi.
Luxuriæ Venerique vacat : pars acrior anni
Exsulat; æterni patet indulgentia veris.
In campum se fundit apex : hunc aurea sepes
Circuit, et fulvo defendit prata metallo.
Mulciber, ut perhibent, his oscula conjugis emit
Mœnibus, et tales uxorius obtulit arces.
Intus rura micant, manibus quæ subdita nullis
Perpetuum florent, Zephyro contenta colono,
Umbrosumque nemus, quo non admittitur ales,
Ni probet ante suos Diva sub judice cantus.
Quæ placuit, fruitur ramis; quæ victa, recedit.
Vivunt in Venerem frondes, omnisque vicissim
Felix arbor amat : nutant ad mutua palmæ
Fœdera; populeo suspirat populus ictu,
Et platani platanis, alnoque adsibilat alnus.
Labuntur gemini fontes; hic dulcis, amarus
Alter, et infusis corrumpunt mella venenis,
Unde Cupidineas armavit fama sagittas.
Mille pharetrati ludunt in margine fratres,
Ore pares, similes habitu, gens mollis Amorum.
Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea solum
Edidit. Ille deos, cœlumque et sidera cornu
Temperat, et summos dignatur figere reges;
Hi plebem feriunt. Nec cetera numina desunt.
Hic habitat nullo constricta Licentia nodo,
Et flecti faciles Iræ, vinoque madentes
Excubiæ, Lacrymæque rudes, et gratus amantum
Pallor, et in primis titubans Audacia furtis,
Jucundique Metus, et non secura Voluptas,

Et lasciva volant levibus Perjuria pennis.
Hos inter, petulans alta cervice Juventas
Excludit Senium luco. Procul atria Divæ
Permutant radios, silvaque obstante virescunt.
Lemnius hæc etiam gemmis exstruxit et auro,
Admiscens artem pretio, trabibusque smaragdis
Supposuit cæsas hyacinthi rupe columnas.
Beryllo paries, et iaspide lubrica surgunt
Limina, despectusque solo calcatur achates.
In medio glebis redolentibus area dives
Præbet odoratas messes. Hic mitis amomi,
Hic casiæ matura seges, Panchaia turgent
Cinnama, nec sicca frondescunt vimina acantho,
Tardaque sudanti prorepunt balsama ligno.
Quo postquam delapsus Amor, longasque peregit
Penna vias, alacer, passuque superbior intrat.
Cæsariem tunc forte Venus subnixa corusco
Fingebat solio. Dextra lævaque sorores
Stabant Idaliæ : largos hæc nectaris imbres
Irrigat; hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat; sed tertia retro
Dat varios nexus, et justo dividit orbes
Ordine, neglectam partem studiosa relinquens :
Plus error decuit. Speculi nec vultus egebat
Judicio; similis tecto monstratur in omni,
Et rapitur quocumque videt. Dum singula cernit,
Seque probat, nati venientis conspicit umbram,
Ambrosioque sinu puerum complexa ferocem :
« Quid tantum gavisus? ait, quæ prœlia sudas,
Improbe? quis jacuit telis? iterumne Tonantem

Inter Sidonias cogis mugire juvencas?
An Titana domas? an pastoralia Lunam
Rursus in antra vocas? Durum magnumque videris
Debellasse Deum. » Suspensus in oscula matris
Ille refert : « Lætare, parens; immane tropæum
Rettulimus; nostrum jam sentit Honorius arcum.
Scis Mariam, patremque ducem, qui cuspide Gallos
Italiamque fovet; nec te præclara Serenæ
Fama latet. Propera : regalibus annue votis :
Junge toros. » Gremio natum Cytherea removit,
Et crines festina ligat, peplumque fluentem
Allevat, et blando spirantem numine ceston
Cingitur, impulsos pluviis quo mitigat amnes,
Quo mare, quo ventos, irataque fulmina solvit.
Ut stetit ad litus, parvos affatur alumnos :
« Ecquis erit, pueri, vitreas qui lapsus in undas
Huc rapidum Tritona vocet, quo vecta per altum
Deferar? Haud unquam tanto mihi venerit usu.
Sacri, quos petimus, thalami. Pernicius omnes
Quærite, seu concha Libycum circumtonat æquor,
Ægæas seu frangit aquas. Quicumque repertum
Duxerit, aurata donabitur ille pharetra. »
Dixerat, et sparsa diversi plebe feruntur
Exploratores. Pelagi sub fluctibus ibat
Carpathii Triton, obluctantemque petebat
Cymothoen. Timet illa ferum, seseque sequenti
Surripit, et duris elabitur uda lacertis.
« Heus, inquit speculatus Amor, non vestra sub imis
Furta tegi potuere vadis : accingere nostram
Vecturus dominam. Pretium non vile laboris

Cymothoen facilem, quæ nunc detrectat, habebis.
Hac mercede veni. » Prorupit gurgite torvus
Semifer : undosi verrebant brachia crines,
Hispida tendebat bifido vestigia cornu,
Qua pristis commissa viro. Ter pectora movit;
Jam quarto Paphias tractu sulcabat arenas.
Umbratura Deam retro sinuatur in arcum
Bellua : tum vivo squalentia murice terga
Purpureis mollita rosis. Hoc navigat ostro
Fulta Venus; niveæ delibant æquora plantæ.
Prosequitur volucrum late comitatus Amorum,
Tranquillumque choris quatitur mare. Serta per omnem
Neptuni dispersa domum. Cadmeia ludit
Leucothoe, frænatque rosis delphina Palæmon;
Alternas violis Nereus interserit algas;
Canitiem Glaucus ligat immortalibus herbis.

Nec non et variis vectæ Nereides ibant,
Audito rumore, feris : hanc pisce volutam
Sublevat Oceani monstrum Tartessia tigris;
Hanc timor Ægæi rupturus fronte carinas
Trux aries; hæc cœruleæ suspensa leænæ
Innatat; hæc viridem trahitur complexa juvencum :
Certatimque novis onerant connubia donis.
Cingula Cymothoe, rarum Galatea monile,
Et gravibus Spatale baccis diadema ferebat
Intextum, Rubro quas legerat ipsa profundo.
Mergit se subito, vellitque coralia Doto.
Vimen erat, dum stagna subit; processerat undis :
Gemma fuit. Nuda Venerem cinxere corona,
Plaudentesque simul tali cum voce sequuntur :

« Hos Mariæ cultus, hæc munera nostra precamur
Reginæ regina feras. Dic talia nunquam
Promeruisse Thetin, nec quum soror Amphitrite
Nostro nupta Jovi. Devotum sentiat æquor,
Agnoscat famulum virgo Stilichonia pontum.
Victricis nos spem patriæ, classemque paternam
Veximus, attritis quum tenderet ultor Achivis. »

Jam Ligurum terris spumantia pectora Triton
Appulerat, lassosque fretis extenderat orbes.
Continuo sublime volans ad mœnia Gallis
Condita, lanigeri suis ostentantia pellem,
Pervenit. Adventu Veneris spissata recedunt
Nubila; clarescunt puris Aquilonibus Alpes.
Lætitiæ causas ignorat dicere miles,
Lætaturque tamen. Mavortia signa rubescunt
Floribus, et subitis animantur frondibus hastæ.
Illa suum dictis affatur talibus agmen:

« Gradivum, nostri comites, arcete parumper,
Ut soli vacet aula mihi: procul igneus horror
Thoracum, gladiosque tegat vagina minaces;
Stent bellatrices aquilæ, sævique dracones:
Fas sit castra meis hodie succumbere signis.
Tibia pro lituis, et pro clangore tubarum
Molle lyræ, festumque canant: epulentur ad ipsas
Excubias, mediis spirent crateres in armis.
Laxet terribiles majestas regia fastus,
Et sociam plebem non indignata potestas
Confundat turbæ proceres. Solvantur habenis
Gaudia, nec leges pudeat ridere severas.
Tu festas, Hymenæe, faces; tu, Gratia, flores

Elige : tu geminas, Concordia, necte coronas.
Vos, pennata cohors, quocunque vocaverit usus,
Divisa properate manu, nec marceat ulla
Segnities : alii, funalibus ordine ductis,
Plurima venturæ suspendite lumina nocti :
Hi nostra nitidos postes obducere myrto
Contendant; pars nectareis adspergite tecta
Fontibus, et flamma lucos adolete Sabæos;
Pars infecta croco velamina lutea Serum
Pandite, Sidoniasque solo prosternite vestes.
Ast alii thalamum docto componite textu.
Stamine gemmato, picturatisque columnis
Ædificetur apex, qualem non Lydia dives
Erexit Pelopi, nec quem struxere Lyæo
Indorum spoliis et opaco palmite Bacchæ.
Illic exuvias omnes cumulate parentum,
Quidquid avus senior Mauro vel Saxone victis,
Quidquid ab innumeris, socio Stilichone tremendus,
Quæsivit genitor bellis, quodcunque Gelonus
Armeniusve dedit, quantum crinita sagittis
Attulit extremo Meroe circumflua Nilo,
Misit Achæmenio quidquid de Tigride Medus,
Quum supplex emeret Romanam Parthia pacem.
Nobilibus gazis opibusque cubilia surgant
Barbaricis : omnes thalamo conferte triumphos. »
Sic ait, et sponsæ petit improvisa penates.
Illa autem, secura tori, tædasque parari
Nescia, divinæ fruitur sermone parentis,
Maternosque bibit mores, exemplaque discit
Prisca pudicitiæ, Latios nec volvere libros

Desinit, aut Graios, ipsa genitrice magistra,
Mæonius quæcunque senex, aut Thracius Orpheus,
Aut Mitylenæo modulatur pectine Sappho.
Sic Triviam Latona monet; sic mitis in antro
Mnemosyne docili tradit præcepta Thaliæ.
Quum procul augeri nitor, et jucundior aer
Attonitam lustrare domum, fundique comarum
Gratus odor : mox vera fides, numenque refulsit.
Cunctatur stupefacta Venus : nunc ora puellæ,
Nunc flavam niveo miratur vertice matrem.
Hæc modo crescenti, plenæ par altera lunæ.
Assurgit ceu forte minor sub matre virenti
Laurus, et ingentes ramos, olimque futuras
Promittit jam parva comas; vel flore sub uno
Ceu geminæ Pæstana rosæ per jugera regnant,
Hæc largo matura die, saturataque vernis
Roribus indulget spatio, latet altera nodo,
Nec teneris audet foliis admittere soles.
Adstitit, et blande Mariam Cytherea salutat:
« Salve, sidereæ proles Augusta Serenæ,
Magnorum soboles regum, parituraque reges.
Te propter Paphias sedes Cyprumque reliqui;
Te propter libuit tantos explere labores,
Et tantum tranasse maris, ne vilior ultra
Privatos paterere lares, neu tempore longo
Dilatos juvenis nutriret Honorius ignes.
Accipe fortunam generis; diadema resume,
Quod tribuas natis, et in hæc penetralia rursus,
Unde parens progressa, redi. Fac nulla subesse
Vincula cognatæ; quamvis aliena fuisses

Principibus : regnum poteras hoc ore mereri.
Quæ propior sceptris facies? quis dignior aula
Vultus erat? Non labra rosæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
Quam juncto leviter sese discrimine confert
Umbra supercilii! miscet quam justa ruborem
Temperies! nimio nec sanguine candor abundat.
Auroræ vincis digitos, humerosque Dianæ.
Ipsam jam superas matrem. Si Bacchus amator
Dotali potuit cœlum signare Corona,
Cur nullis virgo redimitur pulchrior astris?
Jam tibi molitur stellantia serta Bootes,
Inque decus Mariæ jam sidera parturit æther.
I digno nectenda viro, tantique per orbem
Consors imperii! Jam te venerabitur Ister;
Nomen adorabunt populi; jam Rhenus, et Albis
Serviet; in medios ibis regina Sicambros.
Quid numerem gentes, Atlanteosque recessus
Oceani? toto pariter dotabere mundo. »

Dixit, et ornatus, dederant quos nuper ovantes
Nereides, collo membrisque micantibus aptat.
Ipsa caput distinguit acu, substringit amictus;
Flammea virgineis accommodat ipsa capillis.

Ante fores jam pompa sonat, pilentaque sacram
Præradiant ductura nurum. Calet obvius ire
Jam princeps, tardumque cupit discedere solem.

Nobilis haud aliter sonipes, quem primus amoris
Sollicitavit odor, tumidus, quatiensque decoras
Turbata cervice jubas, Pharsalia rura
Pervolat, et notos hinnitu flagitat amnes,

Naribus accensis : mulcet fecunda magistros
Spes gregis, et pulchro gaudent armenta marito.
Candidus interea positis exercitus armis
Exsultat socerum circa; nec signifer ullus,
Nec miles pluviæ flores dispergere ritu
Cessat, purpureoque ducem perfundere nimbo.
Hæc quoque velati lauro myrtoque canebant :
« Dive parens, seu te complectitur axis Olympi,
Seu colis Elysias, animarum præmia, valles,
En promissa tibi Stilicho jam vota peregit.
Jam gratæ rediere vices. Cunabula pensat,
Acceptum reddit thalamum, natoque reponit,
Quod dederas genitor. Nunquam te, sancte, pigebit
Judicii, nec te pietas suprema fefellit.
Dignus, quem legeres; dignus, cui pignora tanti
Principis, et rerum commendarentur habenæ.
Dicere nunc possem quæ prœlia gesta sub Hæmo,
Quæque cruentarint fumantem Strymona pugnæ;
Quam notus clypeo, quanta vi fulminet hostem,
Ni prohiberet Hymen. Quæ tempestiva relatu,
Nunc canimus. Quis consilio, quis juris et æqui
Nosse modum melior? Quod semper dissidet, in te
Convenit, ingenio robur, prudentia forti.
Fronte quis æquali? quem sic romana decerent
Culmina? sufficerent tantis quæ pectora curis?
Stes licet in populo, clamat, quicunque videbit :
Hic est, hic Stilicho : sic te testatur, et offert
Celsa potestatis species, non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.
Affectant alii quidquid, fingique laborant,

Hoc donat natura tibi. Pudor emicat una,
Formosusque rigor, vultusque auctura verendos
Canities festina venit. Quum sorte remota
Contingant gravitasque seni, viresque juventæ :
Utraque te cingit propriis insignibus ætas.
Ornatur fortuna viro. Non ulla nocendi
Tela, nec infecti jugulis civilibus enses.
Non odium terrore moves, nec frena resolvit
Gratia : diligimus pariter, pariterque timemus.
Ipse metus te noster amat. « Justissime legum
Arbiter, egregiæ custos fidissime pacis,
Optime ductorum, fortunatissime patrum :
Plus jam, plus domino cuncti debere fatemur,
Quod gener est, invicte, tuus. Vincire corona;
Insere te nostris, contempto jure, choreis.
Sic puer Eucherius superet virtute parentem;
Aurea sic videat similes Thermantia tædas;
Sic uterus crescat Mariæ; sic natus in ostro
Parvus Honoriades genibus considat avitis. »

IN NUPTIAS

HONORII AUGUSTI ET MARIÆ

FESCENNINA

ALCAICUM.

PRINCEPS corusco sidere pulchrior,
Parthis sagittas tendere certior,
Eques Gelonis imperiosior,
Quæ digna mentis laus erit arduæ?
Quæ digna formæ laus erit igneæ?
Te Leda mallet quam dare Castorem;
Præfert Achilli te proprio Thetis;
Victum fatetur Delos Apollinem;
Credit minorem Lydia Liberum.
  Tu quum per altas impiger ilices
Præda citatum cornipedem regis,
Luduntque ventis instabiles comæ;
Telis jacebunt sponte tuis feræ,
Gaudensque sacris vulneribus leo
Admittet hastam, morte superbior.
Venus reversum spernat Adonidem,
Damnet reductum Cynthia Virbium.
Quum post labores, sub platani voles
Virentis umbra, vel gelido specu
Torrentiorem fallere Sirium,

Et membra somno fessa resolveris;
O quantus uret tum Dryadas calor!
Quot æstuantes ancipiti gradu
Furtiva carpent oscula Naides!
  Quis vero acerbis horridior Scythis,
Quis belluarum corde furentior,
Quis, quum micantem te prope viderit,
Non optet ultro servitium pati?
Quis non catenas arripiat libens,
Colloque poscat vincula libero?
Tu si nivalis per juga Caucasi
Sævas petisses pulcher Amazonas,
Peltata pugnas desereret cohors
Sexu recepto; patris et immemor
Inter frementis Hippolyte tubas
Strictam securim languida poneret,
Et seminudo pectore cingulum
Forti negatum solveret Herculi,
Bellumque solus conficeret decor.
  Beata, quæ te mox faciet virum,
Primisque sese junget amoribus.

Age, cuncta nuptiali
Redimita vere tellus,
Celebra toros heriles.
Omne nemus cum fluviis,
Omne canat profundum.
  Ligures, favete, campi;
Veneti, favete, montes;

Subitisque se rosetis
Vestiat Alpinus apex,
Et rubeant pruinæ.
  Athesis strepat choreis,
Calamisque flexuosus
Leve Mincius susurret,
Et Padus electriferis
Admoduletur alnis.
  Epulisque jam repleto
Resonet Quirite Tibris,
Dominique læta votis,
Aurea septemgeminas
Roma coronet arces.
  Procul audiant Iberi,
Fluit unde semen aulæ,
Ubi plena laurearum,
Imperio fœta domus,
Vix numerat triumphos.
  Habet hinc patrem maritus,
Habet hinc puella matrem,
Geminaque parte ductum
Cæsareum flumineo
Stemma recurrit ortu.
  Decorent vireta Bætin,
Tagus intumescat auro,
Generisque procreator
Sub vitreis Oceanus
Luxurietur antris.
  Oriensque, regna fratrum,
Simul Occidensque plaudat.

Placidæ jocentur urbes,
Quæque novo, quæque nitent
Deficiente Phœbo.
Aquiloniæ procellæ,
Rabidi, tacete, Cori;
Taceat sonorus Auster;
Solus ovantem Zephyrus
Perdominetur annum.

Solitas galea fulgere comas,
Stilicho, molli necte corona,
Cessent litui, sævumque procul
Martem felix tæda releget.
Tractus ab aula rursus in aulam
Redeat sanguis patris officiis.
Junge potenti pignora dextra.
Gener Augusti pridem fueras,
Nunc rursus eris socer Augusti.
Quæ jam rabies livoris erit?
Vel quis dabitur color invidiæ?
Stilicho socer est, pater est Stilicho.

Attollens thalamis Idalium jubar,
Dilectus Veneri nascitur Hesperus.
Jam nuptæ trepidat sollicitus pudor;
Jam produnt lacrymas flammea simplices.
Ne cessa, juvenis, cominus aggredi,
Impacata licet sæviat unguibus.
Non quisquam fruitur veris odoribus,

Hyblæos latebris nec spoliat favos,
Si fronti caveat, si timeat rubos.
Armat spina rosas, mella tegunt apes.
Crescunt difficili gaudia jurgio,
Accenditque magis, quæ refugit, Venus.
Quod flenti tuleris, plus sapit, osculum.
Dices o quoties : Hoc mihi dulcius :
Quam flavos decies vincere Sarmatas!

Adspirate novam pectoribus fidem,
Mansuramque facem tradite sensibus.
Tam junctis manibus nectite vincula,
Quam frondens hedera stringitur æsculus,
Quam lento premitur palmite populus.
Et murmur querula blandius alite
Linguis assidui reddite mutuis.
Et labris animam conciliantibus,
Alternum rapiat somnus anhelitum.
Amplexu caleat purpura regio,
Et vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor.
Tum victor madido prosilias toro,
Nocturni referens vulnera prœlii.

Ducant pervigiles carmina tibiæ,
Permissisque jocis turba licentior
Exsultet tetricis libera legibus.
Passim cum ducibus ludite, milites;
Passim cum pueris ludite, virgines.
Hæc vox ætheriis intonet axibus,
Hæc vox per populos, per mare transeat :
Formosus Mariam ducit Honorius.

DE BELLO GILDONICO

LIBER.

REDDITUS imperiis Auster, subjectaque rursum
Alterius convexa poli : rectore sub uno
Conspirat geminus frenis communibus orbis.
Junximus Europen Libyæ. Concordia fratrum
Plena redit : patriis quod solum defuit armis,
Tertius occubuit nati virtute tyrannus.
Horret adhuc animus, manifestaque gaudia differt,
Dum stupet, et tanto cunctatur credere voto.
  Nec dum Cinyphias exercitus attigit oras,
Jam domitus Gildon : nullis victoria nodis
Hæsit, non terræ spatio, non objice ponti.
Congressum, profugum, captum vox nuntiat una,
Rumoremque sui prævenit laurea belli.
  Quo, precor, hæc effecta deo? robusta vetusque
Tempore tam parvo potuit dementia vinci?
Quem veniens indixit hiems, ver perculit, hostem.
  Exitii jam Roma timens, et fessa negatis
Frugibus, ad rapidi limen tendebat Olympi,
Non solito vultu, non qualis jura Britannis
Dividit, aut trepidos submittit fascibus Indos :
Vox tenuis, tardique gradus, oculique latentes
Interius : sedere genæ, jejuna lacertos
Exedit macies; humeris vix sustinet ægris

Squalentem clypeum; laxata casside prodit
Canitiem, plenamque trahit rubiginis hastam.
Attigit ut tandem cœlum, genibusque Tonantis
Procubuit, tales orditur mœsta querelas :
« Si mea mansuris meruerunt mœnia nasci,
Jupiter, auguriis; si stant immota Sibyllæ
Carmina; Tarpeias si necdum respuis arces :
Advenio supplex, non ut proculcet Araxem
Consul ovans, nostræve premant pharetrata secures
Susa, nec ut rubris aquilas figamus arenis.
Hæc nobis, hæc ante dabas : nunc pabula tantum
Roma precor. Miserere tuæ, pater optime, gentis;
Extremam defende famem. Satiavimus iram,
Si qua fuit; lugenda Getis, et flenda Suevis
Hausimus; ipsa meos exhorret Parthia casus.
Quid referam morbive luem, tumulosve repletos
Stragibus, et crebras corrupto sidere mortes?
Aut fluvium, per tecta vagum, summisque minantem
Collibus? ingentes vexi submersa carinas,
Remorumque sonos, et Pyrrhæ secula sensi.
Hei mihi! quo Latiæ vires, Urbisque potestas
Decidit? in qualem paulatim fluximus umbram?
Armato quondam populo, patrumque vigebam
Consiliis : domui terras, urbesque revinxi
Legibus; ad solem victrix utrumque cucurri.
Postquam jura ferox in se communia Cæsar
Transtulit, et lapsi mores, desuetaque priscis
Artibus, in gremium pacis servile recessi :
Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedere,
Ut dominam plebem, bellatoremque senatum

Classibus æstivis alerent, geminoque vicissim
Litore diversi complerent horrea venti.
Stabat certa salus : Memphis si forte negasset,
Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.
Frugiferas certare rates, lateque videbam
Punica Niliacis concurrere carbasa velis.
Quum subiit par Roma mihi, divisaque sumpsit
Æquales Aurora togas; Ægyptia rura
In partem cessere novam. Spes unica nobis
Restabat Libye, quæ vix ægreque fovebat
Solo ducta Noto, nunquam secura futuri,
Semper inops, ventique fidem poscebat, et anni.
Hanc quoque nunc Gildon rapuit sub fine cadentis
Autumni. Pavido metimur cœrula voto,
Puppis si qua venit, si quid fortasse potenti
Vel pudor extorsit domino, vel prædo reliquit.
Pascimur arbitrio Mauri, nec debita reddi,
Sed sua concedi jactat, gaudetque diurnos,
Ut famulæ, præbere cibos, vitamque famemque
Librat barbarico fastu, vulgique superbit
Fletibus, et tantæ suspendit fata ruinæ.
Romuleas vendit segetes, et possidet arva
Vulneribus quæsita meis. Ideone tot annos
Flebile cum tumida bellum Carthagine gessi?
Idcirco voluit contempta luce reverti
Regulus? hæc damnis, genitor, Cannensibus emi?
Incassum toties lituis navalibus arsit
Hispanum Siculumque fretum? vastataque tellus,
Totque duces cæsi, ruptaque emissus ab Alpe
Pœnus, et attonitæ jam proximus Annibal Urbi?

Scilicet, ut domitis frueretur Barbarus Afris,
Muro sustinui Martem, noctesque cruentas
Collina pro turre tuli? Gildonis ad usum
Carthago ter victa ruit? hoc mille gementis
Italiæ clades, impensaque secula bello,
Hoc Fabius fortisque mihi Marcellus agebant,
Ut Gildon cumularet opes? Haurire venena
Compulimus dirum Syphacem, fractumque Metello
Traximus immanem Marii sub vincla Jugurtham?
Et Numidæ Gildonis erunt? Proh funera tanta!
Proh labor! in Bocchi regnum sudavit uterque
Scipio? romano vicistis sanguine Mauri?
Ille diu miles populus, qui præfuit orbi,
Qui trabeas, et sceptra dabat, quem semper in armis
Horribilem gentes, placidum sensere subactæ,
Nunc inhonorus, egens, perfert miserabile pacis
Supplicium, nulloque palam circumdatus hoste,
Obsessi discrimen habet. Per singula letum
Impendet momenta mihi, dubitandaque pauci
Præscribunt alimenta dies. Heu prospera fata!
Quid mihi septenos montes, turbamque dedisti,
Quæ parvo non posset ali? felicior essem
Angustis opibus : mallem tolerare Sabinos
Et Veios : brevior duxi securius ævum;
Ipsa nocet moles. Utinam remeare liceret
Ad veteres fines, et mœnia pauperis Anci!
Sufficerent Etrusca mihi Campanaque culta,
Et Quincti Curiique seges, patriæque petenti
Rusticus inferret proprias dictator aristas.
Nunc quid agam? Libyam Gildon tenet, altera Nilum.

Ast ego, quæ terras humeris, pontumque subegi,
Deseror; emeritæ jam præmia nulla senectæ.
Di, quibus iratis crevi, succurrite tandem;
Exorate patrem; tuque o, si sponte per altum
Vecta Palatinis mutasti collibus Idam,
Prælatoque lavas Phrygios Almone leones,
Maternis natum precibus jam flecte, Cybebe.
Sin prohibent Parcæ, falsisque elusa vetustas
Auspiciis, alio saltem prosternite casu,
Et pœnæ mutate genus. Porsenna reducat
Tarquinios; renovet ferales Allia pugnas;
Me potius sævi manibus permittite Pyrrhi;
Me Senonum furiis, Brenni me reddite flammis:
Cuncta fame leviora mihi. » — Sic fata, refusis
Obticuit lacrymis. Mater Cytherea, parensque
Flet Mavors, sanctæque memor Tritonia Vestæ.
Nec sicco Cybele, nec stabat lumine Juno.
Mœrent Indigetes, et si quos Roma recepit,
Aut dedit ipsa Deos. Genitor jam corda remitti
Cœperat, et sacrum dextra sedare tumultum:
Quum procul insanis quatiens ululatibus axem,
Et contusa genas, mediis apparet in astris
Africa: rescissæ vestes, et spicea passim
Serta jacent; lacero crinales vertice dentes,
Effractum pendebat ebur, talique supernas
Irrupit clamore fores: « Quid, magne, moraris
Jupiter, avulso nexu, pelagique solutis
Legibus, iratum populis immittere fratrem?
Mergi prima peto: veniant prærupta Pachyno
Æquora; laxatis subsidant Syrtibus urbes.

Si mihi Gildonem nequeunt abducere fata,
Me rape Gildoni. Felicior illa perustæ
Pars Libyæ, nimio quæ se munita calore
Defendit, tantique vacat secura tyranni.
Crescat zona rubens : medius flagrantis Olympi
Me quoque limes agat : melius deserta jacebo
Vomeris impatiens : pulsis dominentur aristis
Dipsades, et sitiens attollat gleba cerastas.
Quid me temperies juvit? quid mitior æther?
Gildoni fecunda fui : jam Solis habenæ
Bis senas torquent hiemes, cervicibus ex quo
Hæret triste jugum; nostris jam luctibus ille
Consenuit, regnumque sibi tot vindicat annos;
Atque utinam regnum! privato jure tenetur,
Exigui specie fundi, quod Nilus et Atlas
Dissidet; occiduis quod Gadibus arida Barce,
Quodque Parætonio secedit litore Ganges.
Hoc sibi transcripsit proprium : pars tertia mundi
Unius prædonis ager. Distantibus idem
Inter se vitiis cinctus; quodcumque profunda
Traxit avaritia, luxu pejore refundit.
Instat terribilis vivis, morientibus hæres,
Virginibus raptor, thalamis obscenus adulter.
Nulla quies : oritur præda cessante libido,
Divitibusque dies, et nox metuenda maritis.
Quisquis vel locuples, vel pulchra conjuge notus,
Crimine pulsatur falso : si crimina desunt,
Accitus conviva perit : mors nulla refugit
Artificem; varios succos spumasque requirit
Serpentum virides, et adhuc ignota novercis

Gramina. Si quisquam vultu præsentia damnet,
Liberiusve gemat, dapibus crudelis in ipsis
Emicat ad nutum stricto mucrone minister.
Fixus quisque toro tacita formidine libat
Carnifices epulas, incertaque pocula pallens
Haurit, et intentos capiti circumspicit enses.
Splendet Tartareo furialis mensa paratu,
Cæde madens, atrox gladio, suspecta veneno.
Ut vino calefacta Venus, tum sævior ardet
Luxuries; mixtis redolent unguenta coronis.
Crinitos inter famulos pubemque canoram
Orbatas jubet ire nurus, nuperque peremptis
Arridere viris. Phalarin, tormentaque flammæ
Profuit, et Siculi mugitus ferre juvenci,
Quam tales audire choros : nec damna pudoris
Turpia sufficiunt. Mauris clarissima quæque
Fastidita datur : media Carthagine ductæ
Barbara Sidoniæ subeunt connubia matres.
Æthiopem nobis generum, Nasamona maritum
Ingerit : exterret cunabula discolor infans.
His fretus sociis, ipso jam principe major
Incedit : peditum præcurrunt agmina longe;
Circumdant equitum turmæ, regesque clientes,
Quos nostris ditat spoliis : proturbat avita
Quemque domo, veteres detrudit rure colonos.
Exsiliis dispersa feror : nunquamne reverti
Fas erit, errantesque solo jam reddere cives? »

Iret adhuc in verba dolor, nisi Jupiter alto
Cœpisset solio : voces adamante notabat
Atropos, et Lachesis jungebat stamina dictis.

« Nec te, Roma, diu, nec te patiemur inultam,
Africa; communem prosternet Honorius hostem.
Pergite securæ : vestrum vis nulla tenorem
Separat, et soli famulabitur Africa Romæ. »

Dixit, et afflavit Romam meliore juventa.
Continuo redit ille vigor, seniique colorem
Mutavere comæ : solidatam crista resurgens
Erexit galeam, clypeique recanduit orbis,
Et levis excussa micuit rubigine cornus.

Humentes jam Noctis equos, Lethæaque Somnus
Frena regens, tacito volvebat sidera curru.
Jam duo Divorum proceres, seniorque minorque
Theudosii pacem laturi gentibus ibant,
Qui Jovis arcanos monitus, mandataque ferrent
Fratribus, et geminis sancirent fœdera regnis.

Sic quum præcipites artem vicere procellæ,
Assiduoque gemens undarum verbere nutat
Descensura ratis, cæca sub nocte vocati
Naufraga Ledæi sustentant vela Lacones.

Circulus ut patuit lunæ, secuere meatus
Diversos. Italas senior tendebat in oras;
At pater, intrantem Pontum qua Bosporus arctat,
Arcadii thalamis, urbique illapsus Eoæ.
Quem simul ut vidit natus (nam clara nitebat
Cynthia), permixto tremuerunt gaudia fletu,
Complexuque fovens, quos non speraverat, artus :

« O mihi post Alpes nunc primum reddite, dixit,
Unde tuis optatus ades? da tangere dextram,
Qua gentes cecidere feræ. Quis tale removit
Præsidium terris? ut te mortalia pridem

Implorant, lugentque pium, fortemque requirunt! »
  Cui pater in tales rupit suspiria voces :
  « Hoc erat? in fratres medio discordia Mauro
Nascitur, et mundus germanaque dissidet aula?
Gildonisne salus tanti sit palma furoris?
Scilicet egregius morum, magnoque tuendus,
Et cujus meritis pietas a fratre recedat.
In primo genitore, vide : civile calebat
Dissidium; dubio stabant Romana sub ictu.
Quis procul Armenius, vel quis Mæotide ripa
Rex ignotus agit, qui me non juvit euntem?
Auxilio fovere Getæ, venere Geloni.
Solus at hic, non puppe data, non milite misso,
Subsedit, fluitante fide : si signa petisset
Obvia, detecto submissius hoste dolerem.
Restitit in speculis fati, turbaque reductus
Libravit geminas, eventu judice, vires,
Ad rerum momenta cliens, seseque daturus
Victori. Fortuna simul cum Marte pependit.
Et si non cupidis essem præreptus ab astris,
Exemplum sequerer Tulli, laniandaque dumis
Impia diversis raptarem membra quadrigis.
Germani nunc usque tui responsa colebat :
En iterum calcat! tali te credere monstro
Post patrem fratremque paras? sed magna rependit,
Inque tuam sortem numerosas transtulit urbes.
Ergo fas pretio cedet? mercede placebit
Seditio? taceo, læsi quod transfuga fratris,
Quod levis ingenio : quamvis discrimine summo
Proditor apportet suspensa morte salutem,

Nunquam gratus erit: damnamus luce reperta
Perfidiam; nec nos patimur committere tali.
Hoc genus emptori cives cum mœnibus offert;
Hoc vendit patriam: plerique in tempus abusi
Mox odere tamen. Tenuit sic Graia Philippus
Oppida; Pellæo libertas concidit auro.
Romani scelerum semper sprevere ministros.
Noxia pollicitum domino miscere venena
Fabricius regi nudata fraude remisit,
Infesto quem Marte petit; bellumque negavit
Per famuli patrare nefas: ductosque Camillus
Trans murum pueros obsessæ reddidit urbi.
Traduntur pœnis alii, quum prœlia solvant:
Hic manet, ut moveat? quem respuit alter in hostem,
Suscipis in fratrem? Longi proh dedecus ævi!
Cui placet, australes Gildo condonat habenas,
Tantaque mutatos sequitur provincia mores.
Quaslibet ad partes animus nutaverit anceps:
Transfundit secum Libyam, refluumque malignus
Commodat imperium. Mauri fuit Africa munus.
Tollite Massylas fraudes; removete bilingues
Insidias, et verba soli spirantia virus.
Ne consanguineis certetur cominus armis,
Ne, precor: hæc trucibus Thebis, hæc digna Mycenis;
In Mauros hoc crimen eat. Quid noster iniquum
Molitur Stilicho? quando non ille jubenti
Paruit? an quisquam nobis devotior exstat?
Ut sileam varios, quos mecum gesserit, actus;
Quæ vidi post fata, loquar. Quum Divus abirem,
Res incompositas, fateor, tumidasque reliqui.

Stringebat vetitos etiamnum exercitus enses
Alpinis odiis, alternaque jurgia victi
Victoresque dabant. Vix hæc amentia nostris
Excubiis, nedum puero rectore, quiesset.
Heu! quantum timui vobis, quid libera tanti
Militis auderet moles, quum cæca remoto
Ferveret jam læta metu! dissensus acerbus,
Sed gravior consensus erat. Tunc ipse paterna
Successit pietate mihi, tenerumque rudemque
Fovit, et in veros eduxit principis annos;
Rufinumque tibi, quem tu tremuisse fateris,
Depulit : hunc solum memorem, solumque fidelem
Experior : volui si quid, dum vita maneret,
Aut visus voluisse, gerit; venerabilis illi
Ceu numen præsensque vocor. Si tanta recusas,
At soceri reverere faces, at respice fratris
Connubium, pignusque meæ regale Serenæ.
Debueras etiam fraternis obvius ire
Hostibus, ille tuis. Quæ gens, quis Rhenus et Ister
Vos opibus junctos, conspirantesque tulissent?
Sed tantum permitte, cadat : nil poscimus ultra.
Ille licet sese prætentis Syrtibus armet,
Oppositoque Atlante tegat; licet arva referta
Anguibus, et solis medios objecerit æstus
(Novi consilium, novi Stilichonis in omnes
Æqualem casus animum); penetrabit arenas,
Inveniet virtute viam. » — Sic Divus, et inde
Sic natus : « Jussis, genitor, parebitur ultro;
Amplector præcepta lubens; nec carior alter
Cognato Stilichone mihi : commissa profanus

Ille luat : redeat jam tutior Africa fratri. »
  Talia dum longo secum sermone retexunt,
Hesperiam pervenit avus, castumque cubile
Ingreditur, Tyrio quo fusus Honorius ostro,
Carpebat teneros Maria cum conjuge somnos.
Adsistit capiti; tunc sic per somnia fatur :
  « Tantane devictis tumuit fiducia Mauris,
Care nepos? iterum post me conjurat in arma
Progenies vesana Jubæ, bellumque resumit
Victoris cum stirpe sui? Firmumne jacentem
Obliti, Libyam nostro sudore receptam
Rursus habent? ausus Latio contendere Gildon?
Germani nec fata timet? Nunc ire profecto
Nunc vellem, notosque senex ostendere vultus.
Nonne meam fugiet Maurus, quum viderit, umbram?
Quid dubitas? exsurge toris; invade rebellem;
Captivum mihi redde meum; desiste morari.
Hoc generi fatale tuo. Dum sanguis in orbe
Noster erit, semper pallebit regia Bocchi.
Jungantur spoliis Firmi Gildonis opima;
Exornet geminos Maurusia laurea currus;
Una domus toties una de gente triumphet.
Di, bene, quod tantis interlabentibus annis
Servati Firmusque mihi, fraterque nepoti. »
  Dixit, et afflatus vicino sole refugit.
  At juvenem stimulis immanibus æmula virtus
Exacuit : jam puppe vehi, jam stagna secare
Fervet, et absentes invadere cuspide Mauros.
Tum jubet acciri socerum, dextramque vocato
Conserit, et quæ sit potior sententia, quærit :

« Per somnos mihi, sancte pater, jam sæpe futura
Panduntur, multæque canunt præsagia noctes.
Namque procul Libyco venatu cingere saltus,
Et juga rimari canibus Gætula videbar.
Mœrebat regio sævi vastata leonis
Incursu : pecudum strages, passimque juvenci
Semineces, et adhuc infecta mapalia tabo,
Sparsaque sanguineis pastorum funera campis.
Aggredior latebras monstri, mirumque relatu
Conspicio. Dilapsus honos; cervice minaces
Defluxere jubæ; fractos inglorius armos
Supposuit servile gemens, ingestaque vincla
Unguibus, et subitæ collo sonuere catenæ.
Nunc etiam paribus secum certare tropæis
Hortator me cogit avus. Quonam usque morati
Cunctamur? Decuit pridem complere biremes,
Et pelagi superare minas : transmittere primus
Ipse paro : quæcunque meo gens barbara nutu
Stringitur, adveniat. Germania cuncta feratur
Navibus, et socia comitentur classe Sicambri.
Pallida translatum jam sentiat Africa Rhenum.
An patiar tot probra sedens, juvenisque relinquam
Quæ tenui rexique puer? Bis noster ad Alpes
Alterius genitor defensum regna cucurrit.
Nos prædæ faciles insultandique jacemus? »
Finierat. Stilicho contra cui talia reddit :
« Adversine tubam, princeps, dignabere Mauri?
An feret ignavus clari solatia fati,
Te bellante, mori? Decernet Honorius inde,
Hinc Gildon? Prius astra Chaos miscebit Averno.

Vindictam mandasse sat est. Plus nominis horror,
Quam tuus ensis, aget : minuit præsentia famam.
Qui stetit, æquatur campo, collataque nescit
Majestatem acies. Sed quod magis utile factu,
Atque hosti gravius, sensus adverte, docebo.
Est illi patribus, sed non et moribus, iisdem
Mascezel, fugiens qui dira piacula fratris,
Spesque suas, vitamque tuo commisit asylo.
Hunc ubi tentatis frustra mactare nequivit
Insidiis, patrias in pignora contulit iras;
Et quos ipse sinu parvos gestaverat, una
Obtruncat juvenes, inhumataque corpora vulgo
Dispulit, et tumulo cognatas arcuit umbras;
Naturamque simul, fratremque, hominemque cruentus
Exuit, et tenuem cæsis invidit arenam.
Hoc facinus refugo damnavit sole Mycenas,
Avertitque diem : sceleri sed reddidit Atreus
Crimen, et infandas excusat conjuge mensas.
Hic odium, non pœna fuit. Te prodita jura,
Te pater ultorem, te nudi pulvere Manes,
Te pietas polluta rogat. Si flentibus aram,
Et proprium miseris numen statuistis, Athenæ;
Si Pandionias planctu traxere phalanges
Inachides, belloque rogos meruere maritis;
Si mœsta squalore coma, lacrymisque senatum
In Numidas pulsus solio commovit Adherbal :
Hunc quoque nunc Gildon, tanto quem funere mersit,
Hunc doleat venisse ducem, seseque minorem
Supplicibus sciat esse tuis. Quem sede fugavit,
Hunc præceps fugiat; fregit quem clade, tremiscat;

Agnoscatque suum, trahitur dum victima, fratrem. »
 Hæc ubi sederunt genero, notissima Marti
Robora, præcipuos electa pube maniplos
Disponit, portuque rates instaurat Etrusco.
Herculeam suus Alcides, Joviamque cohortem
Rex ducit Superum; premitur nec signifer ullo
Pondere; festinant adeo vexilla moveri.
Nervius insequitur, meritusque vocabula Felix,
Dictaque ab Augusto legio, nomenque probantes
Invicti, clypeoque animosi teste leones.
 Dictis ante tamen princeps confirmat ituros
Aggere conspicuus. Stat circumfusa juventus
Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.
 « Gildonem domitura manus, promissa minasque
Tempus agi; si quid pro me doluistis, in armis
Ostentate mihi : justo magnoque triumpho
Civiles abolete notas. Sciat orbis Eous,
Sitque palam, Gallos causa, non robore, vinci.
Nec vos, barbariem quamvis collegerit omnem,
Terreat : an Mauri fremitum raucosque repulsus
Umbonum, et vestros passuri cominus enses?
Non contra clypeis tectos, gladiisque micantes
Ibitis : in solis longe fiducia telis;
Exarmatus erit, quum missile torserit, hostis.
Dextra movet jaculum, prætentat pallia læva,
Cetera nudus eques : sonipes ignarus habenæ;
Virga regit : non ulla fides, non agminis ordo :
Arma oneri, fuga præsidio : connubia mille;
Non ulli generis nexus, non pignora curæ;
Sed numero languet pietas. Hæc copia vulgi.

Umbratus dux ipse rosis, et marcidus ibit
Unguentis, crudusque cibo, titubansque Lyæo,
Confectus senio, morbis stuprisque solutus.
Excitet incestos turmalis buccina somnos;
Imploret citharas, cantatricesque choreas,
Offensus stridore tubæ, discatque coactus,
Quas vigilat Veneri, castris impendere noctes.
Nonne mori satius, quam vitæ ferre pudorem?
Nam quæ jam regio restat, si, dedita Mauris
Regibus, Illyricis accesserit Africa damnis?
Jus Latium, quod tunc Meroe, Rubroque solebat
Oceano cingi, Tyrrhena clauditur unda.
Et cui non Nilus, non intulit India metas,
Romani jam finis erit Trinacria regni?
Ite recepturi, prædo quem sustulit, axem,
Ereptumque Notum; caput insuperabile rerum,
Aut ruet in vestris, aut stabit Roma, lacertis.
Tot mihi debetis populos, tot rura, tot urbes
Amissas : uno Libyam defendite bello :
Vestros imperium remos, et vestra sequatur
Carbasa : despectas trans æquora ducite leges.
Tertia jam solito cervix mucrone rotetur,
Tandem funereis finem positura tyrannis. »
Omina conveniunt dicto, fulvusque Tonantis
Armiger, ad liquidam, cunctis spectantibus, æthram,
Correptum pedibus curvis innexuit hydrum;
Dumque reluctantem morsu partitur obunco,
Hæsit in ungue caput, truncatus decidit anguis.
Ilicet auguriis alacres per saxa citati
Torrentesque ruunt : non mons, non silva retardat.

Pendula ceu parvis moturæ bella colonis
Ingenti clangore grues æstiva relinquunt
Thracia, quum tepido permutant Strymona Nilo;
Ordinibus variis per nubila texitur ales
Littera, pennarumque notis inscribitur aer.
Ut fluctus tetigere maris, tunc acrior arsit
Impetus : arripiunt naves, ipsique rudentes
Expediunt, et vela ligant, et cornua summis
Associant malis : quatitur Tyrrhena tumultu
Ora, nec Alpheæ capiunt navalia Pisæ.
Sic Agamemnoniam vindex quum Græcia classem
Solveret, innumeris fervebat vocibus Aulis.
Non illos strepitus, impendentisque procellæ
Signa, nec adventus dubii deterruit Austri.
« Vellite, proclamant, socii, jam vellite funem.
Per vada Gildonem quamvis adversa petamus.
Ad bellum nos trudat hiems : per devia Ponti
Quassatis cupio tellurem figere rostris.
Heu! nimium segnes, cauta qui mente notatis,
Si revolant mergi, graditur si litore cornix.
Ora licet maculis adsperserit occiduus Sol,
Lunaque conceptis livescat turbida Coris,
Et contusa vagos jaculentur sidera crines,
Imbribus humescant Hædi, nimbosaque Taurum
Ducat Hyas, totusque fretis descendat Orion;
Certa fides cœli, sed major Honorius auctor.
Illius auspiciis immensa per æquora miles,
Non Plaustris Arctove regor : contemne Booten,
Navita, turbinibus mediis permitte carinas.
Si mihi tempestas Libyam ventique negabunt,

Augusti Fortuna dabit.» Jam classis in altum
Provehitur : dextra Ligures, Hetruria læva
Linquitur, et cæcis vitatur Corsica saxis.
Humanæ in speciem plantæ se magna figurat
Insula; Sardoam veteres dixere coloni :
Dives ager frugum : Pœnos Italosve petenti
Opportuna situ : quæ pars vicinior Afris,
Plana solo, ratibus clemens; quæ respicit Arcton,
Immitis, scopulosa, procax, subitisque sonora
Flatibus : insanos infamat navita montes.
Hinc hominum, pecudumque lues; hinc pestifer aer
Sævit, et exclusis regnant Aquilonibus Austri.
Quos ubi luctatis procul effugere carinis,
Per diversa ruunt sinuosæ litora terræ.
Pars adit antiqua ductos Carthagine Sulcos;
Partem litoreo complectitur Olbia muro.
Urbs Libyam contra Tyrio fundata potenti
Tenditur in longum Caralis, tenuemque per undas
Obvia dimittit fracturum flamina collem.
Efficitur portus medium mare, tutaque ventis
Omnibus ingenti mansuescunt stagna recessu.
Hanc omni petiere manu, prorisque reductis
Suspensa Zephyros exspectant classe faventes.

IN FL. MALLII THEODORI

CONSULATUM.

PROLOGUS.

Audebisne, precor, doctæ subjecta catervæ
  Inter tot proceres, nostra Thalia, loqui?
Nec te fama vetat, vero quam celsius actam
  Vel servasse labor, vel minuisse pudor?
An tibi continuis crevit fiducia castris,
  Totaque jam vatis pectora miles habet?
Culmina Romani majestatemque senatus,
  Et, quibus exsultat Gallia, cerne viros.
Omnibus audimur terris, mundique per aures
  Ibimus. Ah! nimius Consulis urget amor.
Jupiter, ut perhibent, spatium quum discere vellet
  Naturæ, regni nescius ipse sui,
Armigeros utrinque duos æqualibus alis
  Misit ab Eois Occiduisque plagis.
Parnassus geminos fertur junxisse volatus;
  Contulit alternas Pythius axis aves.
Princeps non aquilis terram cognoscere curat;
  Certius in vobis æstimat imperium.
Hoc ego concilio collectum metior orbem;
  Hoc video cœtu quidquid ubique micat.

DE CONSULATU

FL. MALLII THEODORI

PANEGYRIS.

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late
Fortunæ secura nitet, nec fascibus ullis
Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Divitiis animosa suis, immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.
Attamen invitam blande vestigat, et ultro
Ambit Honos : docuit toties a rure profectus
Lictor, et in mediis quæsitus Consul aratris.

Te quoque naturæ sacris mundique vacantem,
Emeritum pridem, desudatisque remotum
Judiciis, eadem rursus complexa potestas
Evehit, et reducem notis imponit habenis.
Accedunt trabeæ : nil jam, Theodore, relictum,
Quo virtus animo crescat, vel splendor honore.

Culmen utrumque tenes : talem te protinus anni
Formavere rudes, et dignum vita curuli
Traxit iter, primæque senes cessere juventæ.
Jam nunc canities animi, jam dulce loquendi
Pondus, et attonitas sermo qui duceret aures;

Mox undare foro victrix opulentia linguæ,
Tutarique reos : ipsa hæc amplissima sedes
Orantem stupuit, bis laudatura regentem.

Hinc te pars Libyæ moderantem jura probavit,
Quæ nunc tota probat : longi sed pignus amoris
Exiguæ peperere moræ, populumque clientem
Publica mansuris testantur vocibus æra.
Inde tibi Macetum tellus, et credita Pellæ
Mœnia quæ famulus quondam ditavit Hydaspes.
Tantaque commissæ revocasti gaudia genti
Mitibus arbitriis, quantum bellante Philippo
Floruit, aut nigri cecidit quum regia Pori.

Sed non ulterius te præbuit urbibus aula:
Maluit esse suum. Terris edicta daturus,
Supplicibus responsa, venis : oracula regis
Eloquio crevere tuo, nec dignius unquam
Majestas meminit sese Romana locutam.

Hinc sacræ mandantur opes, orbisque tributa
Possessi, quidquid fluviis evolvitur auri,
Quidquid luce procul venas rimata sequaces
Abdita pallentis fodit sollertia Bessi.

Ac velut exsertus lentandis navita tonsis
Præficitur lateri custos; hinc ardua proræ
Temperat, et fluctus tempestatesque futuras
Edocet; assiduo quum Dorida vicerit usu,
Jam clavum totamque subit torquere carinam.

Sic quum clara diu rerum documenta dedisses,
Non te parte sui, sed in omni corpore, sumpsit
Imperium, cunctaque dedit tellure regendos
Rectores. Hispana tibi Germanaque Tethys

Paruit, et nostro diducta Britannia mundo;
Diversoque tuas coluerunt gurgite voces
Lentus Arar, Rhodanusque ferox, et dives Iberus.
O quoties doluit Rhenus, qua barbarus ibat,
Quod te non geminis frueretur judice ripis!
Unius fit cura viri, quodcumque rubescit
Occasu, quodcumque dies devexior ambit.
  Tam celer assiduos explevit cursus honores!
Una potestatum spatiis interfuit ætas,
Totque gradus fati juvenilibus intulit annis.
  Postquam parta quies, et summum nacta cacumen,
Jam secura petit privatum gloria portum:
Ingenii redeunt fluctus, aliique labores,
Et vitæ pars nulla perit: quodcumque recedit
Litibus, incumbit studiis, animusque vicissim
Aut curam imponit populis, aut otia Musis.
Omnia Cecropiæ relegis secreta senectæ,
Discutiens quod quisque novum mandaverit ævo,
Quantaque diversæ producant agmina sectæ:
Namque aliis princeps rerum disponitur aer;
Hic confidit aquis; hic procreat omnia flammis:
Alter, in Ætnæas casurus sponte favillas,
Dispergit revocatque Deum, rursumque receptis
Nectit amicitiis, quidquid discordia solvit:
Corporis hic damnat sensus, verumque videri
Pernegat: hic semper lapsuræ pondera terræ
Conatur rapido cœli fulcire rotatu,
Accenditque diem prærupti turbine saxi:
Ille ferox, unoque tegi non passus Olympo,
Immensum per inane volat, finemque perosus

Parturit innumeros angusto pectore mundos :
Hi vaga collidunt cæcis primordia plagis;
Numina constituunt alii, casusque relegant.
  Graiorum obscuras Romanis floribus artes
Irradias, vicibus gratis formare loquentes
Suetus, et alterno verum contexere nodo.
Quidquid Socratico manavit ab ordine; quidquid
Docta Cleantheæ sonuerunt atria turbæ,
Inventum quodcumque tuo, Chrysippe, recessu;
Quidquid Democritus risit, dixitque tacendo
Pythagoras, uno se pectore cuncta vetustas
Condidit, et major collectis viribus exit.
  Ornantur veteres, et nobiliore magistro
In Latium spretis Academia migrat Athenis,
Ut tandem propius discat, quo fine beatum
Dirigitur; quæ norma boni, quis limes honesti;
Quænam membra sui virtus divisa domandis
Objectet vitiis; quæ pars injusta recidat,
Quæ vincat ratione metus, quæ frenet amores.
  Aut quoties elementa doces, semperque fluentis
Materiæ causas; quæ vis animaverit astra,
Impuleritque choros; quo vivat machina motu;
Sidera cur septem retro nitantur in ortus
Obluctata polo : variisne meatibus idem
Arbiter, an geminæ convertant æthera mentes,
Sitne color proprius rerum, lucisne repulsu
Eludant aciem : tumidos quæ Luna recursus
Nutriat Oceani; quo fracta tonitrua vento;
Quid trahat imbriferas nubes; quo saxa rotentur
Grandinis; unde rigor nivibus; quæ flamma per auras

Excutiat rutilos tractus, aut fulmina velox
Torqueat, aut tristem figat crinita cometen.
Jam tibi compositam fundaverat ancora puppim;
Telluris jam certus eras : fecunda placebant
Otia; nascentes ibant in secula libri :
Quum subito liquida cessantem vidit ab æthra
Justitia, et tanto viduatas judice leges.
Continuo frontem nimbo velata pudicam,
Deserit Autumni portas, qua vergit in Austrum
Signifer, et noctis reparant dispendia Chelæ.
Pax avibus, quacumque volat, rabiemque frementes
Deposuere feræ : lætatur terra reverso
Numine, quod prisci post tempora perdidit auri.
Illa per occultum Ligurum se mœnibus infert,
Et castos levibus plantis ingressa Penates,
Invenit ætherios signantem pulvere cursus,
Quos pia sollicito deprendit pollice Memphis;
Quæ moveant momenta polum, quam certus in astris
Error; quis tenebras Soli causisque meantem
Defectum indicat numerus; quæ linea Phœben
Damnet, et excluso pallentem fratre relinquat.
Ut procul adspexit fulgentia virginis ora,
Cognovitque deam; vultus veneratus amicos
Occurrit, scriptæque notas confundit arenæ.
Quum sic Diva prior : «Malli, sincera bonorum
Congeries, in quo veteris vestigia recti,
Et ductos video mores meliore metallo,
Jam satis indultum studiis, Musæque tot annos
Eripuere mihi : pridem te jura reposcunt.
Aggredere, et nostro rursum te redde labori,

Nec tibi sufficiat transmissæ gloria vitæ.
Humanum curare genus quis terminus unquam
Præscripsit? nullas recipit prudentia metas.
Adde, quod hæc multis potuit contingere sedes.
Sed meriti tantum redeunt, actusque priores
Commendat repetitus honos, virtusque reducit,
Quos fortuna legit. Melius magnoque petendum
Credis, in abstrusa rerum ratione morari?
Scilicet illa tui patriam præcepta Platonis
Erexere magis, quam qui responsa secutus
Obruit Eoas classes, urbemque carinis
Vexit, et arsuras Medo subduxit Athenas?
Spartanis potuit robur præstare Lycurgus
Matribus, et sexum leges vicere severæ,
Civibus et vetitis ignavo credere muro,
Tutius objecit nudam Lacedæmona bellis.
At non Pythagoræ monitus, annique silentes,
Famosum OEbalii luxum pressere Tarenti.
Quis vero insignem tanto sub principe curam
Respuat? aut quando meritis majora patebunt
Præmia? quis demens adeo, qui jungere sensus
Cum Stilichone neget? similem quæ protulit ætas
Consilio vel Marte virum? nunc Brutus amaret
Vivere sub regno; tali succumberet aulæ
Fabricius; cuperent ipsi servire Catones.
Nonne vides, ut nostra soror, Clementia, tristes
Obtundat gladios, fratresque amplexa serenos
Assurgat Pietas, fractis ut lugeat armis
Perfidia, et laceris morientes crinibus hydri
Lambant invalido Furiarum vincla veneno?

Exsultat cum Pace Fides : jam sidera cunctæ
Liquimus, et placidas inter discurrimus urbes.
Nobiscum, Theodore, redi. » Subit ille loquentem
Talibus : « Agrestem dudum me, Diva, reverti
Cogis, et infectum longi rubigine ruris
Ad tua signa vocas? nam quæ mihi cura tot annos
Altera, quam duras sulcis mollire novales;
Nosse soli vires, nemori quæ commoda rupes,
Quis felix oleæ tractus, quæ gleba faveret
Frugibus, aut quales tegeret vindemia colles?
Terribiles rursum lituos veteranus adibo,
Et desueta vetus tentabo cærula vector?
Collectamque diu, et certis utcumque locatam
Sedibus, in dubium patiar deponere famam?
Nec me, quid valeat natura fortior usus,
Prætcrit, aut quantum neglectæ defluat arti.
Desidis aurigæ non audit verbera currus;
Nec manus agnoscit, quem non exercuit, arcum.
Esse sed injustum fateor, quodcumque negatur
Justitiæ : tu prima hominem silvestribus antris
Elicis, et fœdo detergis secula victu.
Te propter colimus leges, animosque ferarum
Exuimus : nitidis quisquis te sensibus hausit,
Irruet intrepidus flammas, hiberna secabit
Æquora, confertos hostes superabit inermis :
Ille vel Æthiopum pluviis solabitur æstus;
Illum trans Scythiam vernus comitabitur aer. »
Sic fatus, tradente Dea, suscepit habenas
Quatuor, ingenti Juris temone refusas.
Prima Padum Tiberimque ligat, crebrisque micantem

Urbibus Italiam; Libyas Pœnosque secunda
Temperat; Illyrico se tertia porrigit orbi;
Ultima Sardiniam, Cyrnon, trifidamque retentat
Sicaniam, et quidquid Tyrrhena tunditur unda,
Vel gemit Ionia. Nec te tot limina rerum,
Aut tantum turbavit onus; sed ut altus Olympi
Vertex, qui spatio ventos hiemesque relinquit,
Perpetuum nulla temeratus nube serenum,
Celsior exsurgit pluviis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, et rauca tonitrua calcat :
Sic patiens animi, per tanta negotia liber
Emergit, similisque sui, justique tenorem
Flectere non odium cogit, non gratia suadet.

Nam spretas quis opes, intactaque pectora lucro
Commemoret? Fuerint aliis hæc forte decora;
Nulla potest laus esse tibi, quæ crimina purget.
Servat inoffensam divina modestia vocem;
Temperiem servant oculi, nec lumina fervor
Asperat, aut rabidas suffundit sanguine venas,
Nullaque mutati tempestas proditur oris.
Quin etiam sontes expulsa corrigis ira,
Et placidus delicta domas : nec dentibus unquam
Instrepis horrendum, fremitu nec verbera poscis.
Qui fruitur pœna, ferus est legumque videtur
Vindictam præstare sibi; quum viscera felle
Canduerint, ardet stimulis, ferturque nocendi
Prodigus, ignarus causæ : diis proximus ille,
Quem ratio, non ira, movet; qui, facta rependens,
Consilio punire potest : mucrone cruento
Se jactent alii, studeant feritate timeri,

Addictoque hominum cumulent æraria censu.
Lene fluit Nilus, sed cunctis amnibus exstat
Utilior, nullas confessus murmure vires.
Acrior ac rapidus tacitas prætermeat ingens
Danubius ripas : eadem clementia sani
Gurgitis immensum diducit in ostia Gangen.
Torrentes immane fremant, lassisque minentur
Pontibus, involvant spumoso vortice silvas :
Pax majora decet; peragit tranquilla potestas,
Quod violenta nequit, mandataque fortius urget
Imperiosa quies. Idem prædurus iniquas
Accepisse preces; rursus, quæ digna petitu,
Largiri facilis; nec, quæ comitatur honores,
Ausa tuam leviter tentare superbia mentem.
Frons privata manet : non se meruisse fatetur,
Qui crevisse putat; rigidi sed plena pudoris
Elucet gravitas, fastu jucunda remoto.
Quæ non seditio, quæ non insania vulgi,
Te viso, lenita cadat? quæ dissona ritu
Barbaries, medii quam non reverentia frangat?
Vel quis non sitiens sermonis mella politi
Deserat Orpheos blanda testudine cantus?
Qualem te legimus teneri primordia mundi
Scribentem, aut partes animæ per singula, talem
Cernimus, et similes agnoscit pagina mores.

Nec dilata tuis, Augusto judice, merces
Officiis : illumque habitum, quo jungitur aulæ
Curia, qui socio proceres cum principe nectit,
Quem quater ipse gerit, perfecto detulit anno,
Deposuitque suas te succedente curules.

Crescite virtutes, fecundaque floreat ætas
Ingeniis : patuit campus, certusque merenti
Stat favor; ornatur propriis industria donis.
Surgite, sopitæ, quas obruit ambitus, artes.
Nil licet invidiæ, Stilicho dum prospicit orbi,
Sidereusque gener : non hic violata curulis,
Turpia non Latios incestant nomina fastos.
Fortibus hæc concessa viris, solisque gerenda
Patribus, et Romæ nunquam latura pudorem.

Nuntia votorum, celeri jam Fama volatu
Moverat Aonios, audito consule, lucos.
Concinuit felix Helicon, fluxitque Aganippe
Largior, et docti riserunt floribus amnes.
Uranie redimita comas, qua sæpe magistra
Mallius igniferos radio descripserat axes,
Sic alias hortata Deas : « Patimurne, sorores,
Optato procul esse die? nec limina nostri
Consulis, et semper dilectas visimus ædes?
Notior est Helicone domus : gestare curules,
Et fasces subiisse libet : miracula plebi
Colligite, et claris nomen celebrate theatris.
Tu Jovis æquorei submersam fluctibus aulam
Oratum volucres, Erato, jam perge quadrigas,
A quibus haud unquam palmam rapturus Arion.
Illustret Circum sonipes, quicumque superbo
Perstrepit hinnitu Bætin, qui splendida potat
Stagna Tagi, madidoque jubas aspergitur auro.
Calliope, liquidas Alciden posce palæstras.
Cuncta Palæmoniis manus explorata coronis
Adsit, et Eleo pubes laudata Tonanti.

Tu juga Taygeti, frondosaque Mænala, Clio,
I Triviæ supplex : non aspernata rogantem
Amphitheatrali faveat Latonia pompæ.
Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum
Arte ligent, certoque premant venabula nisu.
Ipsa truces fetus, captivaque ducat ab antris
Prodigia, et cædis sitientem differat arcum.
Conveniant ursi, magna quos mole rudentes
Torva Lycaoniis Helice miretur ab astris;
Perfossique ruant, populo pallente, leones,
Quales Mygdonio curru frenare Cybebe
Optet, et Herculei malint fregisse lacerti.
Obvia fulminei properent ad vulnera pardi,
Semine permixto geniti, quum forte leænæ
Nobiliorem uterum viridis corrupit adulter;
Hi maculis patres referunt, et robore matres.
Quidquid monstriferis nutrit Gætulia campis,
Alpina quidquid tegitur nive, Gallica quidquid
Silva timet, jaceat : largo ditescat arena
Sanguine; consumant totos spectacula montes.
« Nec molles egeant nota dulcedine ludi.
Qui lætis risum salibus movisse facetus,
Qui nutu manibusque loquax; cui tibia flatu,
Cui plectro pulsanda chelys, qui pulpita socco
Personat, aut alte graditur majore cothurno;
Et qui magna levi detrudens murmura tactu,
Innumeras voces segetis moderatur ahenæ,
Intonet erranti digito, penitusque trabali
Vecte laborantes in carmina concitet undas.
Vel qui more avium sese jaculantur in auras,

Corporaque ædificant celeri crescentia nexu;
Quorum compositam puer amentatus in arcem
Emicet, et, vinctus plantæ vel cruribus hærens,
Pendula librato figat vestigia saltu.
Mobile ponderibus descendat pegma reductis,
Inque chori speciem spargentes ardua flammas
Scena rotet : varios effingat Mulciber orbes
Per tabulas impune vagus, pictæque citato
Ludant igne trabes, et non permissa morari
Fida per innocuas errent incendia turres.
Lascivæ subito confligant æquore lembi,
Stagnaque remigibus spument immissa canoris.
«Consul per populos, idemque gravissimus auctor
Eloquii, duplici vita subnixus in ævum
Procedat, libris pariter fastisque legendus.
Accipiat patris exemplum, tribuatque nepoti
Filius, et cœptis ne desit fascibus heres.
Decurrat trabeata domus, tradatque secures
Mutua posteritas, servatoque ordine fati
Mallia continuo numeretur consule proles.»

IN EUTROPIUM

LIBER I.

SEMIFEROS partus, metuendaque pignora matri,
Mœnibus et mediis auditum nocte luporum
Murmur, et attonito pecudes pastore locutas,
Et lapidum diras hiemes, nimboque minacem
Sanguineo rubuisse Jovem, puteosque cruore
Mutatos, visasque polo concurrere lunas,
Et geminos soles mirari desinat orbis:
Omnia cesserunt, eunucho consule, monstra.
  Heu terræ cœlique pudor! trabeata per urbes
Ostentatur anus, titulumque effeminat anni.
Pandite, pontifices, Cumanæ carmina vatis;
Fulmineos sollers Etruria consulat ignes,
Immersumque nefas fibris exploret haruspex.
Quæ nova portendunt Superi! Nilusne meatu
Devius, et nostri tentat jam transfuga mundi
Se Rubro miscere mari? ruptone Niphate
Rursum barbaricis Oriens vastabitur armis?
An morbi ventura lues? an nulla colono
Responsura seges? quæ tantas expiet iras
Victima? quo diras jugulo placabimus aras?
Consule lustrandi fasces, ipsoque litandum
Prodigio; quodcumque parant hoc omine fata,
Eutropius cervice luat. Sic omnia volvis?

Hoc regni, Fortuna, tenes? quænam ista jocandi
Sævitia? humanis quantum bacchabere rebus?
Si tibi servili placuit fœdare curules
Crimine: procedat laxata compede consul;
Rupta quirinales sumant ergastula cinctus.
Da saltem quemcumque virum: discrimina quædam
Sunt famulis, splendorque suus, maculamque minorem
Conditionis habet, domino qui vixerit uno.
Si pelagi fluctus, Libyæ si discis arenas,
Eutropii numerabis heros. Quot jura, quot ille
Mutavit tabulas, vel quanta vocabula vertit!
Nudatus quoties, medicum dum consulit emptor,
Ne qua per occultum lateat jactura dolorem!
Omnes pœnituit pretii, venumque redibat,
Dum vendi potuit: postquam deforme cadaver
Mansit, et in rugas totus defluxit aniles;
Jam specie doni certatim limine pellunt,
Et fœdum ignaris properant obtrudere munus.
Tot translata jugis submisit colla vetustum
Servitium, semperque novum, nec destitit unquam,
Sæpe tamen cœpit. Cunabula prima cruentis
Debita suppliciis: rapitur castrandus ab ipso
Ubere; suscipiunt, matris post viscera, pœnæ.
Advolat Armenius certo mucrone recisos
Eductus mollire mares; damnoque nefandum
Aucturus pretium, fecundum corporis ignem
Sedibus exhaurit geminis, unoque sub ictu
Eripit officium patris, nomenque mariti.
Ambiguus vitæ jacuit, penitusque supremum
In cerebrum secti traxerunt frigora nervi.

Laudemusne manum, quæ vires abstulit hosti?
An potius fato causam tribuisse queramur?
Profuerat mansisse virum: felicior exstat
Opprobrio; serviret adhuc, si fortior esset.
Inde per Assyriæ trahitur commercia ripæ.
Hinc fora venalis Galata ductore frequentat,
Permutatque domos varias. Quis nomina possit
Tanta sequi? miles stabulis Ptolemæus in illis
Notior: hic longo lassatus pellicis usu
Donat Arinthæo; neque enim jam dignus haberi,
Nec maturus emi: quum fastiditus abiret,
Quam gemuit! quanto planxit divortia luctu!
« Hæc erat, hæc, Ptolemæe, fides? hoc profuit ætas
In gremio consumpta tuo, lectusque jugalis,
Et ducti toties inter præsepia somni?
Libertas promissa perit? viduumne relinquis
Eutropium? tantasque premunt oblivia noctes,
Crudelis? generis proh sors durissima nostri!
Femina quum senuit, retinet connubia partu,
Uxorisque decus matris reverentia pensat.
Nos Lucina fugit, nec pignore nitimur ullo.
Cum forma dilapsus amor: defloruit oris
Gratia. Qua miseri scapulas tutabimur arte?
Qua placeam ratione senex?» Sic fatus acutum
Aggreditur lenonis opus: nec segnis ad artem
Mens erat, officiique capax, omnesque pudoris
Hauserat insidias: custodia nulla tuendo
Fida toro; nulli poterant excludere vectes.
Ille vel ærata Danaen in turre latentem
Eliceret: fletus domini fingebat amantis;

Indomitasque mora, pretio lenibat avaras,
Lascivasque jocis : non blandior ullus euntis
Ancillæ tetigisse latus, leviterque reductis
Vestibus occulto crimen mandasse susurro;
Nec furtis quæsisse locum, nec fraude reperta
Cautior elusi fremitus vitare mariti.

Haud aliter juvenum flammis Ephyreia Lais
E gemino ditata mari, quum serta refundit
Canities, jam turba procax, noctisque recedit
Ambitus, et raro pulsatur janua tactu,
Seque reformidat speculo damnare senectus :
Stat tamen, atque alias succingit lena ministras,
Dilectumque diu, quamvis longæva, lupanar
Circuit, et retinent mores, quod perdidit ætas.

Hinc honor Eutropio; quumque omnibus unica virtus
Esset in eunuchis, thalamos servare pudicos,
Solus adulteriis crevit : nec verbera tergo
Cessavere tamen, quoties decepta libido
Irati caluisset heri; frustraque rogantem,
Jactantemque suos tot jam per lustra labores,
Dotalem genero nutritoremque puellæ
Tradidit. Eous rector consulque futurus
Pectebat dominæ crines, et sæpe lavanti
Nudus in argento lympham gestabat alumnæ,
Et quum se rapido fessam projecerat æstu,
Patricius roseis pavonum ventilat alis.

Jamque ævo laxata cutis, sulcisque genarum
Corruerat passa facies rugosior uva.
Flava minus presso finduntur vomere rura,
Nec vento sic vela tremunt : miserabile turpes

Exedere caput tineæ; deserta patebant
Intervalla comæ, qualis sitientibus arvis
Arida jejunæ seges interlucet aristæ,
Vel qualis, gelidis pluma labente pruinis,
Arboris immoritur trunco brumalis hirundo.

Scilicet ut trabeis injuria cresceret olim,
Has in fronte notas, hoc dedecus addidit oris
Luxuriæ Fortuna suæ; quum pallida nudis
Ossibus horrorem dominis præberet imago,
Decolor et macies occursu læderet omnes,
Aut pueris latura metus, aut tædia mensis,
Aut crimen famulis, aut procedentibus omen,
Et nihil exhausto caperent in stipite lucri.
Sternere quippe toros, vel cædere ligna culinæ,
Membra negant : aurum, vestes, arcana tueri
Mens infida vetat. Quis enim committere vellet
Lenoni thalamum? tandem ceu funus acerbum,
Infaustamque suis trusere penatibus umbram.
Contemptu jam liber erat. Sic pastor obesum
Lacte canem ferroque ligat, pascitque revinctum,
Dum validus servare gregem, vigilique rapaces
Latratu terrere lupos; quum tardior idem
Jam scabie laceras dejecit sordidus aures,
Solvit, et exuto lucratur vincula collo.

Est, ubi despectus nimius juvat : undique pulso
Per cunctas licuit fraudes impune vagari,
Et fatis aperire viam. Proh! quisquis Olympi
Summa tenes, tantone libet mortalia risu
Vertere? qui servi non est admissus in usum,
Suscipitur regnis; et, quem privata ministrum

Dedignata domus, moderantem sustinet aula.
Ut primum vetulam traxere Palatia vulpem,
Quis non ingemuit? quis non irrepere sacris
Obsequiis doluit toties venale cadaver?
Ipsi quin etiam tali consorte fremebant
Regales famuli, quibus est illustrior ordo
Servitii, sociumque sibi sprevere superbi.
Cernite, quem Latiis poscant annectere fastis;
Cujus et eunuchos puduit! sed vilior ante
Obscuræ latuit pars ignotissima turbæ,
Donec Abundanti furiis, qui rebus Eois
Exitium, primoque sibi produxit, ab imis
Evectus thalamis, summos invasit honores.
Quam bene dispositum terris, ut dignus iniqui
Fructus consilii primis auctoribus instet!
Sic multos fluvio vates arente per annos,
Hospite qui cæso monuit placare Tonantem,
Inventas primus Busiridis imbuit aras,
Et cecidit sævi, quod dixerat, hostia sacri;
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor,
Qui funesta novo fabricaverat æra dolori,
Primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
Sensit opus, docuitque suum mugire juvencum.
Nullius Eutropius, quam qui se protulit, ante
Dereptas possedit opes, nullumque priorem
Perculit exsilio, solumque hoc rite peregit,
Auctorem damnare suum. Postquam obsitus ævo
Semivir excelsam rerum sublatus in arcem,
Quod nec vota pati, nec fingere somnia possent,
Vidit sub pedibus leges, subjectaque colla

Nobilium, tantumque sibi permittere fata:
Qui nihil optasset plus libertate mereri,
Jam jam dissimulat dominos, alteque tumescunt
Serviles animi : procerum squalore repletus
Carcer, et exsulibus Meroe campique gemiscunt
Æthiopum; pœnis hominum plaga personat ardens;
Marmaricus claris violatur cædibus Ammon.

Asperius nihil est humili, quum surgit in altum;
Cuncta ferit, dum cuncta timet; desævit in omnes,
Ut se posse putent : nec bellua tetrior ulla
Quam servi rabies in libera terga furentis.
Agnoscit gemitus, et pœnæ parcere nescit,
Quam subiit; dominique memor, quem verberat, odit.
Adde, quod eunuchus nulla pietate movetur,
Nec generi natisve cavet : clementia cunctis
In similes, animosque ligant consortia damni.
Iste nec eunuchis placidus, sed pejus in aurum
Æstuat : hoc uno fruitur succisa libido.

Quid nervos secuisse juvat? vis nulla cruentam
Castrat avaritiam. Parvis exercita furtis,
Quæ vastare penum, neglectaque sueverat arcæ
Claustra remoliri, nunc uberiore rapina
Peccat in orbe manus : quidquid se Tigris ab Hæmo
Dividit, hoc certa proponit merce locandum
Institor imperii, caupo famosus honorum.
Hic Asiam villa pactus regit; ille redemit
Conjugis ornatu Syriam; dolet ille paterna
Bithynos mutasse domo : suffixa patenti
Vestibulo pretiis distinguit regula gentes.
Tot Galatæ, tot Pontus eat, tot Lydia nummis.

Si Lyciam tenuisse velis, tot millia ponas;
Si Phrygas, adde parum. Propriæ solatia sorti
Communes vult esse notas, et venditus ipse
Vendere cuncta cupit: certantum sæpe duorum
Diversum suspendit onus; cum pondere judex
Vergit, et in geminas nutat provincia lances.
Non pudet, heu! Superi, populos venire sub hasta?
Vendentis certe pudeat. Quid jure sepultum
Mancipium tot regna tenet, tot distrahit urbes?
Pollentem solio Crœsum victoria Cyri
Fregit, ut eunucho fluerent Pactolus et Hermus?
Attalus heredem voluit te, Roma, relinqui;
Restitit Antiochus præscripto margine Tauri,
Indomitos curru Servilius egit Isauros,
Et Pharos Augusto jacuit, vel Creta Metello,
Ne non Eutropio quæstus numerosior esset?
In mercem veniunt Cilices, Judæa, Sophene,
Romanusque labor, Pompeianique triumphi.
Quo struis hos auri cumulos? quæ pignora tantis
Succedent opibus? nubas ducasve licebit;
Nunquam mater eris, nunquam pater: hoc tibi ferrum,
Hoc natura negat. Te grandibus India gemmis,
Te foliis Arabes ditent, te vellere Seres:
Nullus inops adeo, nullum sic urget egestas,
Ut velit Eutropii fortunam et membra pacisci.
Jamque oblita sui, nec sobria divitiis mens,
In miseras leges, hominumque negotia ludit.
Judicat eunuchus: quid jam de consule miror?
Prodigium, quodcumque gerit. Quæ pagina lites
Femineas meminit? quibus unquam secula terris

Eunuchi videre forum? Sed ne qua vacaret
Pars ignominia, neu quid restaret inausum,
Arma etiam violare parat, portentaque monstris
Aggerat, et secum petulans amentia certat.
  Erubuit Mavors, aversaque risit Enyo,
Dedecus Eoum, quoties intenta sagittis
Et pharetra fulgens anus exercetur Amazon;
Arbiter aut quoties belli pacisque recurrit,
Alloquiturque Getas. Gaudet, quum viderit, hostis,
Et sentit jam deesse viros: incendia fumant;
Muris nulla fides; squalent populatibus agri,
Et medio spes sola mari. Trans Phasin aguntur
Cappadocum matres, stabulisque abducta paternis
Caucasias captiva bibunt armenta pruinas,
Et Scythicis mutant Argei pabula silvis.
Extra Cimmerias, Taurorum claustra, paludes
Flos Syriæ servit; spoliis nec sufficit atrox
Barbarus; in cædem vertunt fastidia prædæ.
  Ille tamen (quid enim servum, mollemque pudebit?
Aut quid in hoc poterit vultu flagrare ruboris?)
Pro victore redit: peditum vexilla sequuntur,
Et turmæ similes, eunuchorumque manipli,
Hellespontiacis legio dignissima signis
Obvius ire cliens, defensoremque reversum
Complecti. Placet ipse sibi, laxasque laborat
Distendisse genas, fictumque inflatus anhelat,
Pulvere respersus tineas, et solibus ora
Pallidior, verbisque sonat plorabile quiddam
Ultra nequitiam fractis, et prœlia narrat,
Perque suam tremula testatur voce sororem,

Defecisse vagas ad publica commoda vires;
Cedere livori, nec sustentare procellas
Invidiæ, mergique fretis spumantibus orat.

Exoretque utinam! Dum talia fatur, ineptas
Detergit lacrymas, atque inter singula dicta
Flebile suspirat. Qualis venit arida socrus
Longinquam visura nurum; vix lassa resedit,
Et jam vina petit. Quid te, turpissima, bellis
Inseris, aut sævi pertentas Pallada campi?
Tu potes alterius studiis hærere Minervæ;
Tu telas, non tela, pati; tu stamina nosse;
Tu segnes operum sollers urgere puellas,
Et niveam dominæ pensis involvere lanam.
Vel, si sacra placent, habeas pro Marte Cybeben;
Rauca Celænæos ad tympana disce furores.
Cymbala ferre licet, pectusque illidere pinu,
Inguinis et reliquum Phrygiis abscindere cultris.
Arma relinque viris. Geminam quid dividis aulam,
Conarisque pios odiis committere fratres?
Te magis, ah! demens, veterem si respicis artem,
Conciliare decet: gestis pro talibus annum
Flagitet Eutropius, ne quid non polluat unus,
Dux acies, judex prætoria, tempora consul.

Nil adeo fœdum, quod non exacta vetustas
Ediderit, longique labor commiserit ævi.
Œdipodes matrem, natam duxisse Thyestes
Cantantur: peperit fratres Jocasta marito,
Et Pelopea sibi. Thebas ac funera Trojæ
Tristis Erechthei deplorat scena theatri.
In volucrem Tereus, Cadmus se vertit in anguem;

Scylla novos mirata canes: hunc arbore figit,
Elevat hunc pluma, squamis hunc fabula vestit,
Hunc solvit fluvio: nusquam spado consul in orbe,
Nec judex ductorve fuit: quodcumque virorum
Est decus, eunuchi scelus est: exempla creantur,
Quæ socci superent risus, luctusque cothurni.
Quam pulchre conspectus erat, quum tenderet artus
Exsangues onerare toga, cinctuque gravatus,
Indutoque senex obscenior iret in auro!

Humani qualis simulator simius oris,
Quem puer arridens pretioso stamine Serum
Velavit, nudasque nates ac terga reliquit,
Ludibrium mensis, erecto pectore dives
Ambulat, et claro sese deformat amictu.

Candida pollutos comitatur curia fasces;
Forsitan et dominus: præbet miracula lictor
Consule nobilior; libertatemque daturus,
Quam nondum meruit, scandit sublime tribunal;
Atque inter proprias laudes Ægyptia jactat
Somnia, prostratosque canit se vate tyrannos.
Scilicet in dubio vindex Bellona pependit
Dum spado Tiresias, enervatusque Melampus
Reptat ab extremo referens oracula Nilo.

Obstrepuere avium voces: exhorruit annus
Nomen, et insanum gemino proclamat ab ore,
Eunuchumque vetat fastis accedere Janus.

Sumeret illicitos etenim si femina fasces,
Esset turpe minus. Medis levibusque Sabæis
Imperat hic sexus, reginarumque sub armis
Barbariæ pars magna jacet: gens nulla probatur,

Eunuchi quæ sceptra ferat. Tritonia, Phœbe,
Vesta, Ceres, Cybele, Juno, Latona coluntur;
Eunuchi quæ templa dei, quas vidimus aras?
Inde sacerdotes; hæc intrat pectora Phœbus;
Inde canunt Delphi. Trojanam sola Minervam
Virginitas Vestalis adit, flammasque tuetur.
Hi nullas meriti vittas, semperque profani.
Nascitur ad fructum mulier, prolemque futuram;
Hoc genus inventum est, ut serviat. Herculis arcu
Concidit Hippolyte; Danai fugere bipennem
Penthesilea, tuam; claras Carthaginis arces
Creditur, et centum portis Babylona superbam
Femineus struxisse labor. Quid nobile gessit
Eunuchus? quæ bella tulit? quas condidit urbes?
Illas præterea rerum natura creavit:
Hos fecere manus: seu prima Semiramis astu
Assyriis mentita virum, ne vocis acutæ
Mollities, lævesque genæ se prodere possent,
Hos sibi conjunxit similes; seu Parthica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram,
Servatoque diu puerili flore coegit
Arte retardatam Veneri servire juventam.

Fama prius falso similis, vanoque videri
Ficta joco: levior volitare per oppida rumor,
Riderique nefas, veluti nigrantibus alis
Audiretur olor, corvo certante ligustris.

Atque aliquis gravior morum: « Si talibus, inquit,
Creditur, et nimiis turgent mendacia monstris:
Jam testudo volat, profert jam cornua vultur;
Prona petunt retro fluvii juga; Gadibus ortum

Carmani texere diem; jam frugibus aptum
Æquor, et assuetum silvis delphina videbo;
Jam cochleis homines junctos, et quidquid inane
Nutrit, Judaicis quæ pingitur India velis. »
  Subjicit et mixtis salibus lascivior alter :
« Miraris? nihil est, quod non in pectore magnum
Concipit Eutropius : semper nova, grandia semper
Diligit, et celeri degustat singula sensu.
Nil timet a tergo; vigilantibus undique curis
Nocte dieque patet; lenis facilisque moveri
Supplicibus, mediaque tamen mollissimus ira.
Nil negat, et sese vel non poscentibus offert.
Quidlibet ingenio subigit, traditque fruendum :
Quidquid amas, dabit illa manus : communiter omni
Fungitur officio, gaudetque potentia flecti.
Hoc quoque conciliis peperit meritoque laborum,
Accipit et trabeas argutæ præmia dextræ. »
  Postquam vera fides facinus vulgavit Eoum
Gentibus, et Romæ jam certius impulit aures :
« Eutropiumne etiam nostra dignabimur ira?
Hic quoque Romani meruit pars esse laboris? »
Sic effata, rapit cœli per inania cursum
Diva potens, unoque Padum translapsa volatu
Castra sui rectoris adit. Tum forte decorus
Cum Stilichone gener pacem implorantibus ultro
Germanis responsa dabat, legesque Caücis
Arduus, et flavis signabat jura Suevis.
His tribuit reges, his obside fœdera sancit
Indicto, bellorum alios transcribit in usus,
Militet ut nostris detonsa Sicambria signis.

Læta subit Romam pietas, et gaudia pæne
Moverunt lacrymas, tantoque exsultat alumno.
Sic armenta suo jam defensante juvenco,
Celsius assurgunt erectæ cornua matri;
Sic jam terribilem stabulis dominumque ferarum
Crescere miratur genitrix Massyla leonem.
Dimovit nebulam, juvenique apparuit ingens.
Tum sic orsa loqui : « Quantum te principe possim,
Non longinqua docent, domito quod Saxone Tethys
Mitior, aut fracto secura Britannia Picto.
Ante pedes humili Franco tristique Suevo
Perfruor, et nostrum video, Germanice, Rhenum.
Sed quid agam? discors Oriens felicibus actis
Invidet, atque alio Phœbi de cardine surgunt
Crimina, ne toto conspiret corpore regnum.
Gildonis taceo magna cum laude repertam
Perfidiam, et fretos Eoo robore Mauros.
Quam suspecta fames, quantum discriminis urbi!
Ni tua vel soceri nunquam non provida virtus
Australem Arctois pensasset frugibus annum.
Invectæ Rhodano Tiberina per ostia classes,
Cinyphiisque ferax Araris successit aristis.
Teutonicus vomer, Pyrenæique juvenci
Sudavere mihi : segetes mirantur Iberas
Horrea, nec Libyæ senserunt damna rebellis
Jam Transalpina contenti messe Quirites.
Ille quidem solvit meritas, scit Tabraca, pœnas,
Ut pereat, quicumque tuis conflixerit armis.
Ecce repens isdem clades a partibus exit,
Terrorisque minus, sed plus habitura pudoris,

Eutropius consul : pridem tolerare fatemur
Hoc genus, Arsacio postquam se regia fastu
Sustulit, et nostros corrupit Parthia mores.
Præfecti sed adhuc gemmis, vestique dabantur
Custodes, sacroque adhibere silentia somno.
Militia eunuchi nunquam transgressa cubile,
Non vita spondente fidem; sed inertia tutum
Mentis pignus erat : secreta monilia servent,
Ornatus curent Tyrios; a fronte recedant
Imperii : tenero tractari pectore nescit
Publica majestas : nunquam vel in æquore puppim
Vidimus eunuchi clavo parere magistri.
Nos adeo sperni faciles? orbisque carina
Vilior? Auroram sane, quæ talia ferre
Gaudet, et assuetas sceptris muliebribus urbes
Possideant. Quid belliferam communibus urunt
Italiam maculis, nocituraque probra severis
Admiscent populis? peregrina piacula forti
Pellantur longe Latio, nec transeat Alpes
Dedecus : in solis, quibus exstitit, hæreat arvis.
Scribat Halys, famæ scribat contemptor Orontes.
Per te, perque tuos obtestor, Roma, triumphos,
Nesciat hoc Tibris, nunquam poscentibus olim
Qui dare Dentatis annos Fabiisque solebat.

« Martius eunuchi repetet suffragia campus?
Æmilios inter, servatoresque Camillos
Eutropius? jam Chrysogonis tua, Brute, potestas,
Narcissisque datur? natos hoc dedere pœnæ
Profuit, et misero civem præponere patri?
Hoc mihi Janiculo positis Etruria castris

Quæsiit, et tantum fluvio Porsenna remotus?
Hoc meruit vel ponte Cocles, vel Mucius igne?
Visceribus frustra castum Lucretia ferrum
Mersit, et attonitum tranavit Clœlia Tibrim?
Eutropio fasces adservabantur adempti
Tarquiniis? quemcumque meæ vexere curules,
Laxato veniat socii spectator Averno.
Impensi sacris, Decii, prorumpite bustis,
Torquatique truces, animosaque pauperis umbra
Fabricii, tuque o, si forte inferna piorum
Jugera, et Elysias scindis, Serrane, novales.
Pœno Scipiades, Pœno præclare Lutati;
Sicania, Marcelle, ferox, gens Claudia surgat,
Et Curii series; et qui sub jure negasti
Vivere Cæsareo, parvo procede sepulcro,
Eutropium passure, Cato: remeate tenebris
Agmina Brutorum, Corvinorumque catervæ.
Eunuchi vestros habitus, insignia sumunt
Ambigui Romana mares: rapuere tremendas
Hannibali Pyrrhoque togas; flabella perosi
Adspirant trabeis: jam non umbracula tollunt
Virginibus, Latias ausi vibrare secures.
Linquite femineas, infelix turba, latebras,
Alter quos pepulit sexus, nec suscipit alter;
Exsecti Veneris stimulos, et vulnere casti;
Mixta duplex ætas; inter puerumque senemque
Nil medium: falsi complete sedilia patres.
Ite, novi proceres, infecundoque senatu
Eutropium stipate ducem, celebrate tribunal
Pro thalamis; verso jam discite more curules,

Non matrum pilenta sequi. Neu prisca revolvam,
Neu numerem, quantis injuria mille per annos
Fit retro ducibus! quanti fœdabitur ævi
Canities! unam subeunt quot secula culpam!
Inter Arinthæi fastus et nomen herile
Servus erit, dominoque suos æqualis honores
Inseret. Heu, semper Ptolemæi noxia mundo
Mancipia! en alio lædor graviore Pothino,
Et patior majus Phario scelus : ille cruorem
Consulis unius Pellæis ensibus hausit;
Inquinat hic omnes. Si nil privata movebunt,
At tu principibus, vestræ tu prospice causæ,
Regalesque averte notas : hunc adspicit unum
Aula magistratum; vobis patribusque recurrit
Hic alternus honos. In crimen euntibus annis
Parce, quater consul : contagia fascibus, oro,
Defendas ignava tuis; neu tradita libris
Nomina, vestitusque meos, quibus omne, quod ambit
Oceanus, domui, tanta caligine mergi
Calcarique sinas. Nam quæ jam bella geramus
Mollibus auspiciis? quæ jam connubia prolem,
Vel frugem latura seges? Quid fertile terris,
Quid plenum sterili possit sub consule nasci?
Eunuchi si jura dabunt, legesque tenebunt,
Ducant pensa viri, mutatoque ordine rerum
Vivat Amazonio confusa licentia ritu.
Quid trahor ulterius? Stilicho, quid vincere differs,
Dum certare pudet? nescis, quod turpior hostis
Lætitia majore cadit? piratica Magnum
Erigit, illustrat servilis laurea Crassum.

Annuis : agnosco fremitum, quo palluit Hebrus,
Quo Mauri Gildoque ruit. Quid Martia signa
Sollicitas? non est jaculis hastisve petendus.
Conscia succumbent, audito verbere, terga.
Ut Scytha post multos rediens exercitus annos,
Quum sibi servilis pro finibus obvia pubes
Iret, et arceret dominos tellure reversos,
Armatam ostensis aciem fudere flagellis.
Notus ab inceptis ignobile reppulit horror
Vulgus, et adductus sub verbera torpuit ensis. »

IN EUTROPIUM.

PRÆFATIO.

Qui modo sublimes rerum flectebat habenas
  Patricius, rursum verbera nota timet,
Et solitos tardæ passurus compedis orbes,
  In dominos vanas luget abisse minas.
Culmine dejectum vitæ fortuna priori
  Reddidit, insano jam satiata joco.
Scindere nunc alia meditatur ligna securi,
  Fascibus et tandem vapulat ipse suis.
Illatas consul pœnas se consule solvit;
  Annus qui trabeas, hic dedit exsilium.
Infaustum populis in se convertitur omen:
  Sævit in auctorem prodigiosus honos.
Ablato penitus respirant nomine fasti,
  Maturamque lucem sanior aula vomit.
Dissimulant socii, conjuratique recedunt;
  Procumbunt pariter cum duce tota cohors,
Non acie victi, non obsidione subacti,
  Ne pereant ritu, quo periere viri.
Concidit exiguæ dementia vulnere chartæ;
  Confecit sævum littera Martis opus.
Mollis feminea detruditur arce tyrannus,
  Et thalamo pulsus perdidit imperium.

Sic juvenis, nutante fide, veterique reducta
  Pellice, deflctam linquit amica domum.
Canitiem largo raram de pulvere turpat,
  Et lacrymis rugas implet anile gemens;
Suppliciterque pias humilis prostratus ad aras,
  Mitigat iratas voce trementc nurus.
Innumeri glomerantur heri, sibi quisque petentes
  Mancipium solis utile suppliciis.
Quamvis fœdus enim, mentemque obscenior ore,
  Ira dabit pretium; pœna meretur emi.
Quas, spado, nunc terras, aut quem transibis in axem?
  Cingeris hinc odiis, inde recessit amor.
Utraque te gemino sub sidere regia damnat;
  Hesperius nunquam, jam nec Eous eris.
Miror cur, aliis qui pandere fata solebas,
  Ad propriam cladem, cæca Sibylla, taces?
Jam tibi nulla videt fallax insomnia Nilus;
  Pervigilant vates nec, miserande, tui.
Quid soror? audebit tecum conscendere puppem,
  Et veniet longum per mare fida comcs?
An fortasse toros eunuchi pauperis odit,
  Et te nunc inopem dives amare negat?
Eunuchi jugulum primus secuisse fateris;
  Sed tamen excmplo non feriere tuo.
Vive pudor fatis. En quem tremuere tot urbes,
  Et cujus populi sustinuere jugum!
Direptas quid plangis opes, quas natus habebit?
  Non aliter poteras principis esse pater.
Improbe, quid pulsas muliebribus astra querelis,
  Quod tibi sub Cypri litore parta quies?

Omnia barbarico per te concussa tumultu.
  Crede mihi, terris tutius æquor erat.
Jam non Armenios jaculis terrebis et arcu;
  Per campos volucrem non agitabis equum.
Dilecto caruit Byzantius ore senatus;
  Curia consiliis æstuat orba tuis.
Emeritam suspende togam, suspende pharetram;
  Ad Veneris partes ingeniumque redi.
Non bene Gradivo lenonia dextera servit;
  Suscipiet famulum te Cytherea libens.
Insula læta choris, blandorum mater Amorum;
  Nulla pudicitiæ cura placere potest.
Prospectant Paphiæ celsa de rupe puellæ,
  Sollicitæ, salvam dum ferat unda ratem.
Sed vereor, ne te teneant Tritones in alto
  Lascivas doctum fallere Nereidas;
Aut iidem cupiant pelago te mergere venti,
  Gildonis nuper qui tenuere fugam.
Inclyta captivo memoratur Tabraca Mauro;
  Naufragio Cyprus sit memoranda tuo.
Vecturum moriens frustra delphina vocabis;
  Ad terram solos devehit ille viros.
Quisquis adhuc similes eunuchus tendit in actus,
  Respiciens Cyprum desinat esse ferox.

LIBER II.

MYGDONII cineres, et si quid restat Eoi,
Quod pereat, regni, certæ non augure falso
Prodigii patuere minæ, frustraque peracto
Vulnere monstriferi præsagia discitis anni.
Cautior ante tamen violcntum navita Corum
Prospicit, et tumidæ subducit vcla procellæ.
Quid juvat errorem mcrsa jam puppe fateri?
Quid lacrymæ delicta levant? stant omina vestri
Consulis: iinmotis hæsere piacula fatis.
Tunc decuit sentire nefas, tunc ire recentes
Dctcrsum maculas. Veteri post obruta morbo
Corpora, Pæonias nequidquam admoveris herbas.
Ulcera possessis altc suffusa medullis,
Non leviore manu, ferro sanantur ct igni,
Ne noceat frustra mox eruptura cicatrix.
Ad vivum penetrant flammæ, quo funditus humor
Defluat, et vacuis corrupto sanguine venis
Arescat fons ille mali: truncantur et artus,
Ut liceat reliquis securum degere membris.
At vos egregie purgatam creditis aulam,
Eutropium si Cypros habet, vindictaquc mundi
Semivir exsul erit. Quis vos lustrare valebit
Oceanus? tantum facinus quæ diluet ætas?

Induerat necdum trabeas : mugitus ab alto
Redditur; infernas rabies arcana cavernas
Vibrat, et alterno confligunt culmina lapsu.
Bacchatus per operta tremor Chalcedona movit,
Pronus et in geminas natavit Bosporus urbes.
Concurrere freti fauces : radice revulsa
Vitant instabilem rursum Symplegada nautæ.
Scilicet hæc Stygiæ præmittunt signa sorores,
Et sibi jam tradi populos hoc consule gaudent.
Mox oritur diversa lues : hinc Mulciber ignes
Sparserat; hinc victa proruperat objice Nereus.
Hæc flagrant, hæc tecta natant. Quam, numina, pœnam
Servatis sceleri, cujus tot cladibus omen
Constitit? incumbas utinam, Neptune, tridenti,
Pollutumque solum toto cum crimine mergas!
Unam pro mundo Furiis concedimus urbem.
Utque semel patuit monstris iter, omnia tempus
Nacta suum properant : nasci tum decolor imber,
Infantumque novi vultus, et dissona partu
Semina : tum lapidum fletus, armentaque vulgo
Ausa loqui, mediisque feræ se credere muris.
Tum vates sine more rapi, lymphataque passim
Pectora terrifici stimulis ignescere Phœbi.
Fac nullos cecinisse deos; adeone retusi
Quisquam cordis erit, dubitet qui partibus illis
Affore fatalem castrati consulis annum?
Sed quam cæcus inest vitiis amor! omne futurum
Despicitur, suadentque brevem præsentia fructum,
Et ruit in vetitum damni secura libido,
Dum mora supplicii lucro, serumque, quod instat,

Creditur. Haud equidem contra tot signa Camillo
Detulerim fasces; nedum, proh sexus! inerti
Mancipio, cui, cuncta licet responsa juberent,
Hortantesque licet sponderent prospera divi,
Turpe fuit cessisse viros. Exquirite retro
Crimina, continui lectis annalibus ævi;
Prisca recensitis evolvite secula fastis.
Quid senis infandi Capreæ, quid scena Neronis
Tale ferunt? spado Romuleo succinctus amictu
Sedit in Augustis laribus : vulgata patebat
Aula salutantum studiis : huc plebe senatus
Permixta, trepidique duces, omnisque potestas
Confluit : advolvi genibus, contingere dextram
Ambitus, et votum deformibus oscula rugis
Figere : præsidium legum, genitorque vocatur
Principis, et famulum dignatur regia patrem.

Posteritas, admitte fidem : monumenta petuntur
Dedecoris, multisque gemunt incudibus æra
Formatura nefas : hæc judicis, illa togati,
Hæc nitet armati species; numerosus ubique
Fulget eques; præfert eunuchi curia vultus.
Ac veluti caveant, ne quo consistere virtus
Possit pura loco, cunctas hoc ore laborant
Incestare vias : maneant immota, precamur,
Certaque perpetui sint argumenta pudoris!
Subter adulantes tituli, nimiæque leguntur
Vel maribus laudes : claro quod nobilis ortu;
Quum vivant domini? quod maxima prœlia solus
Impleat; et patitur miles? quod tertius urbis
Conditor; hoc Byzas Constantinusque videbunt?

Inter quæ tumidus leno producere cœnas
In lucem, fœtere mero, dispergere plausum
Emturas in vulgus opes, totosque theatris
Indulgere dies, alieni prodigus auri.
At soror, et, si quid portentis creditur, uxor
Mulcebat matres epulis, et more pudicæ
Conjugis eunuchi celebrabat vota mariti.
Hanc amat, hanc summa de re, vel pace, vel armis,
Consulit, huic curas et clausa palatia mandat,
Ceu stabulum vacuamque domum. Sic magna tueri
Regna nihil? patiensque jugi deluditur orbis?
Mitior alternum Zephyri jam bruma teporem
Senserat, et primi laxabant germina flores.
Jamque iter in gremio pacis solemne parabant
Ad muros, Ancyra, tuos, auctore repertum
Eutropio, pelagi ne tædia longa subirent,
Sed vaga lascivis flueret discursibus æstas.
Unde tamen tanta sublimes mole redibant,
Ceu vinctos traherent Medos, Indumque bibissent.
Ecce autem flavis Gradivus ab usque Gelonis
Arva cruentato repetebat Thracia curru.
Subsidunt Pangæa rotis, altæque sonoro
Stridunt axe nives : ut vertice constitit Hæmi,
Femineasque togas pressis conspexit habenis,
Subrisit crudele pater, cristisque micantem
Quassabat galeam; tunc implacabile numen
Bellonam alloquitur, quæ sanguine sordida vestem
Illyricis pingues pectebat stragibus hydros:
« Necdum mollitiæ, necdum, germana, mederi
Possumus Eoæ? nunquam corrupta rigescent

Secula? Cappadocum tepidis Argæus acervis
Æstuat; infelix etiamnum pallet Orontes.
Dum pereunt, meminere mali : si corda parumper
Respirare sinas; nullo tot funera sensu
Prætereunt, tantique levis jactura cruoris.
Adspicis obscenum facinus? quid crinibus ora
Protegis? en quales sese diffundit in actus
Parva quies! quantum nocuerunt otia ferri!
Qui caruit bellis, eunucho traditur annus.
Actum de trabeis esset, si partibus una
Mens foret Hesperiis; rueret derisa vetustas,
Nullaque calcati starent vestigia juris,
Ni memor imperii Stilicho, morumve priorum,
Turpe relegasset defenso Tibride nomen,
Intactamque novo servasset crimine Romam.
Ille dedit portum, quo se pulsata referret
Majestas Latii, deformatæque secures;
Ille dedit fastos, ad quos, Oriente relicto,
Confugeret sparsum maculis servilibus ævum.
Quam similes hæc aula viros! ad mœnia visus
Dirige : num saltem tacita formidine mussant?
Num damnant animo? plaudentem cerne senatum,
Et Byzantinos proceres Graiosque Quirites.
O patribus plebes, o digni consule patres!
Quid, quod et armati cessant, et nulla virilem
Inter tot gladios sexum reminiscitur ira?
Huccine nostrorum cinctus abiere nepotum?
Sic Bruti despectus honos? ignosce parenti,
Romule, quod serus temeratis fascibus ultor
Advenio : jamjam largis hæc gaudia faxo

Compensent lacrymis. Quid dudum inflare moraris
Tartaream, Bellona, tubam? quid stringere falcem,
Qua populos a stirpe metas? molire tumultus;
Excute delicias. Thracum Macetumque ruinæ
Tædet, et in gentes iterum sævire sepultas.
Damna minus consueta movent : trans æquora sævas
Verte faces; aliis exordia sume rapinis.
Non tibi Rhipæis hostis quærendus ab oris;
Non per Caucasias accito turbine valles
Est opus. Ostrogothis colitur mixtisque Gruthungis
Phryx ager : hos parvæ poterunt impellere causæ
In scelus : ad mores facilis natura reverti.
Sic eat; in nostro quando jam milite robur
Torpuit, et molli didicit parere magistro :
Vindicet Arctous violatas advena leges;
Barbara romano succurrant arma pudori. »
  Sic fatus, clypeo, quantum vix ipse Deorum
Arbiter, infesto quum percutit æthera nimbo,
Intonuit : responsat Athos, Hæmusque remugit;
Ingeminat raucum Rhodope concussa fragorem;
Cornua cana gelu mirantibus extulit undis
Hebrus, et exsanguem glacie timor alligat Istrum.
Tunc adamante gravem nodisque rigentibus hastam,
Telum ingens, nullique Deo jaculabile, torsit.
Fit late ruptis via nubibus : illa per auras
Tot freta, tot montes, uno contenta volatu
Transilit, et Phrygiæ mediis affigitur arvis.
Sensit humus : gemuit Nysæo palmite felix
Hermus, et aurata Pactolus inhorruit urna,
Totaque submissis fleverunt Dindyma silvis.

Nec Dea præmissæ stridorem segnius hastæ
Consequitur, centumque vias meditata nocendi,
Tandem Targibilum (Geticæ dux improbus alæ
Hic erat) aggreditur. Viso tum forte redibat
Eutropio vacuus donis, feritasque dolore
Creverat, et, teneris etiam quæ crimina suadet
Ingeniis, Scythicum pectus flammabat egestas.
Huic sese vultu simulatæ conjugis offert,
Mentitoque ferox incedens barbara motu,
Carbaseos induta sinus : post terga reductas
Uberibus propior mordebat fibula vestes,
Inque orbem tereti mitra redeunte capillum
Strinxerat, et virides flavescere jusserat angues.
Advolat, ac niveis reducem complectitur ulnis,
Infunditque animo furiale per oscula virus :
Principe quam largo veniat, quas inde reportet
Divitias, astu rabiem motura requirit.
Ille iter ingratum, vanos deflere labores,
Quos super eunuchi fastus, quæ probra tulisset.
  Continuo secat ungue genas, et tempore pandit
Arrepto gemitus : « I nunc, devotus aratris
Scinde solum, positoque tuos mucrone sodales
Ad rastros sudare doce : bene rura Gruthungus
Excolet, et certo disponet sidere vites.
Felices aliæ, quas debellata maritis
Oppida, quas magnis quæsitæ viribus ornant
Exuviæ, quibus Argivæ pulchræve ministrant
Thessalides, famulas et quæ meruere Lacænas!
Me nimium timido, nimium junxere remisso
Fata viro, totum qui degener exuit Istrum,

Qui refugit patriæ ritus, quem detinet æqui
Gloria, concessoque cupit vixisse colonus,
Quam dominus rapto : quid pulchra vocabula pigris
Prætentas vitiis? probitatis inertia nomen,
Justitiæ formido subit : tolerabis iniquam
Pauperiem, quum tela geras? et flebis inultus,
Quum pateant tantæ nullis custodibus urbes?
Quippe metus pœnæ : pridem mos ille vigebat,
Ut meritos colerent, impacatisque rebelles
Urgerent odiis : at nunc, qui fœdera rumpit,
Ditatur; qui servat, eget. Vastator Achivæ
Gentis, et Epirum nuper populatus inultam
Præsidet Illyrico : jam, quos obsedit, amicus
Ingreditur muros, illis responsa daturus,
Quorum conjugibus potitur, natosque peremit.
Sic hostes punire solent; hæc præmia solvunt
Excidiis : cunctaris adhuc? numerumque tuorum
Respicis, exiguamque manum? tu rumpe quietem
Bella dabunt socios; nec te tam prona monerem,
Si contra paterere viros : nunc alter in armis
Sexus, et eunuchis se defensoribus orbis
Credidit; hos Aquilæ Romanaque signa sequuntur.
Incipe barbaricæ tandem te reddere vitæ.
Te quoque jam timeant, admirenturque nocentem,
Quem sprevere pium : spoliis prædaque repletus,
Quum libeat, Romanus eris. » Sic fata, repente
In diram se vertit avem, rostroque recurvo
Turpis, et infernis tenebris obscurior alas,
Auspicium veteri sedit ferale sepulcro.

Ille, pavor postquam resoluto corde quievit,

Et rigidæ sedere comæ, non distulit atrox
Jussa Deæ; sociis, quæ viderit, ordine pandit,
Invitatque sequi : conjurat barbara pubes
Nacta ducem, Latiisque palam descivit ab armis.
  Pars Phrygiæ, Scythicis quæcumque Trionibus alget
Proxima, Bithynos; solem quæ condit, Ionas;
Quæ levat, attingit Galatas; utrinque propinqui
Finibus obliquis Lydi, Pisidæque feroces
Continuant australe latus : gens una fuere
Tot quondam populi, priscum cognomen et unum,
Appellata Phryges; sed quid non longa valebit
Permutare dies? dicti post Mæona regem
Mæones; Ægæos insedit Græcia portus;
Thyni Thraces arant; quæ nunc Bithynia fertur.
Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens
Illis, ante vagus, tandem regionibus hæsit,
Gæsaque deposuit, Graio jam mitis amictu,
Pro Rheno poturus Halyn : dat cuncta vetustas
Principium Phrygibus; nec rex Ægyptius ultra
Restitit, humani postquam puer uberis expers
In Phrygiam primum laxavit murmura vocem.
Hic cecidit, Lyciis jactata paludibus olim,
Tibia, fœdatam quum reddidit umbra Minervam;
Hic et Apollinea victus testudine pastor
Suspensa memores illustrat pelle Celænas.
Quatuor hinc magnis procedunt fontibus amnes
Auriferi; nec miror aquas radiare metallo,
Quæ toties lavere Midan : diversus ad Austrum
Cursus et Arctoum fluviis mare : Dindyma fundunt
Sangarium, vitrei qui puro gurgite Galli

Auctus Amazonii defertur ad ostia Ponti.
Icarium pelagus Mycalæaque litora juncti
Marsya Mæanderque petunt; sed Marsya velox
Dum suus est, flexuque carens, jam flumine mixtus
Mollitur, Mæandre, tuo, contraria passus,
Quam Rhodano stimulatus Arar, quos inter aprica
Planities Cererique favet, densisque ligatur
Vitibus, et glaucæ fructus attollit olivæ,
Dives equis, felix pecori, pretiosaque picto
Marmore, purpureis cedit cui Synnada venis.

Talem tum Phrygiam Geticis populatibus uri
Permisere Dei : securas barbarus urbes
Irrumpit, facilesque capi : spes nulla salutis,
Nulla fugæ : putribus jam propugnacula saxis
Longo corruerant ævo, pacisque senecta.

Interea gelidæ secretis rupibus Idæ
Dum sedet, et thyasos spectat de more, Cybebe,
Curetumque alacres ad tympana suscitat enses;
Aurea sanctarum decus immortale comarum
Defluxit capiti turris, summoque volutus
Vertice crinalis violatur pulvere murus.
Obstupuere truces omen Corybantes, et uno
Fixa metu tacitas presserunt orgia buxos.
Indoluit genitrix; tunc sic commota profatur :

« Hoc mihi jam pridem Lachesis grandæva canebat
Augurium; Phrygiæ casus venisse supremos,
Delapsus testatur apex : heu! sanguine qualis
Ibit Sangarius, quantasque cadavera lenti
Mæandri passura moras! immobilis hæret
Terminus : hæc dudum nato placuere Tonanti.

Par et finitimis luctus, frustraque Lyæi
Non defensuros implorat Lydia thyrsos.
Jamque vale, Phrygiæ tellus, perituraque flammis,
Mœnia, conspicuas quæ nunc attollitis arces,
Mox campi nudumque solum : dilecta, valete,
Flumina; non vestris ultra bacchabor in antris,
Nec jura sulcabit noster Berecyntia currus. »

Dixit, et ad tristes convertit tympana planctus.
Labentem patriam sacris ululatibus Attis
Personat, et lacrymis torvi maduere leones.

Eutropius, quamvis nequeat metuenda taceri
Clades, et trepidus vulgaverit omnia rumor,
Ignorare tamen fingit, regnique ruinas
Dissimulat : parvam latronum errare catervam;
In sontes tormenta magis, quam tela, parari;
Nec duce frangendas jactat, sed judice, vires.

Vasta velut Libyæ venantum vocibus ales
Quum premitur, calidas cursu transmittit arenas,
Inque modum veli sinuatis flamine pennis
Pulverulenta volat; si jam vestigia retro
Clara sonent, oblita fugæ stat lumine clauso
Ridendum revoluta caput, creditque latere,
Quem non ipsa videt. Furtim tamen ardua mittit
Cum donis promissa novis, si forte rogatus
Desinat : ille semel notæ dulcedine prædæ,
Se famulo servire negat; nec grata timentum
Munera : militiam nullam, nec prima superbus
Cingula dignari; nam quis non consule tali
Vilis honos? Postquam precibus mitescere nullis,
Non auro cessisse, videt, creberque recurrit

Nuntius incassum, nec spes jam fœderis exstat;
Tandem consilium, belli confessus agendi,
Ad sua tecta vocat: juvenes venere protervi,
Lascivique senes, quibus est insignis edendi
Gloria, corruptasque dapes variasse decorum;
Qui ventrem invitant pretio, traduntque palato
Sidereas Junonis aves, et, si qua loquendi
Gnara coloratis viridis defertur ab Indis,
Quæsitos trans regna cibos; quorumque profundam
Ingluviem non Ægæus, non alta Propontis,
Non freta longinquis Mæotia piscibus explent.
Vestis odoratæ studium, laus maxima risum
Per vanos movisse sales, minimeque viriles
Munditiæ, compti vultus, onerique vel ipsa
Serica: si Chunus feriat, si Sarmata portas,
Solliciti scenæ, Romam contemnere sueti,
Mirarique suas, quas Bosporus alluit, ædes;
Saltandi dociles, aurigarumque periti.
Pars humili de plebe duces, pars compede suras,
Cruraque signati nigro liventia ferro,
Jura regunt, facies quamvis inscripta repugnet,
Seque suo prodat titulo; sed prima potestas
Eutropium præfert, Hosio subnixa secundo.
Dulcior hic sane cunctis, prudensque movendi
Juris, et admoto qui temperet omnia fumo;
Fervidus, accensam sed qui bene decoquat iram.
Considunt apices gemini ditionis Eoæ,
Hic coquus, hic leno, defossi verbere terga,
Servitio, non arte, pares: hic sæpius emptus,
Alter ad Hispanos nutritus verna penates.

Ergo ubi collecti proceres, qui rebus in arctis
Consulerent, tantisque darent solatia morbis;
Obliti subito Phrygiæ, belloque relicto,
Ad solitos cœpere jocos, et jurgia Circi
Tendere : nequidquam magna confligitur ira,
Quis melius vibrata puer vertigine molli
Membra rotet? verrat quis marmora crine supino?
Quis magis enodes laterum detorqueat artus?
Quis voci digitos, oculos quis motibus aptet?
Hi tragicos meminere modos, his fabula Tereus,
His necdum commissa choro cantatur Agave.

Increpat Eutropius : « Non hæc spectacula tempus
Poscere; nunc alias armorum incumbere curas :
Se satis Armenio fessum pro limite cingi,
Nec tantis unum subsistere posse periclis.
Ignoscant senio : juvenes ad prœlia mittant. »

Qualis pauperibus nutrix invisa puellis
Assidet, et tela communem quærere victum
Rauca monet : festis illæ lusisse diebus
Orant, et positis æquævas visere pensis,
Iratæque operi jam lasso pollice fila
Turbant, et teneros detergunt stamine fletus.

Emicat extemplo, cunctis trepidantibus, audax
Crassa mole Leo, quem vix Cyclopia solum
Æquatura fames, quem non jejuna Celæno
Vinceret : hinc nomen fertur meruisse Leonis.
Acer in absentes, linguæ jactator, abundans
Corporis, exiguusque animi, doctissimus artis
Quondam lanificæ, moderator pectinis unci.
Non alius lanam purgatis sordibus æque

Præbuerit calathis; similis nec pinguia quisquam
Vellera per tenues ferri producere rimas.
Tunc Ajax erat Eutropii, lateque fremebat,
Non septem vasto quatiens umbone juvencos;
Sed, quam perpetuis dapibus pigroque sedili
Inter anus interque colos oneraverat, alvum.
Adsurgit tandem, vocemque expromit anhelam :
« Quis novus hic torpor, socii? quonam usque sedemus
Femineis clausi thalamis, patimurque periclum
Gliscere desidia? graviorum turba malorum
Texitur, ignavis trahimus dum tempora votis.
Me petit hic sudor : nunquam mea dextera segnis
Ad ferrum : faveat tantum Tritonia cœptis,
Inceptum peragetur opus : jam cuncta furore
Qui gravat, efficiam leviorem pondere lanæ
Targibilum tumidum, desertoresque Gruthungos
Ut miseras populabor oves, et pace relata,
Pristina restituam Phrygias ad stamina matres.»
His dictis iterum sedit : fit plausus, et ingens
Concilii clamor : qualis resonantibus olim
Exoritur caveis, quoties crinitus ephebus
Aut rigidam Nioben, aut flentem Troada, fingit.
Protinus excitis iter irremeabile signis
Arripit, infaustoque jubet bubone moveri
Agmina, Mygdonias mox impletura volucres.
Pulcher et urbanæ cupiens exercitus umbræ,
Assiduus ludis, avidus splendere lavacris,
Nec soles imbresve pati, multumque priori
Dispar, sub clypeo Thracum qui ferre pruinas,
Dum Stilicho regeret, nudoque hiemare sub axe

Sueverat, et duris haurire bipennibus Hebrum.
Cum duce mutatæ vires: Byzantia robur
Fregit luxuries, Ancyranique triumphi.
Non peditem præcedit eques, non commoda castris
Eligitur regio; vicibus custodia nullis
Advigilat vallo: non explorantur eundæ
Vitandæque viæ; nullo se cornua flectunt
Ordine: confusi passim per opaca vagantur
Lustra, per ignotas angusto tramite valles.
Sic vacui rectoris equi, sic orba magistro
Fertur in abruptum casu, non sidere, puppis.
Sic ruit in rupes, amisso pisce sodali
Bellua, sulcandas qui prævius edocet undas,
Immensumque pecus parvæ moderamine caudæ
Temperat, et tanto conjungit fœdera monstro.
Illa natat rationis inops, et cæca profundi
Jam brevibus deprensa vadis, ignara reverti
Palpitat, et vanos scopulis illidit hiatus.
Targibilus simulare fugam, flatusque Leonis
Spe nutrire leves, improvisusque repente,
Dum gravibus marcent epulis, hostique catenas
Inter vina crepant, largo sopita Lyæo
Castra subit: pereunt alii, dum membra cubili
Tarda levant; alii leto junxere soporem;
Ast alios vicina palus sine more ruentes
Excipit, et cumulis immanibus aggerat undas.
Ipse Leo dama cervoque fugacior ibat,
Sudanti tremebundus equo; qui pondere postquam
Decidit implicitus limo, cunctantia pronus
Per vada reptabat. Cœno subnixa tenaci

Mergitur, et pingui suspirat corpore moles,
More suis, dapibus quæ jam devota futuris
Turpe gemit, quoties Hosius mucrone corusco
Armatur, cingitque sinus; secumque volutat,
Quas figat verubus partes, quæ frustra calenti
Mandet aquæ, quantoque cutem distendat echino.
Flagrat opus, crebro pulsatus perstrepit ictu:
Contexit varius penetrans Chalcedona nidor.

Ecce levis frondes a tergo concutit aura;
Credit tela Leo: valuit pro vulnere terror,
Implevitque vicem jaculi, vitamque nocentem
Integer, et sola formidine saucius, efflat.

Quis tibi tractandos pro pectine, degener, enses?
Quis solio campum præponere suasit avito?
Quam bene texentum laudabas carmina tutus,
Et matutinis pellebas frigora mensis!
Hic miserande jaces; hic, dum tua vellera vitas,
Tandem fila tibi neverunt ultima Parcæ.

Jam vaga pallentem densis terroribus aulam
Fama quatit; stratas acies, deleta canebat
Agmina, Mygdonios fœdari cædibus agros,
Pamphylos Pisidasque rapi: metuendus ab omni
Targibilus regione tonat: modo tendere cursum
In Galatas, modo Bithynis incumbere fertur.
Sunt qui per Cilicas rupto descendere Tauro,
Sunt qui, correptis ratibus, terraque marique
Adventare ferant (geminantur vera pavoris
Ingenio); longe spectari e puppibus urbes
Accensas, lucere fretum, ventoque citatas
Omnibus in pelago velis hærere favillas.

Hos inter strepitus funestior advolat alter
Nuntius : armatam rursus Babylona minari
Rege novo; resides Parthos, ignava perosos
Otia, Romanæ jam finem quærere paci.
Rarus apud Medos regum cruor, unaque cuncto
Pœna manet generi; quamvis crudelibus æque
Paretur dominis : sed quid non audeat annus
Eutropii? socium nobis fidumque Saporem
Percutit, et Persas in regia vulnera movit;
Rupturasque fidem, leto pars ne qua vacaret,
Eumenidum tædas trans flumina Tigridis egit.

Tum vero cecidere animi, tantisque procellis
Deficiunt, septi latrantibus undique bellis.
Infensos tandem Superos, et consulis omen
Agnovere sui : nec jam revocabile damnum
Eventu rerum stolido didicere magistro.

Namque ferunt geminos uno de semine fratres
Iapetionidas generis primordia nostri
Dissimili cinxisse manu : quoscumque Prometheus
Excoluit, multumque innexuit æthera limo,
Hi longe ventura notant, dubiisque parati
Casibus occurrunt fabro meliore politi.
Deteriore luto pravus quos condidit auctor,
Quem merito Graii perhibent Epimethea vates,
Et nihil ætherii sparsit per membra vigoris,
Hi pecudum ritu non impendentia vitant,
Nec res ante vident; accepta clade queruntur,
Et seri transacta gemunt. Jam sola renidet
In Stilichone salus, et cujus semper acerbum,
Ingratumque sibi factorum conscius horror

Credidit adventum; quem si procedere tantum
Alpibus audissent, mortem pœnasque tremebant;
Jam cuncti venisse volunt, scelerumque priorum
Pœnitet; hunc tantis bellorum sidus in undis
Sperant, hunc pariter justi sontesque precantur.

Ceu pueri, quibus alta pater trans æquora merces
Devehit, intenti ludo, studiisque soluti,
Lætius amoto passim custode vagantur.
Si gravis auxilio vacuas invaserit ædes
Vicinus, laribusque suis proturbet inultos;
Tum demum patrem implorant, et nomen inani
Voce cient, frustraque oculos ad litora tendunt.

Omnes supplicio dignos letoque fatentur,
Qui se tradiderint famulis, Stilichone relicto.
Mutati stupuere diu, sensuque reducto,
Paulatim proprii mirantur monstra furoris
Avertuntque oculos : projectis fascibus horret
Lictor, et infames labuntur sponte secures.

Quales Aonio Thebas de monte reversæ
Mænades, infectis Pentheo sanguine thyrsis,
Quum patuit venatus atrox, matrique rotatum
Conspexere caput, gressus caligine figunt,
Et rabiem desisse dolent. Quin protinus ipsa
Tendit ad Italiam supplex Aurora potentem,
Non radiis redimita comam, nec flammea vultum,
Nec croceum vestita diem : stat livida luctu,
Qualis erat, Phrygio tegeret quum Memnona busto.
Quam simul agnovit Stilicho (nec causa latebat),
Restitit : illa manum victricem amplexa moratur,
Altaque vix lacrymans inter suspiria fatur :

« Tantane te nostri ceperunt tædia mundi?
Sic me ludibrium famulis risumque relinquis,
Dux quondam rectorque meus, solamque tueris
Hesperiam? domiti nec te post bella tyranni
Cernere jam licuit? sic te victoria nobis
Eripuit, Gallisque dedit? « Rufinus origo
Prima mali : geminas inter discordia partes
Hoc auctore fuit; sed jam majora moventi
Occurrit justa rediens exercitus ira,
Fortis adhuc, ferrique memor : brevis inde reluxit,
Falsaque libertas : rursum Stilichonis habenis
Sperabam me posse regi : proh cæca futuri
Gaudia! fraterno conjungi cœperat orbis
Imperio (quis enim tanto terrore recentis
Exempli paribus sese committeret ausis?)
Quum subito monstrosa lues, turpisque relatu
Fabula, Rufini castratus prosilit heres,
Et similes iterum luctus Fortuna reduxit,
Ut solum domini sexum mutasse viderer.
Hic primum thalami claustris delicta tegebat,
Clam timideque jubens : erat invidiosa potestas,
Sed tamen eunuchi; necdum sibi publica jura
Sumere, nec totas audebat vertere leges.
At postquam pulsisque bonis, et fæce retenta,
Pejores legit socios, dignusque satelles
Hinc Hosius stetit, inde Leo; fiducia crevit,
Regnandique palam flagravit aperta libido :
Patricius consul maculat, quos vendit, honores;
Plus maculat, quos ipse gerit : jam signa tubæque
Mollescunt; ipsos ignavia fluxit in enses.

Insultant merito gentes, facilisque volenti
Præda sumus : jam Bistoniis Hæmoque nivali
Vastior expulsis Oriens squalescit aratris.
Hei mihi ! quas urbes, et quanto tempore Martis
Ignaras, uno rapuerunt prœlia cursu!
Nuper ab extremo veniens equitatus Araxe
Terruit Antiochi muros, ipsumque decoræ
Pæne caput Syriæ flammis hostilibus arsit.
Utque gravis spoliis, nulloque obstante profunda
Lætus cæde redit, sequitur mucrone secundo
Continuum vulnus : nec jam mihi Caucasus hostes,
Nec mittit gelidus Phasis; nascuntur in ipso
Bella sinu : legio pridem romana, Gruthungi,
Jura quibus victis dedimus, quibus arva domosque
Præbuimus, Lydos Asiæque uberrima vastant
Ignibus, et si quid tempestas prima reliquit,
Nec duce, nec numero, freti; sed inertia nutrit,
Proditioque ducum, quorum per crimina miles
Captivis dat terga suis, quos teste subegit
Danubio; partemque timet, qui reppulit omnes.
Aula choris epulisque vacat, nec perdita curant,
Dum superest aliquid : ne quid tamen orbe reciso
Venditor amittat, provincia quæque superstes
Dividitur, geminumque duplex passura tribunal
Cogitur alterius pretium sarcire peremptæ.
Sic mihi restituunt populos : hac arte reperta
Rectorum numerum terris pereuntibus augent.
In te jam spes una mihi : pro fronde Minervæ
Has tibi protendo lacrymas : succurre ruenti.
Eripe me tandem servilibus, eripe, regnis.

Neve adeo cunctos paucorum crimine damnes;
Nec nova tot meritis offensa prioribus obstet.
Jam jam flecte animum : suprema pericula semper
Dant veniam culpæ : quamvis iratus et exsul
Pro patriæ flammis non distulit arma Camillus.
Non te subtrahimus Latio; defensor utrique
Sufficis : armorum liceat splendore tuorum
In commune frui ; clypeus nos protegat idem,
Unaque pro gemino desudet cardine virtus. »

DE LAUDIBUS STILICHONIS

LIBER I.

CONTINUANT Superi pleno romana favore
Gaudia, successusque novis successibus urgent.
Connubii necdum festivos regia cantus
Sopierat, cecinit fuso Gildone triumphos,
Et calidis thalami successit laurea sertis,
Sumeret ut pariter princeps nomenque mariti,
Victorisque decus. Libyæ post prœlia crimen
Concidit Eoum, rursumque, Oriente subacto,
Consule defensæ surgunt Stilichone secures.
Ordine vota meant : equidem si carmen in unum
Tantarum sperem cumulos advolvere rerum,
Promptius imponam glaciali Pelion Ossæ.
Si partem tacuisse velim, quodcumque relinquam,
Majus erit : veteres actus, primamque juventam
Prosequar? ad sese mentem præsentia ducunt.
Narrem justitiam? resplendet gloria Martis.
Armati referam vires? plus egit inermis :
Quod floret Latium, Latio quod reddita servit
Africa, vicinum quod nescit Iberia Maurum,
Tuta quod imbellem miratur Gallia Rhenum.
An gelidam Thracen decertatosque labores,
Hebro teste, canam magnum mihi panditur æquor,

Ipsaque Pierios lassant proclivia currus
Laudibus innumeris. Etenim mortalibus ex quo
Tellus cœpta coli, nunquam sincera bonorum
Sors ulli concessa viro : quem vultus honestat,
Dedecorant mores; animus quem pulchrior ornat,
Corpus destituit; bellis insignior ille,
Sed pacem fœdat vitiis; hic publica felix,
Sed privata minus : partitum singula quemque
Nobilitant; hunc forma decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum sollertia juris,
Hunc soboles castique tori : sparguntur in omnes,
In te mixta fluunt; et, quæ divisa beatos
Efficiunt, collecta tenes. Quid facta revolvam
Militiamque patris? cujus producere famam,
Si nihil egisset clarum, nec fida Valenti
Dextera duxisset rutilantes crinibus alas;
Sufficeret natus Stilicho : mens ardua semper
A puero, tenerisque et jam fulgebat in annis
Fortunæ majoris honos : erectus et acer,
Nil breve moliri, nullis hærere potentum
Liminibus, fatisque loqui jam digna futuris.
Jam tum conspicuus, jam tum venerabilis, ibas,
Spondebatque ducem celsi nitor igneus oris,
Membrorumque modus, qualem nec carmina fingunt
Semideis : quacumque alte gradereris in Urbe,
Cedentes spatiis assurgentesque videbas,
Quamvis miles adhuc : taciti suffragia vulgi
Jam tibi detulerant quidquid mox debuit aula.
Vix primævus eras, pacis quum mitteris auctor
Assyriæ : tanta fœdus cum gente ferire

Commissum juveni! Tigrin transgressus, et altum
Euphraten, Babylona petis : stupuere severi
Parthorum proceres, et plebs pharetrata videndi
Flagravit studio, defixæque hospite pulchro
Persides arcanum suspiravere calorem.
Thuris odoratæ cumulis et messe Sabæa
Pacem conciliant aræ : penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, rituque juvencos
Chaldæo stravere Magi : rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque Beli,
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.
Si quando sociis tecum venatibus ibant,
Quis Stilichone prior ferro penetrare leones
Cominus, aut longe virgatas figere tigres?
Flectenti faciles Medus tibi cessit habenas.
Torquebas refugum, Parthis mirantibus, arcum.

Nubilis interea maturæ virginis ætas
Urgebat patrias, suspenso principe, curas;
Quem simul imperioque ducem, natæque maritum
Prospiceret, dubius toto quærebat ab axe
Dignum conjugio generum, thalamisque Serenæ.
Judicium virtutis erat : per castra, per urbes,
Per populos animi cunctantis libra cucurrit.
Tu legeris, tantosque viros, quos obtulit orbis,
Intra consilium vincis sensumque legentis,
Et gener Augustis, olim socer ipse futurus,
Accedis : radiis auri Tyriaque superbit
Majestate torus; comitata parentibus exit
Purpureis virgo : stabat pater inde tropæis
Inclytus, inde pium matris regina regebat

Obsequium, gravibus subnectens flammea gemmis.
Tunc et Solis equos, tunc exsultasse choreis
Astra ferunt, mellisque lacus, et flumina lactis
Erupisse solo, quum floribus æquora vernis
Bosporus indueret, roseisque evincta coronis
Certantes Asiæ tædas Europa levaret.
Felix arbitrii princeps, qui congrua mundo
Judicat, et primus censet, quod cernimus omnes.
Talem quippe virum natisque adjunxit et aulæ,
Cui neque luxuries bello, nec blanda periclis
Otia, nec lucis fructus pretiosior unquam
Laude fuit : quis enim Visos in plaustra feroces
Reppulit, aut sæva Promoti cæde tumentes
Bastarnas una potuit delere ruina?
Pallantis jugulum Turno moriente piavit
Æneas, tractusque rotis ultricibus Hector
Irato vindicta fuit vel quæstus Achilli.
Tu neque vesano raptas venalia curru
Funera, nec vanam corpus meditatus in unum
Sævitiam, turmas equitum peditumque catervas,
Hostilesque globos tumulo prosternis amici.
Inferiis gens tota datur : nec Mulciber auctor
Mendacis clypei, fabricataque vatibus arma
Conatus juvere tuos : tot barbara solus
Millia, jam pridem miseram vastantia Thracen,
Finibus exiguæ vallis conclusa tenebas.
Non te terrisonus stridor venientis Alani,
Nec vaga Chunorum feritas, non falce Gelonus,
Non arcu pepulere Getæ, non Sarmata conto :
Exstinctique forent penitus, ni more maligno

Falleret Augustas occultus proditor aures,
Obstrueretque moras, strictumque reconderet ensem,
Solveret obsessos, præberet fœdera captis.

Assiduus castris aderat, rarissimus urbi,
Si quando trepida princeps pietate vocaret :
Vixque salutatis Laribus, vix conjuge visa,
Deterso necdum repetebat sanguine campum.
Nec stetit, Eucherii dum carperet oscula saltem
Per galeam : patris stimulos ignesque mariti
Vincit cura ducis. Quoties sub pellibus egit
Edonas hiemes, et tardi flabra Bootæ
Sub dio Rhipæa tulit! quumque igne propinquo
Frigora vix ferrent alii, tunc triste rigentem
Danubium calcabat eques, nivibusque profundum
Scandebat cristatus Athon, lateque corusco
Curvatas glacie silvas umbone ruebat.
Nunc prope Cimmerii tendebat litora Ponti;
Nunc dabat hibernum Rhodope nimbosa cubile.
Vos, Hæmi gelidæ valles, quas sæpe cruentis
Stragibus æquavit Stilicho; vos, Thracia, testor,
Flumina, quæ largo mutastis sanguine fluctus;
Dicite, Bisaltæ, vel qui Pangæa juvencis
Scinditis, offenso quantæ sub vomere putres
Dissiliant glebis galeæ, vel qualia rastris
Ossa peremtorum resonent immania regum.

Singula complecti cuperem, sed densior instat
Gestorum series, laudumque sequentibus undis
Obruimur. Genitor, cæsi post bella tyranni,
Jam tibi commissis conscenderat æthera terris.
Ancipites rerum ruituro culmine lapsus

Æquali cervice subis : sic, Hercule quondam
Sustentante polum, melius librata pependit
Machina, nec dubiis titubavit signifer astris,
Perpetuaque senex subductus mole parumper
Obstupuit proprii spectator ponderis Atlas.
  Nulli barbariæ motus, nil turbida rupto
Ordine tentavit novitas, tantoque remoto
Principe, mutatas orbis non sensit habenas.
Nil inter geminas acies, ceu libera frenis,
Ausa manus certe; nec tantis dissona linguis
Turba, nec armorum cultu diversior unquam
Confluxit populus : totam pater undique secum
Moverat Auroram; mixtis hic Colchus Iberis,
Hic mitra velatus Arabs, hic crine decoro
Armenius, hic picta Saces, fucataque Medus,
Hic gemmata niger tentoria fixerat Indus;
Hic Rhodani procera cohors, hic miles alumnus
Oceani : ductor Stilicho tot gentibus unus,
Quot vel progrediens, vel conspicit occiduus sol.
  In quo tam vario vocum generumque tumultu
Tanta quies, jurisque metus servator honesti,
Te moderante, fuit, nullis ut vinea furtis,
Vel seges exsecta fraudarit messe colonum;
Ut nihil aut sævum rabies, aut turpe libido
Suaderent; placidi servirent legibus enses.
Scilicet in vulgus manant exempla regentum,
Utque ducum lituos, sic mores, castra sequuntur.
  Denique victrices aquilas quocumque moveres,
Arebant tantis epoti millibus amnes.
Illyricum peteres; campi montesque latebant :

Vexillum navale dares, sub puppibus ibat
Ionium : nullis succincta Ceraunia nimbis,
Nec juga Leucatæ feriens spumantia fluctu
Deterrebat hiems : tu si glaciale juberes
Vestigare fretum, securo milite ducti
Stagna reluctantes quaterent Saturnia remi;
Si deserta Noti, fontem si quærere Nili,
Æthiopum medios penetrassent vela vapores.
Te memor Eurotas, te rustica Musa Lycæi,
Te pastorali modulantur Mænala cantu,
Partheniumque nemus, quo te pugnante resurgens
Ægra caput mediis erexit Græcia flammis.
Plurima Parrhasius tunc inter corpora Ladon
Hæsit, et Alpheus Geticis angustus acervis
Tardior ad Siculos etiamnum pergit amores.
Miramur rabidis hostem succumbere bellis,
Quum solo terrore ruant? num classica Francis
Intulimus? jacuere tamen : num Marte Suevos
Contudimus, queis jura damus? quis credere possit?
Ante tubam nobis audax Germania servit.
Cedant, Druse, tui, cedant, Trajane, labores.
Vestra manus dubio quidquid discrimine gessit,
Transcurrens egit Stilicho, totidemque diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis in annis;
Quem ferro, alloquiis; quem vos cum milite, solus.
Impiger a primo descendens fluminis ortu
Ad bifidos tractus, et juncta paludibus ora,
Fulmineum præstrinxit iter : ducis impetus undas
Vincebat celeres, et pax a fonte profecta
Cum Rheni crescebat aquis : ingentia quondam

Nomina, crinigero flaventes vertice reges,
Qui nec principibus, donis precibusve vocati,
Paruerant, jussi properant, segnique verentur
Offendisse mora : transvecti lintribus amnem
Occursant ubicumque velis : nec fama fefellit
Justitiæ; videre pium, videre fidelem;
Quem veniens timuit, rediens Germanus amavit.
Illi terribiles, quibus otia vendere semper
Mos erat, et fœda requiem mercede pacisci,
Natis obsidibus pacem tam supplice vultu
Captivoque rogant, quam si post terga revincti
Tarpeias pressis subeant cervicibus arces.
Omne, quod Oceanum fontesque interjacet Istri,
Unius incursu tremuit : sine cæde subactus
Servitio Boreas, exarmatique Triones.
Tempore tam parvo tot prœlia sanguine nullo
Perficis, et luna nuper nascente profectus,
Ante redis, quam plena fuit, Rhenumque minacem
Cornibus infractis adeo mitescere cogis,
Ut Salius jam rura colat, flexosque Sicambrus
In falcem curvet gladios, geminasque viator
Quum videat ripas, quæ sit romana requirat;
Ut jam trans fluvium, non indigante Caüco,
Pascat Belga pecus, mediumque ingressa per Albin
Gallica Francorum montes armenta pererrent;
Ut procul Hercyniæ per vasta silentia silvæ
Venari tuto liceat, lucosque vetusta
Relligione truces, et robora Numinis instar
Barbarici nostræ feriant impune bipennes.
Ultro quin etiam devota mente tuentur,

Victorique favent : quoties sociare catervas
Oravit, jungique tuis Alamania signis!
Nec doluit contempta tamen, spretoque recessit
Auxilio laudata fides : provincia missos
Expellet citius, fallax quam Francia reges
Quos dederis : acie nec jam pulsare rebelles,
Sed vinclis punire licet : sub judice nostro
Regia romanus disquirit crimina carcer.
Marcomeres Sonnoque docent, quorum alter Etruscum
Pertulit exsilium; quum se promitteret alter
Exsulis ultorem, jacuit mucrone suorum;
Res avidi concire novas, odioque furentes
Pacis, et ingenio scelerumque cupidine fratres.
Post domitas Arctos, alio prorumpit ab axe
Tempestas, et ne qua tuis intacta tropæis
Pars foret, Australis sonuit tuba : moverat amens
Maurorum Gildo populos, quibus imminet Atlas,
Et quos interior nimio plaga sole relegat;
Quos vagus humectat Cinyps, et proximus hortis
Hesperidum Triton, et Gir notissimus amnis
Æthiopum, simili mentitus gurgite Nilum.
Venerat et parvis redimitus Nuba sagittis,
Et velox Garamas; nec quamvis tristibus Ammon
Responsis alacrem potuit Nasamona morari.
Stipantur Numidæ campi; stant pulvere Syrtes
Gætulæ; Pœnus jaculis obtexitur aer.
Hi virga moderantur equos; his fulva leones
Velamenta dabant, ignotarumque ferarum
Exuviæ, vastis Meroe quas nutrit arenis :
Serpentum patulos gestant pro casside rictus;

Splendent vipereæ squamosa pelle pharetræ.
Non sic intremuit Simois, quum montibus Idæ
Nigra coloratus produceret agmina Memnon;
Non Ganges, quum, tela procul vibrantibus Indis,
Immanis medium vectaret bellua Porum.
Porus Alexandro, Memnon prostratus Achilli;
Gildo nempe tibi. Nec solum fervidus Austrum,
Sed partes etiam Mavors agitabat Eoas,
Quamvis obstreperet pietas; his ille regendæ
Transtulerat nomen Libyæ, scelerique profano
Fallax legitimam regni prætenderat umbram.
Surgebat varia geminum formidine bellum :
Hoc armis, hoc triste dolis; hoc Africa sævis
Cinxerat auxiliis, hoc conjuratus alebat
Insidiis Oriens : illinc edicta meabant
Corruptura duces; hinc frugibus atra negatis
Urgebat, trepidamque fames obsederat Urbem.
Exitiale palam Libycum; civile pudoris
Obtentu tacitum. Talis utrinque procellæ
Quum fremerent, lacerumque alternis ictibus anceps
Imperium pulsaret hiems, nil fessa remisit
Officii virtus, contraque minantia fata
Pervigil, eventusque sibi latura secundos,
Major in adversis micuit : velut arbiter alni,
Nubilus Ægæo quam turbine vexat Orion,
Exiguo clavi flexu declinat aquarum
Verbera, nunc recta, nunc obliquante carina
Callidus, et pelagi cœlique obnititur iræ.
Quid primum mirer, Stilicho? quod cautus ad omnes
Restiteris fraudes, ut te nec noxia furto

Littera, nec pretio manus inflammata laterent?
Quod nihil in tanto rerum terrore locutus
Indignum Latio? responsa quod ardua semper
Eois dederis, quæ mox effecta probasti?
Securus, quamvis et opes, et rura tenerent,
Insignesque domos; levis hæc jactura, nec unquam
Publica privatæ cesserunt commoda causæ.
Dividis ingentes curas, teque omnibus unum
Objicis, inveniens animo, quæ mente gerenda,
Efficiens patranda manu : dictare paratus,
Quæ scriptis peragenda forent. Quæ brachia centum,
Quis Briareus aliis numero crescente lacertis,
Tot simul objectis possent confligere rebus?
Evitare dolos, veteres firmare cohortes,
Explorare novas, duplices disponere classes,
Quæ fruges vel bella ferant, aulæque tumultum,
Et Romæ lenire famem? quot nube soporis
Immunes oculi per tot discurrere partes,
Tot loca, sufficerent; et tam longinqua tueri?
Argum fama canit centeno lumine, centum
Corporis excubiis, unam servasse juvencam.

Unde tot allatæ segetes? quæ silva carinas
Texuit? unde rudis tanto tirone juventus
Emicuit, senioque iterum vernante resumpsit
Gallia bis fractas Alpino vulnere vires?
Non ego delectu, Tyrii sed vomere Cadmi,
Tam subitas acies, concepto dente draconis,
Exsiluisse reor. Dircæis qualis in arvis
Messis, cum proprio mox bellatura colono,
Cognatos strinxit gladios, quum semine jacto

Terrigenæ galea matrem nascente ferirent,
Armiger et viridi floreret milite sulcus.

Hoc quoque non parva fas est cum laude relinqui,
Quod non ante fretis exercitus adstitit ultor,
Ordine quam prisco censeret bella senatus.
Neglectum Stilicho per tot jam sæcula morem
Rettulit, ut ducibus mandarent prœlia patres,
Decretoque togæ felix legionibus iret
Tessera : romuleas leges rediisse fatemur,
Quum procerum jussis famulantia cernimus arma.

Tyrrhenum poteras junctis transcurrere signis,
Et ratibus Syrtes, Libyam complere maniplis.
Consilio stetit ira minor, ne territus ille
Te duce, suspecto Martis graviore paratu,
Aut in arenosos æstus zonamque rubentem
Tenderet, aut solis fugiens transiret in ortus,
Missurusve sibi certæ solatia mortis,
Oppida dirueret flammis. Res mira relatu :
Ne timeare, times; et, quem vindicta manebat,
Desperare vetas. Quantum fiducia nobis
Profuit hostilis! salvæ Carthaginis arces,
Illæsis Tyrii gaudent cultoribus agri,
Quos potuit vastare fuga; spe captus inani,
Nec se subripuit pœnæ, nostrisque pepercit
Demens; qui numero tantum, non robore, mensus
Romanos, rapidis ibat ceu protinus omnes
Calcaturus equis; et, quod jactare solebat,
Solibus effetos mersurus pulvere Gallos.
Sed didicit non Æthiopum geminata venenis
Vulnera, non fusum crebris hastilibus imbrem,

Non equitum Latiis nimbos obsistere pilis.
Sternitur ignavus Nasamon, nec spicula supplex
Jam torquet Garamas; repetunt deserta fugaces
Autololes; pavidus projectat missile Mazàx;
Cornipedem Maurus nequidquam hortatur anhelum.
Prædonem lembo profugum, ventisque repulsum,
Suscepit merito fatalis Tabraca portu,
Expertum, quod nulla tuis elementa paterent
Hostibus, et lætæ passurum jurgia plebis,
Fracturumque reos humili sub judice vultus.

Nil tribuat fortuna sibi, sic prospera semper
Illa quidem; sed non uni certamina pugnæ
Credidimus, totis nec constitit alea castris
Nutatura semel : si quid licuisset iniquis
Casibus, instabant aliæ post terga biremes;
Venturus dux major erat : victoria nulla
Clarior, aut hominum votis optatior unquam
Contigit. An quisquam Tigranen, armaque Ponti,
Vel Pyrrhum Antiochique fugam, vel vincla Jugurthæ
Conferat, aut Persen debellatumque Philippum?
Hi propagandi ruerant pro limite regni :
Hic stabat romana salus; ibi tempora tutas
Traxerunt dilata moras : hic vincere tarde
Vinci pæne fuit : discrimine Roma supremo
Inter supplicium populi deforme pependit;
Et tanto Libyam fructu majore recepit,
Quam peperit, quanto graviorem amissa dolorem,
Quam necdum quæsita, movent : quis Punica gesta,
Quis vos Scipiadæ, quis te jam, Regule, nosset

Quis lentum caneret Fabium, si jure perempto
Insultaret atrox famula Carthagine Maurus?
Hæc omnes veterum revocavit adorea laurus.
Restituit Stilicho cunctos tibi, Roma, triumphos.

DE LAUDIBUS STILICHONIS

LIBER II.

Hactenus armatæ laudes : nunc qualibus orbem
Moribus, et quanto frenet metuendus amore,
Quo tandem flexus trabeas auctore rogantes
Induerit, fastisque suum concesserit annum,
Mitior incipiat fidibus jam Musa remissis.
  Principio magni custos Clementia mundi,
Quæ Jovis incoluit zonam, quæ temperat æthram
Frigoris et flammæ mediam, quæ maxima natu
Cœlicolum; nam prima chaos Clementia solvit,
Congeriem miserata rudem, vultuque sereno
Discussis tenebris, in lucem sæcula fudit.
Hæc dea pro templis et thure calentibus aris
Te fruitur, posuitque suas hoc pectore sedes.
Hæc docet, ut pœnis hominum vel sanguine pasci
Turpe ferumque putes; ut ferrum Marte cruentum,
Siccum pace, premas; ut non infensus alendis
Materiem præstes odiis; ut sontibus ultro
Ignovisse velis; deponas ocius iram,
Quam moveas; precibus nunquam implacabilis obstes;
Obvia prosternas, prostrataque more leonum
Despicias, alacres ardent qui frangere tauros,
Transiliunt prædas humiles : hac ipse magistra

Das veniam victis; hac exorante, calores
Horrificos, et quæ nunquam nocitura timentur
Jurgia, contentus solo terrore, coerces
Ætherii patris exemplo, qui, cuncta sonoro
Concutiens tonitru, Cyclopum spicula differt
In scopulos et monstra maris, nostrique cruoris
Parcus, in Œtæis exercet fulmina silvis.
Huic divæ germana Fides, eademque sorori,
Corde tuo delubra tenens, sese omnibus actis
Inserit: hæc nullo docuit livescere fuco,
Nunquam falsa loqui, nunquam promissa morari,
Invisos odisse palam, non virus in alto
Condere, non lætam speciem præmittere fraudi;
Sed certum mentique parem componere vultum.
Occulto sævire vetat, prodesse remittit.
Hæc et amicitias longo plus tempore firmat,
Mansuroque adamante ligat, nec mobile mutat
Ingenium, parvæ strepitu nec vincula noxæ
Dissolvi patitur, nec fastidire priorem
Allicitur, veniente novo: benefacta tenere,
Respuere offensas facilis, pariterque minoris
Officii magnique memor, superare laborat,
Utque hostes armis, meritis sic vincit amicos.
Hæc fovet absentes; hæc longe sola remotis
Consulit; hæc nullis avidam rumoribus aurem
Pandit, ut ignarum nunquam læsura clientem
Insidiosa tuos alienent murmura sensus.
Nec vivis annexus amor meminisse sepultos
Desinit: in prolem transcurrit gratia patrum.
Hac tu Theudosium, tenuit dum sceptra, colebas;

Hac etiam post fata colis, nec pignora curas
Plus tua, quam natos, dederat quos ille monendos
Tutandosque tibi : justos nimiumque fideles
Fama putat, qui, quum possint commissa negare,
Maluerint nullo violati reddere quæstu.
At Stilicho non divitias, aurique relictum
Pondus, sed geminos axes, tantumque reservat
Depositum teneris, quantum sol igneus ambit.
Quid non intrepidus credas, cui regia tuto
Creditur? hoc clypeo munitus Honorius altum
Non gemuit patrem, vitæque et lucis in ipso
Limine, contemptus nunquam dat jura subactis
Gentibus, et secum sentit crevisse triumphos.

Quem tu sic placida formas, sic mente severa,
Ut neque desidiæ tradas, dum pronus ad omne,
Quod libet, obsequeris; nec contra nixus ovantem
Confringas animum; secretus consona regno
Ceu juvenem doceas, moles quid publica poscat;
Ceu sanctum venerere senem, patriisque gubernes
Imperium monitis, dominum submissus adores;
Obsequiis moderere ducem, pietate parentem.

Hinc fuit, ut primos in conjuge disceret ignes;
Ordirique virum, non luxuriante juventa,
Sed cum lege tori, casto cum fœdere, vellet.
Principe tu felix genero; felicior ille
Te socero. Fratrem levior nec cura tuetur
Arcadium, nec, si quid iners atque impia turba,
Prætendens proprio nomen regale furori,
Audeat, adscribis juveni : discordia quippe
Quum fremeret, nunquam Stilicho sic canduit ira,

Sæpe lacessitus probris, gladiisque petitus,
Ut bello furias ultum, quas pertulit, iret
Illicito, causamque daret civilibus armis.
Hujus fulta fide, mediis dissensibus aulæ,
Intemeratorum stabat reverentia fratrum.

Quin et sidonias chlamydes, et cingula baccis
Aspera, gemmatasque togas, viridesque smaragdo
Loricas, galeasque renidentes hyacinthis,
Gestatosque patri capulis radiantibus enses,
Et vario lapidum distinctas igne coronas,
Dividis ex æquo, ne non Augusta supellex,
Ornatusque pares geminis heredibus essent.
Mittitur et miles, quamvis certamine partes
Jam tumeant : hostem muniri robore mavis,
Quam peccare fidem : permittis justa petenti,
Idque negas solum, cujus mox ipse repulsa
Gaudeat, et quidquid fuerat deforme mereri.

Omnes præterea, puro quæ crimina pellunt
Ore deæ, junxere choros, unoque receptæ
Pectore diversos tecum cinguntur in usus.
Justitia utilibus rectum præponere suadet,
Communesque sequi leges, injustaque nunquam
Largiri sociis; durum Patientia corpus
Instruit, ut nulli cupiat cessisse labori;
Temperies, ut casta petas; Prudentia, ne quid
Inconsultus agas; Constantia, futile ne quid
Infirmumque geras : procul importuna fugantur
Numina, monstriferis quæ Tartarus edidit antris.
Ac primam scelerum matrem, quæ, semper habendo
Plus sitiens, patulis rimatur faucibus aurum,

Trudis Avaritiam, cujus fidissima nutrix
Ambitio, quæ vestibulis foribusque potentum
Excubat, et pretiis commercia pascit honorum,
Pulsa simul : nec te gurges corruptior ævi
Traxit ad exemplum, quod jam firmaverat annis
Crimen, et in legem rapiendi verterat usus.

Denique non dives sub te pro rure paterno,
Vel laribus, pallet; non insidiator oberrat
Facturus quemcumque reum; non obruta Virtus
Paupertate latet : lectos ex omnibus oris
Evehis, et meritum, non quæ cunabula, quæris;
Et qualis, non unde satus : sub teste benigno
Vivitur; egregios invitant præmia mores.

Hinc priscæ redeunt artes; felicibus inde
Ingeniis aperitur iter, despectaque Musæ
Colla levant; opibusque fluens et pauper eodem
Nititur ad fructum studio, quum cernat uterque,
Quod nec inops jaceat Probitas, nec Inertia surgat
Divitiis : nec te jucunda fronte fefellit
Luxuries, prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis arbitriis hebetat caligine sensus,
Membraque Circæis effeminat acrius herbis;
Blanda quidem vultus, sed qua non tetrius ulla
Ultrices fucata genas, et, amicta dolosis
Illecebris, torvos auro circumlinit hydros.
Illa voluptatum multos innexuit hamis;
Te nunquam conata capit : non prava libido
Stupris advigilat; non tempora somnus agendi
Frustratur; nullo citharæ convivia cantu,
Non pueris lasciva sonant. Quis cernere curis

Te vacuum potuit? quis tota mente remissum,
Aut indulgentem dapibus, ni causa juberet
Lætitiæ? non indecores æraria lassant
Expensæ; parvo non improba littera libro
Absentum condonat opes : a milite parcus
Diligeris; neque enim neglectas pace cohortes
Tunc ditas, quum bella fremunt; scis nulla placere
Munera, quæ metuens illis, quos spreverit, offert
Serus, et incassum servati prodigus auri.
Antevenis tempus, non exspectantibus ultro
Munificus, mensæque adhibes, et nomine quemque
Compellas, clari, sub te quod gesserit olim,
Admonitos facti; figendaque sensibus addis
Verba, quibus magni geminatur gratia doni.
Nec, si quid tribuas, jactatum sæpius idem
Exprobrare soles; nec, quos promoveris, alto
Turgidus alloqueris fastu; nec prospera flatus
Attollunt nimios. Quin ipsa superbia longe
Discessit, vitium rebus solemne secundis,
Virtutumque ingrata comes : contingere passim,
Affarique licet : non inter pocula sermo
Captatur, pura sed libertate loquendi
Seria quisque jocis nulla formidine miscet.
Quem videt Augusti socerum regnique parentem,
Miratur conviva parem, quum tanta potestas
Civem lenis agat : te doctus prisca loquentem,
Te matura senex audit, te fortia miles,
Adspersis salibus, quibus haud Amphiona quisquam
Præferat Aonios meditantem carmine muros,
Nec velit Orpheo migrantes pectine silvas.

Hinc amor, hinc veris, et non fallacibus, omnes
Pro te solliciti votis; hinc nomen ubique
Plausibus, auratis celebrant hinc ora figuris.
Quæ non incudes streperent? quæ flamma vacaret
Fabrilis? quantis fluerent fornacibus æra
Effigies ductura tuas? quis devius esset
Angulus, aut regio, quæ non pro numine vultus
Dilectos colerent, talem ni semper honorem
Respueres? decus hoc rapiat, quem falsa timentum
Munera decipiunt, qui se diffidit amari.
Hoc solus sprevisse potest, qui jure meretur.

Undique legati properant, generique sub ore
In tua centenas aptant præconia voces.
Grates Gallus agit, quod limite tutus inermi,
Et metuens hostile nihil, nova culmina totis
Ædificet ripis, et sævum gentibus amnem,
Tibridis in morem, domibus prævelet amœnis.
Hinc Pœni cumulant laudes, quod rura tyranno
Libera possideant; hinc obsidione solutus
Pannonius, potorque Savi, quod clausa tot annis
Oppida laxatis ausus jam pandere portis,
Rursum cote novat nigras rubigine falces,
Exesosque situ cogit splendere ligones,
Agnoscitque casas, et collibus oscula notis
Figit, et impresso glebis non credit aratro.
Exsectis, inculta dabant quas sæcula, silvis
Restituit terras, et opacum vitibus Istrum
Conserit, et patrium vectigal solvere gaudet,
Immunis qui clade fuit. Te sospite fas est
Vexatum laceri corpus juvenescere regni.

Sub tot principibus quæcumque amisimus olim,
Tu reddis : solo poterit Stilichone medente
Crescere romanum vulnus tectura cicatrix;
Inque suos tandem fines redeunte colono,
Illyricis iterum ditabitur aula tributis.

Nec tamen humano cedit cœleste favori
Judicium : cingunt Superi concordibus unum
Præsidiis, hostesque tuos aut litore produnt,
Aut totum oppositi claudunt fugientibus æquor,
Aut in se vertunt furiis, aut militis ense
Bacchati laniant Pentheo corpora ritu;
Insidias retegunt, et in ipsa cubilia fraudum
Ducunt, ceu tenera venantem nare Molossi.
Ominibus ventura notant, aut alite monstrant,
Aut monitos certa dignantur imagine somnos.
Pro quibus innumeræ trabearum insignia terræ
Certatim petiere tibi : poscentibus ipse
Restiteras, et mens aliorum prona favori
Judex dura sui, facibus succensa pudoris,
Tarda verecundis excusat præmia causis.
Ergo avidæ, tantosque novi spe consulis annos
Elusæ, dominæ pergunt ad limina Romæ,
Si minus annueres precibus, vel cogere certæ
Cunctantem, votoque moras auferre paratæ.
Conveniunt ad tecta deæ, quæ candida lucent
Monte Palatino : glaucis tum prima Minervæ
Nexa comam foliis, fulvaque intexta micantem
Veste Tagum, tales profert Hispania voces :

« Cuncta mihi semper Stilicho, quæcumque poposci,
Concessit, tantumque suos invidit honores.

Augusti potuit soceri contemnere fasces;
Jam negat et genero : si non ut ductor ab orbe,
Quem regit, accipiat saltem cognatus ab aula.
Exiguumne putet, quod sic amplexus Iberam
Progeniem, nostros immoto jure nepotes
Sustinet, ut patrium commendet purpura Bætin ?
Quod pulchro Mariæ fecundat germine regnum ?
Quod dominis speratur avus ? » Tum flava repexo
Gallia crine ferox, evinctaque torque decoro,
Binaque gæsa tenens, animoso pectore fatur :
« Qui mihi Germanos solus Francosque subegit,
Cur nondum legitur fastis ? cur pagina tantum
Nescit adhuc nomen, quod jam numerare decebat ?
Usque adeone levis pacati gloria Rheni ? »
  Inde Caledonio velata Britannia monstro,
Ferro picta genas, cujus vestigia verrit
Cærulus, Oceanique æstum mentitur amictus :
« Me quoque vicinis pereuntem gentibus, inquit,
Munivit Stilicho, totam quum Scotus Iernen
Movit, et infesto spumavit remige Tethys.
Illius effectum curis, ne tela timerem
Scotica, ne Pictum tremerem, ne litore toto
Prospicerem dubiis venturum Saxona ventis. »
  Tum spicis et dente comas illustris eburno,
Et calido rubicunda die, sic Africa fatur :
« Sperabam nullas trabeis, Gildone perempto,
Nasci posse moras : etiam nunc ille repugnat,
Et tanto dubitat fasces præbere triumpho ?
Qui mihi Maurorum penitus lacrymabile nomen
Ignorare dedit. » — Post has, Œnotria lentis

Vitibus intorquens ederas, et palmite largo
Vina fluens : « Si vos adeo Stilichone curules
Augeri flagratis, ait, quas sola juvare
Fama potest; quanto me dignius incitat ardor,
Ut præsente fruar, conscendentemque tribunal
Prosequar, atque anni pandentem claustra salutem? »
Talibus alternant studiis, Romamque precantes
Pro cunctis hortantur eat : nec segnius illa
Paruit officio, sed, raptis protinus armis,
Ocior excusso per nubila sidere tendit.
Transvehitur Tuscos, Apenninusque volatu
Stringitur, Eridanus clypei jam fulgurat umbra.
Constitit ante ducem, tetrica nec Pallade vultum
Deterior, nec Marte minor : tremit orbe corusco
Jam domus, et summæ tergunt laquearia cristæ.
Tum prior attonitum gratis affata querelis :
« Servatas, Stilicho, per te, venerande, curules,
Ornatas necdum, fateor : quid profuit anni
Servilem pepulisse notam? defendis honorem,
Quem fugis; et spernis, tanta quem mole tueris;
Respuis oblatum, pro quo labente resistis.
Quænam causa moræ? quo me cunctabere rursus
Ingenio? nullus Boreæ metus, omnis et Austri
Ora silet; cecidit Maurus, Germania cessit,
Et Janum pax alta ligat : te consule necdum
Digna feror? titulumne levem, parvique nitoris
Credimus, Augusti quo se decorare fatentur?
Sub juga quo gentes captivis regibus egi?
Num, si prodigiis casus natura futuros
Signat, polluimur macula? quod reris, Eois

Omen erat : quanquam nullis mihi cognita rebus
Fabula; vix tanto risit de crimine rumor.
Opprobriis stat nulla fides, nec littera venit
Vulgatura nefas; in quo vel maxima virtus
Est tua, quod, nostros qui consulis omnia patres,
De monstris taceas : pellendi denique nulla
Dedecoris sanctum violant oracula cœtum,
Nec mea funestum versavit curia nomen.
Pars sceleris dubitasse fuit : quæcumque profana
Pagina de primo venisset limite Phœbi,
Ante fretum deleta mihi, ne turpia castis
Auribus Italiæ fatorum exempla nocerent.
Publicus ille furor (quantum tua cura peregit!)
Secretum meruit : lætetur, quisquis Eoos
Scribere desierit; fastos portenta Gabinos
Ista latent : propriam labem tersisse laborent.
Cur ego, quem nunquam didici sensive creatum,
Gratuler exemptum? delicti pœnitet illos;
Nos nec credidimus : fuerit tamen omnibus unum
Crimen, et ad nostras manaverit usque secures :
Plus ideo sumenda tibi fastigia juris,
Ne pereat tam priscus honos, qui portus honorum
Semper erat : nullo sarciri consule damnum,
Excepto Stilichone, potest; bene præscia tempus
Mens tua distulerat : titulo tunc crescere posses;
Nunc per te titulus : consul succurre gravatis
Consulibus, quicumque fuit, quicumque futurus;
Annum redde tuum, quem mox secura sequatur
Posteritas, nec jam doleat defensa vetustas.
Sit trabeis ultor Stilicho, Brutusque repertor.

Libertas populi, primo tunc consule Bruto,
Reddita per fasces; his fascibus expulit ipsis
Servitium : instituit sublimem Brutus honorem;
Asseruit Stilicho : plus est servasse repertum,
Quam quæsisse novum. Quid tardius ore rubenti
Aunuis, et solitus frontem circumfluit ignis?
Tandem vince tuum, vincis qui cuncta, pudorem.
Hos etiam, quamvis corrumpi munere nullo
Te certum est, mirare libens ac suscipe cinctus,
Quos tibi divino mecum Tritonia duxit
Pectine : tincta simul repetito murice fila
Contulimus pensis, et eodem nevimus auro,
Aurea quo Lachesis sub te mihi sæcula texit.
Hic ego promissam sobolem, sperataque mundo
Pignora prælusi : veram mox ipse probabis
Me vatem, nostræque fidem venientia telæ
Fata dabunt.» — Dixit, gremioque rigentia profert
Dona, graves auro trabeas : insigne Minervam
Spirat opus: rutilis hic pingitur aula columnis,
Et sacri Mariæ partus. Lucina labores
Solatur; residet fulgente puerpera lecto :
Sollicitæ juxta pallescunt gaudia matris.
Susceptum puerum redimitæ tempora Nymphæ
Auri fonte lavant; teneros de stamine risus,
Vagitusque audire putes : jam creverat infans,
Ore ferens patrem; sed avus maturior ævi
Martia recturo tradit præcepta nepoti.
Parte alia spumis fucantem serica frena
Sanguineis, primæ signatus flore juventæ,
Eucherius flectebat equum, jaculisque vel arcu

Aurea purpureos tollentes cornua cervos
Aureus ipse ferit. Venus hic invecta columbis
Tertia regali jungit connubia nexu,
Pennatique nurum circumstipantur Amores,
Progenitam Augustis, Augustorumque sororem.
Eucherius trepido jam flammea sublevat ore
Virginis; arridet læto Thermantia fratri.
Nam domus hæc utroque petit diademata sexu,
Reginasque parit, reginarumque maritos.

Talibus invitat donis, dextræque gerendum
Diva simul porrexit ebur : solemnibus urnam
Commovet auspiciis, avibusque incepta secundat.
Tunc habiles armis humeros dea vestibus ambit
Romuleis. Latii sederunt pectore cultus,
Loricæque locum decuit toga. Talis ab Istro,
Vel Scythico victor rediens Gradivus ab axe,
Deposito mitis clypeo, candentibus Urbem
Ingreditur trabeatus equis : spatiosa Quirinus
Frena regit; currumque patris Bellona, cruentam
Ditibus exuviis tendens ad sidera quercum,
Præcedit; lictorque Metus cum fratre Pavore
Barbara ferratis innectunt colla catenis,
Velati galeas lauro, propiusque jugales
Formido ingentem vibrat succincta securim.

Vidit ut optato se consule Roma potitam,
« Nunc, ait, Elysii lucos irrumpere campi,
Nunc libet, ut tanti Curiis miracula voti
Fabriciisque feram, famæ qui vulnere nuper
Calcatam flevere togam : jam prata choreis
Pulsent, nec rigidos pudeat lusisse Catones.

Audiat hoc senior Brutus, Pœnisque tremendi
Scipiadæ, geminis tandem quod libera damnis
Unius auxilio fasces Libyamque recepi.
Quod superest, unum precibus, fortissime consul,
Adde meis, Urbique tuum largire parumper,
Quem rogat, adventum, quam tu belloque fameque
Depulsa terris iterum regnare dedisti.
Splendida suscipiant alium te rostra Camillum.
Ultorem videant servatoremque Quirites,
Et populus, quem ductor ames, quibus Africa per te,
Nec prius auditas Rhodanus jam donat aristas;
Ut mihi vel Massyla Ceres, vel Gallica prosit
Fertilitas, messesque vehant nunc humidus Auster,
Nunc Aquilo, cunctis ditescant horrea ventis.
Quæ tunc Flaminiam stipabunt millia vulgi!
Fallax o quoties pulvis deludet amorem
Suspensum, veniens omni dum crederis hora!
Spectabunt cupidæ matres, spargentur et omnes
Flore viæ, superes quum Pincia culmina consul
Arduus, antiqui species romana Senatus.
Pompeiana dabunt quantos proscenia plausus!
Ad cœlum quoties vallis tibi Murtia ducet
Nomen, Aventino Pallanteoque recussum!
Nunc te conspiciam castris, permitte, relictis,
Mox et cum genero trabeis visura secundis. »

Hæc dum Roma refert, jam Fama loquacibus alis
Pervolat Oceanum, linguis et mille citatos
Festinare jubet proceres; nullique senectus,
Non iter, hibernis obstant nec flatibus Alpes.
Vincit amor meriti pridem, clarique vetustis

Fascibus ad socii properant et vindicis annum.
Sic ubi fecunda reparavit morte juventam,
Et patrios idem cineres, collectaque portat
Unguibus ossa piis, Niliqne ad litora tendens
Unicus extremo Phœnix procedit ab Euro,
Conveniunt aquilæ, cunctæque ex orbe volucres,
Ut Solis mirentur avem : procul ignea lucet
Ales, odorati redolent cui cinnama busti.
Nec minor in cœlo chorus est, exsultat uterque
Theudosius, Divique tui : Sol ipse quadrigis
Vere coronatis dignum tibi præparat annum.

Est ignota procul, nostræque impervia menti,
Vix adeunda Deis, annorum squalida mater,
Immensi spelunca ævi, quæ tempora vasto
Suppeditat revocatque sinu : complectitur antrum,
Omnia qui placido consumit numine, serpens,
Perpetuumque viret squamis, caudamque reducto
Ore vorat, tacito relegens exordia lapsu.
Vestibuli custos, vultu longæva decoro,
Ante fores Natura sedet, cunctisque volantes
Dependent membris animæ. Mansura verendus
Scribit jura senex, numeros qui dividit astris,
Et cursus stabilesque moras, quibus omnia vivunt
Ac pereunt fixis cum legibus : ille recenset
Incertum quid Martis iter, certumque Tonantis
Proficiat mundo; quid velox semita Lunæ,
Pigraque Saturni; quantum Cytherea sereno
Curriculo, Phœbique comes Cyllenius, erret.

Illius ut magno Sol limine constitit antri,
Accurrit Natura potens, seniorque superbis

Canitiem inclinat radiis : tunc sponte reclusos
Laxavit postes adamas; penetrale profundum
Panditur, et sedes ævique arcana patescunt.
Hic habitant vario faciem distincta metallo
Sæcula certa locis : illic glomerantur ahena;
Hic ferrata rigent; illic argentea candent.
Eximia regione domus, contingere terris
Difficiles, stabant rutili, grex aureus, anni;
Quorum præcipuum pretioso corpore Titan
Signandum Stilichone legit : tunc imperat omnes
Pone sequi; dictisque simul compellat euntes :

« En, cui distulimus melioris sæcla metalli,
Consul adest : ite optati mortalibus anni.
Ducite virtutes, hominum florescite rursus
Ingeniis, hilares Baccho frugumque feraces.
Non inter geminos Anguis glaciale Triones
Sibilet, immodico nec frigore sæviat Ursa :
Non torvo fremat igne Leo, nec brachia Cancri
Urat atrox æstas, madidæ nec prodigus urnæ
Semina prærupto dissolvat Aquarius imbre.
Phrixeus roseo producat fertile cornu
Ver Aries, pingues nec grandine tundat olivas
Scorpios : autumni maturet germina Virgo,
Lenior et gravidis allatret Sirius uvis. »

Sic fatus, croceis rorantes ignibus hortos
Ingreditur, vallemque suam, quam flammeus ambit
Rivus, et irriguis largum jubar ingerit herbis,
Quas Solis pascuntur equi; fragrantibus inde
Cæsariem sertis, et lutea lora jubasque
Subligat alipedum : gelidas hinc Lucifer ornat,

Hinc Aurora comas, juxtaque arridet habenis
Aureus, et nomen prætendit consulis, Annus;
Inque novos iterum revoluto cardine cursus
Scribunt æthereis Stilichonem sidera fastis

ADNOTATIONES

IN CL. CLAUDIANUM.

PANEGYRIS IN CONSULATUM PROBINI ET OLYBRII FRATRUM.

Duo fratres fuere *Sextus Anicius Probinus* et *Sextus Anicius Hermogenianus Olybrius*, filii *Aniciæ Fultoniæ Probæ* ex *Sexto Anicio Petronio Probo.* Quorum avos et patrem ipsum *Probum* Noster infra magnificis verbis ad cœlum extollit.

Habenis (v. 1). Quod verbum poetæ sæpius pro curru usurpant. Virg., *Æneid.*, XII, 471. — *Mundum complexus*, id est, qui orbem terrarum ambis.

Meliore coma (v. 3-4). Puriore luce, radiis clarioribus. — *Crinemque repexi Blandius elato surgant temone jugales.* Id est, equi comptis crinibus elegantiores facti, et ad celebrandam festam diem ornati, cursum suum incipiant. Temo autem effertur quod sol assurgit; ascendit; idemque, quum vergit in occasum, temone inclinato revertitur.

Roseum... ignem (v. 5). E colore lucis matutinæ sumptum. Eodem fere sensu Statius, *Theb.*, III, 412 :

> Laxant roseis humentia loris
> Pectora.

Jam nova (v. 6-7). Novus annus redeat, incipiat, et germani consules munus suum adeant.

Scis (v. 8-10). Sc. o sol. — *Genus Auchenium.* Hoc nomen, de quo multum disputatum est, Aniciæ genti Heinsius ex vetere in-

scriptione tribuit. Anniadæ Aucheniis vel sanguine vel affinitate conjuncti; quos simul Prudentius celebrat :

> Anniadum soboles et semina clara Proborum.

— *Et cursibus addere nomen.* Annos e consulibus nominari satis notum.

Pendet (v. 11). Nunquam Fortuna dubitat favorem suum in eos conferre. Suam rotam, quod ad eos attinet, quodammodo sistit, neque mutat vices, sed eadem semper arridet.

Fixus honos (v. 12-13). Constans et quasi fatalis. Nec jam consulatus fortuitum beneficium quod ipsos possit effugere; sed tanquam hereditas transfertur; quam similiter ex iis nati liberis suis relinquunt.

Licet ære vetusto Floreat (v. 18-19). Hoc ad Romam referendum; licet Roma multos nobiles viros habeat qui æneas majorum suorum statuas in atriis servant. — *Et claro cingatur Roma senatu.* Hic *cingatur* pro *compleatur* positum fuisse Barthius existimat, quod exemplis probare conatur, sed infeliciter; melius si non urbem Romam spectes, sed Romam deam, quam senatus, honoris causa, stipat et comitatur.

*Sed prima sede relicta Auchenii*s (v. 20-21). Quod lucidissimum videtur. Prima sedes Aucheniis concessa est, nullo contradicente aut sibi vindicante, et reliquis satis est certare inter se quis secundam post Auchenios teneat. Sed fuere qui distinguerent post *relicta;* tum sensus est : Auchenii relinquunt primam sedem (sc. Imperatoribus, Augustis), et iis licet certare de secundo jure. Hoc autem a sententia Nostri alienissimum, quod sequitur certamen esse, neque hunc secundum locum Aucheniis sine ulla æmulatione permitti.

Tacitam per Arcton (v. 22 sq.). In boreali parte cœli, per noctis silentium. — *Fratre recusso, adversis ignibus.* Sc. luna soli adversa, opposita, fraternos radios repercutit, et ab ipso lucem suam mutuatur. Sic Virgilius, *Georg.*, 1, 395 :

> Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
> Nec fratris radiis obnoxia surgere luna.

Et Lucretius, v :

> Luna potest, solis radiis percussa, nitere.

Tunc fulva Leonis Ira perit (v. 25). Fulvus, quod proprium est leonis epith., ad signum cœleste eodem nomine appellatum transfert. Iram antem dicit quod sol æstate in hoc signo versatur, quando æstus maximns est.

Plaustro jam rara (v. 26). Gesnerus existimat poetam utramque hujus sideris appellationem, Ursam et Plaustrum, junxisse, finxisseque geminam figuram Ursam inter Plaustri rotas emicantem.

Caligantibus armis Orion (v. 27-28). Armatum Oriona fingunt poetæ, inter quos Virgilius :

Armatumque auro circumspicit Oriona.

Quem prius (v. 29). Quem e majoribus Probini et Olybrii prius celebrem? a quo ordiar? — *Nimias* pro magnas, summas, passim apud Nostrum occurrit.

Transque remotas (v. 34). Sinus maris longinquissimos designat, quique in terras alte procedunt. — *Atlanteosque recessus.* Forte Africæ solitudines intelligit poeta trans montem Atlanteum sitas, vel tractus maris ultra Gaditanum fretum. V. infra, *de Nupt. Hon. et Mariæ*, 280.

Conjunctus (v. 37). Vicinus Nilo nascenti in calido axe. *Conjunctus* pro *vicinus* mediam forte ad latinitatem pertinet, quum tamen obscuri nihil in se habeat. Eum enim qui loco conjunctus est, vicinum esse dubitari non potest.

Levantibus alte (v. 39). Sub. ipsum. Quæ ipsum levabant alte, ad summum fastigium evehebant.

Populis undare Penates (v. 45). *Undare* ingentem salutantium et auxilium poscentium copiam exprimit.

Præceps (v. 47). Prona, parata ad effundendum. — *Iberos.* Tagum scilicet amnem auriferum.

Sic quis (v. 48-49). Corruptum locum censet Heinsius, eumque sic restituere conatur. Pro aurum, quod jam exprimitur per *aurea dona vomens*, legit astur, et pro *sollicitis* callaicis. De auri fossoribus asturibus notum; Lucan., IV, 298 :

Non se tam penitus, tam longe luce relicta,
Merserit asturii scrutator pallidus auri;

et multis aliis variorum poetarum locis. Sed quid *sollicitis* mutemus non video. Nonne vexatos, sollicitatos avidis fossorum disquisitionibus colles dicere sollicitos poeticum est et rei congruens? Ceterum, si Heinsium sequaris, legas :

Quantum tellure revulsa
Callaicis fodiens rimatur collibus astur.

Rudibus stillantia venis (v. 50). Quidam pro *stillantia* pallentia, alii splendentia accipiunt; sed *stillantia* explicari potest. Nam verisimile est Tagi aquas ideo secum aureas particulas volvere quod vel in fonte ipso vel in cursu terras rigant metalla aurea continentes, e quibus stillans unda grana quædam auri eradit et secum aufert. Cf. Luc., III, 209.

Effluxere (v. 51 sq.). Hic effluo transitive positum. — *Hermi.* Lydiæ fluvius est qui incidit in Pactolum, et ipse aurifer. — *Despumat.* Ejicit.

Multifidus (v. 55). Sic divisus in totidem pectora ut omnia divino spiritu afflentur.

Ad summi quoties (v. 57 sq.). Præfecturam urbis et prætorii per Italiam, Illyricum et Africam intelligit Burmannus.

Victores audire Probi (v. 61). Soli merentur tanta fama inter homines celebrari ut Probum patrem suum dicantur vicisse. Is enim consulatum obtinuit, quum jam vir esset maturæ ætatis, neque cum fratre suo fuit consul; iis autem consulatus et simul et admodum juvenibus obtigit.

Vos nulla fatigat Cura (v. 63 sq.). Non torquent animum vestrum curæ ambitionis, quæ vix assecuta quod petebat ad majus aliquid tendit, sed non semper voto potitur. — *Primordia vestra.* Unde vos cœpistis adolescentuli, eo pauci senes pervenerunt, id est, consulatum sunt adepti qui extremum est et summum honoratæ vitæ decus.

Augustus Alpes laxaverat (v. 73). Theodosius est qui, Eugenio prope Aquileiam oppresso, Alpes reseraverat ab hoste occupatas.

Ipsa, triumphatis qua (v. 83). Nempe Roma post triumphatos reges et subactum terrarum orbem dea facta est, et eo nomine certam cœli partem tenet, e qua suis invigilat et urbem suam imprimis tuetur.

Crinali stringere cultu (v. 84 sq.). In Virgilio invenias crinale aurum pro acu qua feminæ discriminatos crines et in vertice capitis collectos retinebant. Hic vero τὸ stringere fasciam quamdam potius aut retiolum, quæ etiam in usu erant, indicare videtur. — *Mollire ornatu retorto.* Torquem intelligit poeta aut monile quod ad femineam mollitiem pertinet.

Et formidato (v. 94). Sc. clypeus certat splendore cum sole. Sequitur clypei descriptio quam, si placet, eum omnibus clypeis ab unoquoque poeta descriptis conferas.

Saucia dividuis (v. 101). Id est, nubila scissa vestigiis rotarum quæ fulgentes sulcos describunt. Cf. Sidon. Apoll., *carm.* ix, 111 sq., et Ovid., *Met.*, ii, 133.

Geminisque fidem mentita tyrannis (v. 107). Maximus et deinde Eugenius speraverant se in his locis natura munitis tutos fore; sed contra opinionem victi sunt a Theodosio.

Getico Gradivus in Hæmo (v. 119). Thracium hunc montem poetæ vulgo Marti sedem assignant. V. Callim., *Hymn. in Delum :*

> Ἥμενος ὑψηλῆς κορυφῆς ἐπὶ Θρήϊκος αἵμων
> Θοῦρος Ἄρης ἐφύλασσε σὺν ἔντεσι.

In hastam porrigitur cornus (v. 121-122). Quod vix explicari potest, nisi concedas τὸ *in hastam* positum fuisse pro quæ ipsi loco hastæ fuit, immensa cornus qua tanquam hasta usus est. Sed durum videtur. Per porrigitur intelligendum hastam a deo requiescente depositam, et currui fortasse acclinem, aut terræ infixam, ad fluvium tamen Hebrum inclinari quem tremulis splendoribus feriat. Ceterum interpretes, locum mutandum censentes, alii *in auras*, alii *in astra* proposuerunt; neque injuria forsan *hastam* ex glossa natum sunt arbitrati.

Cur deseris (v. 128 sq.). Arces ansonias, id est urbem Romam, aut montem Palatinum, in quo, si Barthio credamus, fana Romæ et Jovis juncta fuerant. — *Cœlumque tuum.* Eam cœli partem quam tenes. V. supra, 82.

Sarmaticos Coros (v. 131). Proprie Corus est ventus ille quem Græci Ἀργέστην vocant (*nord-ouest*); at Sarmatia versus orientem non versus occidentem vergit, et ideo Coros pro ventis simpliciter dici crediderim, quod in hac regione venti vehementissimi sæviebant.

Nulla sub tempestate (v. 133). Quodcumque sit anni tempus ut e verbis, *bruma*, *solstitio*, in sequenti versu apparet.

Nec quod servitium (v. 137 sq.). Sic Eugenium designat, hominem humili genere ortum. — *Furiæque rebelles.* Arbogastum scilicet, qui Eugenium imperatorem quum fecisset, ipse revera imperium exercebat. — *Paribus.* Non minus clara victoria quam ea quæ non multo ante Maximum oppresserat.

Et magnos proferrent (v. 145). Nempe astrologi beatam aut miseram nascentis pueri sortem e siderum dispositione, quum in lucem emitteretur, pendere affirmabant. Noster igitur dicit astra his nascentibus fausta affulsisse et magnam portendisse felicitatem.

Nec tanta licentia vitæ Abripit (v. 151). Eo genere orti, his opibus affluentes, omnia voluptatum instrumenta in manibus habent. Quibus si velint indulgere, nihil tam facile et commodum. Sed resistunt.

Sed gravibus curis (v. 153 sq.). Illorum juventus fervida, per austeram et gravem disciplinam qua exercita est, sortita prudentem senis animum, frænatur corde longævo.

Sortem (v. 155 sq.). Consulatum sc., qui debitus huic familiæ honor videtur. — *Annique futurum iter devoveas.* Annum venientem iis addicas, eorum nomine appellari velis.

Semiramiæ turres (v. 161). Babylon. Ovid., *Metamorphos.*, IV, 57 sq.

Quo vindice (v. 166 sq.). Quo rectore et defensore. — *Fessasque resurgere gentes.* Bene dicitur de gentibus quæ superiorum præfectorum avaritia et rapinis vexatæ, bellique calamitatibus oppressæ, nunc, superatis Barbaris, sub mitiore imperio respirant et resurgunt. V. Virg., *Æneid.*, III, 206 :

. . . . . Fas regna resurgere Trojæ.

Dabunt hyemes Nilum (v. 168). Hic τὸ hyemes pro septentrionali regione positum est, id est, Nilus, qui ex torridis solitudinibus oritur, cursu repente immutato, e boreali plaga fluet.

Septena voce (v. 175). Lætæ voces e septem collibus resonant et totam Romam complent.

Auratas trabeas (v. 177). Veterum Latii regum ante Romam

conditam trabea vestis erat, ut e Virgilio apparet, *Æneid.*, VII, 187, de Pico rege :

> . . . . Parvaque sedebat
> Succinctus trabea.

Deinde recepta fuit a Romulo, et ad alios transmissa. Ovid., *Fast.*, I :

> Hæc igitur vidit trabeati cura Quirini.

Equitum quoque gestamen et consulum, ut passim in Nostro videre est. — *Cinctusque micantes.* Alii *currusque* perperam. Cinctum gabinum intelligit poeta, quem Virgilius quoque cum trabea conjungit *Æn.*, VII, 612:

> Ipse Quirinali trabea cinctuque gabino
> Insignis.

V. et NOSTRUM infra *in Eutropium*, I, 300, *de sexto Hon. cons.*, 561, et passim. Cinctum hunc a Gabiis translatum et sacris servatum Virg. interpres Servius describit : Toga sic in tergum rejecta, ut ima ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat, simul caput tegat et ambiat. Obvia res in veteribus monumentis, imprimisque in nummis. Sed verisimile est Nostrum, ut solet, nomine antiquo rem prorsus novam designasse.

Quod molli tondent (v. 178). Nondum serici vermiculi in Europam allati erant, quod Justiniani tantum temporibus contigit, et tunc sericam materiem e quarumdam arborum foliis carpi existimabant. Silius, lib. VI :

> Seres lanigeris repetebant vellera lucis.

Certis venatibus (v. 186). Lassatus est arcus venatu in quo nulli non ictus certi. Translatum epith. ex arcu aut telis ad venatum.

Lambit (v. 189). Quod insulæ parum conveniens cum Ægeo quod sequitur optime congruit, et ad illud fortasse animo se retulit poeta, quum is sensus sit ut marini fluctus litori allapsi divinos pedes lambere gaudeant.

Vel sacro thure vocatam (v. 194). Manifesta Horatii imitatio, *Od.*, I, 30 :

> Et vocantis

Thure te multo Glyceræ decoram
Transfer in ædem.

Ceu sibi certantes (v. 200 sq.). Hunc sibi torum legere, hoc iniere matrimonium, ut mundo ostenderent quidquid virtutum vir et femina possunt expromere, extremam utriusque sexus laudem assecuti.

Rigentes togas (v. 204). Laminis aureis rigidas. Quam vestem Sidon. Apoll., *Carm.* II, appellat molem trabealis metalli.

Cæruleis infecta notis (v. 214). Glaucus color proprius fluminibus, cæruleus Oceano. Cui, ut fluvio, glauci oculi; sed notæ cæruleæ ex Oceano natum et suas aquas mari miscentem indicant.

Palla graves (v. 224). Hæc Sidon. Apoll. iisdem fere verbis in *Paneg. Majoriani* de Tibride imitatus est :

Pectus palla tegit quam neverat Ilia conjux.

Iliam hanc, Tiberi vel Aniene Amulii jussu mersam, huic aut illi nupsisse fingunt poetæ. Cf. Hor., *Od.*, I, 2, 17.

Procumbens insula (v. 225). Hæc primum pulsis Tarquiniis nasci cœpit, auctore Dionys. Halic. Fuit Æsculapio sacra, teste Ovidio, *Fast.*, I, 291 :

Accepit Phœbo Nymphaque Coronide natum
Insula dividua quam premit amnis aqua.

Turrigeræ ripæ (v. 228). In hac insula stanti videre erat hinc montem Aventinum et Capitolinum, illinc Janiculum cum suis ædificiis quæ propter altitudinem poeta turres vocat.

Subitum votum (v. 229). Repente prospexit quod ipse optabat.

Falsus olor (v. 237). Jupiter in Cycnum mutatus.

Ipsis donantibus auras (v. 244). Cf. Ovid., *Ep.* XVI, 23 :

Ipsa dabit faciles auras ventosque secundos.

Vulturnusque rapax (v. 255). Campaniæ fluvius. — *Et nar vitiatus odoro Sulfure.* Nar inter Sabinos et Umbros in Tiberim fluit, sulfureis aquis notus. V. Virg., *Æn.*, VII, 517. — *Ufens.*

Terracinæ proximus per paludes Pomptinas in mare Inferum irrepit. V. SIL. ITAL., VIII, 380.

Flavæque terens... Liris (v. 258). Querceta Maricæ erant luci nymphæ huic sacrati, quam Fanni uxorem fuisse tradit Servius. Liris autem, ex Apennino ortus, Latium a Campano dividit. Cf. HOR., *Od.*, III, 17, 7; LUCAN., II, 424; SIL. ITAL., IV, 348.

OEbaliæ... Galesus (v. 260). Parvum flumen irrigans OEbaliam, id est, tarentinum agrum, sic dictum ab OEbalo, antiquo Lacedæmoniorum rege, quorum colonia erat Tarentus. Cf. VIRG., *Georg.*, IV, 125; HOR., *Od.*, II, 6, 10.

Semper honoratus (v. 260). Cf. VIRG., *Æn.*, V, 50.

Quadrifidum Phœbi laborem (v. 267). Id est, quatuor anni tempestates; quod deinde amplificat, et illi anno hyemem clementissimam precatur, ver serenum, fœcundam æstatem autumnumque uvis madidum.

Germanos habuisse duces (v. 276). Jam antea duo fratres simul consules fuerant, Caracalla et Geta 959, Constantinus et Constans 1072, Arcadius et Honorius 1148. Sed eos tantum intelligit poeta, qui e privata conditione ad consulatum provecti fuerant.

Te variis scribent (v. 277). Ad Ajacem allndit, cujus e cruore ortus flos hyacinthus, primas nominis litteras, ut veteres memorant, inscriptas referebat. V. VIRG., *Eclog.* III, 106; OVID., *Metam.*, XIII, 398.

IN RUFINUM.

PRÆFATIO.

Longa est Rufini cum serpente Pythone comparatio, et rursus cum Phœbo Stilichonis qui, ut Phœbus bellua ista Parnassum, ita imperium proditore liberavit. Ceterum Rufinus ille, ex Aquitania Oceano Pyrenæisque proxima natus, magna auctoritate apud Theodosinm valuerat, qui etiam moriens, si quibusdam scriptoribus fides sit adhibenda, Arcadii tutelam ipsi commisit. Sed iste regem Gothorum Alaricum ad arma capienda sollicitavit, ut, pupillo per vim aut fraudem sublato, Orientis imperio potiretur. Cui obstitit Stilicho, quem alteri filio Honorio Theodosius tuto-

rem scripserat, et Rufinus a conjuratis militibus oppressus pœnas meritas dedit.

Cirrhæo jugo (v. 2). Parnassus, a Cirrha, Phocidis urbe, sic dictus.

Nexuque soluto (v. 5). Sc. quod serpens circum truncos ramosque arborum volvebat immensos orbes, pressosque adstringebat.

Tripodas plenior aura rotat (v. 12). Verisimile est hoc ad Pythiam referendum esse, quæ, quum deo præsente sit afflata, omnia circumagi sibi fingit.

Augustis fratribus (v. 17). Arcadio et Honorio.

LIBER PRIMUS.

Sæpe mihi dubiam (v. 1). Sententia vero consentanea et verbis expressa magnificis. Quum enim naturæ ordinem certissimum contempleris, tibi protinus in mentem venit deum esse rectorem; quæ autem opinio labat et imminuitur, quod malos florentes et omni opum genere cumulatos videas. Quæ miro splendore poeta illustravit.

Tanta caligine (v. 12). Subaud. *in*. Sensus est omnia quæ ad homines attinent obscuritate involvi; neque ipsis felicitatem pro meritis suis contingere; malis contra sæpissime prospera omnia, bonis adversa, neque illius injustitiæ causas explicari posse.

Causæ viam alterius (v. 15 sq.). A priore mea sententia discedens, alteram opinionem sequebar. — *Vacuo quæ semina motu*. Semina sunt ἄτομοι, e quibus Epicurus et deinde Lucretius omnia oriri affirmant, quumper inane sine ulla intermissione moveantur, aliique alios ad se trahant, unde quædam exsistunt figuræ, quas mox perpetuus ille motus turbet ac deformet et in alias commutet.

Tolluntur in altum (v. 22). Cf. Hor., *Od.*, II, 10, 9 sq.; Juven., X, 104 sq.

Leto vicina Senectus (v. 31). Ne mireris inter varias Erebi pestes Senectutem annumerari, secutus est Hesiodum cujus hæc sunt verba de nocte:

Γῆρας τ' οὐλόμενον καὶ Ἔριν τέκε.

En aurea nascitur ætas (v. 51). Cf. Virg., *Eclog.*, IV, 5 sq.

Alta cervice (v. 53). Quod vulgo de scelestorum impudentia dicitur, id bene transfertur ad virtutes, Furia loquente.

Et rerum vexare fidem (v. 65). Id est, mundi leges constitutas turbare, evertere, quod prædicta satis explanant.

Pars Ditis jura tuentur (v. 69). Quibus bellum Superis indicere non placet, sed jura tantum sua defendere, et quod tenent servare integrum.

Impacata quies pelagi (v. 71). Scilicet, quum jam procella pacatur, non subito quiescit mare; sed aliquantisper durat fluctuum commotorum agitatio, quamvis residat pontus et venti in carcerem suum recedant. Cf. Stat., *Theb.*, vii, 86; *ibid.*, i, 479; Lucan., v, 218; Sen., *Herc. fur.*, 1088.

Hæc terruit Herculis ora (v. 79). Herculem dicit Furiis a Junone immissis agitatum in proprium sanguinem sævisse. Sen., *Herc. fur.*, 976.

Hæc Athamanteæ (v. 81). Athamas, Thebarum rex, ex Nephele susceperat Phryxum et Hellen. Repudiata Nephele, Ino uxorem duxit, quæ illi peperit Learchum et Palæmonem; quorum priorem interfecit. Ino cum altero effugit. Cf. Ovid., *Met.*, iv, 511.

Alternis lusit jugulis (v. 83). Ad Clytæmnestram alludit, quæ ipsa occidit Agamemnonem et ab Oreste interficitur. — *Hac auspice.* Veteribus sponsalia prius contrahere quam deorum voluntatem explorassent nefas, ideoque et prima luce auspices auguria captabant. Cf. Tacit., *Ann.*, xi, 27; xiii, 37; Juven., x, 336; Lucan., ii, 371.

Euripi refluis undis (v. 91). Fretum intelligit inter Eubœam et Bœotiam, cujus fluctus alterno cursu septies die et septies nocte in diversum rapidissime agebantur. Cf. Sen., *Herc. OEt.*, 778.

Sensus minaces protegere (v. 99). Hoc loco celare, dissimulare.

Non Tartessiacis (v. 101). Tartessus insula erat, inter duo Bætis ostia.

Phlegethonta sonorum Poscit (v. 119-120). Petit, adit. Cf. *in Cons. Prob. et Olybr.*, 104.

Ficto languida passu (v. 136). Passuum languore ficto, fingens passus languidos.

Elusæ notissima tecta (v. 137-138). Elusa urbs Galliæ Aquitanæ, inter Garumnam et Aturum fluvios sita, patria Rufini.

Notissima autem teeta Furiæ, quod sæpe jam antea cum Rufino alumno suo hie versata erat.

Pejorem mirata virum (v. 139). Id est, se ipsa. Namque, ut supra dixit, rapido magistram prævenit ingenio; quæ suum opus miratur et quodammodo invidet.

Quidquid letali germine (v. 151). Sc., quidquid Caueasus vernat letali pollens germine, et quidquid scythicæ rupes vernant. — *In earmina*. In usum carminum, ad incantationes. Majorem herbis montanis potentiam in magicos usus veteres tribuebant. Cf. Virg., *Æn.*, VII, 758.

Versaque non prono (v. 159). Vulgo fluvii dicuntur prono cursu fluere et alvei clivum sequi. Quod verbum *non prono* concinne hie usurpatum est, ut contrarius effectus describatur, nempe flumen, naturæ ordine immutato, ad fontes suos remeans, et *curvavi* imaginem vividiorem præsentioremque facit, quum unda in se ipsam, invita declivitate, replicata sursum tendat, non deorsum delabatur.

Rex Mæonius (v. 165). Phrygius. Satis nota Midæ regis fabula.

Instabilesque olim Symplegadas (v. 173). Insulæ erant, Thracio Bosporo vicinæ, ante Argonautarum navigationem mobiles, ita ut sæpe eolliderentur et quidquid in medio erat eontererent. Ex hoe suum eis nomen (συμπλήσσω).

Ambitos (v. 180). Impetratos.

Ingeminat erimen (v. 181–182). Quum per se Theodosius ad iram pronus esset, iste vix resistentem promovebat, augebatque offensiones, et sie prineipem ad crudelia quædam faeinora, inter quæ thessalonica eædes maxime memoratur, perpulit.

Neseit (v. 184). Quamvis inferantur immensi amnes, Nereus ignorat, adeo nihil mutatur.

Metuenda eolonis fertilitas (v. 190). De Rufino eadem Suidas: Καὶ πολὺς ἦν ὄχλος τῶν περιθεόντων εἴ που τινὶ χωρίον ὑπάρχοι παντομιγές τε καὶ εὔκαρπον.

Utrumque Oceanum (v. 198). Indicum sane et Atlanticum, quos Romani parum noverant.

Contentus honesto Fabrieius parvo (v. 200 sq.). Parvo substantive positum. Idem est quod Horatius mundam paupertatem, mediocritatem auream vocat, *Od.*, II, 10, 5. Cf. Nostrum infra, *Cons. Hon.*, IV, 413 sq.

Hæc mihi tecta (v. 204). Cf. Horat., *Ep.*, I, 10, 32.

Ingenio variata suo (v. 210). Locus sola natura ornatur, quam nullus hominis labor provocat aut impedit, et quæ sponte sua flores et gramen procreat.

Petendi cogendive (v. 221 sq.). Quæ optat petit, et, si quis reluctetur, cogit. Non abstinet a blanditiis; jurat se amicum fore, et jungit dextras; sed fœdus sacramento firmatum non diu durat.

Aut hyrcana bellua (v. 227). Tigris scilicet, de qua Noster infra (*de Raptu*, III, 264) dixit :

> Cujus achemenio regi ludibria, natos
> Avexit tremebundus eques.

Nusquam reverentia mensæ (v. 229). Hospitalis, cujus magna erat religio apud veteres. Cf. VIRG., *Æn.*, X, 468. Quod de mensa imperiali Claverius intelligit.

Non notos egisse sat est (v. 232). Non satis est amicos egisse in auxilium. Alii subaud. ad supplicium.

Et nomen gentis delere (v. 233). Quod quidam ad Lyciam referunt, Tatiani et Proculi patriam, quorum tristem casum Noster infra luget, quasi Rufinus, illorum morte et exsilio non contentus, hanc e numero provinciarum imperii eximendam curaverit, ejusque incolas indignos in perpetuum judicandos, qui munere aliquo publico fungerentur.

Cetera segnis (v. 239). JUV., IV, 3 :

> .... Solaque libidine fortis.

Juvenum rorantia colla Ante patrum vultus (v. 246). Quæ ad Tatianum Proculumque ejus filium pertinent, quorum alterum Rufinus securi percuti jussit. Pater autem exsilio multatus est.

Vel sinis isthmiaca pinu (v. 252). Famosus latro, Corinthi isthmum incolens, dictus πιτυοκάμπτης, quod pinus incurvans iis membra hominum alligabat, quæ arbores sese erigentes hinc et inde discerperent et avellerent.

Occultis odiis terror (v. 257). Sc., omnes terrore perculsi odia premebant in se ipsis et indignationem occultabant, ne quis delator crimini dolorem verteret.

Volucris equi... Pegaseis habenis (v. 263 sq.). Pugnam Bellerophontis cum Chimæra Noster innuit, ad quam invadendam ille Pegasum conscenderat.

Adversaque signa (v. 266). Hic castra erant unde boni signa in hostem inferre possent.

Ceu sidus dulce (v. 275). Castorem nempe et Pollucem, de quibus Horat., *Od.*, I, 12, 25, dicit :

> . . . . Quorum simul alba nautis
> Stella refulsit,
> Defluit saxis agitatus humor.

Geminis procellis (v. 276). Alii per geminas procellas intelligunt veutum et undam, alii fluctus qui navis utrumque latus tundunt, aut duos ventos e diverso spirantes et decertantes in æquore. Cf. HORAT., *Epod.*, X, 3; LUCAN., V, 570; NOSTRUM, VI *Cons. Hon.*, 139; *Laus Serenæ*, 203.

Inachius Perseus (v. 278). Princeps generis fuerat Inachus. — Quem nuper cum Bellerophonte, eum nunc Stilichonem cum Perseo comparat, deinde cum Hercule ipso; neque tantum heroem suum illis semideis æquat, sed etiam supra eos extollit, quod solus et sine deorum auxilio pestem non minus metuendam et latius grassantem oppresserit. — *Rubro*. Id est, quod monstri Neptunii cruor tingebat. — *Alis*. Talaribus, quæ Mercurius commodaverat.

Compressa matre rebellis (v. 287). Qui Terræ filius erat, et quoties dejectus suam matrem attigerat, novas resumens vires iterabat pugnam robnstior. Eum idcirco Hercnles allevatum et suspensum strictis brachiis suffocavit. Cf. LUCAN., IV, 598; OVID., *Met.*, IX, 183.

Fulmineo (v. 289). Ignivomo. V. LUCRET., V, 26.

Scythiamque receptat Auxilio (v. 308 sq.). Quasi invitat ad hospitium et sibi socios jnngit. — *Suas relliquias*. Quod ipse non rapuit et dissipavit, hoc tradit Barbaris diripiendum.

Mixtis Sarmata Dacis (v. 310). Sarmatæ regionem nunc dictam Poloniam incolebant. Daci trans Istrum habitabant, nondum sub Augusto domiti, de quibus Virgilius :

> Et conjurato descendens Dacus ab Istro,

quos aggressus Domitianus non subegerat, quamvis, adulandi causa, Statius dixerit, *Theb.*, I :

> Et conjurato dejectos vertice Dacos.

Tandem a Trajano devicti sunt, et de iis princeps ille triumphavit. V. Nostrum, iv *Cons. Hon.*, 318; vi *Cons. Hon.*, 335.

Massagetes (v. 312). Gens Scythiæ orientalis inclyta. Cum lacte miscebant equinum sanguinem, quod idem Silius de Concanis Cantabriam incolentibus, scripsit, *Th.*, iii, 361 :

> Et qui Massageten monstrans feritate parentem
> Cornipedis fusa satiaris, Concane, vena.

Cæsamque bibens Mæotida Alanus (v. 312). Circa Mæotim versabantur Alani, et paludes suas glacie concretas securibus cædere cogebantur, ut sibi potum compararent. Cf. Stat., *Theb.*, xii, 525; Nostrum, infra, *de Raptu*, ii, 65. Eadem Sidon. Apoll., *Paneg. Majoriani*, notat :

> . . . . Ligerimque bipenni
> Excisum per frusta bibit.

Idem, *Paneg. Aviti :*

> . . . . Flavis in pocula fracte Sicambris
> Rhene tumens.

Ferro pinxisse Gelonus (v. 313). Hos quoque Virgilius pictos vocat, *Georg.*, ii, 115. Notus ille mos barbararum gentium colorem cuti acu punctæ inungere aut inurere, vel pulchritudinis, ut putant, gratia, vel ad culices arcendos, vel ad corpus contra frigus muniendum, vel ad terribiliorem aspectum sibi faciendum.

Domari (v. 314-315). Sc. Barbaros. — *Et congrua tempora differt.* Vincendi opportunitate Stilichonem uti non patitur; quod sit bellum hoc non satis notum. Namque Noster in eo loco nonnulla obscura, fortasse de industria, reliquit, ut Theodosii memoriæ parceret, quem a Rufino deceptum declarat.

Ulta ducis socii letum (v. 317). De Promoto agi credunt, viro consulari et duce clarissimo, qui inter alia regem Gruthungorum, nomine Odotheum, mille navibus Danubii fluctus transgressum profligaverat. Ille autem Rufini potentiam ausus aggredi, Constantinopoli ad exercitum suum redire jussus est, et inter eundum periit, structis per Rufinum insidiis, et monitis Barbaris qui et quando incautum opprimere possent.

Hunnorum laturus opem (v. 320). Dilata pugna effecturus, ut

Getis Hunni auxilinm ferrent. — *Conjungere* pro *conjuncturos esse*.

Præda cibus, vitanda Ceres (v. 327-328). Rapto vivunt neque agros arant. Cf. Ammian. Marcell., xxxi, 2. — *Frontemque secari Ludus*. Sensus esse potest : Sibi frontem secant, ut constantiæ et fortitudinis dent specimen, dolorisque contemptum præ se ferant, aut torvo aspectu hostibus terrorem incutiant. Hæc autem lectio *frontem* Burmanno non placet, pro qua *fratres* ponit. Ed. Lemaire *ludus* in *luctus* censet mutandum, et per frontis laniationem luctum ab Hunnis significari.

Occisos parentes (v. 328). Duplex sensns est : Jurant ne parentes suos jam ætate provectos et pertæsos vitæ a se occisos fuisse, ut mos erat barbaris quibusdam gentibus, an simpliciter per interfectos parentes, per Manes eorum jurant? Prior Hnnnorum feritati magis accommodatus.

Remige Medo sollicitatus Athos (v. 335). Juven., *Sat.*, x, 173 sq.

Pavor... Formido (v. 343). Hesiodum imitatus est, cujus hæc sunt in *Herculis scuto* :

Τῷ δὲ Φόβος καὶ Δεῖμος εὔτροχον ἅρμα καὶ ἵππους
Ἤλασαν αἶψ' ἔγγυς, καὶ ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
Ἐς δίφρον θῆκαν πολυδαίδαλον. Αἶψα δ' ἔπειτα
Ἵππους μαστιέτην, ἵκοντο δὲ μακρὸν Ὄλυμπον.

Cf. Hom., *Il.*, δ, 439; Stat., *Theb.*, iii, 424.

Loricaque cursu Æstuat (v. 352). Sudore perfunditur.

Acrior voto (354-355). Rerum successu prospero facta insolentior. — *Luxuriata*. Gavisa. — *In arce*. Aulæ imperatoriæ.

Sortemque meam (v. 363). Quod ego sum sortita, quod mihi fato obtigit, nempe terrarum dominationem.

Autumni te redde plagis (v. 364). Repete sedes tuas, inter Leonem æstivum, et Libram, in qna sol autumni tempore versatur.

Calcabitur asper Phasis (v. 375). Gelu concretus. Cf. Lucan., ii, 585; Val. Flacc., i, 512.

Tonsa (v. 379). Devictorum comæ tondebautur. Prop., iv, 11, 38 :

Sub quorum titulis Africa tonsa jacet.

Rorabant querceta favis (v. 383). Cum toto hoc loco Cf. Virg., *Eclog.* IV, 30-45; Ovid., *Metam.*, I, 89; Senec., *Hipp.*, 525; *Octav.*, 397; Juven., XII, 40.

SECUNDI LIBRI PRÆFATIO.

Hanc præfationem quidam *bello Gildonico* præfigunt; eamdem Barthius ad quemdam e libris deperditis pertinere censet; quam vero ed. *Lemaire* neque huic secundo libro, neque *Gildonico bello* commode jungi merito affirmat. Ceterum in ea Noster Apollinem et Musas hortatur ut pacem, quam iis fecit Stilicho, lucro apponant, ad laudes hujus celebrandas, et ipsum Stilichonem ut, parto otio, carminibus aurem præbeat, Martis exemplum secutus.

Et præscia fati Flumina (v. 7). Sc. Castalias undas bibenti futura detegebantur, et ideo vates quoque dicebantur poetæ.

Alpheus (v. 9). Elidis in Peloponneso fluvius, quem subter Ionium mare fluere ad Siciliam usque memorabant, atque ibi suas undas cum Arethusa fonte miscere; quod sequentia explanat.

Tenuem moram (v. 16). Breve temporis momentum Musis addicere.

LIBER SECUNDUS.

Auctior adjecto sidere mundus (v. 3). Cœlum, Theodosio propter virtutes inter sidera recepto, novum astrum numerabat. Cf. Horat., *Ep.*, II, I, 5; Ovid., *Amor.*, III, eleg. 8, 51.

Utraque majestas (v. 6). Stilichoni deditissimus Noster id studet, ut omnes sibi in animum inducant Stilichonem a Theodosio duobus filiis tutorem electum. Rufinus contra sibi Arcadium et Orientem creditum asserebat. At certe Stilicho utrique præerat exercitui, quum, Theodosio paulo post Eugenium debellatum mortuo, militibus Orientis, qui vicerant, accessissent Occidentis copiæ, quæ pleræque in castris Eugenii et Arbogastis versatæ fuerant.

Pollutæque negant arescere fauces (v. 8). Quum semel cruorem biberit, hoc jam privari non potest. Cf. Lucan., I, 333; IV, 239.

Matura pericula (v. 15). Quæ eo devenere, ut erumpant et mihi certam afferant perniciem. Luc., I, 645.

Quid restat (v. 17). Si mihi potentia ad breve tempus superest,

at saltem ista ad commune omnium exitium utar. Sic ait Tacitus : « Difficile est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum; » et Statius :

Non parcit populis regnum breve.

Descendam (v. 21). Ex conjectura Burmanni pro *discedam*. Cf. Lucan., I, 335; Juven., X, 112.

Argæus (v. 31). Mons Cappadociæ. Quæ regio nobiles equos pascebat.

Imbellem Orontem (v. 35). Syriæ fluvius, cujus in ripis sita erat Antiochia urbs luxu et mollitia insignis.

(v. 38-39.) Omnes terræ inter mobile, id est procellosum, æquor Ponti et undas Hadriaticas sitæ squalent, etc.

Jam plaga Pannoniæ (v. 45 sq.). Pannoniæ, Thraciæ et Mœsiæ vastatione nullus jam commovebatur, quoniam Barbaris solemne erat per eas grassari, et ipsi incolæ prope assuefacti induruerant.

Chalcedonias arenas (v. 55). Urbs Chalcedon contra Constantinopolim in asiatico litore sita erat.

Jam non finitimo terrore (v. 56). Nunc enim non finitima regio, non vicina urbs premitur, sed ipsam Barbari obsident, quorum tela videt et voces audit.

Præceptis incensa suis (v. 71). Heinsius, quem omnes deinde secuti sunt, prætulit *exceptis;* sed tum manifestior fuisset proditio, quam ut in Rufinum cives et ipse Arcadius animadvertere differrent.

Sermonum vicibus (v. 74 sq.). Colloquiis. Solum Rufinum in castra sua Barbari accipiebant, et cum eo solo colloqui haud recusabant. — Pro *potestas* quidam *facultas* ponunt. Utrum eligas parum refert. — *Egregii fœderis*. Dictum ironice vix monere opus est.

Revocat fulvas in pectore pelles (v. 79). Rufinus, ut Barbaris magis acceptus fiat, eorum habitum imitatur. Quos, imprimis Getas, pellibus vestitos fuisse satis constat. Cf. Juven., I, 27; Ovid. *ex Pont.*, IV, 10, 2; Nostrum, IV *Cons. Hon.*, 466.

Ausonios currus (v. 82). Præfectus prætorio insigne dignitatis habebat sellam eburneam et deauratam currui impositam, qui a

quatuor albis equis trahebatur. V. Nostr. infra, *de Cons. Mall. Theod.*, 198.

Nec flere quidem (v. 87). Cf. Lucan., iii, 313.

Arva fretumque negantur (v. 92). Neque mari neque terra effugere poterant; namque Barbari obsidebant portas, et portus, ut supra dictum est, junctis carinis clausus erat.

Dilecta hic pignora (v. 95). Serena, Stilichonis conjux, et Maria, ejusdem filia, quæ postea nupsit Honorio, tunc Constantinopoli versabantur. In hac etiam urbe Stilicho olim Serenam in matrimonium duxerat, auspice Flaccilla Theod. M. uxore et Serenæ matre adoptiva.

Discors Aurora (v. 100). Imperium Orientis discordiis vexatum.

Armeniæ vibratis crinibus alæ (v. 108 sq.). Asiatica gens mollis et effeminata crines et in bello ad elegantiam componebat. V. Virg., *Æn.*, xii, 100. — *Herbida.* Color est quidam, si annotatoribus credas. Cf. Stat., *Silv.*, ii, 1, 132; Martial., v, 23, 1 sq.

Flavo vertice Galli (v. 110). Cf. Virgil., *Æneid.*, viii, 659; Luc., x, 129.

Nascentes explorat Rhenus (v. 112). Germani, ut memorant, natos suos clypeo impositos Rheno committebant, quos, si mergerentur, censebant nothos, sin autem innatarent, genuinos et suos.

Retro pernicior (v. 113). Quoties æstus Oceani, vento impulsus, cum delabentibus fluvii undis concurrit, fit mora, et flumen quod in mare influere non potest remeat exundansque omnia populatur.

Rapuisse vagos amnes (v. 121). Cf. Juven., x, 177; Luc., ii, 672; Nostr., infra, *Laud. Stil.*, i, 171.

Pascua (v. 126). Castra, quæ in herbosis locis posuerant, ne pabula equis et jumentis deessent.

Volitat gens si qua (v. 149). Etiam ea tempestate mare Britannicum versus meridiem Romanis vix notum, pars vero septentrionalis prorsus incognita. De qua igitur multæ fabulæ, et Noster verbum *volitat* usurpavit quasi crederet, si terræ quædam ulterius incolas haberent, at certe hominum esse potius imagines quam homines ipsos et umbris quodammodo similes. V. Tacit., *Germ.*, xlv.

Tantis capiendi credimur armis (v. 150). Credisne tantum hunc

belli apparatum necessarium esse ut ego capiar, et in me unum moveri?

Nos premat obsidio (v. 160). Quid nobis cum isto? Nos, quoniam ita se res habet, obsidione premi sinat; sed ab Oriente abstineat. Alius est Gesneri sensus : Ille fruatur pace, nos obsidio premat, iniquum profecto, sed tolerabile. Quid vero partem nostram tentat invadere? Heinsius versum unum aut alterum excidisse putat.

Miscebitur alter Sanguis (v. 166). Verisimile est eos significari quos supra dilecta pignora dixit, Serenam et Mariam, quæ tunc Constantinopoli erant, et quibus mortem minatur.

(v. 177-178.) Prima Romanorum fuere signa fœni manipuli, deinde aquila, lupus, minotaurus, equus, aper. Cf. Ovid., *Fast.*, I; Plin., X, 4. Serius tantum dracones geri cœpti, quos a Parthis, ut memorant, mutuati sunt. Tum temporis, signa cohortium erant, et qui ea portabant draconarii vocabantur. Dracones mansere et postquam crux in locum aquilæ successit, quod e Prudentio Honorium et Stilichonem ad pugnam euntes describente colligas :

. . . . . . Prima hasta dracones
Præcurrit, quæ Christi apicem sublimior effert.

Ceterum ii dracones e purpureis pannis vel coriis confecti, quum impellerentur vento, tumere et furere volitantes per aera videbantur, quod sequentia *undantes* et *sævire* explicat. Cf. Sidon. Apoll., *Carm.* V, 402; Nostr., infra, 364; *de Tertio Cons. Hon.*, 138; *de Quarto*, 545, et passim.

Et lucis prodigus arsit Impetus (v. 183). In his accensus est ardor bellicus periculorum contemptor et vitæ incuriosus. Cf. Virg., *Æn.*, IX, 205; Sil. Ital., XV, 40.

(v. 187). Idem Virgilii animus, brevior sententia et ad movendam miserationem multo aptior, *Æn.*, II, 56 :

Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres!

Uno lapsu (v. 208). Una ruina. — *Sæcula*. Homines et universum terrarum orbem, quod per tantam annorum seriem duravit et crevit.

Limite justo (v. 210). Quod jungi debet cum *devius*. Sed alii

limite nulla. Tunc *devius* absolute positum. Nullo se continens limite et e via aberrans.

Geritur (v. 212). Subaud. res. Cur tam vili ministro suæ voluntatis dii utuntur.

Ceraunia (v. 221). Montes in Epiri litore, inter Ionicum et Adriaticum mare siti, procellis et naufragiis famosi. HORAT., *Od.*, I, 3, 20 :

Infames scopulos Acroceraunia.

Elisa tonitrua Coris (v. 222). Credebant veteres fulmen vento in nubibus incluso et dein erumpente effici. Cf. LUCRET., VI, 120; LUCAN., VI, 692.

Alternam fidem lacessit (v. 226). Incitat, edit in lucem fidem utriusque exercitus erga ducem. Alternus vero sæpissime apud Nostrum pro duo, uterque, ponitur. Cf. STAT., *Theb.*, X, 240; NOSTR., *Prolog. in Cons. Mall. Theod.*, 16.

Thulen (v. 240). Insula septentrionalis Oceani quam veteres nomine tantum noscebant, alii Schetlandiam, Islandiam alii, alii Scandinaviam fuisse putant.

Mundum post terga relinquam (v. 245). Sic Æthiopum regionem extra Zodiacum sitam dicit Lucanus, III, 253. Cf. quoque VIRG., *Æn.*, VI, 796.

Cadat iste minacis Invidiæ cumulus (v. 248-249). Ne Arcadii mandata negligens magnam invidiæ molem in me traham quæ mihi minatur et me obrueret; aut fortasse ad milites simplicius referendum : Tantam hanc invidiam, tanta in Rufinum odia deponite.

Vacuo discedit hiatu (v. 252). Sil. Ital., *de Lupo*, VII, 722 :

Vacuo fugit æger hiatu.

Pepulerunt igne (v. 254). Sic Lucret., V, 1249 :

Nam fovea atque igni prius est venarier.

Quanquam non adeo (v. 272 sq.). Quanquam non ita debiles et inermes sumus, ut nos Barbaris tradi impune patiamur.

Promissis sacris (v. 277). Deus est quodammodo Stilicho cui victimam dudum promissam tandem se mactaturos spondent.

Ipse autem Claudianus hoc loco significat Stilichonem Rufini cædis fuisse conscium.

Hæmoniis (v. 278 sq.). Thessalicis. — *Macetum.* Macetes vel Macetæ Macedoniæ populus. — *Thessalonica.* Urbs Macedoniæ ad cujus excidium Rufinus Theodosium Magnum impulerat.

Et tacitas vindictæ præstruit iras (v. 281). Ut sibi ultionem certam faciat, miles dissimulat iras, tacet; silentio tanquam muro vindictam venientem protegit, ne deprehendatur. Quod *præstruit* bene significat.

Herculei nominis urbem (v. 292). Quæ sit urbs illa non satis constat. Delrius Thraciæ Heracleam intelligit, e Stephano : Ἡράκλεια πόλις Θράκης ἐν τῷ Πόντῳ διάσημος. Claverius Byzantium accipit; Ammianus enim tradit Herculem comitis sui Byzantis memoriæ urbem quæ nunc Constantinopolis est dedicasse. Sed e sequentibus colligere est exercitum nondum ad portas Constantinopolis pervenisse.

Poscere solum horruit (v. 298). Stilicho, ait Rufinus, me solum provocare et aggredi non ausus est, i. e., neglectis Arcadii mandatis, profiteri me unum a se peti.

Documenta priorum (v. 307). Eorum qui jam antea mecum congredi voluerunt.

Quis par conatus (v. 308). Quis conatus se mihi ferre parem et manus mecum conserere meas vitavit ?

Orbe medio (v. 309). Quum jam totius orbis imperium in manibus haberes, ego tibi dimidiam partem eripui.

Crimenque tyranni (v. 316). Supra conditionem privatam evehar, neque tamen tyrannum me vocare poterunt, quoniam Arcadius ipse me sibi imperii socinm junxerit.

Connubia Despondent aliena sibi (v. 321 sq.). Adulteria et raptus intelligit, quum his Rufini auctoritate protectis omnia impunita futura essent.

Quæ clarior (v. 329). Cujus forma erat magis expressa.

(332-333.) In his nihil non ambiguum. Quidquid fatur umbra ad imperatoriam pompam referri poterat. Quis sit verus sensus in 335 apparet : « Nec capitis sentit præsagia fixi. » V. inf. 434.

Tandem (v. 338). Sol ipse, impotentem Rufini dominatum ægre ferens, cursum suum accelerat, ut diu optato et longius dilato spectaculo fruatur.

Et quod post vota (v. 341 sq.). Sensus duplex : *post vota* in-

telligere possis postquam voti sui factus sit compos, id est in imperii partem vocatus fuerit; aut postquam iis exceptus sit votis et precationibus quæ in novos imperatores conferebantur. — *Inscribi propriis aurum fatale figuris.* Rufinus, ut supra vidimus (312), donativo milites sibi reconciliare statuerat; ad quam occasionem aureos nummos effigie sua signatos jusserat cudi; nam mos erat, si quis imperator socium imperii sibi assumeret, novi principis figuram aureis et argeutcis nummis impingere.

Explicuit cuneos (v. 352). Sese explicuit. Cuneus primum genus quoddam fuit tnstruendi agminis, cuneum specie referens; sed mox verhum hoc pro manipulis aut turmis simpliciter usurpatum.

Reluctantur (v. 354). Conantur, sed majorem vim habet, qnoniam equites et equi inter se quodammodo luctantur.

Et tremulos gaudent (v. 366 sq.). Ad quod pertineat *tremulos colores* incertum; alii sagula, chlamydes alii, aut clypeos, aut pannum quoddam fluctuans, inter loricam et galeam collo insertum, intellexerunt. Simplicius hoc fortasse referas ad cristas dependentes de quibus in præcedenti versu agitur. Eæ vulgo rubro colore tingebantur; quem quum lorica polita et micans repercuteret, dicere poeta potuit horum humeris vibrari tremulos colores. — *Quos.* Jungi cum humeris dehet. — *Format.* Membrorum formam exprimit.

Animatur (v. 358). Tam juste membris aptatur lamina ferrea, ut corpus ipsum vivens ac spirans videatur. Alii *hamatur*, quod omnem imaginis gratiam tollit.

Suprema sociare parant (v. 372 sq.). Extrema cornua paulatim ducto arcu junguntur.

Indagine (v. 376). Quod fit quum a venatoribus retia aut plagæ continuæ circum silvam tenduntur. Cf. Virg., *Æneid.* iv, 122; Lucan., vi, 42.

Hiantes colligit oras. (v. 379). Retis marginem qui primum late extentus erat contrahit et in unum colligit ne pisces effugiant.

Unde redi nescis (v. 387). *Redi* pro *redii.* Sic in Statio non semel *ini* pro *inii.* Hæc fuere verba Gainæ, quem alii Scytham, alii Celtam perhibent, Stilichoni certe deditissimum. Sensus est: Num ignoras me redire ex Italia, uhi tyrannos debellavi?

Arenæ muneribus (v. 395). Amphitheatrales et gladiatorios ludos dici munera constat. Lucan., iv, 708.

Hac petit hac (v. 402). Cf. Virg., *Æn.*, xii :

> .... Pallas te hoc vulnere, Pallas
> Immolat.

Quæ Statius, *Theb.*, ix, imitatus est :

> .... Sævoque protervam
> Abstulit ense manum, simul increpat : Hanc tibi Tydeus,
> Tydeus ipse rapit.

V. etiam Sen., *Thyest.*, 916; *Herc. OEt.*, 813.

Pœnam libaverit (v. 406). Cum delectu pro *sumpserit*. Qui primum intulit vulnus, victimam quasi delibans, ultionis primitias occupavit. V. Virg., *Æn.*, xii, 376.

Sparsumque perit per tela cadaver (v. 417). Ita laniatur tot militum telis, ut vix reliquiæ quædam exstent. V. Lucan., ii, 119; Juven., iii, 259 :

> Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
> Invenit? obtritum vulgi perit omne cadaver.

Mons Aonius (v. 418). Cithæron. — *Penthea*. V. Ovid., *Metam.*, iii, 701.

Criminibus tuis mederi (v. 421). Num, o fortuna, isto Rufini supplicio omnes humano generi illatas a te injurias, quæ sceleratos ad summum fastigium provehis, abunde reparari putas? Non bona malis æquantur.

Prodigiale caput, quod jam (v. 434). Caput istius hominis qui crudelitatis portentum fuit. Mos hastis affigendi hostium capita antiquus erat, et frequens inter civiles turbas. Cf. Virg., *Æn.*, ix, 465; Lucan., ii, 160; ix, 137; Sil. Ital., xvii, 309 :

> Servili fers ora ducis suffixa veruto.

Dextera vagatur (v. 436). Abscissa et circumlata ostiatim stipem, ad dedecus insatiabilis avaritiæ, mendicavit.

Cujus ad oscula (v. 443). Dextram osculari obsequii argumentum est. V. Luc., ii, 113 :

> .... Spes una salutis
> Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.

Pyramidas (v. 448). In his condebantur Ægypti regum cadavera. Luc., VIII, 696.

Senserunt convexa necem (v. 454). Gavisa sunt Rufini cæde.

Respirantibus (v. 455). Ista peste liberata astra respirant; contra autem infernas sedes gravat et polluit.

Cinctæ (v. 463). Armatæ spiculis suis.

Pronoque favos examine velant (v. 465). *Prono.* Prompto ad ferendum auxilium. Pro *velant* Heinsius conj. *vallant;* quod sane aptius videtur.

Flammis vicinior (v. 469). Moles munita porrigitur inter duos amnes; vicinior tamen Phlegethonti, ab hoc alluitur; illum procurrente aliqua sua parte vel angulo findit. Hæc Gesneri annotatio non satis placet; quid enim sibi vult illa turris inter duos fluvios sita, alteri propior? quæ vis in hoc sensu? At si nihil mutes, aliud intelligere non possis, neque ulla in cod. MSS. varietas.

Mortalia sæcula (v. 473). Omnes hominum generationes. Hoc sensu Lucretius dixit sæcla boum, ut Græci αἰῶνες. V. Nostr., infra, *de Raptu Proserp.*, II, 311.

Quæsitor (v. 476). Quæstor capitalis, quem postea quæsitorem nominarunt, in alto sedebat tribunali, judices vero paulo inferius in humilioribus subselliis. Cf. Virg., *Æneid.*, VI, 432; Senec., *Herc. fur.*, 730.

Annis ter mille (v. 491). Virgilius mille annos tantummodo ponit, *Æn.*, VI, 748; Silius Italicus mille lustra, XIII, 558.

Legum venditor (v. 500). Cf. Virg., *Æn.*, VI, 622.

Deformant maculæ (v. 505). Scelerum in vita patratorum notas pectori defunctorum impressas inesse credebant, ita ut manifeste apparerent, neque possent dissimulari. Cf. Tacit., *Ann.*, VI, 6. Lucian. *in Tyranno* similiter dicit : Ὁπόσα ἄν τις ὑμῶν πονηρὰ ἐργάσηται παρὰ τὸν βίον, καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐμφανῆ στίγματα ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρει. — *Vitiisque inolevit imago.* Idem iteratur aliis verbis; maculæ istæ propter vitia totum te operiunt. Heinsius præfert *vitiique*, quod lucidiorem sensum exhibet.

(v. 517.) Cui supplicio tanta scelera quisquam æquare potest? unum ex his omnes pœnas superat; quomodo igitur omnia punientur?

DE TERTIO CONSULATU HONORII AUGUSTI.

PRÆFATIO.

Ut aquila pullorum suorum eos tantum, qui lumine recto solem contemplari potuerunt, dignos judicat qui a se educentur et famulentur Jovi, ita Honorium ab eximio solum poeta, ut ego sum, celebrari decet, non a quolibet inepto.

Fidem Solis, judiciumque poli (v. 2). Sol, quem intrepidis oculis intuiti sunt, fidem quodammodo præstat et spondet eos fore generosos. Poli judicium non aliud significat : Cœlum ab aquila consulitur ut judicet qui sint necne educandi.

Suo deo (v. 16). Senatus landandum Honorium Claudiano mandaverat.

Hæc Panegyris recitata est a Claudiano, coram ipso principe, in palatio Mediolanensi, A. U. 1148, A. C. 396.

Spes votumque poli (v. 10). Cœlum sperat te sibi olim esse adscribendum et id vehementer cupit.

Privatos penates (v. 13). Honorius natus erat 384, quum jam Theodosius imperator esset, quem Gratianus 379 socium imperii sibi junxerat. Erat quod Græci vocant πορφυρογέννητος, et de se ipso dicere poterat quod Commodus apud Herodianum : ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν, ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς· ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἥλιος ἄνθρωπον καὶ βασιλέα.

Lustravitque tuos ortus (v. 16). Annum in quo natus est victoriis illustravit. Ceterum Honoriusne hoc anno 384, an sequente natus sit, et in primo anno consul fuerit, quod Noster innuere videtur *de* IV *Cons. Hon.*, 154, 155, multum disputatum est. V. loc. cit.

Positis pharetris.... de crine sagittas (v. 21-22). Meroes incolæ, Æthiopes, si Luciano credamus, pharetris non utebantur, sed sagittas in crinibus fixas circum caput ligabant, quæ ipsis tanquam radiatas coronas efficerent. Quid igitur sibi vult τὸ *positis pharetris*, nisi intellexerit poeta fascias quæ sagittas ita dispositas retinebant. Cf. NOSTR., *de Nupt. Hon. et Mar.*, 222. Eidyllium IV, Nilus 23.

Galeæ nec triste timentem Fulgur (v. 31). Puerum Honorium audaciorem fingit Noster, quam Homerus Astyanacta, Hectoris filium, *Il.* ζ, 466.

Rex o stellantis Olympi (v. 33). Cf. Hom., *Il.*, ζ, 476, ubi Hector filiolum suum amplexus ait :

> Ζεῦ, ἄλλοι τε θεοί, δότε δὴ καὶ τόνδε γενέσθαι
> Παῖδ' ἐμὸν ὡς καὶ ἐγώ περ.

Cruda indole (v. 43). Quum indoles adhuc cruda esset, non formata, et in optimam quamque institutionem flecti posset.

In clypeo vigiles noctes (v. 48). Vigilare in armis.

In galea potare nives (v. 49). Galea tanquam poculo uti mos militibus. Cf. Lucan., ix, 505; Stat., *Theb.*, iii, 663; Nostr., *de Bello Getico*, 532. Sid. Apoll., *Paneg. Anthemii*, 110, similiter dicit :

> Indicus Ausonia potatur casside Ganges.

Tolerare sitim ducibus etiam magna laus. Annibal apud Silium :

> Femineum putat inventa jacuisse sub umbra,
> Exercetque sitim et spectato fonte recedit.

Et Cato, in Lucano :

> Stat, dum lixa bibat.

Tui avi (v. 52). Comes Theodosius, de quo Symm., *ep.* 22, l. x, ad Theodosium M. scribebat : « Familiæ vestræ et stirpis auctorem africanum quondam et britannicum ducem statuis equestribus ordo amplissimus consecravit, qui felicissimum sidus et imperio salutare progenuit.

Tethyos alternæ (v. 58). Alternus, ut supra diximus, passim apud Nostr. pro duo.

Barbarus exsul (v. 66-67). Francus Arbogastes expulsus a suis. — *Dejecto clienti.* Eugenio humillimi generis viro. V. iv *Cons. Hon.*, 74.

Truncis immergere plantas (v. 76). Per hostium cæsorum cumulos et rorantia cruore cadavera incedere.

Ut leo (v. 77). Cf. Stat., *Theb.*, ix, 739 :

> Ut leo cui parvo mater Gætula cruentos
> Suggerit ipsa cibos, quum primum crescere sensit.
> Colla jubis.

Pietas (v. 85). Regis in populos amor et collata in regendum imperium cura. — *Sic ætas animo cessit.* Nempe major tibi erat virtus quam ferebat ætas, et quamvis admodum juvenis, te augusto munere dignum præstitisti.

Tu fatis, genitorque manu (v. 89). Cf. Ovid., *Trist.*, ii, 173, de Tiberio qni manu pugnabat, et Angusto qui dabat auspicia :

> Per quem bella geris, cujus tu corpore pugnas,
> Auspicium cui das grande, deosque tuos.

Aquilo obruit adversas acies (v. 94). Constat in prœlio adversus Arbogastem ortam esse procellam, ut nonnunquam in Alpibus accidit, quam Theodosius a tergo habebat, ita ut omnia tela a suis immissa in hostem rapide impellerentur, illorum vero missilia vento tardata vix Theodosianos milites attingerent. Quæ res præcipua victoriæ causa fuit.

Cui militat æther (v. 97). V. Fl., ii, 6, 15, *de Clade cannensi.*

Frigidus amnis (v. 99). Fluvii nomen est. Cf. Lucan., ii, 212.

Staret, ni rapidus (v. 101). Coacervata cadavera tanquam objecta mole fluvium obturassent, nisi sanguinis rivi mixti undis auxissent eum, et ita copiosum vehementemque fecissent, ut obices oppositos perrumperet.

Oneri venturo conscius Atlas (v. 108). Quum Theodosius in eo sit, ut cœlum petat et inter sidera adscribatur, Atlas, qui axem sustinet hnmeris, novum hoc quoque astrum gestabit, et quoniam veteres, quo clarior est heros, eo majus ei pondus tribuunt, non leve onus erit Theodosius. Quod repntans secum Atlas conscius jam nutat.

Bistoniis ab oris (v. 111). E Thracia, Constantinopoli.

Phrygii Timavi (v. 120). Fluvium eumdem Lucanus Antenorium vocat. V. Virg., i, 244. — *Numerantur stagna.* E pluribus fontibus oritur. Alii septem, novem alii, e quibus Virgilius, l. c., celebrant. V. Luc., vii, 194.

(v. 124-125.) Sorores Phaethontis Heliades, in alnos mutatæ, e quibus stillare electra tanquam lacrymas fingunt poetæ, non jam has lacrymas fundunt, ne solæ in publico gaudio doleant, sed eas revocent intus, resorbent, neque erumpere patiuntur.

(v. 138-141.) V. supra, de draconibus, *in Ruf.*, II, 177.

Tædas regina levavit (v. 155). Flaccilla pronuba Stilichonis in domum Serenam cum facibus de more deduxerat, aut certe veterem hunc usum innuit poeta.

Arcados (v. 165). Mercurius est in Arcadia natus. Noster fingit Theodosium sphæras planetarum percurrere, et cuique bonam aut malam indolem ex astrologis tribuit. Sic Venerem dicit clementem, nocentem Gradivum, placidum Jovem, etc.

Arctoa parat convexa (v. 170). Parat Theodosio locum in plaga boreali.

Pendentque vicissim (v. 172). Signa cœlestia describit incerta et dubitantia quo se conferre velit astrum Theodosianum, quod omnia sibi vicinum cupiant.

Tuus Oceanus (v. 176). Noster Theodosii genus ab Oceano ductum prædicat, IV *Cons. Hon.*, 22. Ceterum hunc Hispania oriundum jam diximus.

(v. 185.) Aureæ hujus ætatis descriptio, quam rursus formant Arcadius et Honorins, historiæ et veritati minime consentanea.

Quod superest patri (v. 191). Vestris fatis debentur mare et terra, et quodcumque vester avus et pater nondum subegerunt. Ad quod occupandum vobis arma Vulcanus fabricatur.

Nesciat ut spumas (v. 200). Ita celeres, ut currere super fluctus possint, neque spuma pedes suos tingere, super spicas ferri, neque culmos flectere. VIRG., *Æn.*, VII, 806.

Non ficta (v. 202). Mos erat Parthis fugam fingere, et cursum deinde reflectere et incautum hostem rursus adoriri.

Pigrosque Triones (v. 205). Majorem et minorem Ursam gelu torpentes.

Bacchi transcurrite metas (v. 208). Q. Curtius : « Transierant jam Liberi patris terminos; quorum monumenta lapides erant crebris intervallis dispositi, arboresque proceræ, quarum stipites hedera contexerat. DIONYS., *de Situ orbis*, 623 :

> Ἔνθά τε καὶ στῆλαι Θηβαιγένεος Διονύσου
> Ἑστᾶσι πυμάτιον παρὰ ῥόον Ὠκεανοῖο

Ἰνδῶν ὑστατίοισιν ἐν οὔρεσιν, ἔνθά τε Γάγγης
Λευκὸν ὕδωρ Νυσσαῖον ἐπὶ πλαταμῶνα κυλίνδει.

DE QUARTO CONSULATU HONORII AUGUSTI.

Consulatum hunc Honorius gessit A. U. 1150, A. C. 398, Fl. Eutychiano collega.

Auspiciis regalibus (v. 1). Imperatorio nomine sese annus induit.

Limina privata (v. 3). Fasces quasi inviti caruerunt consule imperatore, neque in privatis domibus morari voluerunt.

Augusto consule (v. 4). Primus imperator et consul Cæsar fuit. Luc., v, 386.

Armorum proceres (v. 5). Duces militum. — *Legum potentes.* Civiles magistratus.

Legio discolor (v. 7). Vestium non idem color qui vulgo, a solito diversus est.

Sparsit diademata mundo (v. 19). Multos imperatores protulit.

Nec vilior unda (v. 20). Neque ignobilis quidam fluvius dignus judicatus est a quo tam clara gens oriretur.

Ierne (v. 33). Hibernia.

Virgineum Tritona bibit (v. 36). Nonnulli Tritonidem paludem Minervæ natalem locum ferunt, unde vocatur sæpius Tritonia.

Gorgoneis venenis (v. 37). Gorgonum sedes in libycis oris fingebatur.

Hæc tamen (v. 45). Bellica sua virtute innumeris victoriis comprobata meruit imperium, neque hoc potitus est propter consanguinitatem aut per vilem ambitum.

Rogatus (v. 48). Cf. Ov. ex *Pont.*, IV, 13, 27; Tac., *Ann.*, I, 11; Nostr., *h. carm.* infra, 453.

Solito cum murmure (v. 65). Nota voce equos suos sol increpitans tumultum componit.

Hunc sæva Britannia fudit (v. 73). Maximum scilicet. Hic vero

fudit originem non indicat; namque Maximus erat natione Hispanus; sed ponitur pro *immisit*. Britannia enim eduxerat exercitum quocum Gallias ingressus Gratianum interfecit, ac deinde Valentinianum II adortus est. — Jam de Arbogaste et Eugenio, quos sequens versus memorat, diximus.

Novitas (v. 76). Nondum ulla Theodosio fuerat occasio suam vim invictam probandi, et primum contentionis cum eo periculum faciens Maximus bonum exitum sperare poterat. — *Exempla* opponitur, quæ alterum prudentiorem fecere; sed res illi ad ultimum non felicius cessit.

Mixtis telis (v. 82). In acie.

Proh damna pudoris (v. 86). Omnem ita pudorem amiserant, ut vitam rogarent.

Amborum duces (v. 91). Andragathius Maximi, Arbogastes Eugenii. Hic, ut novimus, sibi ipse necem conscivit. Alter, qui navibus in mare Ionico præerat, audita clade Maximi, in fluctus se præcipitavit.

Purpureos Manes (v. 97). Imperatorios.

Nuntius ipse sui (v. 101). Suetonius, de *Julio Cæsare*, LIX : « Longissimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus... ut persæpe nuntios de se præveniret. ZOZIM., IV, 58; NOSTR., *de Bello Gild.*, 13.

Reliquit (v. 103). Nempe post se, id est, superavit, transgressus est.

Prospera laturæ (v. 117). Allaturæ prosperam fortunam. V. OVID., *Epist. Briseid.*

Utile dicebas ipsa fuisse capi.

Æquæva cum majestate (v. 122). Tibi simul obtigerunt et vita et majestas, quum patre Augusto natus sis.

(v. 124.) Reliquos extrinsecus accepit aula, sed te solum e sinu suo protulit.

Hæsit (v. 133). Antequam Latona in Delo Apollinem et Dianam peperisset, hæc insula Asterie vocabatur et vaga erat.

Litora angusta (v. 136-137). Scilicet insulæ. — *Cynthi*. Cynthus Deli mons.

Quis vatum discursus erat (v. 143). De vatum trepidatione, qui huc et illuc divino spiritu afflati discurrunt et Honorii fata prænuntiant.

Signas posito modo nomine fastos (v. 155). Imposito, dato. Ovid., *Fast.*, II, 499 :

Sive suum regi nomen posuere Quirites.

Mænalios (v. 161-162). Mænalus, Arcadiæ mons. — *Puerile decus.* Ad te puerum ornandum.

Mutatus principe Cæsar (v. 169). Ex principe juventutis, quem titulum primo babebat Honorius, factus Cæsar.

Hortati (v. 171). Quod sequentia explicant *ominibus*. Nunquam a superis adfuere cuiquam præsentiora omina, quæ essent ipsorum quædam hortatio ut ille ad majora proveheretur.

Solita miles te voce levasset (v. 174). Verisimile est hunc qui Cæsaris nomine decorabatur militum manibus allevatum, vel ad tribunal gestari, vel cum solemni pompa circumduci, ut mos erat factis consulibus.

Tuo sereno (v. 183). Serenitas, cujus tu eras auctor, quam dii tibi faventes in cœlum reduxerant.

Dubitanda nihil (v. 185 sq.). Neque dubio locus erat; non enim stella fuit subobscura, sed clara et fulgens. — *Numeratur Bootes.* Quia signum hoc cœleste e pluribus stellis fingitur, inter quas Arcturus præcipue micat.

Quum luna lateret (v. 188). Versus 187, 188 intrusos putat ed. *Lemaire*, neque fortasse immerito. Quid enim mirum, ait, stellam, quam sol non obscurat, luna non obscurari? Fictiones autem poeticæ non nimis urgendæ sunt; et quum alii poetæ lunam vulgo et reliqua sidera simul inducant, horum vero ignes ab illa obscuratos, Noster fingere potuit hic contrarium accidisse; nempe astris ad cernendum Honorium properantibus solem permisisse ut in cœlo una cum se ipso versarentur, omnia autem et lunam ipsam, propter solis radios, obscura mansisse, hanc solam ita fulgidam, ut, vel præsente sole, emicuerit.

Vernabant vultus (v. 200). E Martiale sumptum, *Epigr.*, II, 61 :

Quum tibi vernarent dubia lanugine malæ.

In utroque relucent frater (v. 207-208). In utroque fratre et fratris et sororis similitudinem deprehendas, ita ut parentes ipsi eos dignoscere non possint.

(v. 214.) Sequitur longa Theodosii ad Honorium oratio, qua

Noster Theodosium magnum non minus doctum philosophum et disertum rhetorem exhibet, quam hunc strenuum belli ducem fuisse memoratur. Sed hic ubique apparet Alexandrinus poeta scientiam ostentans; cui nescio an sit hic locus, et omnis ille doctrinæ apparatus cum dicentis indole congruat.

Arsacio consurgeret ore tiaras (v. 216). Consurgeret rectam tiaram indicat, quam gerere nemini præter regem licebat. Xenoph., *Anab.*, II, 5, 23; Curt., III, 3, 19. Parthorum imperium ab Arsace conditum fuisse satis notum.

Major et utilior (v. 221 sq.) Eo utilior virtus quo plus agit, et eo major quo pluribus fit conspicua. Quum vero principes eam multis modis exercere possint, et in alto loco positi omnium oculis obnoxii sint, multo clarius in ipsis elucescit quam in privato, qui raro suæ manifestandæ occasionem nanciscitur.

Disce orbi quod quisque sibi (v. 228). Quæ privatus sibimet ipsi et in suos usus, ea tu disce ad totius terrarum orbis utilitatem.

Geminas (v. 233). Huic divinæ menti adjunxit duas alias, inferiores certe, at materia potiores. E platonica philosophia sumptum, quæ tres animas hominibus tribuit. Mens cœlestis sola immortalis est, et in capite locatur. Hæc dicitur τὸ ἡγεμονικόν. Aliæ τὸ θυμικόν et τὸ ἐπιθυμητικόν. Cic., *Tuscul.*, I, ait : animam triplicem esse, cujus principatus, id est ratio, in capite sicut in arce, ira in pectore, cupiditas subter præcordia.

Iram sanguinei cordis (v. 241). Regio sub pectore includit cor quod sanguinis est receptaculum et iræ sedes.

Madidumque furenti præbuit (v. 246). Opifex pulmonis opem invenit, latera ejus uda et mollia cum multis foraminibus contexens, ita ut succensi cordis ardor refrigeraretur, neque tumidæ offenderentur fibræ, sed tanquam in pulvinar exciperentur.

Sibi cuncta petens (v. 248). Nunc venit ad τὸ ἐπιθυμητικόν, id est, cupiditatem, libidinem, quæ cuncta appetit neque potest unquam expleri. Persius quoque, V, 129 :

> . . . . Sed si intus et in jecore ægro
> Nascantur domini.

Tu licet extremos (v. 257). Stoicorum hæc est doctrina, neminem liberum esse, nisi cupiditatibus suis imperet. Pers., V, 73; Hor., *Epist.*, I, I, in fine.

Proclivior usus In pejora datur (v. 262 sq.). Magis proni sumus in vitium quam in virtutem, et difficile est abstinere a voluptatibus quas tibi facillime conferas.

Nec tibi quid liceat (v. 267). Leges principi nemo scripsit, ait Plinius; non tamen ei licet quod libet, ac minimum decet libere cui nimium licet.

Medio telluris in ore (v. 270). Scilicet, in conspectu. Ovid., *Trist.*, iv, 1, 68 :

Illum qui populi semper in ore fuit.

Pius (v. 276). Clemens, ut e sequentibus liquet.

Neu dubie suspectus agas (v. 278). Quum de aliquo dubias tantum suspiciones conceperis, ne age properantius; at certiora documenta exspecta.

Quam tutatur amor (v. 282). Plinius Secundus eleganter : « inexpugnabile munimentum non egere munimento. — Symm. : pro bono imperatore amor agit excubias.

Nonne vides (v. 284). Quum veteres rerum formationem et mundi principium per varias causas explicare conarentur, amorem mutuum excogitaverunt quo impulsa quædam elementa aliis sese conjungerent et copularentur, quæ constans attractio res ita primum dispositas servat. — *Qui.* Quomodo, qua ratione.

Ancipites artes (v. 293). Quæ in ipsos converti possunt.

Superbia (v. 305). Majores nostri, ait Pacatus, graviorem putaverunt servitute contemptum, ac Tarquinium immanem crudelitate vocaverunt Superbum, quasi convicium sufficeret.

Femina (v. 308). Semiramis.

Gloria Trajani (v. 316). Hunc Noster potissimum eligit, quod suam ab eo ducere originem Theodosius gloriabatur.

Nostra provincia (v. 317). Propert., *Eleg.*, iii, 5:

Seres et Ausoniis venient provincia virgis,
Adsuescent Latio Partha tropæa Jovi.

Præstrue (v. 321). Præpara. Cf. *in Ruf.*, ii, 281; *de Bello getico*, 285.

Densari cuneos (v. 325). « Æquali legitimoque spatio, ait Vegetius, miles distet a milite, neque ultra quam expedit conglobetur agmen aut laxetur. » Cunei explicantur, quum tenduntur, extenduntur cornua, et rursus iisdem flexis, densatur agmen.

Fraudi accommoda vallis (v. 327). V. Virg., *Æneid.*, xi, 522; Stat., *Theb.*, x, 186:

> Nox fecunda operum, pulchræque accommoda fraudi

Saxa rotet (v. 330). Non hic mittat, torqueat, quum de ariete fiat mentio, sed evertat, dejiciat saxa e quibus murus compingitur.

Vota secura remittas (v. 333). Quum hostem teneas inclusum, jam tibi captam urbem fingis, quod in votis erat, et ideo securus diligentiam remittis, quod multis damno fuit. Namque sæpius accidit ut obsessi erumpant, et obsidentes dispersos per castra vel sopitos opprimant.

Inventis (v. 342-343). Obviis, τυχοῦσι. — *Solabere æquali sudore.* Tuis militibus haud intolerandi videbuntur labores, quorum in partem cum eis venias. Quod verbum *solari* Noster diligere videtur. *Epithal. Hon.*, 46; *Consul. Mall.*, 196.

Primus ini (v. 344). Eadem tractavit Sidon. Apoll.:

> Agmina voce
> Erigis, exemploque levas, primusque labores
> Adgrederis quoscumque jubes; tunc cetera paret
> Turba libens, propriis servit quum legibus auctor.

Polluta potestas (v. 362-363). Quum ea in Eugenium cesserit, barbari prædonis Arbogastis clientem. — *Cognati.* Galla Placidia, secunda Theodosii M. uxor, Valentiniani ii soror fuit ab Arbogaste interfecti.

Veniet robustior ætas (v. 371). Ovid., *Epist.*, i, 107:

> Telemacho veniet (vivat modo) fortior ætas.

Et publica mellis Jura petunt (v. 382-383). Petunt ab eo leges quibus adstrictæ opus distribuant et componant alvearia.

Emisso quidquid sol imbuit ortu (v. 389). Quidquid sol emissus, ortus, radiis suis illustrat.

Mollior (v. 396). Omni modo fingendus. Eodem sensu Horat. dixit «cereus,» *Ars poet.*

Metti pœnis (v. 402). Mettius Fuffetius, Albanorum imperator. Liv., i, 23-28.

Rigor nimius (v. 403). Tacitus ait : « Nocet priscus rigor et nimia severitas cui jam pares non sumus. »

Quid mora perfringat (v. 407). Flor., II, 6 : « Ut Annibal, quia frangi virtute non poterat, mora comminneretur.

Adversa Catonis (v. 411). Catonem Uticensem indueit, cujus infelicem easum et cladem potiores esse dicit quam elarissimam victoriam.

Quo dextra regatur Sidere (v. 423-427). Quod astrum secutus gubernaculum regas. — *Quæ nota nimborum.* Qnod signum venturas tempestates prænuntiet. — *Fraus infida sereni.* Fidere serenitati periculosum; quum enim veneris in discrimen, et securitas abierit, sæpissime obviam ire malo non jam licet quod fuisset providendum. — *Saucia.* Rubens. Lunæ rubor ventos vehementes indicat. V. VIRG., *Georg.*, I, 429.

Pleiade... Syrtes (v. 437-438). Pleiadas quoque Lucanus imbriferas voeat VIII, 852. His autem cadentibus, mare vix tentatur et plena perieulorum navigatio. Quod Noster etiam auget, mare quoddam commemorando per se perieulosum et naufragiis infame, Syrtes sc. Gætulas, quas describit Sallust., *Jug.*, LXXVIII.

Flavam sparsere Sycambri Cæsariem (v. 446-447). Ad significandam deditionem et amissæ libertatis luctum. Notum enim apud germanas gentes ingenuos viros et principes longis capillis distinctos.

Graias fulcire ruinas (v. 460). Græciam labantem ac prope corruentem sustinere. Quam Alaricus populabatnr a Rufino accitus.

Ventique laborant Tot curvare sinus (v. 461-462). Videtur hic tumorem illum Flori expressisse, qui, IV, II, de Cleopatræ navibus dieit : « Non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. » Vincit utrumque Stat., *Achill.*, I, 449 :

...... Ipsum jam puppibus æquor
Deficit, et totos consumunt carbasa ventos.

Et puer Isthmiaci litoris (v. 464). Melicerta est quem mater Ino, ut conjugis sui Athamantis furorem effugeret, secum abstulisse fertur in mare prosiliens. Ambo marinos inter deos recepti. Melicertæ Palæmonis nomen inditum, sub quo nautas tuebatur, et Isthmiaei ludi in ejus honorem a Sisypho, Corinthi rege, instituti.

(v. 466-470.) Plaustra quibus Barbari castra sua munire solebant ipsorum inundant cruore, et tanta est cæsorum multitudo, ut Lycæus, Erymanthus et Mænalus, Arcadiæ montes nemoribus consiti, vix ad exstruendos rogos et urenda corpora sufficiant.

Tua sacramenta petit (v. 485). In tuum nomen jurat et in romano exercitu militare lætatur.

Non crimina vulgo Texuntur (v. 494). Non jam delatores optimo cuique texunt crimina.

Infelices tabulæ (v. 497-498). Vel proscriptorum nomina, vel auctionem bonorum indicantes. — *Sector.* Publicatorum bonorum emptor. — *Avida voce.* Præconis, qui imperatoriæ avaritiæ minister est.

Suo pro pignore... miles nutritor (v. 502-508). V. supra, 150.

Firmatur senium juris (v. 505). Antiquæ leges quæ, licet optimæ essent, obsoleverant, rursus tua auctoritate firmantur.

Causa brevis (v. 510). Lis de re minuta.

Facultas Ingenii linguæque modus (v. 515-516). Cogitatio est et dictio. Nunquam tibi deest recta rerum æstimatio, et sententias tuas ut decet apto sermone exprimis.

Rudimentis (v. 522). Prima hæc tentamina magnum bellatorem promittunt. — *Romanaque vota moratur.* Nascens virtus Romanorum vota, animos distinet, fortiter occupat; de ea sæpius reputant, et cupiunt ut eam mox proferas.

Gortynia (v. 527). Cretica. Cretenses sagittarii celeberrimi.

Jussum ictum (v. 529). Ovid., *Epist.*, XVI, 364 :

> Figitur in jusso nostra sagitta loco.

Quis tendere contum Acrior (v. 540). Contum ad equi latus gerebant loro ligatum, quem in hostem mittere et relegere poterant. Stat., *Achill.*, II, 418 :

> Quo Macetæ sua gesa citent, quo turbine contum
> Sauromates, falcemque Getes, arcumque Gelonus;

Val. Flacc., VI, 162 :

> .... Sarmata frenator conti.

Anhelantes gemmæ (v. 550). Frenum aureum distinctum gemmis fumat.

Solem combibit (v. 553). Juven. quoque dixit :

> .... Bibit contracta cuticula solem;

et Stat., x, 669 :

> Fulminis haud citius radiis adflata cupressus
> Combibit infestas et stirpe et vertice flammas.

Arion (v. 555-560). Equus a Neptuno procreatus, quo utitur Adrastus in Statii *Thebaide*. — *Cyllarus*. Quem alii Castori, alii Polluci tribuunt. — *Xanthus*. Achillis equus, quem Neptunus Peleo dono dederat. — *Pegasus... Bellerophonteas*. Nota Bellerophontis in Chimæram pugna. — *Æthon*. Nonnunquam inter Solis equos refertur. Hic Noster Luciferum illi insidentem depingit et stellas illius hinnitu fugatas.

Niveas cohortes (v. 568). Jam vidimus milites in pompa consulari togis esse indutos. V. supra, 9; *Epithal. Hon.*, 295. Cf. Coripp., *in Laud. Justin.*, iv, 227.

Liniger (v. 573). Isidis sacerdotes non alia quam linea veste utebantur, unde a Juvenale et Martiale vocantur Linigeri. — *Imposito vecte*. Humeris, tanquam grave quiddam et valde onerosum gestarent. Hanc autem comœdiam agebant ut crederetur, se non parvam effigiem portare quæ ab omnibus videbatur, sed ipsum adesse deum eo graviorem quo potentior erat.

Sistris (v. 574-575). Musicum organum Ægypto peculiare. — — *Pharios modos*. Ægyptiacos, a Pharo insula prope Alexandriam sita.

Vel tu, vel genitor (v. 580). Omnes quos tu aut pater tuus collatis honoribus auxistis, ii ad pompam tuam e cunctis imperii partibus convenerunt.

Et fulgor Iberus Temperat arcanis (v. 587-588). In hoc loco hæsere interpretes et varias explicationes attulere. Mihi autem optime rem explanasse videtur ed. *Lemaire*, dum conjicit hyacinthis subditas fuisse aureas lamellas quæ cæruleo illorum colori fulgorem suum miscerent, unde flammæ auri arcanæ dicuntur, quia non visum per lapilli pretiosi pelluciditatem tantummodo emicabat.

Rudis gratia (v. 589). Simplex materiæ pulchritudo per se pretiosæ.

Tantum mollire rigorem (v. 593-594). Nempe aurum in tenuia et tractabilia fila deducere. — *Ambitiosa colus.* Per mirificum opus gloriam captans. Gesnerus colum *ambitiosam* dici censet quod circum eam volvuntur eamque ambiunt fila e quibus texitur opus. Heinsius præfert *ingeniosa*, quod explicationem non requirit.

Calidi profundi (v. 596). Margaritæ in eis tantum Oceani partibus inveniuntur, quæ versus meridiem vel orientem sitæ sunt, et quas sol radiis suis calefacit.

Germina divitis algæ (v. 597). Si legere *actæ* per MSS. liceret, nulla difficultas. Forte autem Noster de more suo idem retractavit aliis verbis, et margaritas intellexit, quasi inter algas in litore reperirentur. Barthius quum explicet coralia vix se ipsum probat, et merito. Namque nos Gesnerus docet a Plinio pulcherrima coralia in oris Italiæ, non in calidis regionibus (inter flagrantes arenas), colligi.

Ignes Sidonii Rubrique maris (v. 600). Purpuram et gemmas. — *Hydaspes.* Flumen Indicum.

Mæonias (v. 602-604). Lydias. — *Nysa.* Urbs vel mons Indicæ regionis, ubi a Nymphis Bacchus educatus fuisse dicitur. — *Cui furerent.* Dubitarent in cujus honorem bacchentur, sacra celebrent. V. Stat., *Theb.*, vii, 618 :

> . . . . Utinam ipse venires
> Cui furis.

Solemnia ludit Omina Libertas (v. 612-613). Consul in his temporibus munus suum servos quosdam manumittendo auspicabatur. *Solemnia* morem indicat. *Omina*, quia manumissio boni ominis erat. *Ludit.* Id enim omne brevi et facile perficiebatur. — *Vindice.* Fuit Vindex ille servus qui, patefacta quadam conjuratione, libertate ac civitate a Bruto donatus est. Liv., ii, 5 : « Ex hujus nomine vindicta fuit appellata virga qua feriebantur servi qui manumittebantur. » V. Nostr., 615; Pers., v, 88.

Pulsata fronte (v. 616, 617, 618). Genas manumissor, ut e seq. versu apparet, alapa percutiebat; quo facto, servus liber et civis erat. — *Felix injuria.* Ad gratum ictum refertur, e quo pendent *securior, tergo removit verbera.* Hæc enim injuria ultima est quam pati ut servus cogatur. — *Permissi voti.* Quod vovebat et

cupiebat omni animo, hoc ei concessum est, libertas scilicet per vindictam aut alapam collata, quod Noster vocat *injuria voti permissi*, id est injuria optata et tandem impetrata. V. Sid. Apoll., *Carm.*, ii, 543.

Peuce (v. 630). Insula inter ostia Danubii sita. — *Quinque.* Alii sex, etiam septem ostia Danubio tribuunt.

Confessusque parens (v. 632). Tibi victoriam hanc deberi, quo auspice bellum gestum sit.

Semper venere triumphi Cum trabeis (v. 639). Quoties consul fuisti, de aliquo hoste triumphatum est. — *Relinquas.* Post te, id est, superes. Marius vero septies consul fuit, Augustus ter et decies. Domitianum, qui septies et decies consul fuit, ominis causa fuisse omissum Gesnerus arbitratur.

Communem majore toga signabitis annum (v. 654). In hoc anno quo duo fratres Augusti simul consulatum gerent, munus hoc amplissimum solito clarius elucebit, quod *majore toga* innuit Noster.

DE NUPTIIS HONORII ET MARIÆ.

PRÆFATIO.

Ex hac præfatiuncula colligere est Claudianum, priusquam carmen hoc nuptiale componeret, versus quosdam scripsisse molles et jocosos (fescennina fortasse quæ sequuntur), tempori certe et rei consentaneos. Quos quum nonnulli carperent, spiritus elatioris opus epithalamium, nobile invidis responsum, protulit.

Pelion (v. 1). Mons Thessaliæ in quo erat Chironis antrum. Hunc etiam ceteri Centauri incolebant. — *Ducto arcu.* Fornicem non arcum hoc sensu dixisse veteres constat. Hanc arcus significationem primi usurpavere Suetonius, in *Claud.*, i et ii, Tac., *Ann.*, xv, 18, et Ovid., *Met.*, iii, 160 :

Et levibus tophis nativum duxerat arcum.

Hic autem quid sibi velit poeta non satis liquet. Ego cum Gesnero crediderim arcus esse e ramis et floribus consertos, quibus

per montis clivum continuatis, ad Chironis specum perveniebatur in qno nuptias Pelei et Thetidos celebratas fuisse omnes poetæ narrant. — *Thalamus* vero non cubiculum nuptiale, ut vulgo, sed locus ad excipiendos hospites paratus, et florida camera et ipsum antrum.

Tantos (v. 2). Tot, tam mnltos. Omnes enim dii adfuisse dicuntur.

Socer æquoreus (v. 3-6). Nereus. — *Turba sororum*. Ceteræ Nereides, e quibns Thetis una erat. — *Communia pocula*. Jupiter, majestate sua omissa, non ambrosia et nectare vescitur, sed eadem quæ alii convivæ edit et potat. Qnam familiaritatem et potentiæ oblivium nt nobis depingeret poeta, Centaurum paulo inferius exhibuit molliter cubantem, neque præsentia Jovis impeditum quominus suo genio indulgeret.

Teneris congrua vota modis (v. 12). Dictum pro *teneros modos votis congruos*. Mutuo enim viri et puellæ amori versus amatorii conveniebant.

Negant (v. 13-16). Sc. hos sibi placere. — *Choros*. Stellarum. V. Val. Flacc., v, 566.

DE NUPTIIS HONORII ET MARIÆ.

Rudis (v. 2). Ad hunc diem amoris expers.

In vulnus quod fixit amor (v. 7). Vulnus illatum, infixum Honorio, amor est ipse quo Mariam prosequitnr. Noster igitur dicere potuit omnem mentem juvenis in amorem abiisse, hoc unico sensu fnisse occupatam; neque opus est ad Burmanni conjecturam confugere, *in vultus quos finxit amor*, ingeniosam profecto, sed forte recentioris ævi mores et ingeninm redolentem.

Scyria virgo (v. 16). Deidamia, una filiarum Lycomedis regis Scyri insulæ.

(v. 24-27.) Non misi per innumeros Penates pictores qui venustarum feminarum imagines referrent, nt ipse dein, comparatione facta, pulcherrimam eligerem. *Lena* autem dicitur pictura, quod formosam effigiem offerens ad amandum invitat. — *Dubium amorem*. Quia inter multas lecturus incerto animo hæsitat. — *Falsæ ceræ*. Quod interpretes varie intelligunt. Alii enim *ceram* esse putant missorum pictorum litteras, qui depictarum a se pnlcbritndinem ultra fidem extollunt; alii tabulam ipsam, quum

cera esse possit color et fucus quo pictor utitur; Gesnerus demum cereas imagines explicat, quales in atriis veterum exponebantur. Ceterum Noster hic ad Arcadii matrimonium alludere videtur, qui, quum jam Rufini filiam ducturus esset, repente mutato consilio, Bautonis Franci filiam sibi junxit. Hunc vero ad amorem alterius pellexerat Eutropius, clam, ut ferunt, et inscio Rufino pictam effigiem ostendens pulcherrimam neque mendacem.

Communem partitur avum (v. 31). Theodosius comes Serenæ ut Arcadii et Honorii avus. Quæ Serena Mariæ mater. Eamdem paulo inferius 36, *fraternam prolem* vocat, id est natam ab Honorio Theodosii M. fratre.

Redde suos aulæ (v. 38). Quum Serena, Theodosii M. filia adoptiva, Stilichoni nupsisset, ex aula et imperatoria domo in privatam familiam abierat; Honorio autem Mariam, Serenæ filiam, uxorem ducente, hæc aulæ redditur qua erat oriunda. V. Nostr., *Fesc.* III, 5.

Nominis hæres (v. 39). Ipse Honorius vocabatur, ut Serenæ pater.

(v. 42-43.) Si pariendi actio non respiciatur, tu potius mihi mater fuisti quam Flaccilla. Illa enim Honorio admodum puero decesserat.

Latus Ionium Cypri (v. 49). Ionium pro occidentali positum, latus Cypri quod versus mare Ionium porrigitur.

Pharium cubile Proteos (v. 50). Homerus Proteos sedem in Pharo, Ægypti insula, finxit, ubi Menelaus illum aggreditur. *Odyss.*, δ, 364-384; Virg., *Georg.*, IV, 387; *Æn.*, XI, 262.

In campum se fundit apex (v. 56). In vertice planities extenditur, vestita gramine et sepe aurea circumdata. Quæ ultima fictio magis ætatis illius genio quam veræ poetici judicii naturæ accommodata.

Quæ victa (v. 64). Ea quæ superata est ab aliis, cujus cantus non probatus fuit.

Vivunt in Venerem frondes (v. 65). Illic omnia imperium amoris subeunt, et arbores ipsæ. Plantas utroque sexu præditas veteres non prorsus ignorabant. Plin., *Histor. Natur.*, XVI, 19; XIII, 7.

Gemini fontes (v. 69). Hic dulces amoris curas et dolore mixtum

gaudium innuit, fingens amarum fontem in dulcem influere cujus aquas inficiat.

In margine (v. 72). Ad ripas fontium.

Cornu temperat (v. 75). Arcu suo regit.

Nullo modo constricta (v. 78). Effrena.

Et flecti faciles iræ (v. 79). Terent. in *Andr.* similiter dicit :

> Amantium ira amoris redintegratio est.

— *Vinoque madentes Excubiæ*. Nocturnæ potationes, quibus exactis juvenes amicarum suarum fores ornabant floribus, pulsabant et, ni admitterentur, nonnunquam frangebant. Pers., v, 166; Hor., *Od.*, iii, 10; Propert., i, 16; Tibull., i, 2.

Lacrymæ rudes (v. 80). Eorum qui nondum varias vices amoris experti sunt.

Permutant radios (v. 86). Permutatio fit quædam inter aurum et arbores, hoc fulgorem dante, his umbram et viriditatem, ita ut neque nimis clarus, neque nimis obscurus locus sit.

Lubrica (v. 90). E marmore polito.

Glebis redolentibus (v. 92). Redolentes dicuntur glebæ, quia ex iis oriuntur arbusculæ et frutices quæ folia, flores, corticem aut succos odoros habent.

Nec sicca acantho (v. 95). Pro *acantho*, Gesnerus et Burmannus ponunt *costo*, et veteres poetas invocant, inter quos Ovid., *Met.*, x, 308 :

> Cinnamaque, costumque suam, sudataque ligno
> Thura feret;

et Lucan., ix, 917 :

> Et tamarix non læta comis æoaque costus.

Costus vero radicem tantum odoram habet, frutice alias inutili (Plin., *Hist. Nat.*, sect. 25); quæ igitur huic loco vix convenit. Balsama autem et acanthum Virgilius quoque junxit (*Georg.*, ii, 119), et de acantho bene dicitur *non sicca*, quod semper frondescit.

Sorores Idaliæ (v. 101). Gratiæ.

Et justo dividit orbes Ordine (v. 104-105). Cincinnos alios ab aliis dividit, junctosque hinc et inde glomerat, concinne annulos

ordinans. Juven., vi, 491. — *Neglectam... studiosa.* Hæc est dissimulatio artis, quum multo gratior sit pulchritudo quam natura sola effinxit.

Speculi judicio (v. 106). Sic Martial. dixit, ix, 17 :

Consilium formæ speculum.

Tecto in omni (v. 107-108). Politura metallorum, gemmarum, marmorum facit ut tota domus speculum sit. — *Rapitur.* Quocumque oculos vertit, se videt; sed *rapitur* magis elegans et poeticum, quasi auferretur ipsa, non ejus imago, et simul celeritatem indicat.

(v. 112-115.) Jupiter in taurum conversus Europam rapuit. — Titana, hic Apollinem, multis inservisse amoribus notum. — *Pastoralia antra* sunt quæ Ovidius (*Heroid.*, xviii) saxa Latmia vocat, in quæ Diana ad visendum Endymionem descendebat.

Et blando spirantem numine ceston (v. 124). De cestu Veneris v. Homer., *Il.*, ξ, 216 :

Ἔνθ' ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ' ἵμερος, ἐν δ' ὀαριστὺς,
Πάρφασις, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων.

Fulmina solvit (v. 126). Dissolvit, dissipat, ut vim suam exercere non possint.

Pelagi Carpathii (v. 137). Hoc nomen mari inter Ægyptum et Cyprum datur. Virgilius quoque Cymothoen simul cum Tritone exhibet, *Æn.*, i, 144.

(v. 144-147.) Hæc Tritonis descriptio satis obscura, ni Apoll. hærentibus succurreret (*Argon.*, iv, 1610). — *Semifer* primum dicitur quia in piscem desinit. — *Crines verrebant brachia.* Id est, super humeros et brachia sese effundebant promissi et undantes. Quid autem sunt *hispida vestigia bifido cornu?* Fingunt Tritonem cum duabus piscinis caudis, quæ ipsi tanquam crura sunt, et quibus innitens totam molem suam propellit. — *Hispida* squamas indicat quibus illæ caudæ muniuntur, et illarum pars extrema bifariam dividitur, quod Noster τῷ *bifido cornu* exprimit.

Jam quarto tractu (v. 148). Ter fecit impetum protuso pectore in fluctus; quarto impulsu, jam prope Cyprum et Paphum erat.

Retro sinuatur in arcum Bellua (v. 149). Pristis longa admo-

dum bellua; itaque illa posterior pars Tritonis in tantum potuit retro extra aquam sublata inflecti, ut insidenti Veneri tanquam umbraculum præberet.

Vivo murice (v. 150). Gesnerus intelligit asperitates, squamosos aculeos qui Tritonis in tergo eminebant et Venerem læsissent. Quibus instrata fuerunt rosarum folia, naviganti Veneri ostrini tori vicem præstantia. — Ostrum nonnunquam pro toro ponitur.

Vellitque coralia Doto (v. 169). Coraliorum originem veteres ignorabant. Cf. Ovid., *Metam.*, xv, 416 :

> Sic et coralium, quo primum contigit auras
> Tempore, durescit, mollis fuit herba sub undis.

Promeruisse (v. 175). Obtinuisse, accepisse a nobis.

Lassos orbes (v. 181). Gemina pristis est in quam Triton exit, et quæ curvabatur. Cf. supra, 149.

Lanigeri suis ostentantia pellem (v. 183). Gallis, ut perhibent, urbem in Insubria jamjam condituris oblatum est portentum, sus partim lana partim setis tecta. Inde nomen urbi Mediolanum, quod sus in *medio lanea* inventa erat. V. Isid., *Orig.*, xv. Sidon. Apoll. sic Mediolanum attingit, *Epist.*, vii, 17 :

> Et quæ lanigera de sue nomen habet.

Quæ vero urbs tunc temporis imperatorum Occidentis plerumque sedes erat.

Ignorat dicere miles (v. 186). Quæ sint subiti illius gaudii quo impletur causæ non potest dicere, sed illi tamen indulget.

Subitis animantur frondibus hastæ (v. 188). Quum mos esset in festis diebus aut post relatam victoriam hastas et signa ramis floribusque ornare, Noster fingit id Venere adventante sponte factum; illa enim dea est quæ fecunditatem et vitam, quocumque infert pedes, secum adducit. Apte autem et poetice dixit *animantur,* quasi hastæ arborum instar vigescerent et intimam illam vim haberent, quæ vita quædam est, quum plantæ nascantur, adolescant et moriantur. Cf. Ovid., *Met.*, iii, 664; iv, 394.

Nostri comites (v. 190). Amores alloquitur qui eam secuti sunt.

Sævique dracones (v. 194). V. Nostr., *in Ruf.*, ii, 177; iii *Cons. Hon.*, 138 sq.

Succumbere.... signis (v. 195). Parere meo imperio. V. Ovid., *Heroid.*, iii, 91, *Briseis ad Achillem:*

Nec tibi turpe puto precibus succumbere nostris.

Excubias (v. 197). Hæ sunt proprie extra castrorum portas. Magnam igitur securitatem esse oportet atque alacritatem, ut ad ipsas excubias milites epulentur. — *Spirent.* Vini odorem spargant, bene oleant totis in castris.

Geminas coronas (v. 203). Quas nectit concordia sponso et sponsæ duraturi amoris pignus.

Funalibus ordine ductis (v. 206). Gesnerus intelligit funes seu catenas certo ordine ductas, e quibus suspenderentur lampades.

Lucos sabæos (v. 210). Magnam copiam thuris.

(v. 214-215.) Torum nuptialem describit, ab Amoribus exstructum. Picturatæ columnæ, id est e marmore versicolore et pretioso, sustinent apicem seu fastigium lecti magnificum, de quo pendent vela gemmis intexta, quæ Noster *stamina gemmata* appellat.

Crinita sagittis (v. 222). V. supra iii *Cons. Hon.*, 21.

Omnes triumphos (v. 227). Prædas victoriis partas. Sic Flor. dixit : « Classem triumpho gravem; » et paulo inferius, ii, 2 : « Triumphus periit naufragio. »

Secura tori (v. 229). Nihil minus tum curans quam nuptias.

Maternosque bibit mores (v. 231). Imbuitur. Metaphora ducta a lana quæ bibit colores.

Mæonius senex (v. 234). Homerus quem Lydia, seu Mæonia tanquam in suo sinu natum sibi vindicabat.

Mitylenæo pectine Sappho (v. 235). Ex urbe Mitylene, in Lesbo insula, Sappho oriunda erat. Hic Gesnerus dubitat an bene inter manus puellæ fingatur posita fuisse hæc carmina, et addit longe aliam certe fuisse opinionem Dion. Chrysost., qui scribit in *Or. de regno*, ii : Οὐδέ γε ᾄδειν τὰ Σαπφοῦς ἢ Ἀνακρέοντος ἐρωτικὰ μέλη πρέπον ἂν εἴη τοῖς βασιλεῦσι.

Comarum gratus odor (v. 240). Cf. Virg., *Æn.*, i, 403. — *Mox vera fides.* Signa erant primum adventantis deæ prænuntia; dein ipsa prodit et conceptam exspectationem confirmat.

Nunc flavum niveo (v. 242). Notum est feminas quæ flavos capillos habent candida cute eximias esse, et hic Nostrum *vertice*

usum esse ad exprimendum totum caput, frontem, vultum crediderim, vergente jam in occasum latinitate. Quum vero in laudatissimis scriptorum latinorum vertex pro capite nusquam occurrat, hæsere interpretes et locum hunc aut emendare aut alio modo explanare conati sunt. Barthius canos crines intelligere videtur, quum tamen Serena tunc ea ætate non fuerit, ut ei coma nivea possit tribui, neque hoc cum sequentibus congruat. Omnia autem pervertens legit : « Nunc ora puellæ flammea, nunc niveo miratur. » Heinsius proponit *rutilo vertice*. Burmannus conjicit *nunc gnavam niveo* aut *nunc flavam nitido*. Gesnerus permutat epitheta et ponit : *nunc flavo niveam*, quod omnem difficultatem eximit; sed nullus ei codex auxiliatur. Tandem ed. *Lemaire* putavit Nostrum forte ad quemdam capitis cultum albo colore, seu vittas, seu fasciam, respexisse, quo juvante novus etiam flavis comis decor adderetur.

Vel flore sub uno (v. 246). Pro tempore et loco quo una florent accipitur. Urbs autem Pæstum vel Posidonia rosariis suis celeberrima. V. VIRG., *Georg.*, IV, 119.

Hæc largo matura die (v. 248). Omnem consecuta gratiam et perfectam pulchritudinem quam unus dies elapsus rosis dat et aufert.

Privatos paterere lares (v. 257). Maneres in domo privata.

Accipe fortunam generis (v. 259). Sc. imperium generi tuo debitum. V. supra, 38. Addit poeta hoc tamen Mariæ deferendum fuisse, etiamsi Theodosianæ familiæ cognata non esset, adeo formosa est.

Leviter juncto discrimine (v. 267). Placuit veteribus tenuis illa superciliorum commissio, ita ut spatium interpositum neque nimis distingueretur neque miscerentur tamen. Quod quum feminis non contingeret, juvabant arte naturam, fuligine aut aliis pigmentis usæ. V. ANACR., *Od.*, XXVIII, 13; PETRON., CXXVI; OVID., *Am.*, III, 201.

Sidera parturit (v. 275). Nempe quum notæ omnes stellæ quemdam in usum jam addictæ essent, novas æther parit quibus Mariæ corona tanquam olim Ariadnæ fingatur.

Flammea (v. 285). Velum erat lutei vel flammei coloris quo novarum nuptarum caput operiebatur. V. JUVEN., VI, 225.

Pharsalia rura (v. 291). Hic nobiles equi, et ex eadem regione Bucephalus, quem Plinius tredecim talentis e Philonici

Pharsalii grege emptum memorat. Tota autem Thessalia equis suis clarissima, et populum hunc primum equitasse docet nota Centaurorum fabula.

Candidus exercitus (v. 295). Togis indutis. Cf. IV *Cons. Honor.*, 568.

Gratæ vices (v. 303). Tu filiam tuam adoptivam ei dederas; nunc vicissim filio tuo suam filiam collocat. — *Cunabula pensat.* Mercedem rependit pro curis in futuram suam uxorem impensis et diligentia qua eam educasti, quasi non modo adoptivus, sed genuinus pater esses.

Pignora (v. 308). Duos fratres quos utrosque Stilichonis tutelæ commendatos Noster innuit.

Hic est hic Stilicho (v. 319). V. VIRG., *Æneid.*, VI, 792. Pers., I, 28 :

Ac pulchrum est digito monstrari et dicier, Hic est.

Canities festina venit (v. 325). Id. Plin., *de Traj. Pan.*, IV : « Ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deum festinatis senectutis insignibus ornata cæsaries. » — *Quum sorte remota.* Tibi simul contingunt ea quæ sorte, fato, ipsa rerum natura remota et disjuncta sunt, et nunquam in eodem homine sociata cernuntur, quum vulgo juvenis vires habeat, non gravitatem, senex gravitatem, non vires. — *Seni* ponitur pro *senii.*

Contempto jure (v. 337). V. supra, 199.

Eucherius (v. 338). Filius ille Stilichonis, patre mortuo, Ravennæ occisus est simul cum Serena jussu Honorii. Maria decessit prole nulla relicta, et ejus soror Thermantia nupsit Honorio. Quum similes tædas huic precaretur, poeta videtur vates fuisse; sed vota eo modo non intelligebat.

FESCENNINA.

I.

In vetustis pluribus membranis hæc carmina ante Epithalamium ponuntur.

Imperiosior (v. 3). Imperiosus ille dicitur qui imperium stre-

nue exercet (Hor., *Sat.*, II, 7, 83); bonus igitur eques, quales fuerunt Geloni, sui equi imperiosus est. Hi populi trans Borysthenem vagabantur. Cf. IV *Cons. Hon.*, 542, 543.

Mentis arduæ (v. 4). Mens est quæ ardua et difficilia pollet.

Dare (v. 6). Edere in lucem, parturire. Illustres enim viro deum quasi munera esse Gesnerus observat.

Præda citatum (v. 11). Scilicet eqnus quum prædam adesse jam sensit aut eam conspexit cursum accelerat feram assequendi studio incitatus.

Damnet reductum Virbium (v. 17). Revocatum ab Orco inferiorem judicet, præ te contemnat. Virbium autem et Hippolytum eumdem esse memorant poetæ, quem ab equis laniatum Diana Æsculapii ope revocavit ab inferis et in nemore Aricino secum habuit. V. Virg., *Æn.*, VII, 761; Ovid., *Met.*, XV, 532.

Æstuantes (v. 23). Amore tui. Quod congruit cum præcedenti *quantus calor.*

Peltata cohors (v. 33). Amazones peltis lunatis maxime utebantur. V. Virg., *Æn.*, I, 490, XI, 663. — *Sexu recepto.* Reminiscerentur se feminas esse.

Hippolyte... patris immemor (v. 35). Huic Amazonum reginæ Mars erat pater. Quam interfecit Hercules eique balteum detraxit.

II.

In quibusdam editionibus uniuscujusque strophæ duo ultimi versus in unum junguntur.

Nuptiali redimita vere (v. 1-2). Cincta floribus quos ver parturit. Quod nuptiale dicitur quia hoc tempore omnia in natura videntur amare et nubere.

Ligures campi (v. 6). In his sita erat urbs Mediolanum Honorii sedes.

Electriferis alnis (v. 14-15). Satis nota fabula Phaethontis et sororum Heliadum in populos aut alnos mutatarum, e quibus stillare electrum veteres credebant. Ovid., *Met.*, I, 319.

Fluit unde semen aulæ (v. 22). Jam non semel notavimus Theodosianam domum Hispania oriundam gloriari etiam se a Trajano genus ducere; ad quod pertinet in sequentibus *imperio fœta* et *plena laurearum*, id est, quæ multos imperatores et triumphales viros peperit.

(v. 26-30.) Hinc pater est Honorii Theodosius, illinc Serenæ pater et Mariæ novæ nuptæ avus Honorius frater Theodosii, ita ut stemma in duas lineas dividatur. Quod recurrit, id est, si Gesnero credamus, denuo concurrit, jungitur, Mariæ et Honorii nuptiis. Restat ut dicamus de *flumineo ortu;* quod alii ad Oceanum a Theodosianis tanquam originis suæ auctorem celebratum referunt; Gesnerus videtur intelligere flumen quod in duas partes divisum insulam ambit et deinde brachia sua rursus jungit, ut hic *stemma Cæsareum.* Ceterum locum corruptum putant. Cf. infra, 33; III *Cons. Hon.*, 176; IV *Cons. Hon.*, 22.

III.

Tractus ab aula (v. 5). V. *de Nupt. Hon. et Mariæ*, 38; ibid., 259. — *Patris officiis.* Stilicho enim Mariæ pater eam Honorio desponsat, cujus rei symbolum est quod ipse virginis manum generi sui manui jungit.

Gener Augusti (v. 8). Nam Theod. M. Serenam fratris sui filiam adoptaverat.

IV.

Idalium jubar (v. 1). Veneri sacratus est Hesperus, qui dat signum sponsæ mariti domum deducendæ.

Crescunt difficili jurgio (v. 11). Cf. HORAT., *Sat.* I, 2, 105. Idem expressit Petr., XV :

> Nolo quod cupio statim tenere,
> Nec victoria mi placet parata.

Hoc mihi dulcius quam (v. 14-15). Propert. imitatus est II, 11, 23 :

> Hæc mihi devictis potior victoria Parthis.

Permissisque jocis (v. 31). Carmina erant fescennina quæ ad thalami fores canebantur, simulque jactabantur obsceni sales et proterva dicteria.

DE BELLO GILDONICO.

Huic carmini vulgo adjungebatur præfatio illa quæ nunc, ex Heinsiana conjectura, secundo in Rufinum libro præfigitur, neque forte, ut suo loco diximus, huic etiam satis convenit. Sed verisimile est eam ad quemdam e deperditis pertinere.

Auster (v. 1). Africa. Gildo comes et magister utriusque militiæ in hac regione sibi tyrannidem appetebat, Arcadii nomine usus, cui, suadente, ut ferunt, Eutropio, velle se Africam vindicare dicebat. V. Zozim., v, 11.

Geminus orbis (v. 3). Nempe Africa et Europa, e quibus constabat Occidentis imperium, et quas regebat Honorius.

Tertius (v. 6). Post Maximum et Eugenium victos.

Cinyphias (v. 9). Cinyphus aut Cinyps, Africæ flumen, in sinum Syrticum exit. V. Virg., *Georg.*, iii, 312.

(v. 12.) Imitatus esse videtur illud Cæsaris: « Veni, vidi, vici. »

Laurea (v. 13). Litteræ laureatæ a ducibus ad senatum aut imperatorem mittebantur, quoties victoria quædam relata esset. Hic vero Noster dicit victum fuisse hostem priusquam hostem esse et bellum scirent.

Laxata casside prodit Canitiem (v. 24-25). Carne per inediam decrescente, caput macies imminuit, neque jam implet galeam, quæ est laxior, et ideo defluunt crines quos fames et dolor candidos reddidit. — *Trahit.* Non enim gerere potest, adeo vires exhaustæ sunt.

Meruerunt (v. 28). Fato consecuta sunt.

(v. 37-38.) Ea sumus perpessi quæ etiam sævissimorum hostium miserationem moveant. Cf. Virg., *Æn.*, ii, 6.

Corrupto sidere (v. 40). Id est, aere. Virg. (*Æn.*, iii, 138) similiter dixit : « Corrupto cœli tractu. » Just., xix, 2 : « Pestilentis sideris vi amisit exercitum. »

Pyrrhæ secula (v. 43). Cf. Horat., *Od.*, i, 2, 6.

Gemino litore... diversi venti (v. 54-55). Hinc Eurus ab Ægypto in Italiam navigantes adjuvabat; illinc Africus impellebat ab Africa profectos.

Stabat certa salus (v. 56). Lamprid., *de Commodo*, xvii : « Classem africanam instituit, quæ subsidio esset, si forte alexandrina frumenta cessassent. »

Pavido metimur cærula voto (v. 67). Metimur pelagum oculis, vota facientes ut aliqua navis appareat, sed timentes ne in irritum abeant. Hæc autem spes anxia Romanorum unde oriatur Noster explicat. Fieri enim potest ut potentem illum dominum Gildonem pudeat Romæ ad famem adactæ, vel ut prædo iste particulam quamdam neglectam liberaliter esurientibus permittat.

Ut famulæ præbere cibos (v. 72). Servi plerumque cibos in singulos dies accipiebant.

Proximus Annibal urbi (v. 83). Plin., *Hist. Nat.*, XVIII, 15 : « Castra punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipse Annibal. »

Collina pro turre (v. 86). Livius, XXVI, 10, ait : « Fulvium castra inter Æsquilinam et Collinam portam posuisse, et prœlium ad portam Collinam factum. » Cf. Sil. Ital., XII, 556; Juven., VI, 289 sq.; Sidon. Apoll., *Paneg. Aviti*, carm. VII, 129.

Ter victa (v. 87). Tria bella punica Noster innuit.

Compulimus dirum Syphacem (v. 91). Syphacem ad hauriendum venenum compulsum fuisse nusquam memoriæ proditum est; præterea media hujus nominis syllaba, quam omnes producunt, hic corripitur; Barthius igitur proposuit Annibalem, historiæ et metro consulens. Contra objici potest poetas in corripiendis aut producendis peregrinis nominibus non semel variare; neque facile est hunc omnium librorum, Syphacem habentium pro Annibale, consensum explicare.

(v. 98.) Imitatio est versus Virgiliani, *Æn.*, VI, 854 :

Parcere subjectis et debellare superbos.

Brevior (v. 107). Passim apud Nostrum occurrit brevis pro parvus, ut jam notavimus nimius pro magnus.

Et Quincti Curiique seges (v. 111). Hi dictatores petiti ab aratro, quamvis non latos campos subigerent, quum tamen populus romanus nondum numerosus esset, patriæ opem imploranti succurrissent, iidem regentes et alentes.

Altera (v. 113). Subintell. Roma. V. supra, 60.

Humeris subegi (v. 114). Insolitum videtur, quanquam ad explicationem utantur inscriptione Sesostris statuæ imposita, ut narrat Herodotus, II, 106. In humeris enim præcipuam roboris sedem prædicant, et his præsertim valere bellatorem virum.

(v. 118.) Hanc Cybeles Romam evocationem Sibyllinis libris præceptam latius tractavit Livius, xxix, 11-14. — *Almo* fluviolus est quem Tiberis prope Romam recipit. Ovid., *Fast.*, iv, 337. Templum autem Cybeles erat in monte *Palatino*. Liv., i, 37.

Natum (v. 120). Jovem.

Sanctæque memor Tritonia Vestæ (v. 129). Palladium, Palladis simulacrum, in templo Vestæ servabatur, Vestaque ipsa sæpe cum Palladio repræsentata est.

Indigetes (v. 131). Homines sunt inter deos recepti, quales Æneas, Romulus. Quosdam *recepit* Roma deos, ut Æsculapium, Isidem. *Ipsa dedit* Julium Cæsarem et ceteros dehinc imperatores.

Sacrum tumultum (v. 133) vocat querelas deorum dearumque erumpentes.

Crinales dentes... effractum ebur (v. 137-138). Noster fingit Africæ inter capitis ornamenta fuisse dentes elephantinos, quos dolore amens, dum crines lacerat, fregerit, et nunc deformato omni cultu pendent.

Avulso nexu (v. 140). Solutis vinculis quibus omnia constricta et ordinata continentur.

Pachyno (v. 142). Proximum est Afris Siciliæ promontorium.

Laxatis Syrtibus (v. 143). Syrtes, ut Gesnerus notat, aggerem præstant terris quas præcingunt; quo laxato, irruent fluctus et submergent oppida.

(v. 148-149.) Zona torrida crescens me quoque agat, invadat, involvat, ut pars illius sim. Aut mergi, aut uri mavult quam Gildoni servire.

Dipsades... cerastas (v. 151). V. Lucan., ix, 610, 716, 851.

(v. 153.) Ovid. imitatus est *Met.*, xiii, 505 :

Æacidæ fecunda fui.

Atque utinam regnum (v. 157). Certis enim legibus rex plerumque constringitur, neque illi plena est in personas et res potestas; dominus contra fundi re sua, ut aiunt juris periti, utitur, fruitur, abutitur; quidquid placet, licet; nihil non arbitrio ejus permissum. Africa autem fundus est Gildoni quatenus longe lateque patet.

Ganges (v. 160). Fluminis asiatici nulla hic mentio fieri po-

test; locus igitur corruptus. Burmannus suspicatur legendum esse vel Gorge, vel Tinges. Ed. *Lemaire* versum intrusum putat.

Ignota novercis Gramina (v. 173-174). Quæ antiquitus infames quod ad venena attinet. V. Ovid., *Met.*, I, 147 :

Lurida terribiles miscent aconita novercæ.

(v. 202-203.) Atropos excipit dicta Jovis et in tabulis ex adamante ea insculpit; Lachesis vero stamina sua illius dictis jungit, id est, ea ducit Jovis dictis congrua.

Vestrum tenorem (v. 206). Tanquam continuæ et cohærentes estis, nulla intervalli ratione habita, neque vos unius imperii duas partes fas est dividere.

Circulus ut patuit lunæ (v. 223). V. III *Cons. Hon.*, 164 sq. Equo egressus diversam viam uterque secat, id est, percurrit, alter ad Italiam, alter versus Constantinopolim.

O mihi post Alpes (v. 230). Post victoriam de Eugenio in Alpibus relatam. V. *Cons. Prob. et Olybr.*, 74. Cf. Virg., *Æn.*, II, 281 sq.

Tanti palma furoris (v. 238). In bello inter fratres præmium victoriæ erit Gildonis salus, Arcadio, si vivit iste, Honorio, si perit.

Si signa petisset obvia, detecto (v. 248-249). Si versatus fuisset in adversis castris, minor contra detectum hostem foret indignatio. — Alii habent *tulisset... defecto.* — Sed iste *restitit in speculis*, tanquam in altiore loco, observaturus quo fatum et fortuna prœlii rem inclinarent. Medium se, ut ait Livius, gessit, hæc illave defensurus prout invaluissent. Similiter dixit Tacitus, *Hist.*, IV, 24 : « Aperta odia armaque palam depelli : fraudem et dolum obscura, eoque inevitabilia. — *Turba reductus*. Sepositus a turba, remotus, eventum exspectabat, ut victoris partibus se adduceret.

(v. 252.) Mars Gildonis est exercitus, copiæ quibus præerat. Quamdiu victoria incerta pependit, tamdiu cessavit ille neque se his aut illis adjunxit.

Mercede placebit seditio (v. 260). V. Lucan., I, 37 :

. . . . Scelera ipsa nefasque
Hac mercede placent.

(v. 263.) Sensus est : Etiam si proditor nobis periclitantibus

salutem, morte quæ imminebat dilata, afferat, non tamen grati sumus; *luce reperta*, id est, in meliore statu repositi per ipsius perfidiam, hunc tamen damnamus, neque impetramus a nobis ut fidem isti adhibeamus.

Hoc genus (v. 266). Id est, homines isti, proditores. — Plerique iis usi sunt, sed mox oderunt tamen. Augustus apud Plutarchum dicit : Ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας οὐκ ἐπαινῶ.

(v. 270.) Nota sunt hæc Fabricii erga medicum Pyrrhi regis, et Camilli Falerias obsidentis erga hunc pædagogum qui principum Faliscorum liberos ipsi tradere voluerit.

Quum prœlia solvant (v. 276). Quum per ipsos bella cessent, conficiantur.

Refluum (v. 282). Instar marini æstus imperinm nunc huc nunc illuc transferendum non dat liberaliter, sed maligne ad tempus tantum et ad brevem usum *commodat*.

Thebis... Mycenis (v. 287). Fratrum inimicitias memorat, hinc Eteoclem et Polynicem, illinc Atreum et Thyestem. V. *Prob. et Olybr. Cons.*, 171.

Alpinis odiis (v. 294). Occidentis exercitum pro Eugenio et Arbogaste militantem quum Orientis exercitus in Alpibus prope Aquileiam Theodosio duce vicisset, nondum quieverant odia; ad quod Noster sæpius alludit.

In veros principis annos (v. 303). Ætas est illa qua princeps non jam tutore eget, sed per se ipse regnare potest.

Tumuit fiducia (v. 330). Alii *tenuit*, quod Virgiliano hoc versu defendunt :

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri.

Firmumne jacentem (v. 333). Firmus Gildonis frater, et ipse Africæ tyrannus, a Theodosio comite victus fuerat et ad suspendium adactus. V. Zozim., iv, 16.

Afflatus vicino sole (v. 348). Sol jam jam orturus umbras et spectra depellere credebatur. V. Virg., *Æn.*, v, 738.

Stringitur (v. 372). Vinculis imperii mei coercetur, paret, regitur.

Regna alterius (v. 377). Valentinianus junior a Maximo superatus et depulsus regno ad Theodosium confugerat, qui eum, victo Maximo, in integrum restituit; deinde idem Theodosius ad

ulciscendam ejusdem Valentiniani mortem contra Eugenium et Arbogastem bellum gessit.

Piacula (v. 390). Ea sunt quibus expiatione opus est, scelera atrocia.

Patrias iras (v. 393). Id est, iras quas in patrem Mascezelem conceperat in pignora, ejus natos, convertit, et eos obtruncavit, cæsorumque corpora, quod maxime horrebant veteres, reliquit sine sepultura.

Hoc facinus (v. 399). Tale propter facinus sol refugit ita ut Mycenæ obscuritati damnarentur. V. Senec., *Thyest.*, passim. — Sed Atreus hac cæde ulciscebatur Thyestis fratris sui adulterium in conjuge sua Œropa admissum. Hic nihil habuit Gildo quod vindicaret.

(v. 404.) Pausanias scribit aram Misericordiæ in foro Atheniensium fuisse constitutam. Quum vero post prœlium ad Thebas, in quo Eteocles et Polynices ducesque Argivorum perierunt, Creon rex factus vetuisset ne occisorum corpora sepelirentur, eorum viduæ (Inachides) Athenas se contulerunt, et hanc Misericordiæ aram complexæ moverunt Athenienses ut denuntiato bello cogerent Thebanos sepulturam Argivis concedere.

Adherbal (v. 409). V. Sallust., *Jugurth.*, xiv.

Portu Etrusco (v. 417). Pisas intelligi docet, v. 483.

(v. 418 sq.) Sequuntur legionum et cohortium nomina quæ in Africam transmittenda erant. Cohortibus a Maximiano Herculio et a Diocletiano Jovio nominatis præferebantur, alteri Herculis, alteri Jovis, effigies. — Quum vero vexilla non nisi difficulter moverentur, insignem aliquam exercitui cladem imminere credebant Romani. V. Val. Max., I, 6, 8 et II. Faustum contra omen erat si avellentem facile sequerentur. V. Serv. ad Virg., *Æn.*, XI, 19.

. *ggere* (v. 425). Tribunal est e cespite congestum.

Tempus agi (v. 428). Ne vana sint promissa et minæ, sed ad effectum perducantur.

Civiles notas (v. 430). Civilis belli dedecus. Hoc etiam ad prœlium in quo Arbogastes victus fuit referendum est; Orientis enim milites gloriabantur Gallos a se fuisse superatos; vos autem toti terrarum orbi ostendite, ait imperator, non robur neque animos vobis defuisse, sed justam causam.

Longe (v. 436). Cum telis jungendum est. Solis jaculis e lon-

ginquo emissis confidunt. Quum vero conseruntur manus et cominus pugnatur, hæc nihil prosunt.

Non ulla fides (v. 440). Milites necesse est suo duci et commilitonibus et sibi ipsis fidere, ut in loco suo maneant et bonum exitum sperent.

(v. 441.) Vegetius ait : « Non de pugna sed de fuga cogitant qui in acie nudi exponuntur ad vulnera : necesse est autem ut dimicandi sumat audaciam qui munito capite et pectore non timet vulnus. — *Connubia mille*. V. Sallust., *Jugurth.*, lxxx.

Hæc copia vulgi (v. 443). Talis est multitudo, tales milites. Dein Gildonem qualis sit exhibet.

Illyricis damnis (v. 453). Illyricum aliquandiu fuisse occupatum ab Alarico constat ex Zozimo, v, 26. Cf. vi *Cons. Hon.*, 105.

Tertia (v. 465). Post Maximum et Eugenium.

Pendula bella (v. 474). Bene gruibus convenit, quum se alis suspendant in aere ut terrestrem hostem aggrediantur. De prœliis gruum cum pygmæis v. Hom., *Il.*, γ, 6.

Ales littera (v. 477). Volantes illæ cuneum efficiunt, quo facilius obstantem vincant aera, et vulgo hunc ordinem veteres comparabant cum litteris triangularibus Λ, Λ, Λ. V. Cic., *de Nat. Deor.*, ii, 49. Hinc vocatæ sunt grues aves litteratæ et Palamedi (quarumdam litterarum inventori) cognatæ. Cf. Luc., v, 711; Mart., ix, 14; et xiii, 75.

Et vela ligant (v. 481). Vela ligant antennis, et deinde ipsarum antennarum cornua, id est, extremitates summis malorum partibus associant.

(v. 483.) Pisæ Alpheæ dicuntur, quod hanc Tusciæ urbem conditam fuisse narrabant ab accolis Alphei Pisa in Elide profectis.

Aulis (v. 405). Urbs et portus Bœotiæ.

(v. 494.) Signa imminentis procellæ plurima Noster congessit; sed eam militum alacritatem fingit ut hæc omnia parum curantes, invito cœlo et mari, Gildonem persequi velint. V. Virg., *Georg.*, i, 361, 388, 427.

Nimbosa Hyas (v. 490). Hyades sunt septem stellæ in capite Tauri, unde eum ducere dicuntur.

Certa fides cœli (v. 499). Non dubium est adventare tempestatem; sed jubente Honorio negligenda sunt pericula.

Augusti fortuna dabit (v. 504). Notissimum illud Cæsaris ad navitam territum, quum speculatorio navigio, nocte, maxime pro-

cellosum fretum trajiceret · Quid times? Cæsarem vehis. V. Flor., iv, 2. Idem narrat Plutarchus in vita Cæsaris : Καίσαρα φέρεις καὶ τὴν Καίσαρος τύχην συμπλέουσαν.

Humanæ in speciem plantæ (v. 507). Inde ἰχνοῦσα et Σανδαλιῶτις vocatur a Græcis. Cf. Plin., *H. N.*, iii, 13; Sil. Ital., xii, 355.

Procax (v. 512). A vento ad ipsam insulam translatum. *Æn.*, i, 536, Virgilius austros procaces vocat. Adde Horat., *Od.*, i, 26, 2.

Insanos montes (v. 513). Nomen est proprium, ut e Livio colligas, xxx, 39. Eosdem Ptolemæus, iii, 3, vocat τὰ μαινόμενα ὄρη. Apud Florum quoque invenias : « Sardiniam Gracchus arripuit : nihil illi gentium feritas atque Insanorum montium (nam ita vocantur) immanitas profuere. »

(v. 514.) Hinc, id est, quia montes illi Aquilones salubres ventos arcent, tota regio versus meridiem subjacens solis austris patet, aerque corrumpitur. Hanc fuisse de Sardinia opinionem testatur Mart., *Epigr.*, iv, 60 :

> Nullo fata loco possis excludere, quum mors
> Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

(v. 518-521.) Quasdam Sardiniæ urbes earumque originem Noster attingit.

IN FL. MALLII THEODORI CONSULATUM.

PRÆFATIO.

Theodorus ille consul fuit anno P. U. C. 1191, C. 399, et collegam Eutropium habuit. Quum vero Eutropii nomen e fastis erasum fuisset, solus Mallius inscribitur. Ceterum vir fuit in philosophia maxime versatus geometriaque et astrologia.

Doctæ subjecta catervæ (v. 1). Exposita judiciis procerum senatus romani, qui Mediolanum convenerant, ad honorandam, ut mos erat, Mallii sui amici pompam consularem.

Continuis castris (v. 5). Verisimile est Nostrum diu in Stilichonis comitatu fuisse, munus quoddam seu privatum seu publicum implentem; sed non colligitur ex iis quæ novimus de Nostro poeta eum veram militiam militavisse.

Ah nimius (v. 10). Dicit se non ignorare famam suam in periculum adduci de qua judicibus doctissimis et gravissimis pronuntiandum sit; sed tanto amore novum consulem prosequitur, ut nullo metu ab eo celebrando possit deterreri.

(v. 11.) Notissima Græcorum fabula, unde passim apud Pindarum Delphi vocantur ὀμφαλὸς γᾶς. V. *Pyth.*, IV, 131; VI, 3.

Alternas aves (v. 16). Duas.

In vobis (v. 18). Alii *in nobis*, quod paulo superbius et Claudiano parum conveniens, quum se inter illos viros annumeraret quos ipse dicit totius imperii clarissimos. Sensus autem est: Imperator potestatem suam non metitur spatio, sed numero virorum illustrium quos ad se vocat et colligit.

DE CONSULATU FL. MALLII THEODORI PANEGYRIS.

Sola... Fortunæ secura (v. 2-3). Suus est virtuti proprius splendor, neque aliena ornamenta desiderat, neque illi quidquam fortuna addere aut detrahere potest.

Naturæ sacris mundique (v. 10). Naturalium rerum scientiam indicat.

Desudatis (v. 11). Quibus jamdudum operam dare desiisti.

Reducem notis habenis (v. 13). Bis fuit præfectus prætorio Theodorus. Cui dignitati vidimus insigne tribui sellam auratam currui impositam quatuor albis equis juncto. Hoc autem munus civile erat et juri dicendo prorsus addictum.

Accedunt trabeæ (v. 14). Præterea consulatum tenes.

Jam nunc canities animi (v. 19). Tibi adolescentulo jam senilis inerat gravitas et idem animus ac si tibi cani fuissent capilli. Cf. Call., *H. in Jov.*, 57. V. supra, *de Nupt. Hon. et Mar.*, 325.

Ipsa hæc sedes (v. 22). Rubenius qui vitam M. Theodori scripsit et, quantum in viro doctissimo erat, illustravit suam materiem, tribunal intelligit præfecti prætorio; in quo Theodorus primum causas agens claruerat, deinde, bis præfectus prætorio per Italiam, et jus ipse dicens, meritis honoratus fuerat laudibus. *Hæc* præterea ostendit in eodem loco hoc carmen a Claudiano fuisse recitatum.

Pars Libyæ (v. 24). Creditur eum fuisse consularem Byzacenæ, vel Numidiæ, vel cujusdam provinciæ in Africa.

Quæ nunc tota probat (v. 25). V. infra, 201.

Exiguæ moræ (v. 26). Breve tempus quo illi parti Libyæ præfuisti.

Terris edicta daturus (v. 34). Quæsturam sacri Palatii gestam a Theodoro Noster describit. Quæstor ille petitionibus subscribebat, reddebat responsum petentibus, rescripta et constitutiones principum, quæ hic vocantur oracula, compositas digerebat.

Hinc sacræ mandantur opes (v. 38). Hinc factus est comes sacrarum largitionum.

Pallentis Bessi (v. 41). Thraciæ populus est, Hebro vicinus, qui et ipse inter amnes auriferos numeratur. Omnes autem auri fossores lividum et pallentem vultum habent. V. SIL. ITAL., I, 231; STAT., *Silv.*, IV, 7, 15.

(v. 42.) Ut navita, qui robur suum et solertiam in remigando probavit, fit primum ob ea merita custos lateris (τοίχαρχος), deinde proræ præficitur, ac demum, postquam Dorida, id est mare, longo rerum nauticarum usu novit, clavum accipit regendum, sic Theodorus gradatim ad summum fastigium evasit. Ceterum Noster imitatus est Stat., *Theb.*, X, 176 :

> Non secus amisso medium quum præside puppis
> Pergit iter, subit ad vidui moderamina clavi
> Aut laterum custos, aut quem penes obvia ponto
> Prora fuit.

Regendos rectores (v. 49). Cuique imperii provinciæ rector præerat, et e pluribus provinciis constabat præfectura, ita ut præfectus prætorio rectores provinciarum infra se haberet et ipse regeret eos. Præfectura autem prætorii per Gallias, de qua hic agitur, Galliam proprie dictam, Hispaniam et Britanniam complectebatur.

Una ætas (v. 49). Ad tot honores adipiscendos et gerendos suffecit ætas juvenilis, et quum summis muneribus functus jam ad requiem confugeret Theodorus, etiam juvenis erat. In sequenti versu, qui eamdem sententiam aliis verbis exprimit, Burmannus *fatum* ponit pro *fati*, quia absurdum videtur *ætas intulit juvenilibus annis*. Sin autem pro *intulit* admittas *induit*, quod nonnulli recipiunt, nulla mutatione opus est, et Mallius *induit juvenilibus annis tot gradus fati*, id est, tot honores quos fatum alium post alium in eum contulit.

Imponit (v. 66). Per dicat, tribuit, explicant interpretes, ita ut sensus sit : Partem vitæ quæ republica administranda occupata fuit devovit populis, partem a negotiis liberam Musis impendit.

Cecropiæ senectæ (v. 67). Atticam antiquitatem intelligit, ac præsertim philosophorum libros.

Princeps aer (v. 70). Anaximenes aera principium omnium rerum statuisse dicitur.

Hic confidit aquis (v. 71). Omnia, Thaletis secundum opinionem, ex aqua orta sunt; quod igni vindicat Heraclitus. V. Lucret., I, 783.

Alter (v. 72). Empedocles est qui animas omnes docet naturæ divinæ particulas, easque post mortem corporum ad hunc deum, e quo manaverunt, redituras. Idem universa dicit quadam inter se connecti amicitia, quam identidem solvat discordia, sed quæ semper reviviscat et paulisper separata rursus consociet.

(v. 75.) Sensuum judicium damnat tota secta pyrrhonica.

(v. 78.) Anaxagoras, Democritus et Metrodorus solem massam vel lapidem ignitum credebant, qui circumagebatur celeri motu, orbem terrarum calefaciens et illustrans. Probabile est et ad eos pertinere hanc opinionem, terram cœli rapida rotatione fulciri; sed Aristoteles eam Empedocli tribuit, *de Cœlo*, II, 13. Metrodorus ille est qui aiebat sibi æque absurdum videri unum esse mundum ac si una spica esset in agro latissimo.

(v. 82.) Epicuri atomos intelligit sensu carentes et temere vagos, alios aliis sine ullo consilio collisos et aggregatos. Alii contra, id est stoici, deos esse credunt et quidquam casu fieri negant.

Vicibus gratis formare loquentes (v. 85). Inducere loquentes sub forma dialogi, qua usi sunt Plato et Xenophon, et apud Romanos Cicero. — *Alternus nodus* eamdem ad rationem disserendi pertinet, qua alter alteri respondet, ac paulatim ad veritatem pervenitur.

(v. 88.) Cleanthes Zenoni successit, stoicorum principi. Stoicus etiam philosophus fuit Chrysippus.

Dixitque tacendo Pythagoras (v. 90). Alii ad silentium discipulis hujus philosophi per quosdam annos servandum, alii ad certa signa et symbola referunt. Ed. *Lemaire* arcanam doctrinam innui putat, quæ erat tacenda neque profanorum animis vulganda.

Virtus divisa (v. 97). Virtus una est; quæ vulgo vocantur virtutes illius membra sunt.

Semperque fluentis Materiæ (v. 100). Hanc de materia opinionem Plutarchus Pythagoræ tribuit Thaletisque et stoicorum disciplinæ.

Retro nitantur (v. 103). Omnia corpora cœlestia ab Oriente ad Occidentem moveri videntur, præter planetas, solem et lunam, quos contra ab Occidente ad Orientem tendere dixeris. Hic dubitari potest an unus auctor sit motuum oppositorum.

Quæ luna (v. 107). Quo tempore luna sic augeat mare, ut in litus excurrat.

Quo fracta tonitrua vento (v. 108). V. Lucr., vi, 123.

Rutilos tractus (v. 111). Barthius stellas cadentes intelligit; alii hoc lumen quod auroram borealem vocamus.

Autumni portas (v. 119). Autumni portæ sunt in signo Libræ, cui vicina est Virgo. Chelæ autem, hoc est brachia et forcipes Scorpii, locum apud veteres Græcos obtinebant, in quo deinceps positum fuit peculiare signum, Libra. Ubi quum sol versatur, fit æquinoctium, et noctes, quæ æstate breviores fuerant, primum sunt æquales ac dein hieme longiores.

Signantem pulvere (v. 126). Veteres mathematici figuras suas pulveri radio inscribebant.

Pia Memphis... sollicito pollice (v. 127). Totam Ægyptum religionibus plenam fuisse notum. V. Juven., xv, 1-12. Astrologiæ quoque operam dabant, et eam invenisse dicuntur. Ad quam scientiam conquirendam, multos numeros scribere necesse est, et in scribendo, in versando stylo, magnus usus *pollicis*. Quem Noster *sollicitum* vocat ut arduas numerationes indicet.

(v. 129.) Ordo verborum est : Quis numerus (dierum et horarum) indicat soli tenebras et defectum causis meantem (ad causas naturales pertinentem). Attingit poeta opinionem quæ defectum astrorum iris cœlestibus tribuebat.

Quæ linea (v. 130). Illa linea intelligitur quæ per centrum terræ et solis ducta in lunam incidat. Quum enim tunc luna in umbra terræ versetur, necesse est eam totam obscurari.

Mores meliore metallo (v. 137). Ætate aurea dignos.

Prudentia (v. 143). Reipublicæ gerendæ cura nullas metas agnoscit.

Hæc sedes multis potuit contingere (v. 144). Curulis sella casu

quodam potuit conferri in multos qui non digni essent; sed ii tantum qui eam merebantur iterum acceperunt, et per id ipsum quod honos repetitur, id est, quod rursus ad hanc dignitatem evehuntur, probatur priores actus placuisse principi.

(v. 149-158.) Justitia declarat se Platoni Themistoclem et Pythagoræ Lycurgum anteponere.

Cunctæ (v. 171). Clementia, Pietas, Pax, Fides et ipsa Justitia.

Agrestem (v. 174). Theodorus, ut videtur, arduis de natura et philosophia studiis rusticæ rei curam et agronomiam jungebat.

(v. 183-184.) Loquitur ut quidam cui suaseris pecuniam bene locatam alteri committere cujus fidei non satis confidat. Mea fama, inquit, diu collecta sedibus ita certis ut res humanæ capiant locata est; num patiar eam deponere in dubium, id est, num impetrabo a me ut eam alicujus deponam in manibus qui forte non integram restituet? V. *patior* cum hoc sensu *de Bello Gildonico*, 265.

(v. 196-197.) Ea tranquillitas animi semper viro justo inest, ut, nulla cœli intemperie turbatus, Æthiopum calores ferat, justitia tanquam alma quadam pluvia recreatus, et scythica hiems sit ei veris instar, eadem frigus mitigante.

Habenas quatuor (v. 198). Hæc pertinent ad præfecturam prætorii Italiæ, quæ diœceses quatuor continebat, Italiam, Illyricum, Africam, et quartam e tribus insulis constantem, Corsica (græce Κύρνος), Sardinia et Sicilia. V. *in Ruf.*, II, 82; supra, 13.

Refusas (v. 199). Vacuus describitur magistratus quem Theodorus suscipit. Ejus antecessor habenas laxas et in temone pendentes discedens reliquit, ut ait poeta metaphora usus quam ei currus ipse, insigne hujus dignitatis, subjiciebat.

Tot limina rerum (v. 205). Aditus vel susceptio tot et tantorum negotiorum. Heinsius præfert, ut in quatuor codd. invenit, *nec te molimina rerum*.

Spatio relinquit (v. 207). Sc. post se, altitudine superat.

Patiens animi (v. 211). Sui semper compos et animo imperans, neque per odium aut gratiam a recto iter suum deflectens.

(v. 216.) Non tibi laudis materies in eo potest esse quod vitia fugeris. V. HOR., *Art. poet.*, 267 :

. . . . Vitavi denique culpam,
Non laudem merui.

Ignarus causæ (v. 227). Nam stimulis iræ ardens et in infligendis pœnis immodicus causam non satis accurate perpendit.

Addicto censu (v. 231). Bonis publicatis.

Imperiosa quies (v. 241). Nempe vir sedato animo in se imperium exercens, et quid possit conscius, sua jussa peragi facit multo efficacius, quam is qui bacchatur et vix quid velit ipse noscit.

Qui crevisse putat (v. 246). Qui se, postquam honores adeptus est, majorem putat, is honoribus collatis indignum se fatetur.

(v. 248.) Videtur ante oculos habuisse Virgilium, *Æn.*, 1, 151.

(v. 251.) Simplex sententia est : Quis non te audire quam Orpheum malit?

Illumque habitum (v. 257). Trabea consularis est qua senator principi æquatur tanquam collega. Honorius autem anno Mallii consulatum præcedente quartum consul fuerat.

Non hic (v. 266). In ea invehitur quæ agebantur Constantinopoli, quum eodem anno consul Orientis foret eunuchus Eutropius.

Docti amnes (v. 273). Permessi ripæ vestitæ sunt floribus.

Et claris nomen celebrate theatris (v. 281). Nempe consules novi edebant ludos circenses, maximo sumptu, et, quidquid admirationem populi movere posse arbitrabantur, inducebant. Hic Urania sorores suas hortatur ut quæque pro sua parte ex omnibus terris colligant alumno suo Mallio egregias palæstritas, equos, feras, ea demum omnia quibus spectacula illustrantur. Gesnerus notat nullam gladiatorum mentionem factam fuisse, quamvis hæc certamina tantum quinque annis post Mallii consulatum lege Honorii abrogata sint, et conjicit causam quod forte Mallius fuerit christianus.

Jovis æquorei (v. 282). Neptunus, tanquam equi procreator, equestris titulo celebrabatur, eique ara in Circo erat. — De equo Arione v. IV *Cons. Hon.*, 555.

Liquidas (v. 200). Unctas oleo, qui mos erat athletarum. Horum deus Hercules.

(v. 209-290.) Ludi Isthmici in honorem Palæmonis fuerunt instituti. V. IV *Cons. Hon.*, 465; *de Nupt. Hon. et Mar.*, 156. — Eleus Tonans est Jupiter Olympius ad cujus templum in Elide celeberrimi illi ludi agebantur.

Differat arcum (v. 297). Non id temporis arcu utatur, ne interficiat feras, sed vivas captet.

(v. 299.) Calisto, Lycaonis filia, amata a Jove, fuit a Junone in ursam mutata, et inter sidera, Helices nomine, recepta.

Pardi... viridis adulter (303-305). Hi sunt leones non jubati, e pardo et leæna geniti, quos Constantini ævo leopardos dicere cœperunt. Noster pardos virides etiam vocat *de Cons. Stilichon.*, III, 345.

Molles ludi (v. 311). Opponuntur iis duris et terribilibus quos hactenus descripsit.

(v. 313-315.) Pantomimus, comœdus et tragœdus.

(v. 316-319.) Omnis hæc descriptio ad organum hydraulicum pertinet, de quo plurima in veterum scriptis mentio, imprimis apud Vitruvium, x, 13. Sed quidquid nobis traditum est mancum atque obscurum, nec satis constat quas partes in illo musico instrumento aqua impleverit, quum vento omnia effici videantur. Hic sufficiat novisse magnum tibiarum ex ære numerum, quas Noster *segetem ahenam* vocat, sic fuisse dispositum, ut earum epistomia claudi vel aperiri possent; pinnarum ope id fiebat quas musicus leviter percurrebat digitis. Ventus autem concitatione aquæ excitatus in fistulas compellebatur; qua machinatione, ignotum. Nihil enim de vecte illo trabali certum, quomodo undas moveat, et quomodo, motis undis, ventus existat, et in tibias immittatur.

(v. 320 sq.) De saltatoribus sermo esse videtur, et de iis qui alii aliorum humeris insistentes varias corporum innexu et superpositione figuras describebant. In hanc *compositam arcem*, id est, in culmen vivi hujus ædificii puer emicat *amentatus*. Quod ultimum verbum interpretes vexavit. Amentum proprie dicitur de loro hastis et jaculis illigato ut emissa retrahi possint. Majorem quoque vim missilibus lorum hoc addebat, unde quidam *amentatus* simpliciter pro acceleratus positum putaverunt, et sibi animo finxerunt puerum petauristum, petauro suo excussum quod saltum adjuvabat. Gesnerus contra intelligit puerum, tenui at solido filo suspensum, qui sursum rapiatur et quasi evolet. Nititur Juvenali, IV, 122 :

Et pegma et pueros inde ad velaria raptos.

Vinctus plantæ (v. 323). Omnes hunc versum corruptum fatentur. Gesnerus conjicit *vinctu*, et funambulum inducit simulantem se cadere, at vinclis plantam vel crura ligantibus retentum. Ed. *Lemaire* intrusum putat et amovendum.

(v. 324.) Verisimile est pegmata fuisse contabulationes quasdam, vel montem, vel silvam, vel quoddam aliud referentes, iis machinationibus prope similes quas vocamus *décors*. Quæ sublatis ponderibus descendebant in scenam, et iisdem depressis tollebantur.

Spargentes flammas (v. 326). Sc. se; intransitive adhibitum. Heinsius pro spargentes proponit *parcentes*, quod loco congruit. — *Ardua scena* est pegma ipsum quod hic ædificii cujusdam aut turris speciem incendio vastatæ esse exhibiturum videtur. — *In chori speciem* explicatur per « varios effingat Mulciber orbes...... rotet... citato igne... » non permissa morari. Flammæ, ut e toto loco colligere est, rapido motu circumagebantur, quæ veri incendii imaginem præberent. V. Manil., v, 441.

Fida incendia (v. 330). Quæ respondent artificis exspectationi, neque pegma comburunt. — *Innocuas* passive positum.

(v. 331.) Navale prœlium est in amphitheatro repente immissis aquis repleto.

Servatoque ordine fati (v. 339). Ut filii succedunt patribus, ita patres semper tradant filiis consulatum.

IN EUTROPIUM.

LIBER PRIMUS.

Eutropius eodem anno Constantinopoli consul fuit quo Mallius Theodorus Romæ. Noster igitur utrumque hujus anni (399) consulem, sed longe diversa ratione, celebravit.

(v. 1-7.) Plurima his passim apud Livium similia, nec semel narrat inter frequentissima prodigia bovem locutam esse, pluisse lapides vel sanguinem, etc. Cf. *in Eutrop.*, II, 42 sq.; Virgil., *Georg.*, I, 470 sq.

Cumanæ carmina vatis (v. 11). Sibyllini libri consulebantur quoties grave quoddam periculum reipublicæ imminebat.

Solers Etruria (v. 12). Etruscorum haruspicinos et fulgurales et rituales libros commemorat Cicero, *de Divinat.*, 1, 23.

Nostri transfuga mundi (v. 15). Num, cursu mutato, non jam vult ex Africæ desertis decurrere in mare Mediterraneum, sed per eas solitudines quæ post fontes suos retro erant in contrarium sensum ad mare Indicum defluere?

Niphate (v. 16). Mons ille Armeniæ Orientis imperium a Persico dividebat.

Consule lustrandi fasces (v. 21). Fasces polluti ipsius consulis sanguine lustrari debent, ut idem sit nefandi sceleris auctor et piaculum.

Quænam ista jocandi Sævitia (v. 24). Cf. Horat., *Od.*, I, 33, 10 sq.; III, 29, 49.

Discrimina quædam Sunt famulis (v. 29). Gradus in servitio sunt, et quidam inter servos suis conservis honestiores vel certe minus infames reperiuntur. At si consulatum conferre velis in pessima mancipia ex ergastulo educta, da saltem virum, non eunuchum.

Tabulas... vocabula (v. 34). Catalogos servorum in magnis familiis necessarios indicat, et nova nomina quæ isti mutati domini indebant.

(v. 43.) Acute dictum, sed frigide. Nunquam destitit, desiit servus esse in universum, sæpe tamen cœpit esse nunc hujus, nunc illius domini servus.

Ambiguus vitæ (v. 52). Nam passi evirationem in vitæ discrimen plerumque adducuntur.

Causam tribuisse (v. 55). Manus illa præbuit causam, occasionem fato. Nunquam enim Eutropius, si eunuchus non fuisset, aulam ingressus obtinuisset consulatum.

Tanta (v. 61). Pro *tot*. — *Stabulis in illis*. Stabula sunt cauponæ in quibus versabantur mangones, dum iste venalis per fora circumduceretur.

Inter præsepia (v. 68). Clam, in abdito loco, ne deprehenderentur. Quum enim postea Eutropium Ptolemæi pellicem dixerit, huic esse uxorem subindicavisse videtur.

Scapulas tutabimur (v. 76). Scapulis suis timet lorum vel scuticam.

Hauserat (v. 80). Optime noverat quomodo pudori per sexcentas artes insidiaretur.

Danaen (v. 82). V. HORAT., *Od.*, III, 16.

Reductis vestibus (v. 86). A tergo prehensis vestibus, ut subsistat et aurem præbeat insusurranti.

(v. 90.) Laïs est illa Corinthia, ob pulchritudinem et avaritiam notissima, de qua ortum illud :

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Hanc dicit juvenum amore ex utroque mari ad eam convenientium et ferentium dona ditatam.

Serta refundit Canities (v. 91). Capilli quum albicent simul et rari fiunt, ita ut serta quæ per acus crinibus infixas aptari solent non possint hærere et defluant. Alii pro *refundit* recipiunt *refutat*, quod per *recusat* explicant. Hoc placet Gesnero, et notat vetulam faciem floribus et corollis ornatam horridiorem fieri.

Pulsatur janua (v. 93). Mos ille juvenum passim apud veteres poetas celebratur. V. HORAT., *Od.*, I, 25.

Speculo damnare (v. 94). Alii *damnante*. Cf. HOR., *Od.*, IV, 10, 6; OVID., *Trist.*, III, 7, 37; et AUSON. *epigr.* LIV, de Laïde Veneri speculum suum dicante.

Succingit (v. 95). Format in artes meretricias.

(v. 99.) Eunuchi nomen ducunt ἀπὸ τοῦ εὐνὴν ἔχειν.

Dotalem tradidit (v. 104). Eutropium herus suus dat genero in reliquis rebus dotalibus tanquam nutritorem et educatorem filiæ suæ quam collocat.

Patricius (v. 109). Hanc dignitatem primus excogitavit Constantinus, et eos supra præfectos prætorio, infra consules esse voluit, si credamus Zozimo, II, 40. Clodovæus et Carolus Magnus fuere patricii. Qui ornabatur ea dignitate pater principis dicebatur.

Aut crimen famulis (v. 125). Probrosum videbatur quod talis ipsis conservus esset, quasi hujus fœditas ad omnes pertineret. — *Aut procedentibus omen.* Inauspicatum erat si quis mane egressus domo eunuchum videret. V. LUCIAN., *Eunuch.*, VI; *Pseudolog.*, XVII.

Ceu funus acerbum (v. 130). Ceu cadaver quod domum polluebat.

Scabie laceras aures (v. 136). Tineæ sunt canum auribus infestæ. V. Nemesian., *Cyneg.*, 209 :

> Auribus et tineas candenti pellere cultro.

Poscant (v. 151). Nempe Arcadius et ipsius ministri.

Abundanti furiis (v. 154). Abundantium hunc sub Theodosio prætorem (στρατηγὸν) fuisse narrat Zozimus, v, 10, 6, atque (anno 393) cum ipso imperatore consulem. Deinde ab Eutropio dejectus est omnibus fortunis suis, quem ipse ad Orientis exitium et suum ipsius provexerat.

(v. 158.) Tritum hoc Hesiodi, *Op. et dies*, 248 :

> Οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων,
> Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.

Vates (v. 159). Nomine Traseas fuit. V. Apollod., II, 4, 11.

Opifex tauri (v. 163). Perillus, quem Phalaris tyrannus Agrigentinus primum in suo tauro combussisse fertur.

(v. 172.) Hanc vilissimi eunuchi fortunam tam incredibilem et absurdam Noster dicit, ut iste ne in audacissimis quidem votis id sibi optare potuerit, aut etiam somnians fingere.

Dissimulat dominos (v. 176). Se novisse.

(v. 177 sq.) Conjiciebatur in vincula nobilissimus quisque, aut in Æthiopiam et vastas Africæ supra Ægyptum solitudines relegabatur.

Ut se posse putent (v. 183). Ut omnibus constet magnam sibi in manu potentiam et permissum in bona ac personas imperium.

(v. 188 sq.) Omnes vulgo erga similes sui clementes sunt, et damnum idem passi hac ipsa malorum communitate sibi invicem conciliantur. Eutropius vero non bonam mentem habet in eunuchos suos consortes, et ex illa virilitatis jactura, quæ ipsi alios eadem calamitate oppressos commendare deberet, id unum exstitit, ut vehementius avaritiam suam exerceat, quod omnes animi vires auro coacervando incubuerunt, et sola cui satisfacere possit cupiditas alias ad se traxit et secum glomeravit.

Regula (v. 202). Catalogus est provinciarum et magistratuum, adscripto singulis pretio, ut statim innotesceret cupientibus munus aliquod obtinere quanta pecunia solvenda esset Eutropio.

Eat (v. 203). Pro *venum eat.*

Propriæ solatia sorti (v. 205). Quem vocavit supra *toties venale cadaver* eum exhibet solantem dedecus suum si toti imperio commune sit. Jam *notas* vidimus pro *maculis*.

Suspendit (v. 208). Diversam utriusque æstimationem velut in oppositis lancibus librat.

Jure sepultum (v. 211). Servus apud veteres habebatur res, non persona, et ideo nulla jura obtinebat. Iste igitur, quod attinet ad jus, sepultus est, atque, ut vulgo dicimus, civiliter mortuus.

Præscripto margine Tauri (v. 216). Lucius Scipio Antiochi regnum Tauro monte terminavit.

Sophene (v. 220). Pars est Armeniæ inter Taurum et Antitaurum ad Euphratem.

Femineas lites (v. 233). Noster passim eunuchos quasi inter feminas annumerat. Quibus autem in annalibus, ait, legitur munus judicis a femina gestum fuisse et lites decisas?

Recurrit (v. 241). Agit enim arbitri partes atque huc illuc ab aliis ad alios cursitat. Hæc tamen quum legas, tibi vel invito revocatur in memoriam Narses eunuchus, Justiniani dux clarissimus, dignusque socio et æquali Belisario.

Argei pabula (v. 248). Jam Noster illum Cappadociæ montem memoravit *in Ruf.*, II, 31. Cf. *in Eutrop.*, II, 114; *Laus Serenæ*, 191.

Taurorum claustra (v. 249). Bosporum Cimmerium intelligit et ipsam Mœotida quæ Chersonesum Tauricam, id est a Tauris habitatam, alluit.

Pro victore (v. 254). Tanquam vicisset.

Et turmæ similes (v. 255). Pares mollitie et tali duci convenientes.

Verbis ultra nequitiam fractis (v. 262). Quum jam ipsi vocem fregissent exsectio et libidines, quas Noster *nequitiam* vocat, accessit et senectus quæ magis etiam hanc tenuem ac tremulam reddidit.

Sororem (v. 263). Soror sæpe pro amica ponitur. Ceterum quæ fuerit ista mulier ignoramus. Cf. libri secundi *in Ruf. Prol.*, 41; II, 88.

Vagas vires (v. 264). Quas in omni rei publicæ necessitate, nulla ratione sui adhibita, liberalius profudit, quam ut nunc quidquam ex eis supersit.

Arida (v. 269). Siticulosa.

Pensis involvere (v. 276). Convolvere lanam in pensa et sua

nentium ancillarum singulis dividere. Hæc præstabat dominæ suæ eunuchus, et segniorum diligentiam urgebat, ut supra.

Celœnæos furores (v. 278). Celœnæ nrbs Phrygiæ qnondam capnt; deinde haud procul a veteribus Celœnis migratum est, et novæ urbi conditæ fuit nomen Apameæ inditum.

Pectusque illidere pinu (v. 279). Cybeles sacra celebrantes gestabant ramos pineos, in quam arborem Atys mutatus fuisse memorabatur, et iis pectus sunm tundebant.

(v. 281.) Ovid., *Heroid.*, xvii, 254, inducit Helenam Paridi similiter dicentem :

Arma relinque viris, tu Pari semper ama.

(v. 284.) Lenonum ac lenarum conciliare est, nou dividere.

Longi labor ævi (v. 288). Simpliciter est longum ævum, quasi omnia quæ fiunt ca tempus ipsum efficiat.

Natam (v. 289). Pelopeam, ex qua genuit Ægysthum.

(v. 293.) Deinde enarrat portentosas metamorphoses; illa omnia mirabilia quidem, sed non inandita; boc monstrosum et fidem omnem superans, Spado consul, præfectus prætorio, dux exercitus.

Forsitan et dominus (v. 309). Ipse Arcadius.

Libertatemque daturus (v. 310). Primus actus consulatnm ineuntis erat manumissio, ut vidimus in iv *Cons. Hon.*, 611.

Ægyptia somnia.... se vate (v. 312-313). Sozomenus narrat Theodosium, antequam in Eugenium proficisceretur, de belli eventu anxium, Joannem quemdam monachum ægyptiensem consulere voluisse; ad qnem missus est Entropius, in quo maximam fidem reponebat. Responsum est victoriam Theodosio multo sanguine emendam, quod eventus comprobavit. Nunc e Nostro conjicere est hæc oracula tanquam sua ab Eutropio data esse, et eum sibi vindicasse prædictiones, quasi dii suam voluntatem in somniis ipsi declarassent.

Vetat fastis accedere Janus (v. 319). Eutropii nomen Romæ in fastos nunqnam relatum, et Constantinopoli, postquam dejectus fuit, erasum est.

Inde.... hæc pectora (v. 327). E feminis. — Sibyllas intelligit et Pythiam.

Hos fecere manus (v. 339). Duas deinde opiniones de spadonum origine profert.

Audiretur (v. 349). Nempe sermo de olore. — *Certante ligustris.* Albo. V. Virg., *Ecloga* II, 18.

Gadibus... Carmani (v. 353). Ad Occidentem Gades, Carmani ad Orientem. Sensus est igitur : Sol oritur versus Occidentem et versus Orientem occidit. Carmani autem parthici imperii pars erant, de quibus Dionys. Perig., 1082 sq. :

> Ἤ τοι μὲν παρὰ χεῦμα τὸ Περσικὸν Ὠκεανοῖο
> Καρμανοὶ ναίουσιν ὑφ' ἠελίῳ ἀνιόντι.

Cochleis homines junctos (v. 356). Videbo homines, cochlearum instar, testis junctos, quas pro domibus circumducant.

(v. 357.) Sensus est : Et commenta omnia quæ nutrit India picta in judaicis aulæis, tapetibus. — India jam per se monstris abundabat; sed alia excogitaverant quæ natura non procreat nec procreare potest; hic Noster forte respexit ad monstrosas illas indicorum numinum imagines, cum multis brachiis et capitibus, de quibus veteres notiones quasdam habere poterant. — Τὸ *Judaicis* interpretum plerisque displicuit, et proposuere alii *Lydiacis*, alii *Niliacis* aut *Attalicis.* Gesnerus retinuit vulgatum, apud Judæos antiquitus floruisse artem textoriam notans, ut Mosaici tabernaculi constructio satis docet. — Ad hunc locum idem laudat παραπετάσματα Μηδικὰ ap. Aristoph., in *Ranis*, 969, in quibus ἱππαλεκτρύονες, τραγέλαφοι depingebantur. — Contra ed. *Lemaire* hos duo versus Claudiano indignos judicat, et sententiam in v. 355 finitam arbitratur.

Mistis salibus (v. 358). Omnia quæ ab hoc dicuntur ita enunciata sunt, ut sub specie honesta sensus obscenus lateat.

Repertam (v. 399). Heinsius conj. *repressam.*

Cinyphiis (v. 405). V. *de Bello Gild.*, 9.

Tabraca (v. 410). Numidiæ maritima urbs, in qua periit Gildo. V. *in Eutrop.*, prol., lib. II, 71; *de Laud. Stilich.*, I, 360.

Sacroque adhibere silentia somno (v. 418). Eunuchi erant silentiarii dicti, qui ceterorum servorum murmur cohiberent. Omnia autem quæ ad imperatores pertinebant *sacra* appellari jam vidimus.

Inertiæ (v. 420). Quum vita anteacta spondere fidem non

posset, sola inertia propter ablatam virilitatem pignus certissimum erat mentis nihil novarum rerum moliturae.

(v. 434.) Scribat Halys, Lydiæ fluvius, eunuchi nomen in suis fastis, necnon Orontes, qui Antiochiam mollissimam urbem alluebat. V. Juven., III, 62.

Chrysogonis... Narcissis (v. 440-441). Chrysogonus Syllæ libertus fuit, de quo multa Cicero conqueritur in *Rosciana*. — Narcissus Claudii imperatoris.

Impensi sacris bustis (v. 451). Ed. *Lemaire* jungit *sacris* cum *bustis*, et ea sacra dicit vocari quod devotorum corpora continebant. — Ed. Vicet. habet infensi, scilicet Eutropio; quod si recipias, *sacris bustis* jungere oportet cum *prorumpite*. — Ceterum notissimum est tres Decios se devovisse, patrem, filium et nepotem.

(v. 454.) Eadem mortuis studia in inferis tribuit quæ vivis fuerant. V. Virg., *Æn.*, VI, 642, 653.

Parvo procede sepulcro (v. 458). Exstat Varronis epigr. apud scholiast. ad Pers., II, 36 :

> Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
> Pompeius nullo; quis putet esse deos?

Curules sequi (v. 474). In pompa consulari cujus Noster non unam descriptionem jam exhibuit.

Inter Arinthæi fastus (v. 478). Qui fuit unus ex dominis Eutropii (v. sup. 63), et consul cum Modesto anno U. 1124, C. 372.

Ptolemæi mancipia (v. 480). Vidimus Eutropium cujusdam Ptolemæi servum fuisse; quod nomen Noster arripiens, Ptolemæum Ægypti regem in memoriam revocat, ejusque educatorem Pothinum eunuchum, quo jubente Achillas Pompeium Magnum interfecit. Cf. Cæs., *de Bell. civ.*, III, 108; Luc., X, 103.

Pellæis ensibus (v. 483). Macedonicis. Ægypti reges Alexandri successores erant.

Amazonio ritu (v. 499). Quod imperium penes mulieres est.

(v. 508.) Narrat Herodotus, IV, 1, Scythis reducibus occurrisse armatos vernas, ex adulterio conjugum suarum cum servis natos; quos verbera non arma adhibentes in pristinam conditionem redegerunt.

Adductus ensis (v. 513). Jam ad feriendum sublatus.

Ad rastros sudare doce (v. 196). Cf. 153 et 205. Idem est orationis color in *Boileau* :

> Allez, vils combattans, inutiles soldats,
> Laissez-là ces mousquets trop pesans pour vos bras,
> Et la faux à la main, parmi vos marécages,
> Allez couper vos joncs et presser vos laitages.

Cupit.... quam (v. 205). Dicendi genus est a Græcis mutuatum. Cf. *Iliad.*, ά, 117 :

> Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.

Vastator Achivæ gentis (v. 214). Alaricus intelligitur, qui Illyricum, quasi inter Arcadii et Honorii limites situm ac litigiosum, modo hujus modo illius nomine occupavit, accepta utrinque pecunia. Hunc sibi Eutropius et Stilicho invicem invidere, Zozimo colligitur. Cf. *de Bello Get.*, 535.

Illis responsa daturus (v. 217). Tanquam civilis magistratus et judex. V. *de Cons. Stilich.*, III, 104.

(v. 238.) Inscritur Phrygiæ descriptio, cum finibus et populis et præcipuis fluminibus. — Pars ad septentrionem versa (quæ quidem non alget, ut poeta dicit, sed solum situm voluit exprimere) attingit Bithynos ; versus occidentem, Ionas ; versus orientem, Galatas.

Nuper (v. 248). Comparatione illarum e Thracia et Græcia coloniarum; namque hoc *nuper* fuit sexcentis annis amplius ante Claudiani ætatem. — *Gæsa* sunt jacula Gallis propria. V. Cæs., *de Bell. Gall.*, III, 4.

Principium Phrygibus (v. 252). I. e., gloriam maximæ antiquitatis. Quum enim inter Ægyptios et Phrygios orta esset disputatio, Psammetichus, Ægypti rex, pueros jussit in solitudine caprarum lacte nutriri, ubi nullam humanam vocem audirent. Illi autem postquam phrygium quoddam verbum emisissent, rex non dubitavit Phrygios esse vetustiores. Fabula est Herodoti, II, 2.

Hic cecidit (v. 255). Nempe in Phrygia. Idem canit Propertius, II, 23, 84 :

> Hic locus est in quo tibia docta sones,
> Quæ non jure vado Mæandri jacta natasti,
> Turpia quum faceret Palladis ora tumor.

Cf. quoque Ovid., *Fast.*, vi, 701; *Ars am.*, iii, 505. — Quæ quum ita sint, *jactata* non est jacta, ut intelligunt qui *lyciis* pro *libycis paludibus* ponunt, sed laudata, celebrata. Pindarus autem dicit in *Pythica* duodecima, Minervam, Medusæ morientis singultus et sibila imitatam, tibiam invenisse prope libycas paludes, id est, lacum Tritonidos, ubi Gorgones habitabant. Quam deinde, quod vultum suum ea distorqueri vidit, abjecit in Mæandrum; jactam collegit Satyrus vel Silenus Marsyas, et Apollinem damno suo provocavit; namque ab eo excoriatus est. V. Ovid., *Met.*, vi, 386.

(v. 258.) Cujus cutis in utrem formata ostendebatur Celænis, Phrygiæ urbe, ad fontes Mæandri, ut Herodotus narrat, vii, 26: Ἀσκὸς τοῦ Σιληνοῦ Μαρσύεω τὸν ὑπὸ Φρυγῶν λόγον ἔχει ὑπὸ Ἀπόλλωνος ἐκδαρέντα ἀνακρεμασθῆναι.

Arctoum mare (v. 262). Hic Pontus est Euxinus, quem paulo inferius *Amazonium* vocat, quod ad eum, ubi Thermodonta recipit, Amazones collocari solent.

(v. 273.) Synnas vel Synnada, Phrygiæ urbs, marmoris fodinas celeberrimas habebat, e quibus κίονες μονόλιθοι Romam vehebantur. Quod laudavere Ptolemæus et Plinius; Prudentius quoque dixit maculosa Synna. Noster autem videtur significare voluisse marmor inter Marsyam et Mæandrum flumina effossum Synnadico esse pretiosius.

Ad tympana suscitat enses (v. 281). Tympanorum enim ad numerum scuta ensibus percutiebant.

Attis (v. 302). V. *in Eutrop.*, i, 279. Ceterum creditur Attin vel Atyn phrygium fuisse pastorem a Cybele amatum.

Nec duce.... sed judice (v. 309). V. iv *Cons. Hon.*, 89, 90.

Inque modum veli (v. 312). De struthiocamelo Xenoph., Ἀνάβασις, ά, 5, 3: Πολὺ γὰρ ἀπέπτα ἀποφεύγουσα, τοῖς μὲν ποσὶ δρόμῳ, ταῖς δὲ πτέρυξιν ἄρασα ὥσπερ ἱστίῳ χρωμένη.

Prima cingula (v. 321). Sunt primorum militarium ordinum ea insignia, et summos honores, forte magisteria militiæ indicant.

Onerique vel ipsa Serica (v. 337). Similiter Juvenalis, vi, 259:

. . . . Quarum
Delicias et panniculus bombycinus urit.

Chunus (v. 338). Populus Sarmatiæ. Ptolemæus: Μεταξὺ δὲ Βα-

σταρνων καὶ Ῥοξολάνων Χοῦνοι. V. *de Stilich. laud.*, I, 110. An iidem sint qui Hunni non satis constat.

Saltandi dociles (v. 341). Qui facile saltationem docentur, nihil facilius discunt quam artem saltandi.

Hosio subnixa secundo (v. 346). Is in cod. Theodosiano perhibetur magister officiorum et sacrarum largitionum comes. Quem Noster coquum fuisse ait, et in sequentibus, dictiones aut imagines e re coquinaria depromens, perpetua allusione pristinam hominis conditionem revocat, eumque laudibus extollit ambiguis.

(v. 347-348.) Cicero quoque *in Verrem*, I, 46, lusit de verbo *jus*, negans mirandum esse jus tam nequam esse Verrinum. Hic autem *movendi* apte ponitur, quum duplicem sensum habeat, et versationem aut turbationem significare possit. Notissimum quoque est τὸ fumum vendere usurpari pro magna promittere, accepto auro, et nulli fidem servare. Is igitur dicitur, nasum fumo admovens, posse ex nidore de coctione cibi erudite judicare; et simul depingitur tanquam conturbans leges et omnia administrans ad nutum eorum qui pecuniam ingerunt. — Heinsius defendit vulgatum *fumo*; Burmann. præfert *naso*.

Apices gemini (v. 350). Summa capita, primæ personæ Orientalis imperii.

Laterum artus enodes (v. 361). Artus sunt membrorum juncturæ, commissiones; hic spinæ dorsalis vertebræ, quas inductus in scenam puer flectit et incurvat mille modis quasi lentam et mollem virgam. — Gesnerus recepit *arcus* pro *artus*, et costas intelligit.

Necdum commissa choro Agave (v. 364). Nondum producta in scenam, et in privato solum auditorio recitata. Cf. JUVEN., VII, 87.

Cingi (v. 367). In armis esse, excubare. E militari cingulo sumptum. V. *in Eutrop.*, I, 254 sq.

Audax crassa mole Leo (v. 377). Hic a Zozimo ita depingitur, V, 14 : Ἀρετῆς μὲν οὐδ' ἡστινος οὖν μετειλήφει.... πλὴν ὅτι πρὸς Εὐτρόπιον εἶχεν οἰκείως, ἀνειμένος ὢν φύσει καὶ τρυφῇ πάσῃ τὸν βίον ἐνδεδωκὼς, ὅμως ἐποίει τὸ κελευόμενον. — Gainæ perfidia cum exercitu suo oppressus est.

Tunc Ajax erat Eutropii (v. 386). Sic Juven., VII, 115 :

.... Surgis tu pallidus Ajax.

Ajaci erat scutum ἑπταβόειον; Leoni pro scuto aqualiculus, venter prominens.

(v. 391.) Idem lusus est qui supra de Hosio. Leo verbis utitur quæ ad textoriam artem referri possunt, ut Hosius ad artem coquinariam.

Haurire bipennibus Hebrum (v. 414). Bibere de frustis glaciei.

Ancyranique triumphi (v. 416). V. supra, 98.

Pisce sodali (v. 425). Musculus est, qui Græcis idcirco ἡγεμὼν dicitur. Cf. PLUTARCH., *de Solert. anim.*; PLIN., *H. N.*, IX, 88.

Cœno subnixa tenaci (v. 443). Vada sunt, quæ fundum habent non solidum, sed cœnum fallens pedes. Burmannus cum Scaligero distinctionem ponit post *reptabat*, et jungit *subnixa* cum *moles*.

Quantoque cutem distendat echino (v. 449). Omnes hæsere in echino interpretes, nec satis constat quid sit. Ego Gesnero potius crediderim, qui sibi ferculum quoddam fingit, echini speciem referens, cum spinis et aculeis erectis; id vero factum per surculos herbarum aut frustula carnis eminentia. Itaque Hosius secum reputat quam partem et quantam porci distenta cute et trajecta in echinum formet.

Pulsatus (v. 450). Ad suem referam, qui superius exprimitur *more suis*, quamvis durum sit. Ingeniosa est Barthii conjectura *crebro pulsu cos perstrepit icta*. Quum enim dixerit poeta *flagrat opus*, vix credas nondum jugulatum suem fuisse; at coquus optime exhibetur cultros suos et omnia artis suæ arma exacuens. — *Varius nidor*. Id est, e multiplici carnium genere ortus, fretum transgreditur et penetrat Chalcedona. — Ceterum ed. *Lemaire* hos duos versus 450 et 451 intrusos putat, et forsan ex aliquo nunc deperdito Claudiani carmine depromptos quemdam, comparandi gratia, codicis margini adscripsisse, qui postea in textum recepti fuerint.

Densis terroribus (v. 462). Adversa nuntiantes alii alios proxime sequuntur.

Rarus apud Medos regum cruor (v. 478). Parricidium regium raro apud Persas committitur, ob pœnam non sonti modo, sed et toti illius generi imminentem.

Stolido didicere magistro (v. 489). Epith. stolido Constantinopolitanis potius quam eventui ipse convenire videtur. Livius, XXII, 39, dixit : « Nec eventus modo hoc docet : stultorum iste magister est.

(v. 490.) Fabulam hanc ab Hesiodo Noster mutuatus est, *Theog.*, 510 sq.

Multumque innexuit æthera limo (v. 493). Quo plus ætherii ignis admistum fuerat, eo major prudentia. V. IV *Cons. Hon.*, 229; JUVEN., XIV, 35.

Epimethea (v. 497). Hunc Pindarus vocat ὀψίνοον.

(v. 522.) Fabulam narrat Ovidius, *Met.*, III, 701. Mater Agave, quum filium suum Penthea dilaceraret, sibi aprum discerpere videbatur. Discusso autem furore, atrocitatem rei intelligunt, et caligo quædam ipsarum oculis offunditur, ita ut movere pedes non audeant et subsistant attonitæ. V. EURIPID., *in Bacch.*, 1023 sq. Cf. quoque STAT., *Theb.*, III, 188; IV, 565; VAL. FLACC., III, 264; NOSTR., *in Ruf.*, II, 418.

Phrygio tegeret quum Memnona busto (v. 530). Memnon, Auroræ ex Tithone filius, Æthiops, in bello trojano Antilochum Nestoris filium interfecit, et ipse Achillis cecidit manu.

Justa rediens exercitus ira (v. 542). V. *in Ruf.*, II, 402.

Bistoniis (v. 565). Thracii sunt campi. V. III *Cons. Hon.*, 111.

Ab extremo veniens equitatus Araxe (v. 569). Gesnerus Scythas vel Bactrianos intelligit.

Quos teste subegit Danubio (v. 583). Gruthungi ergo Danubii fuerant accolæ, priusquam in Asiam transirent.

Pro fronde Minervæ (v. 591). Supplices oleæ ramum prætendebant vittis ornatum.

Meritis prioribus (v. 595). Quo tempore Stilicho Theodosii Magni in bellis omnibus comes toties Orientis copias duxit ad prœlium et victoriam.

DE LAUDIBUS STILICHONIS.

LIBER PRIMUS.

Multum de inscriptione trium illorum vel adeo quatuor librorum Stilichonis laudes continentium atque etiam de argumento disputatum est. Alii enim duos primos ad priorem consulatum retulerunt, quem gessit anno 400 cum Aureliano, tertium vero ad secundum consulatum anno 405, in quo habuit collegam Anthemium. Alii contra unum et eumdem celebrari affirmant inter

quos Gesnerus. Primus enim liber, inquit, canit armatas laudes quibus Stilicho consulatum meruit; secundus ipsum muneris aditum exhibet; in tertio adventus Romæ, processus et pompa consularis describuntur. Sed de altero consulatu ne minima quidem mentio. Fuere quoque qui librum *de Bello Getico* quartum de consulatu Stilichonis inscriberent; liber autem ille, ad Stilichonem quidem, non ad hujus consulatum pertinet. Eventus ipse posterior; Gothi ducibus Alarico et Radagaisa Italiam invaserunt a. 400, coss. Stilichone et Aureliano; deinde anno 402, Arcadio v et Honorio v coss., victoria a Stilichone, ut fert Noster, reportata est : quam alii Gothis tribuunt.

Ceterum Stilicho, natione Vandalus, vir manu promptus fuit et bellica virtute insignis; qui postquam diu primas tenuit, regnum sibi et Eucherio suo parasse incusatus est, et cum tota domo sua oppressus.

Continuant Superi gaudia... ordine vota meant (v. 1-10). Nullum inter prosperos eventus intervallum, sed cohærent, continuantur, et omnia quæ vovere et optare poteramus uno tenore procedentia se invicem consequuntur. — Nempe nuptiæ Honorii cum Maria celebrabantur a. 398; eodem anno, Gildo vincitur in Africa, 399; dejectus est Eutropius, 400; consul Stilicho.

(v. 23.) Infinitam illam laudum materiam et facilitatem sub specie viæ attingit, quæ quum sit per se proclivis et omni libera impedimento, nihilominus currum lassat, quod in immensum extenditur.

(v. 26.) Eamdem sententiam expressit Homerus, *Od.*, θ', 167 :

> Οὕτως οὐ πάντεσσι θεὸς χαρίεντα δίδωσιν
> Ἀνδράσιν, οὔτε φυὴν, οὔτ' ἂρ φρένας, οὔτ' ἀγορητύν.

Debuit (v. 50). Ex debito contulit.

Penetralibus ignem Sacratum rapuere adytis (v. 59-60). Ex hoc loco apparet Persas igne ad sacrificia nsos tantum qui e sacro illo et perpetno, in Pyreis (Πυρείοις) seu templis igni dicatis servato, accensus esset.

Secreta Beli (v. 62-63). Dicit templum hujus regis, deinde numinis, quod Babylone summa religione colebatur. — *Mithram* solem esse apud Persas, præter Herodotum, qui Venerem fuisse dicit, omnes fere Græci tradidere, Romanique eos secuti sunt.

Virgatas (v. 66). Maculosas. Solemne tigridum epitheton.

Purpurei parentes (v. 81). Sunt Theodosius Augustus, pater adoptivus, et Ælia Flaccilla Augusta, quæ matris *regit obsequium*, id est, vices implet, et luteolum palliolum, quod *flammeum* vocabatur, novarum nuptarum ornamentum, capiti Serenæ accommodat gemmeaque fibula infra mentum subnectit. V. *de Nupt. Hon. et Mar.*, 285; *de Raptu Proserp.*, II, 325.

(v. 88.) Nuptiæ celebratæ sunt Constantinopoli, in confinio Asiæ et Europæ.

Visos (v. 94). Creditur populum septentrionalem esse, e cujus ad Gothos accessione Visigothi exstiterint. Gesnerus recepit Mysos, et Mœsos Danubio vicinos intelligit. Satis notum Barbaros victos hosti plaustra sua tanquam muros objicere solitos, et se intra hanc carraginem continere.

Vindicta fuit vel quæstus (v. 99). Sævitiam et avaritiam videtur Achilli exprobrare. Non ita Stilicho amicum suum Promotum ultus est.

Chunorum vaga feritas (v. 110). Qui modo huc modo illuc incursiones faciebant. *In Eutr.*, II, 338.

Proditor (v. 113). Rufinus est. V. *in Ruf.*, I, 320; II, 130.

Per galeam (v. 121). Ne posita quidem galea. — Eucherius ille est cui imperium parare voluisse accusatus est. Ille, patre suo occiso, Romam aufugit, ubi ab Arsacio et Terentio eunuchis, ut fert Zozimus, interfectus fuit.

Sub pellibus (v. 122). In castris. Tentoria apud veteres pellibus tegebantur.

Bisaltæ (v. 134). Thraces, cis Strymonem in Macedoniæ oris habitantes; alii ex iis etiam ultra Strymonem. V. VIRG., *Georg.*, III, 461.

Æquali cervice subis (v. 143). Par seu Theodosio, seu tanto oneri.

(v. 144.) Splendida comparatio et pulcherrimis versibus expressa. Quamdiu Hercules pondus illud insolitum sustentavit, non modo cœlum cum astris omnibus non titubavit, verum etiam melius quam antea stetit libratum potentibus humeris, et senex Atlas, qui nunquam onus suum contemplari potuerat, obstupuit fulgore spectaculi attonitus. Ad quam fabulam explicandam narrant doctum astrologum fuisse Atlanta; a quo acceptam cœli scientiam Hercules in Græciam intulit. V. SENEC., *Herc. fur.*, 70.

Mixtis hic Colchus Iberis (v. 155). Asiatici Iberi sitam regionem inter Colchida, Pontum, Caucasum et Armeniam incolebant.

Crine decoro Armenius (v. 157). Molles populi qui capillos unctos crispabant. V. *in Ruf.*, II, 108.

Miles alumnus Oceani (v. 159). Insulani, vel certe litorum accolæ; forte Galli et Hispani, versus Occidentem, propter Oceanum Atlanticum.

Sub puppibus ibat Ionium (v. 174). Navibus quasi contabulatum.

(v. 174.) Nulli nimbi, quamvis densi essent et procellas minarentur, circum Acroceraunia sese glomerantes, te deterrere á tuis consiliis poterant.

Stagna Saturnia (v. 178). Mare Glaciale Saturnium vocari dicit Eustathius, quia in illis locis stella Saturni regnet.

(v. 181.) Eurotas Laconiam indicat; Lycæum nemus Arcadiam; ibidem quoque et Mænala, et Parthenium nemus, et Ladon amnis. A monte vel ab oppido Parrhasio tota Arcadia sæpius Parrhasia dicitnr. — De Alpheo et Arethusa notum.

(v. 199.) Commentarii loco potest esse Tacitus, *Ann.*, II, 6. V. quoque *de Bello Get.*, 336; VIRG., *Æn.*, VIII, 727. Cf. quæ Pomp. Mel., III, 2, similiter dicit de dextra parte Rheni : ripis longe et late recedentibus, jam non amnis, sed lacus ingens.

Fulmineum (v. 200). Rapidissimum. Alii flumineum.

Oceanum fontesque Istri (v. 215). De Germanico Oceano intelligendum.

Tempore tam parvo (v. 218). Fieri non potest ut iter indicatum tam paucis diebus factum fuerit, præsertim quum morari oportuerit ad colloquendum cum Barbaris. Sed verisimile est Nostrum licentia poetis concessa liberaliter usum fuisse. Idem Noster paulo modestius tractavit IV *Cons. Hon.*, 440. Quod iter Stilicho susceperat ut imperii fines inspiceret, et, si qnæ essent cum Barbaris, dirimeret controversias.

Mediumque ingressa per Albim (v. 226). Corruptus locus esse debet. Namque Albis intra Germaniam remotior. Hadr. Vales., *Rer. Franc.*, II, p. 94, *Notit. Galliar.*, p. 200, legit *mediumque per alveum*, et Rhenum intelligit. Gesnerus legendum censet Albam, qui fluviolus est Arduennensium per regionem in Urtam influens. Tunc Franci illi Catti essent, a Romanis olim in Tungrense territorium deducti. — Utrum mavis eligas licet, nisi potius credas fieri potuisse ut Noster, nominum splendorem secutus, et

nobilissimos amnes, de quibus in germanicis bellis sermo est, memoria tenens, unum inseruerit, situs et longinquitatis oblitus.

Marcomeres Sonnoque docent (v. 241). Ille Marcomirus alias vocatus Pharamundi nostri pater memoratur; traditus Honorio, relegatus est in Etruriam. Cnjus frater Sonno a suis occisus fuit, quum eum ulcisci vellet.

Et Gir notissimus amnis (v. 252). Probabile est eumdem esse qui a nobis vocatur Niger. De nomine illius veteres non conveniunt, et Sir, Gir, Nigir dicitur. Plinius, *Hist. nat.*, v, 8, hæc de illo memorat : « Nigri fluvio eadem natura quæ Nilo; calamum et papyrum et eosdem gignit animantes. »

Parvis redimitus Nuba sagittis (v. 254). V. III *Cons. Hon.*, 21.

Stant pulvere Syrtes (v. 257). Sub pedibns convenientium surgunt pulveris globi, e putri illa arena quæ Syrtes obducit. V. Lucan., IX, 456; Virg., *Æn.*, XII, 407.

Illinc edicta meabant (v. 277). Nempe ex Oriente Arcadii nomine veniebant edieta quæ ducum fidem ab Honorio abalienarent.

(v. 292.) Nihil te latuit; neque litteræ per occultas artes ad Occidentis damnum missæ, quod jam innuit in v. 277, neque bomines auro corrupti qui insidias et proditionem moliebantur.

Inveniens animo, quæ mente gerenda (v. 301). Excogitans quæ consilio gerenda essent opponitur τῷ efficiens quod esset manu patrandum.

Aliis numero crescente lacertis (v. 304). Gesnerus intelligit aliis totidem ad ea de quibus supra dictum est accedentibus.

Senio iterum vernante (v. 316). Senes ætatis suæ obliti rursus juvenescere videntur, et Gallia, quæ post clades Maximi et Eugenii credebatur exhausta, exercitus parturit.

Viridi milite (v. 324). Se animo retnlit poeta ad solitam verbi *messis* significationem, quum dixit virides milites illos qui a Græcis vocati snnt Σπαρτοί.

Felix legionibus iret Tessera (v. 330). Duorum generum erant tesseræ; unum, quo se milites internoscerent, ne hostis vigiles et stationes circumveniret, paucis verbis, sæpe etiam uno constans; alterum, qno dnx militibns vel ordinum ductoribus significaret quid esset faciendum; de qno bic agitnr. Sensus igitur est : Quum bellum susceptum sit senatu mandante, felix est omen quod prosperum exitum portendit.

Consilio stetit ira minor (v. 335.) Simpliciter est : Iram vicit prudentia.

Solibus effetos (v. 350). Exhaustos calore.

Geminata venenis Vulnera (v. 351). Una enim est a ferro noxa, altera a veneno.

Latiis pilis (v. 353). Pila erant quondam propria legionariis romanis tela, Claudiani tempore vix adhibita; sed Noster antiquitatem in hoc, ut in multis aliis, sequitur.

Autololes (v. 356). Gætuliæ sunt populi, de quibus v. Sil. Ital., III, 306; Luc., IV, 677. — *Mazax.* Magna hujus nominis est varietas in scriptis editisque. Hos memorat Nemesian., *Cyneg.*, 261 :

> Quemque coloratus Mazax deserta per arva
> Pavit.

Occurrunt quoque apud Lucan., IV, 681 :

> . . . . Tremulum quum torsit missile Mazax.

Tabraca (v. 359). V. *in Eutrop.*, I, 410; sec. *in Eutrop.* lib. prol., 71.

(v. 362.) Quæ isti accidissent, nisi sibi ipse manus inferens vitam laqueo finiisset.

Nutatura semel (v. 366). Alea est qua in perpetuum de re aliqua decernitur, quum omnia de uno jactu pendent; sed Stilicho non immiserat simul in discrimen belli suas omnes copias.

Hi ruerant (v. 373). Horum potentia eversa erat, fuerant superati ut fines imperii propagarentur.

Ibi (v. 374). In prioribus bellis, nullum propter dilatam victoriam periculum.

Jure perempto (v. 382). Sublato in Africa romano imperio.

LIBER SECUNDUS.

Quanto metuendus amore (v. 2). Quum omnes eum valde ament, metuunt ne vel leviter offendant, et dicto sunt obedientes. — Gesnerus alio modo intelligit metuendus hostibus ob amorem suorum; namque ex universa illa omnium devotione magnum illi robur accedit.

(v. 3.) Stilicho inducitur consulatum recusans, quem deinde

suscepit. Poeta declarat se narraturum quis auctor quum flexerit, et quomodo trabeas sponte sese illi offerentes rogantesque ut ab illo inducerentur tandem admiserit. Cf. IV *Cons. Hon.*, 48.

Jovis zonam (v. 7). Mitior Jovis planeta inter frigidum Saturnum et ardentem Martem circumagitur. Cf. Luc., x, 305; III *Cons. Hon.*, 167. — *Quæ temperat* jungi debet cum Clementia, non cum zonam. Ceterum Noster clementiam latiore sensu accepisse hoc loco videtur pro moderatione et temperantia, quæ olim pugnam elementorum composuerit, et naturas rerum inter se oppositas moderetur, nimiamque earum vim justo adhibito temperamento coerceat.

Obvia prosternas (v. 20). Obvia sunt quæ contra impugnantem veniunt.

Et quæ nunquam nocitura timentur Jurgia (v. 24). Sunt exprobrationes et minæ quæ terrorem injiciunt; sed nocebunt nunquam, quia sparsisse metum tibi satis est.

Nullo livescere fuco (v. 32). Conceptam exercere invidiam adsumpta benevolentiæ specie, si *livescere* pro *invidere* accipias, vel simpliciter mentiri, veros suos sensus dissimulare.

(v. 37.) Non licet per eam sævire occulto, sed licet clam prodesse, benefica manu celata.

Allicitur (v. 42). Non se induci patitur ut veteres amicitias novis posthabeat.

(v. 48.) *Nunquam* jungendum est cum *alienent.*

(v. 67.) Non eum tradis desidiæ, ad omnia placita nimia facilitate obsequendo, neque contra animum juvenilem ætatis suæ ardore et alacritate, ut par est, vehementius sæpe abreptum confringis, negando quidquid libet; sed cum in privato regnandi artem doces, et eumdem imperatorem esse memor veneraris tanquam senex esset, ducis munia in dominum et patris quasi erga filium implens. Hæc omnia ad removendam a Stilichone occupandi imperii suspicionem videntur dicta.

Iners atque impia turba (v. 79). Rufinus et Eutropius atque istorum asseclæ.

Mereri (v. 99). A Plinii ætate pro consequi usurpatum.

Et pretiis commercia pascit honorum (v. 115). Multi emptores honorum inducuntur, qui excubant in vestibulo aurum pro muneribus publicis offerentes, et sic fœdissimum illud commercium nutriunt, ut vidimus in *Eutropio.*

(v. 116.) Eam quoque laudem Stilichoui tribuit Zozimus qui alias illi minime parcit v, 34 : Οὐκ ἐφάνη ποτὲ στρατιώταις ἐπὶ χρήμασιν ἄρχοντας ἐπιστήσας.

Ad fructum (v. 129). Ad præmia meritis proposita.

Ulla (v. 135). Sc. ultricum, furiarum, quod suppeditat seq. versus *ultrices fucata genas*. Gesnerus etiam conj. legendum esse : *sed qua non tetrior ulla Ultricum.*

Nomine quemque Compellas (v. 153). V. Plin., *Paneg. Traj.*, xv, 5.

Generi sub ore (v. 184). Cujus invidiam non est cur socer timeat.

Aptant (v. 185). Alii optant, quod Gesnerus recepit.

(v. 197.) Non suis fidit oculis; metuit ue somnium sit cupientis, neque credere potest aratrum vere glebis esse impressum.

Et opacum vitibus Istrum Conserit (v. 199). Quod Probus jam fecerat, ut fert Aurel. Victor, xxxvii : « Galliam Panuoniamque et Mœsorum colles vinetis replevit. »

Patrium vectigal (v. 200). Gesnerus putat hoc loco inuui reliquis, quorum agri vastati fuissent, ad certos annos immunitatem esse datam.

Litore produnt (v. 210). De Andragathio res est, tyranni Maximi socio. V. Zozim., iv, 46 et 47. — Sequens versus ad Gildonem pertinet, qui provectus in altum Tabracam redire coactus est. V. Oros., vii, 36. Subsequentes Arbogastem et Rufinum spectant.

Pro quibus (v. 218). Propter omnia illa merita. — *Innumeræ terræ.* Quas mox videbimus depictas.

Soceri fasces (v. 233). Oblatum a Theodosio consulatum.

Iberam progeniem (v. 236). Theodosii Hispani filios, Honorium et Arcadium. V. iv *Cons. Hon.*, 20.

Immoto jure (v. 237). Imperio non imminuto, neque per se Stilichonem, ueque per hostes externos.

Pagina (v. 244). Ænea lamina est, quæ statuis clarorum virorum affigitur, et omnes honorum gradus inscriptos continet. V. Juven., x, 58. — Ed. *Lemaire* intelligit *fastos.*

Caledonio monstro (v. 247). Gesnerus ursum intelligit; cui subscribit Burmannus, et laudat Martialem *Spect.* epigr. 7 :

Nuda Caledonio sic pectora præbuit urso.